$2.50
C. O. Lindquist

PACIFIC LUTHERAN
THEOLOGICAL SEMINARY
LIBRARY

OM

KYRKOSTYRELSEN

INOM

LUTHERSKA KYRKAN

AF

OLOF HOLMSTRÖM.
DOMKYRKOADJUNKT, TEOLOGIE OCH FILOSOFIE KANDIDAT.

LUND, C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG.

BX6039
H6g

PACIFIC LUTHERAN
THEOLOGICAL SEMINARY
LIBRARY

LUND 1886,
Fr. Berlings Boktryckeri och Stilgjuteri.

17418

Innehåll:

Inledning . . . . . sid. 1.

I. Principerna för luthersk kyrkostyrelse.

Conf. August. VII och VIII artt. . . . . » 3.
» » XIV och XV artt. . . . . » 14.
» » XXVIII art. . . . . » 21.
Schmalkald. art. . . . . » 44.

II. Historisk utredning.

A) Reformationsårhundradets historiska formationer » 55.
a) I reformationens moderland Sachsen . » 57.
b) I Preussen . . . . . » 66.
c) I Sverige . . . . . » 69.
B) Kulminationen i det furstliga summepiskopatet under 17:de och 18:de århundradena . . . . . » 81.
Dess olika begrundning i
a) episkopalsystemet . . . . . » 91.
b) territorialsystemet . . . . . » 99.
c) kollegialsystemet . . . . . » 105.
C) Nittonde århundradets försök till restauration af kyrkostyrelsen i
a) Sachsen . . . . . » 112.
b) Preussen . . . . . » 118.
c) Sverige . . . . . » 128.

III. Konstruktiv framställning af kyrkostyrelsens begrepp.

A) Kyrkostyrelsens ursprung och nödvändighet » 140.
B) » uppgift och objekt . . . . . » 143.
C) » subjekt . . . . . » 152.

Det kan icke gerna undgå någon, att de svårigheter icke äro få eller små, som framträda vid en än så summarisk redogörelse för kyrkostyrelsen inom lutherska kyrkan, vare sig det gäller att principielt utreda dess begrepp eller att historiskt uppvisa dess utveckling och dermed följande delvisa förändring.

Ty hvad det första beträffar, har lutherska kyrkan, lika litet som hon kunde låta sitt nyväckta troslif förqväfvas eller trälbindas under medeltidskyrkans annars i många afseenden förträffliga och konsekvent genomförda författning, lika litet kunnat eller velat i hast åt sig framskaffa en annan för alla tider bestämd och bestämmande författningsform. Och derför har hon icke heller hvarken i sin konstitutiva eller senare bekännelse på ett uttömmande, afslutande sätt uttalat sig om kyrkostyrelsen såsom sådan. En naturlig följd häraf har varit att, i samma mon som det egendomligt lutherska troslif, som i denna bekännelse gifvit sig ett så skönt och sant uttryck, antingen slappats eller rönt inflytande af andra derför mer eller mindre främmande magter, hafva också de mest olika, hvarandra ofta rakt motsatta meningar blifvit uttalade och sökt göra sig gällande såsom öfverensstämmande med denna lutherska kyrkans egen bekännelse. Och detta icke blott, då det varit fråga om att bestämma de olika funktionerna, den större eller mindre verkningskrets, som skulle höra under kyrkostyrelsen, utan äfven da det gält subjektet, innehafvaren eller utöfvaren af densamma. Ja det har, såsom bekant, gått så långt, att

man för att göra den protesten rätt kraftigt gällande, hvilken lutherska kyrkan i och genom sitt sjelfständiga framträdande måste inlägga mot den romerska medeltidskyrkan, der både i praxis och teori kyrkostyrelsen (regimen ecclesiæ) länge behandlats såsom det ytterst till grund liggande, såsom basis och stöd för all annan kyrklig verksamhet, på allvar satt i fråga huruvida icke kyrkostyrelsen i egentlig mening, skild från den pastorala själavården eller församlingsledningen, vore något, som stode i strid med det rätt evangeliskt fattade kyrkans väsen. I öfverensstämmelse härmed har man sökt göra gällande att, för så vidt kyrkostyrelsen ändå på grund af hvarjehanda ofullkomligheter och omotsvarighet mellan ideal och verklighet, skulle bibehållas, så finge den icke härledas ur kyrkan sjelf, dess eget innersta väsen, utan ur dess motsats, ur den ofullkomlighet, som ännu vidlåder henne. Man har då ock hållit före att det vore den genuint lutherska uppfattningen af kyrkostyrelsen, att kyrkan sjelf icke als befattade sig med densamma utan helst öfverlemnade den åt staten eller dess öfverhufvud, fursten, och detta oberoende af hans sinnelag för öfrigt och ställning gent emot kyrkan, ja äfven om han stälde sig utanför densamma.

Men icke mindre blifver svårigheten att på rent historisk väg komma till någon bestämd uppfattning af den lutherska kyrkostyrelsen. Ty just till följd af den fria ställning, lutherska kyrkan städse intagit till alt, hvad författning heter, och den sjelfständighet, som ifrån början tillerkänts de olika landskyrkorna, har icke blott ifrån begynnelsen författningen öfverhufvud och särskildt kyrkostyrelsen gestaltat sig olika i dessa skilda landskyrkor på grund af olika då varande historiska förhållanden utan under hela utvecklingens gång har förhållandet varit detsamma. Det har derför lika ofta händt, att i två länder, der till en början de historiska förhållandena voro likartade och följaktligen också kyrkostyrelsen gestaltade sig på något så när liknande sätt, kyrkostyrelsens utveckling ledt till

vidt skilda resultat, som det å andra sidan inträffat, att något så när samma resultat blifvit följden af en utveckling från olika utgangspunkter. Vill man derför komma till en rätt uppfattning af det för luthersk kyrkostyrelse utmärkande, måste man saledes icke blott jemföra olika landskyrkors första eller nuvarande olika författning och styrelse utan ock i någon mon åtminstone följa och jemföra den olika utveckling, som förmedlat desamma, och framför alt tillse huruvida denna utveckling försiggatt i öfverensstämmelse med eller i strid emot de allmänna grundsatser, som lutherska kyrkan i sin bekännelse uttalat och fastställt. Ty äfven om hon icke der bestämt någon särskild, för lutherska kyrkan såsom sadan egendomlig eller nödvändig form af kyrkostyrelse utan tvärtom fält en afgörande dom öfver hvarje sådant sträfvande såsom olutherskt, och derför sasom farligt för kyrkan; så har hon dock lika bestämdt som tydligt uppdragit de råmärken, utöfver hvilka ingen luthersk landskyrka ostraffadt kan begifva sig vid utbildandet af sin författning och kyrkostyrelse utan att hon dermed löper fara att sjelf ställa sig utanför lutherdomens område. Vi måste derför, innan vi närmare taga de historiska formationerna för luthersk kyrkostyrelse i sigte, något tillse hvilka dessa grundsatser eller allmänna grunddrag äro, som i lutherska kyrkans bekännelse äro till finnandes.

I.

Symbolernas bestämmelse af principerna för luthersk kyrkostyrelse.

Betrakta vi först *Augustanas VII artikel*, så finna vi snart att, afven om den icke närmast eller uttryckligen vill aflägga nagon bekännelse om kyrkostyrelsen utan i stället om kyrkan, så framgar dock ur det sammanhang, hvari denna bekännelse framträder, en grundsats, som måste sägas vara

den ytterst afgörande, den till grund liggande för alt, hvad till luthersk kyrkostyrelse hörer. Och det är — att vi strax må säga det — denne, att för den sant kyrkliga enhetens bevarande och till dess befrämjande kyrkostyrelsen måste sörja för att evangelium rätt predikas och sakramenten stiftelseenligt förvaltas. Hufvudändamålet med denne artikel är, såsom både början och slutet angifva, icke så mycket att säga hvad kyrkan är, ännu mindre att härför gifva en fullständig definition som fastmer att bestämma hvari kyrkans sanna enhet består. Och då detta sker med anslutning till de ekumeniska symbolerna (särskildt Nicænum), gifva de reformatoriska riksständerna dermed på det tydligaste tillkänna att de ingalunda vilja slita föreningsbandet med den ena, heliga, allmänneliga kyrkan, och i stället upprätta en ny kyrka. Tvärtom uttala de sitt fullvissa hopp om att denna ena kyrka alltid skall förblifva och sin tillförsigt att de icke blott sjelfva för all framtid skola tillhöra densamma utan ock att [illegible]om dess område en utjemning af de motsatser skall kunna ega rum, hvilka nu hota att skilja dem och deras motståndare från hvarandra. Men då de såsom nödvändiga förutsättningar för och kännetecken hos den sasom congregatio sanctorum bestämda kyrkan framhållit evangelii predikan och sakramentens förvaltning och dermed visat att de icke ville hafva något med svärmarne eller de reformerte att skaffa, hvilka antingen helt förkastade nådemedlens yttre bruk eller antogo att de enskilde troende först församlades till en congregatio sanctorum och derefter föranstaltade en nådemedlens förvaltning, så vända de sig i sista delen bestämdt emot den romerska villfarelsen i frågan om hvad med kyrkans enhet borde förstas och hvad som vore att anse såsom denna enhets nödvändiga förutsättning.

Det var nämligen enligt romersk uppfattning så långt ifrån att evangelii predikan och sakramentens förvaltning skulle vara de enda eller ens förnämsta kännetecknen på kyrkan, således icke heller i och för sig tillräckliga för bevarande af kyrkans

enhet, att de tvärtom sjelfva förutsatte och gjorde behöfligt ett annat högre och säkrare kännetecken. De behöfde för att något kunna bidraga till bevarande af kyrkans enhet, sjelfva sammanhållas af ett ännu starkare föreningsband och hvila på en ännu fastare grund, som först förlänade dem det stöd och den kraft, som härför erfordrades. Visserligen var ett sådant stöd nämndt i samme artikel, då det framhöls, att nådemedlen skulle för att något kunna uträtta förvaltas i enlighet med Kristi instiftelse och dertill inom congregatio sanctorum. Och visserligen var redan förut i Augustanas V art. på det bestämdaste framhållet ett annat ännu fastare stöd, eller åtminstone en närmare förklaring gifven huru denna stiftelseenliga nådemedelsförvaltning skulle frambringas och vidmakthållas, nämligen genom det af Gud sjelf instiftade predikoembetet.

Men detta alt var enligt romersk uppfattning icke tillräckligt. Det fordrades derjemte och framför alt annat, att, såsom senare Bellarmin säger, (Eccl. mil. c. 2) denna coetum hominum ejusdem Christianæ fidei professione et eorundem sacramentorum communione colligatum, sub regimine legitimorum pastorum ac præcipue unius Christi in terris vicarii Rom. Pontificis esse*. Det fordrades således icke blott ett af Gud stiftadt embete för nådemedlens förvaltning utan ock en lika gudomligt instiftad form och ordning för denna förvaltning, ja en gudomligt instiftad författning för och styrelse öfver hela kyrkans lif och alla ordningar, hvilken visserligen kunde handhafvas af hvarje biskop (regimen pastoris legitimi), men dock nådde sin fulla motsvarighet, gäfve ett tydligt uttryck åt kyrkans enhet först derigenom, att de allesamman betraktades såsom påfvens ställföreträdare. Denna påfvens och biskoparnes genom ordinationen förmedlade magt att äfven bestämma de ritus och ceremonier, i öfverensstämmelse med hvilka nådemedlen skulle förvaltas för att blifva verksamma,

* Richter, Lehrbuch des kath. u. evang. Kirchenrechts s. 247.

var då ock det öfversta och afgörande kännetecknet för den ena, heliga, allmänna kyrkan, hvilket först förlänade andra möjliga kännetecken någon betydelse.

Det var nu i motsats till denna, redan till äldsta tider tillbakagående uppfattning som lutheranerne sökte häfda både sin och den sanna kyrkans rätt. Redan i V art. hade de visserligen framhållit nödvändigheten af det gudomligt instiftade embetets fortfarande bestånd i kyrkan, och därmed erkänt detta såsom grundval för alla kyrkans ordningar, ja såsom det hufvudsakliga rättsliga kännetecknet ibland de många, som från romerska sidan gjordes gällande. Men då de såsom detta embetes uppgift blott framhållit evangelii predikan och sakramentens förvaltning och dervid med tystnad förbigått d. v. s. förnekat den embetets presterliga karakter och de olika grader inom detta embete sjelft, som enligt romersk uppfattning tillkomme detsamma, framgick derur på ett begynnande sätt hvilken skilnad, som trots den stora likheten dock rådde dem emellan i uppfattningen af embetets ställning inom kyrkan.

Detta blifver ännu tydligare i vår VII art., da det der uttryckligen bekännes, «att till kyrkans sanna enhet är det nog att vara samdrägtig i evangelii rena lära och sakramentens bruk och att det icke är af nöden, att allestädes skola vara lika menniskostadgar, ritus och ceremonier, instiftade af menniskor» *. Den motsats, i hvilken dessa menniskostadgar och af menniskor stiftade kyrkliga bruk och ceremonier ställas till evangelii predikan och sakramentens förvaltning, utvisar tydligen att det här icke blott var fråga om huruvida en större eller mindre dignitet och nödvändighet skulle tillerkännas de förra eller de senare utan om vidt skilda saker, det af Gud sjelf och det af menniskor instiftade. Visserligen ville lutheranerne ingalunda bryta stafven öfver, ännu mindre förkasta de ordningar eller den författning, som genom sådan menniskors

* Müller, Symbol. Bücher s. 40: 2—3.

instiftelse på historisk väg framkommit. Tvärtom visar hela deras tillvägagående såväl som tydliga uttalanden, hvilka vi senare skola taga i närmare skärskådande, att de härpå satte det allra största värde. Men hur stort detta värde än mände vara, så kunde dock det på historisk väg framkomna, som ej var annat än en produkt af församlingslifvets fria utveckling, äfven om denna försiggått under Andens ledning, icke jemföras med Guds egna instiftelser, ännu mycket mindre ställas öfver dessa. Och dock var det ingenting mindre frågan gälde, när det för kyrkans enhet fordrades, att man skulle iakttaga alla dessa stadgar, isynnerhet som många af dem stodo i strid med eller förhindrade Guds instiftelsers bevarande, såsom förhållandet var med nattvardens sakrament.

Det var derför icke blott för sin egen och den sanna kyrkans rätt att fritt ordna sitt lif kring de af Herren sjelf gjorda anordningarna, som Augustanas bekännare här kämpade, utan denna kamp hade för dem gestaltat sig och måste alt mer gestalta sig till en ofränkomlig trospligt att låta dessa Herrens egna instiftelser, såsom de der af Herren blifvit ansedda tillräckliga för både frambringandet och bevarandet af den congregatio sanctorum, han vid kyrkans stiftelse afsett, framträda i sin fulla klarhet och bestämdhet i motsats mot alla andra, blott menskliga instiftelser. Endast derigenom att dessa nådens medel fingo fritt och ohämmadt utöfva den i dem af kyrkans Herre sjelf nedlagda kraften, kunde tron verkas i menniskors hjertan och genom denna tro den lifvets och andens enhet bevaras, som är för den sanna kyrkan utmärkande och oumbärlig. Och derför måste denna kyrka, hvarhelst den är till finnandes, icke blott laga att dessa nådens medel så få utveckla sin egen inneboende kraft utan ock vara angelägen om att hon i alt sitt lif, både inom och utom sitt område rödjer undan alt, som vill träda hindrande i vägen, men deremot med alla de olika anordningar, hon på grund af för handen varande förhållanden kan finna sig föranlaten att göra, ytterst blott

afser att alt mer främja dessa nådemedels stiftelseenliga förvaltning. Och då Kristus sjelf genom sin helige Ande städse är närvarande och verksam genom dessa sina egna instiftelser, såsom han sjelf är det innersta föreningsbandet mellan sin kyrkas medlemmar, ja sjelf är hufvudet i denne andlige organism, denna congregatio sanctorum, som utgöres af alle sanne kristne, så kan det ju icke annat vara än att också hans instiftelser, evangelii rena predikan och sakramentens rätta förvaltning, skulle vara tillräckliga för kyrkans sanna enhet.

Men ännu är härmed ingenting sagdt om sättet, på hvilket denna sanna inre Andens enhet skall gifva sig äfven ett yttre uttryck, ännu mindre huru denna nådemedelsförvaltning, som inom congregatio sanctorum alltid måste finnas och hvarpå den alltid igenkännes, rättsligen skall gestaltas och ordnas, så att den icke öfverlemnas åt en blott tillfällighet eller de enskildes godtycke. Det har förut blifvit antydt, huru Gud sjelf genom predikoembetets och nådemedlens instiftelse lagt grundvalen äfven till kyrkans författning. Men dertill inskränker sig ock hans omedelbara verksamhet. Det tillkommer sedan kyrkan att på denna grundval genom etisk förmedling uppföra och utbilda den rättsordning, som såsom medel är nödvändig för fyllandet af det stora hufvudändamålet, som af Herren sjelf är satt för henne såsom ett de troendes samfund *. Och fastän Augustana bestrider den romerska uppfattningen af denna rättsordning såsom äfven i sina minsta detaljer beroende af gudomlig instiftelse och derför öfver alt annat bestämmande och fastän kyrkan sjelf, den ena sanna, blifvit bestämd som congregatio sanctorum, är det ingalunda bekännelsens mening att i motsats till ett rättens samfund bestämma kyrkan blott såsom ett trossamfund, till hvilket inga andra hörde eller finge räknas än de, som stå i personlig tros- och lifsgemenskap med kyrkans Herre.

* Ritschl, Die Begründung des Kirchenrechtes im ev. Begriff von der Kirche i Zeitschrift für Kirchenrecht VIII, 2. sid. 273.

För att på det kraftigaste tillbakavisa denna donatistiska villfarelse, för hvilken lutheranerne af de romerske så starkt misstänktes, bekännes uttryckligen i den följande VIII art. att, ehuru kyrkan egentligen (proprie) är congregatio sanctorum et vere credentium, äro likväl i detta lifvet många skrymtare och onda i henne inblandade (admixti) och nådemedlen, äfven då de af sådana förvaltas, verksamma för Kristi befallnings och instiftelses skull. Men oafsedt denne artikel, hvilken hufvudsakligen afser att framhålla nådemedlens objektiva kraft och verkan, oberoende af förvaltarens subjektiva beskaffenhet, och af hvilkens ordalydelse lätt kunde slutas att desse hypocritæ et mali, då de blott voro admixti, efter bekännelsens mening, icke i något afseende skulle räknas till kyrkan sasom medlemmar, verkliga medlemmar af densamma, framgår detta redan af den ofvan betraktade VII art., isynnerhet genom tillägget: in qva evangelium recte docetur et recte administrantur sacramenta.

Häraf synes nämligen framgå att det är origtigt, icke blott att, såsom ofta skett, i denne VII art. blott se den subjektiva sidan af kyrkan framställd, för så vidt hon är ett de troendes samfund * och deremot i den VIII den objektiva, för så vidt denna kyrka tillika är en nadesanstalt, utan äfven att betrakta denne art. såsom ett uttryck för reformatorernes uppfattning af kyrkans ideal, sasom en beskrifning på kyrkan, sådan hon skall vara i den saliga evigheten eller vid Herrens sista ankomst. Icke heller kunna vi antaga att här skulle föreligga en förvexling eller sammanblandning af subjektivt och objektivt *, att saledes congregatio sanctorum skulle vara detsamma som communio sanctorum i Symbol. Apostol. och att det derför skulle ha behöft tilläggas till de nämnda kännetecknen: (recte docetur) et accipitur (et recte administrantur) et accipiuntur sacramenta. Ty da kyrkan uppnatt sin fulländning, behöfva väl icke hvarken evangelium pre-

* Vilmar, die Augsb. Confession erkl. sid. 88—91.

dikas eller sakramenten förvaltas, ännu mindre behöfver det väl då tilläggas, att detta skall ske på ett rätt, med stiftelsen öfverensstämmande sätt.

Det rigtiga torde fastmer vara att (med v. Scheurl *) antaga, det detta tillägg, sådant det lyder, blifvit gjordt för att redan här göra det i motsats mot romersk uppfattning framställda kyrkobegreppet brukbart för en luthersk författningslära i motsats till den romerska. Är nämligen kyrkan såsom congregatio sanctorum eo ipso en församling, i hvilken evangelium rätt predikas och sakramenten rätt förvaltas, emedan tron blott genom dessa af Herren sjelf instiftade medel kan vinnas och bevaras, så blifver häraf en nödvändig följd att, då icke alla menniskor låta hos sig verkas en sådan tro, som endast för kyrkans Herre, hjerteransakaren, kan vara känd, man måste med rätta kunna kalla och behandla äfven det samfund såsom kyrka, som församlas till och i sin krets upprätthåller en rätt förvaltning af Herrens nådemedel utan att alla dess enskilde medlemmar äro sant troende. Ja, endast med detta kyrkobegrepp, som sålunda konstitueras af nådemedlens rätta förvaltning, kan en hållbar grund läggas för en evangelisk kyrkoförfattningslära, utan att, såsom i romerska kyrkan, författningen inkräktar på eller verkar hämmande för kyrkans sanna väsen, i det kyrkan der nedsättes till en s. k. externa politia.

Att detta varit syftet med Aug. VII art., att redan här lägga en sådan grundval, på hvilken lutherska kyrkan sedan kunde grunda hela sin författning och kyrkostyrelse, blifver ännu tydligare af Apologiens IV art., der Aug. VII och VIII art. försvaras. Det heter ibland annat der: Concedimus qvod hypocritæ et mali in hac vita sint admixti ecclesiæ et sint membra ecclesiæ secundum externam societatem signorum ecclesiæ, hoc est verbi, professionis et sacramentorum, præsertim si non sint excommunicati **. Häraf framgår ovedersägli-

* Sammlung Kirchenrechtlichen Abhandlungen, s. 348.

** Müller, o. a. a. s. 152,3.

gen att desse hypocritæ et mali, som i Aug. VIII art. blott kallades admixti och sålunda kunde tyckas såsom hade de icke ansetts tillhöra kyrkan, verkligen räknas till kyrkan sasom lemmar, membra ecclesiæ. Men då de äro hycritæ et mali och således icke kunna i egentlig mening höra till congregatio sanctorum, som alltid är detsamma som vere credentium, så följer häraf att kyrkan här icke så mycket betraktas till sitt väsen som fastmera till sin yttre företeelse eller till den gestalt, hon måste antaga för att realisera sin idé, sin väsensuppgift. Och då det tillägges, att de äro membra ecclesiæ secundum externam societatem signorum ecclesiæ och såsom dessa signa sedan uppräknas både verbum, sacramenta och professio, så tyckes häri ligga en antydan om att, då de genom denna yttre gemenskap i nådens medel bekänna sig till kyrkan, icke blott den helige Ande är verksam i syfte att hos dem verka tron utan att äfven kyrkan, för så vidt hon vill vara sin uppgift trogen, måste betrakta dem såsom sig tillhörande, således icke blott predika för dem frälsningens evangelium utan äfven inordna dem i sin yttre rättsliga organism och detta så, att äfven denne såsom ett medel får bidraga till det stora ändamålets uppnående, att de genom tron måtte blifva lefvande, sanne medlemmar af kyrkan.

Detta var något, som den romerska kyrkan icke försummat utan tvärtom utsträckt till en sådan grad, att hon i sjelfva verket knappast fordrade något mer af sina medlemmar än ett sadant yttre inordnande i den kyrkliga organismen och ett lika yttre iakttagande af kyrkans ordningar för att räknas såsom hennes sanne medlemmar. Men då hon så satt den yttre rättsliga ordningen såsom det högsta eller enda afgörande, hade hon sjunkit ned till en externa politia, till en societas externarum rerum ac rituum.

Det är mot detta missbruk af den rättsliga ordningen, ingalunda mot denna sasom sådan, Apologien i samme art. inlägger sin protest sålunda: At ecclesia non est tantum socie-

tas externarum rerum ac rituum, sic ut aliæ politiæ, sed principaliter est societas fidei et Spiritus Sancti in cordibus, quæ tamen habet externas notas, ut agnosci possit, videlicet puram evangelii doctrinam et administrationem sacramentorum evanglio Christi consentaneam *. Då det här säges att kyrkan, den sanna egentliga kyrkan, är non tantum societas externorum rituum utan äfven och framför alt (principaliter) societas fidei et Spiritus Sancti in cordibus, är tydligen meningen den, att man lika litet uttömmer kyrkans begrepp, i fall man vill bestämma henne blott såsom societas fidei et Spiritus Sancti som om man fattar henne blott såsom societas extern. rit., äfven om societas fidei är det hufvudsakligaste, för så vidt kyrkan derigenom skiljes från alla andra societates.

Då nämligen enligt föregående citat ur Apologien säkerligen ord och sakrament äfven inbegripas i externæ res ac ritus och dessa enligt Aug. V art. äro oundgängligt nödvändiga för trons upptändande och bevarande, så följer häraf att någon societas fidei lika litet kan komma till stånd eller i och för sig konstituera kyrkan som dessa nådemedel, förutsatt att de icke finge utöfva nagon verkan, i och för sig skulle kunna göra detta. Endast i organisk enhet och vexelverkan mellan dem båda varder kyrkan såsom congregatio sanctorum konstituerad. Men såsom nu dessa nådens medel äro af Gud instiftade för fullbordande af detta stora principale, societas fidei, så måste ock dessa öfriga externæ res ac ritus, som i motsats till de af Gud sjelf stiftade blott hafva ett mensklıgt ursprung eller blott på historisk väg hafva framkommit och således utgöra hvad vi i allmänhet mena med kyrkoförfattning eller rättslig ordning, allesammans, huru olika de än måtte vara, framträda blott såsom medel till det stora ändamålets uppnående. Så snart de vilja vara eller varda betraktade såsom något i och för sig sjelfständigt, blifva de alltså förkastliga; och det är då så långt

* Müller, 152.3.

ifran att de skulle bidraga till kyrkans sanna enhet, att de i stället förhindra denna.

Men å andra sidan, da de oundgängligt nödvändiga nådemedlen icke kunna stiftelseenligt förvaltas utan i en viss bestämd ordning, äfven om denna kan gestalta sig på många olika sätt, så blifver i viss mening, i andra hand liksom, äfven denna rättsligen fastställda ordning nödvändig såsom medel för denna stiftelseenliga förvaltning af nademedlen. Och det är detta rätta bruk af författningen, som Apologien vill häfda, på samma gång som hon förkastar det romerska missbruket.

Sammanställa vi dessa Apologiens ord med Aug. VII art., så torde såsom resultat derur framga, att kyrkan behöfver för att kunna fylla sin uppgift icke blott liksom omedelbart af Herrens hand mottaga de af honom sjelf gifna instiftelserna, ordet, sakramenten och predikoembetet utan äfven sjelf på denna af Herren lagda grundval eller ikring detta af honom gifna centrum utbilda en genom sed och lag rättsligen fastställd ordning, som såsom ett yttre medel både värnar om Herrens instiftelser och bidrager till att Herren genom sin Ande får obehindradt utöfva frälsningens verk, får uppbygga sin församling på hennes allra heligaste tro. Denna rättsliga organisation kan och måste gestalta sig olika alt efter olika, för handen varande inre och yttre förhållanden. Kyrkans sanna enhet hvarken upphäfves eller lider något intrång deraf, om blott samdrägten i evangelii rena lära och sakramentens rätta bruk bevaras, ännu mycket mindre i fall dessa olikheter blott derför hafva framkommit, att detta mål så mycket lättare skall uppnås.

Det ligger i sakens natur, att, da det är kyrkan sjelf som skall upprätta och utbilda en sådan ordning och författning, också denna kyrka såsom sådan måste taga hand om upprätthållandet af den sålunda fastställda rättsliga ordningen. Men skall kyrkan såsom sådan, såsom ett organiskt helt betraktad, kunna handhafva denna ordning såsom en magt öfver kyrkans

alla medlemmar, så måste det ock inom kyrkan gifvas ett enhetligt organ, som af kyrkan sjelf på ett eller annat sätt fått det uppdraget, att i kyrkans namn och med dess auktoritet handla. Detta utesluter dock icke att äfven en hvar af kyrkans medlemmar har icke blott rätt utan pligt att i förhållande till den ställning, som han intager i den kyrkliga organismen, sjelfständigt taga del i bevarandet af den ordning, som för det område af det kyrkliga lifvet, inom hvilket han befinner sig, är oumbärlig. Och detta hans deltagande i den kyrkliga ordningens upprätthållande måste då tydligen blifva större eller mindre, i samma mon som hans ställning inom denna kyrkliga organism är mera central eller periferisk.

Det innersta centrum, kring hvilket kyrkans hela lif och alla ordningar måste gruppera och röra sig och som ensamt är tillräckligt för bevarandet af den kyrkliga enheten, har af Aug. VII art. blifvit bestämdt såsom nådemedlens stiftelseenliga förvaltning genom det af Gud sjelf instiftade embetet. På grund af den centrala ställning, som detta embete sålunda intager i den kyrkliga författningsorganismen, maste det följaktligen vara af stor vigt, att det genom denna författning bestämmes, af hvem detta embete skall förvaltas eller huru och af hvem det skall åt den ifrågavarande personen öfverlemnas.

Det är härom *Augustanas XIV artikel* handlar.

I denne artikels öfverskrift: de ordine ecclesiastico, vom Kirchenregiment, möter oss förste gången det ord, som väl icke utan svårighet eller förutfattad mening låter sig öfversättas annorlunda än med kyrkostyrelse. Man har visserligen sökt fatta 'Kirchenregiment' dels i betydelsen af författning i allmänhet*, dels i betydelsen af nådemedels-embete, det förra väl hufvudsakligen derför, att man sjelf icke ansage någon kyrkostyrelse i egentlig mening öfverensstämmande med luthersk uppfattning och derför icke heller kunde förlika sig med

---

* v. Scheurl o. a. a. sid. 353.

att det ominösa ordet just skulle finnas såsom öfverskrift i den lutherska kyrkans konstitutiva bekännelse; det senare väl derför, att i artikeln sjelf hufvudsakligen talas om det offentliga utöfvandet af de funktioner, som tillkomma nådemedelsembetets ordinäre innehafvare. Och visserligen kan det vid första påseende förefalla oväntadt, att under en sådan öfverskrift: om kyrkostyrelsen, icke finna mera sagdt om hvad till denna kyrkostyrelse hörer eller hvem som skall utöfva densamma. Men detta finner sin tillräckliga förklaring deri, att Augustanas bekännare i den punkt, angående hvilken de här skulle aflägga bekännelse, egentligen icke befunno sig i dissens med romerska kyrkan utan i fullaste öfverensstämmelse med densamma. Det gälde nemligen här icke att bekänna om kyrkostyrelsen i allmänhet, utan såsom den latinska öfverskriften: de ordine ecclesiastico antyder, om dennas förhållande till predikoembetet, således i motsats till svärmarne, hvilka i stället för Herrens en gang för alla inrättade ordningar ställde Andens omedelbara inspiration och derför äfven ansägo sig kunna utan någon kyrkans yttre kallelse utöfva embetets gerning blott på grund af en föregifven inre kallelse eller sådan omedelbar inspiration.

I motsats härtill bekännes nu att ingalunda en hvar, som dertill får lust, kan eller får taga om hand den förvaltning af nadens medel, som är kyrkan anförtrodd och som i hennes namn, inom hennes område och för hennes ändamål skall ega rum, utan endast den, som dertill blifvit på öfligt sätt kallad, rite vocatus. Men hvad menas då med detta rite vocatus? Närmast kan detta icke betyda annat än en som blifvit kallad i öfverensstämmelse med ritus, den kyrkliga ordningen *. Nu behöfva visserligen enligt Aug. VII art. icke alla ritus och ceremonier vara lika. Det skulle således lätteligen kunna tänkas, att äfven denne ritus, denna form för kallelsen till embetet kunde gestalta sig olika mot hvad förut varit fallet eller

* Billing, Luth. kyrkans bekännelse, sid. 503.

olika på olika ställen, i olika församlingar, och att derför äfven bäraren af denna kallelserätt kunde vara än en, än en annan. Men huru nu än härmed må förhålla sig, rite vocatus är i alla fall den, som blifvit kallad af dem, hvilka enligt kyrkans gällande ordning hafva fullmagten att kalla. De som hafva en sådan fullmagt, de äro i och dermed de rätte utöfvarne af denna del af kyrkostyrelsen.

Och gifva vi närmare akt på att i öfverskriften «vom Kirchenregiment» sättes lika med de ordine ecclesiastico, så tyckes häraf oundgängligen framgå att åtminstone den kyrkostyrelsefunktion, som här är i fråga, den kallelse som är ett nödvändigt vilkor för den offentliga nådemedelsförvaltningen, måste utöfvas af dem, som redan sjelfve äro upptagne i ordo, * att således här hufvudsakligen tänkes på ordinationen och hvad som måste föregå denna såsom en nödvändig förutsättning. Detta utesluter icke att ju icke äfven andra både kunde och borde på något sätt deltaga i denna kallelse, för så vidt dervid tänkes på kallelsen i vidsträckt mening, som är nödvändig för anställandet af en sålunda ordinerad i en bestämd församling, genom utöfvande af den rätt till val, presentation eller bekräftelse, som kan tillkomma dem. Icke heller är det genom denna öfverskrift bestämdt, att ordinationen nödvändigt skall förrättas af de öfverst stälde inom denne ordo, af biskoparne, för att vara giltig, utan blott af ordo, blott af dem som blifvit ordinerade och genom egen embetsförvaltning således i någon mon satte i stånd till att bilda sig ett sjelfständigt omdöme om den duglighet, som för en rätt förvaltning af detta embete är oumbärlig.

Men väl framgår icke blott af ordet rite, som närmast leder tanken till den dittils gällande biskopliga ordinationen, utan ännu tydligare af Apologiens bestämda förklaring **, att denna

---

* Vilmar, o. a. a. sid. 130.

** Müller, 205—206.

ordning äfven efter reformatorernes tanke långt ifrån att vara förkastlig tvärtom var den, som de helst önskade bibehålla, för sa vidt nämligen detta kunde ske utan uppgifvande af det bekännelseinnehåll, som i VII art. var uttaladt.

Sedan nämligen konfutatorerne godkänt Aug. XIV art. och blott tillagt den reservation, att rite borde anses liktydigt med: secundum formam juris, juxta ecclesiasticas sanctiones atque decreta . . . . non secundum Jerobeamiticam vocationem seu plebis tumultum ac qvamlibet aliam inordinatam intrusionem *, således i öfverensstämmelse med den romerska kyrkans lag och ordning, framhåller Apologiens XIV artikel flere gånger att lutheranerne af innersta hjerta önskade (summa voluntate cupere) behålla den genom romersk kyrkolag stadgade ordningen för både ordination och kallelse till nådemedelsembetet, att således biskoparne både ordinerade, insatte och bekräftade embetsinnehafvarne i deras embete. Ja, då den säger sig vilja bevara både den kyrkligt politiska ordningen eller kyrkostyrelsen sådan denna tillkomme biskoparne och de i kyrkan äfven efter mensklig auktoritet gjorda gradationerna (et ecclesiasticam politiam et gradus in ecclesia factos etiam humana auctoritate,) så tyckes häraf framgå att reformatorerne icke blott vilja tillerkänna biskoparne rätt att på grund af mensklig auktoritet utöfva kyrkostyrelsen i allmänhet, sådan denna hittills historiskt gestaltat och utvecklat sig (etiam humana auctoritate) utan äfven medgifva och göra gällande att det redan på grund af gudomlig auktoritet gifves en atskilnad mellan nådemedelsembetet såsom sådant och kyrkostyrelsembetet öfverhufvud, hvilken under alla förhållanden måste respekteras **. Först om denna åtskilnad stegras till den grad eller den historiska utvecklingen går i en sådan rigtning, att nådemedelsembetet derigenom förhindras

* Vilmar o. a. a. sid. 129.

** Jfr Huschke, Die streitigen Lehren von der Kirhe, dem Kirchenamt und dem Kirchenregiment, sid. 211.

ifrån att förvalta nådemedlen i öfverensstämmelse med Herrens egen instiftelse, blifver det nödvändigt att föranstalta om en annan form af kyrkostyrelse eller öfverlemna dess embete åt annan innehafvare, som bättre motsvarar sin uppgift.

Dit hade det nu kommit. De romerske biskoparne hade enligt Apologien tagit sig före att antingen tvinga de lutherske presterne att förkasta och fördöma evangelii rena lära eller ock att med ny och ohörd grymhet döda de eländige och oskyldige. Endast derför hade lutheranerne blifvit nödsakade att bryta mot den ordning, de annars så gerna velat bevara, emedan denna ordnings upprätthållare använde den till att förderfva Guds egen ordning, att förhindra och förbjuda evangelii rena predikan och sakramentens stiftelseenliga förvaltning. Men att ansvaret härför icke drabbar dem utan i stället de romerske biskoparne, som genom ett sadant orätt användande af sin magt sjelfve försvagade och omintetgjorde densamma, det blifver i slutet af art. på det högtidligaste betygadt inför både Gud, samtid och efterverld.

Visserligen utredes icke i Apologien huruvida reformatorerne tänkt sig upprättandet af en ny ordning för kallelsen till nådemedelsembetet eller ett återställande af den gamla hittills gällande biskopliga såsom det mest önskvärda. Melanchton upprepar blott sin och sine medbekännares fullvissa öfvertygelse, att den sanna kyrkan är hos dem, som rätt lära Guds ord och rätt förvalta sakramenten, icke hos dem, som icke blott med sina stadgar söka förstöra Guds ord utan äfven döda dem, hvilka lära rätt och sant. Och häri ligger då ock uttaladt deras vissa hopp om att i hvilketdera fallet som helst, antingen de nödgades till att i detta afseende bilda en ny författning eller finge den gamla återställd, den sanna kyrkan skulle, med huru stor frihet hon än kunde gå till väga vid utbildandet af sin författning efter för handen varande behof och förhallanden, dock städse såsom sin högsta grundsats göra gällande att Guds egna stiftelser respekterades och just genom

densamma befrämjades. Men då Apologien icke invänder något emot konfutationens tal om vocatio Jerobeamitica seu plebis tumultus, har man icke med orätt häri sett ett stöd för det antagandet, att reformatorerne föredrogo den dittills gällande ordningen, som lägger kallelserätten i biskoparnes hand framför den, enligt hvilken samma rätt utöfvas af den verldsliga öfverheten eller af församlingens majoritet *.

Sedan sålunda lutheranernes ställning till sjelfva centrum i den kyrkliga författningens organism blifvit i Augustanas XIV art. fullt klargjord, bekänna de i den följande *XV art.* hvilken ställning de på grund deraf och i sammanhang dermed kunde och ville intaga till denna författning i dess helhet, till hvad man kallar kyrkoordningar, ritus ecclesiastici. Visserligen talas här icke egentligen om kyrkostyrelsen eller dess uppgift att upprätta och handhafva denna kyrkoordning. Detta blifver fallet först i XXVIII art., hvilken handlar om den egentliga kyrkostyrelsen med dess funktioner och till hvilkens betraktande vi snart skola öfvergå. Dock måste vi först något närmare betrakta denne XV art., emedan deri lemnas en väl behöflig komplettering till hvad redan i den VII art. var bekändt om kyrkans förhållande till sin författning. Då det der sades, att evangelii rena lära och sakramentens stiftelseenliga förvaltning voro tillräckliga för kyrkans enhet och att det följaktligen icke var nödvändigt att öfver alt voro lika ordningar, ritus och ceremonier, kunde det nämligen lätt se ut som hade efter reformatorernes mening kyrklig ordning och författning ingenting att betyda för kyrkans eget inre lif och som kunde derför en hvar af kyrkans medlemmar, utan att skada kyrkan eller sig sjelf, när som helst och hvar som helst öfverträda och bryta den i kyrkan gällande ordningen. Det kunde se ut som hade lutheranerne gjort gemensam sak med svärmarne och uttalat sig för den mest lössläppta subjektivism,

* Vilmar o. a. a. sid. 133. Billing o. a. a. sid. 505.

för den mest fullständiga brytning med kyrkans historia. Att det ingalunda varit deras mening att så förhålla sig gent emot något enda led i författningsorganismen lika litet som emot embetets ordning, det framgår tydligen af denne XV artikel.

Här läres att det är så långt ifrån att någon af kyrkans ordningar eller ritus godtyckligt far öfverträdas, att tvärtom alla de böra hållas och iakttagas, som utan synd kunna hållas och som tjena till frid (tranqvillitas) och god ordning i kyrkan. Endast för det fall, att en ordning eller ett bruk icke utan synd kan iakttagas, är det således tillåtligt att bryta eller afskaffa densamma. Det gälde altså att pröfva en hvar kyrkans ordning, huruvida den redan i och för sig vore syndig eller kanske blott genom missbruk och missförstånd blefve syndig. Det förra var fallet med alla de bruk, som blifvit upprättade till att försona Gud, till att förtjena nåd och tillfyllestgöra för synderna. Dessa stredo mot evangelium och framför alt mot dess högste artikel, mot trons lära eller rättfärdiggörelsen af tron allena och kunde följaktligen icke bibehållas eller iakttagas utan måste förkastas icke blott såsom onyttiga utan syndiga. Det senare var fallet med de bruk och inrättningar, som visserligen blifvit af menniskor instiftade för bibehållande af god och helsosam ordning inom kyrkan och vid sin uppkomst bidragit till församlingens uppbyggelse men under tidernas lopp blifvit betraktade som nödvändiga att iakttaga till salighetens vinnande och bevarande. Härigenom hade många menniskors samveten blifvit besvärade och råkat i stor nöd. Här gälde det visserligen att först förmana och undervisa menniskorna om det origtiga i sådant missbruk och missförstånd. Men i fall detta icke hjelpte, i fall missförståndet var så djupt inrotadt, att den i fråga varande ordningen icke kunde bibehållas utan att derigenom menniskors samveten oroades och församlingens lugn (tranqvillitas) störde, så hade en sådan ordning visat sig motverka sitt eget syfte, att befordra för-

samlingens sunda lifsutveckling. Och i kärlekens eget välförstadda intresse borde denna då ock afskaffas eller atminstone förändras, så att den bättre kunde motsvara sitt ändamål.

Härmed ha då ock de två stora hufvudkraf blifvit påpekade, som måste ställas på alla de bruk och ordningar, som i kyrkan skola upprättas och iakttagas, således på hvarje kyrkoförfattning, nämligen trons och kärlekens kraf. Först derigenom far en kyrkoordning sin höga betydelse, att den är ett fullt och korrekt uttryck af kyrkans tro, lära och bekännelse, på samme gång som den lemnar utrymme åt det kärlekens sjelfuppoffrande sinne, som med bortseende från egna intressen sätter det helas väl, publica concordia, såsom sitt hufvudsyfte. För det närmare utförandet hänvisas vi till art. de potestate ecclesiastica. .. ..

Da denne *Aug. XXVIII art.* har till öfverskrift i den tyska texten: Von der Bischofe Gewalt, gifves dermed tydligen tillkänna, att biskoparnes magt identifieras med den kyrkliga magten, den magt kyrkan såsom sådan eger för upprätthållandet af sin kyrkliga ordning, hvilket ingalunda, såsom Höfling förmenar *, kan vara en blott kondescendens till romerskt-katolskt talesätt. Och da detta just är kyrkostyrelsens uppgift, låge nära till hands att här vänta en genomförd teori om kyrkostyrelsen efter luthersk uppfattning. Men att det icke är artikelns mening att gifva en sådan, framgår redan deraf att den fått sin plats icke bland läroartiklarne utan bland dem, som yrka på afskaffandet af för handen varande missbruk. Detta visserligen icke så att förstå som skulle lutheranerne vilja afskaffa biskoparnes magt såsom sådan och icke erkänna någon annan kyrklig magt än den, som i V och XIV artt. blifvit tillerkänd det af Gud sjelf stiftade nademedelsembetet utan blott så, att de förkastade det missbruk, de da

* Höfling, Grundsätze evang. luth. Kirchenverfassung, sid. 133.

varande biskoparne gjort sig skyldige till med afseende på den kyrkliga magten. Detta inskränkte sig ingalunda dertill, att de på ett orätt, verldsligt sätt brukat sin kyrkliga magt, utan visade sig framför alt deri, att de utom denna kyrkliga magt innehade och gjorde anspråk på verldslig magt såsom en dem jure divino tillkommande rätt. Häraf hade i kyrkan städse uppstått den allra största oro och villervalla, då de icke blott upprättat en ny gudstjenst såsom till salighet nödvändig och såväl derigenom som genom våldsamma exkommunikationer besvärat menniskors samveten utan äfven försökt bortgifva verldsliga konungariken och frantaga verldsliga furstar deras magt.

Det vore derför högeligen af nöden att ådagalägga hvilken stor skilnad det vore mellan kyrklig och verldslig magt, potestas ecclesiastica och potestas gladii. Och äfven om denne skilnad närmast göres i syfte att begränsa biskoparnes magt till dess rätta område och der närmare bestämma dess egentliga innehåll, så torde dock i förbigående böra nämnas att, huru högt än den verldsliga magten sättes, så länge den håller sig på eget område, icke ett ord finnes här, som antyder att reformatorerne hellre skulle hafva sett att furstarne, den verldsliga magtens innehafvare, öfvertoge den egentliga kyrkostyrelsen, såsom det i lutherska kyrkan på de flesta ställen senare faktiskt kom att ske. Visserligen göres här gällande på ett helt annat sätt än det i romerska kyrkan varit erkändt, att det verldsliga regementet likaväl som det andliga såsom sådant ingalunda berodde på menniskors hersklystnad och godtycke utan ytterst vore grundadt på Guds egen befallning och derför borde begge vördas och hedras såsom Guds högsta välgerningar på jorden. Men skilnaden dem emellan var den, att, då kyrkostyrelsen hade att ombesörja att de andliga, eviga håfvorna förvaltades i öfverensstämmelse med sin egen natur genom det af Herren instiftade embetet, så hade det verldsliga regementet att vaka öfver alt, hvad till

det timliga hörer, (corpora et res corporales i motsats till res æternæ,) och framför alt att med svärd och kroppsligt straff skydda sine undersatars lif och egendom emot alt orättfärdigt intrang, på det att derigenom frid och en borgerlig rättfärdighet måtte upprätthållas.

Dermed är nu visserligen icke sagdt att de icke skulle komma i beröring med hvarandra. Tvärtom måste de i många fall träda i en om möjligt lika innerlig förening med hvarandra som menniskans själ och kropp, hvilkas olika men innerligt förenade intressen genom dem skola bevakas. Och endast derigenom, att deras vidt skilda olika uppdrag hållas i sär och fullföljas med dem motsvarande olika medel, kunna de båda samfunden, det kyrkliga och verldsliga, med framgång både arbeta på fyllandet af sina respektiva samfundsändamål och lemna hvarandra det understöd, som härför är behöfligt. Men sker detta, då hindrar ock det ena regementet lika litet det andra som konsten att sjunga hindrar det verldsliga eller kyrkliga regementet *.

Men hvilket är da innehållet i detta senare, det är den hufvudfråga, på hvilken artikeln vill gifva svar. Och det första svar, som gifves, är detta, att biskoparnes magt, som här sättes lika med nycklamagten, är den magt, som de enligt Guds befallning hafva, att predika evangelium, förlåta eller behålla synder och förvalta sakramenten. Det kan billigtvis väcka förvåning att, då det i artikelns öfverskrift antydts, att den kyrkliga magten här skulle afhandlas endast för så vidt den innehades af biskoparne och således sammanfölle med kyrkostyrelsen, denna dock här i första hand beskrifves såsom i det närmaste identisk med det af Gud stiftade, i V och XIV art. nämnda, predikoembetets magt. Detta så mycket mer som det af hele artikeln framgår, att med biskopar menas icke den apostoliska och närmast efterapostoliska tidens biskopar,

* Müller, 63. 8—11.

som ännu icke på något mera märkbart sätt skilde sig från presbytererne, utan de romerske biskoparne sådane de då historiskt befunno sig midt ibland dem. Och deras hufvuduppgift var, såsom bekant, icke så mycket att sjelfve förvalta nådemedlen som fastmera att öfva uppsigt öfver dem, som detta gjorde, var således företrädesvis en kyrkostyrelse i motsats till eller öfver dem, som förvaltade nådemedlen.

Men det är just för att inlägga en så mycket kraftigare protest mot det helt och hållet verldsliga sätt, på hvilket denna kyrkostyrelse fördes, som reformatorerne här började med att gå tillbaka till sjelfva principerna för alt hvad kyrkostyrelse heter. Endast derför att biskoparne egde denna Herrens fullmagt att förvalta nådemedlen, som i kyrkan äro det innersta, det högsta och för henne såsom sådan utmärkande, då det just är genom dem som Herrens egen nådesnärvara och verksamhet förmedlas, hade de rätt och förmåga till att utöfva kyrkostyrelsen, som ju ytterst blott afser att bereda rum för och upprätthålla denna nådemedlens förvaltning i öfverensstämmelse med deras egen natur. Endast sasom ordets tjenare hade de fatt nycklamagten i sina händer för att derigenom icke blott förlåta utan ock behalla synder och kunde derför blott såsom sådane genom exkommunikation ur kyrkans gemenskap utesluta dem, som förhindrade och omöjliggjorde en sadan rätt nådemedelsförvaltning. Endast genom ordet, icke genom yttre tvång (sine vi humana, non vi corporali nedum gladio sed verbo) skulle derför ocksa denna magt utöfvas. Hæc potestas tantum exercetur docendo seu prædicando verbum et porrigendo sacramenta vel multis vel singulis juxta vocationem *.

Men just genom det sista tillägget, juxta vocationem, att denna magt skall utöfvas antingen öfver många eller blott nagra få efter den olika kallelse, som till en hvar af desse or-

* Müller, 63, 8.

dets tjenare utgått, gifves en tydlig fingervisning åt det håll, der man enligt lutheranernes mening har att söka skilnaden mellan biskoparne såsom utöfvande kyrkostyrelsen i egentlig mening och pastorerne såsom blott eller hufvudsakligen förvaltande nådemedlen.

Skilnaden är ingalunda den, att nådemedelsförvaltningen sker jure divino, kyrkostyrelsen blott jure humano, ännu mindre den, att blott biskoparne skulle hafva nycklamagten och derför ensamme hafva rätt till exkommunikation utan skilnaden är den, att biskoparne genom kyrkans egen kallelse blifvit satte att utöfva den nycklamagt, som jure divino tillkommer lika mycket alle embetsbärare, icke blott öfver ett större antal församlingar, ty det större eller mindre antalet har här icke så mycket att betyda, utan i hela kyrkans namn och på grund af hennes auktoritet. En naturlig följd häraf blifver visserligen att många nya åligganden tillkomma dem såsom sadane och att många eller t. o. m. de allra flesta af deras pastorala funktioner komma att gestalta sig annorlunda än lokalpastorns. Men icke hafva de derför förlorat det jus divinum, som ursprungligen tillkom dem. Icke heller hafva öfrige ordets tjenare dermed förlorat den pligt och den rätt, dem såsom sadane åligger, att en hvar i sin församling handhafva nycklamagten och alt hvad som dermed står i sammanhang, för så vidt som detta är en nödvändig förutsättning för eller konsekvens af en rätt nådemedelsförvaltning, äfven om en eller annan af dessa funktioner, t. ex. exkommunikationen, på ett eller annat sätt deraf skulle lida någon modifikation. Detta blifver för oss ännu tydligare, då vi närmare taga i skärskådande den biskoparnes magt, som i art. vidare nämnes.

Denna sammanfattas närmast under kategorien kyrklig domsrätt (jurisdictio ecclesiastica seu episcoporum). Men då det blifver fråga om att närmare bestämma denna, afskiljes derifrån först på det bestämdaste all verldslig magt, alt verldsligt välde (potestas gladii, imperium), som de romerske bisko-

parne egde och som de mottagit af furstar, konungar och kejsare för att i någon mon vara deras ställföreträdare vid den rent borgerliga förvaltningen och uppsigten öfver egen och andres egendom. Denna magt egde de således icke efter evangelii uppdrag utan efter mensklig rätt (non ex mandato evangelii, sed jure humano). Visserligen förbjuder icke art. alt sådant öfverlemnande af verldslig magt i biskoparnes händer. Men då den redan förut framhållit de stora faror och olägenheter, som nödvändigt följde på hvarje sammanblandning af verldslig och andlig magt och då denna fara var så mycket närmare, ifall de begge funnos i samma händer, framgår väl redan häraf att reformatorerne helst önskat det biskoparne icke als egde någon sådan rent verldslig magt. Och hvad som i alla fall måste göras gällande, det var att denna verldsliga magtutöfning var något helt annat än den evangelii tjenst, som förut blifvit angifven såsom biskoparnes förnämsta hufvuduppgift. Denna innefattade, såsom vi minnas, evangelii predikan och sakramentens förvaltning, var således identisk med nådemedelsembetet och utöfvades såsom detta enligt gudomlig fullmagt och rätt.

Men såsom biskopar, heter det vidare, d. ä. såsom sådane, hvilka fått sig denna ordets och sakramentens tjenst ombetrodd, tillkommer dem vidare i enlighet med evangelium eller, såsom man säger, efter gudomlig rätt denna domsrätt att förlåta synder och jemväl att ransaka läran, att förkasta hvarje lära, som afviker från evangelium, och att ur kyrkans gemenskap utesluta de gudlöse, hvilkas gudlöshet är uppenbar. (Porro secundum evangelium seu, ut loqvuntur, de jure divino nulla jurisdictio competit episcopis ut episcopis, hoc est his qvibus est commissum ministerium verbi et sacramentorum, nisi remittere peccata, item cognoscere doctrinam et doctrinam ab evangelio dissentientem rejicere et impios, qvorum nota est impietas, excludere a communione ecclesiæ sine vi humana sed verbo.)

Det gäller nu närmast att bestämma hvad som menas med de olika verksamhetsarter eller funktioner, hvilka här uppräknas såsom tillhörande den jurisdiktion, som enligt gudomlig rätt tillkommer biskoparne. Såsom bekant, har man från många håll häri icke velat se något väsentligen annat än det, som redan förut blifvit nämndt, således funktioner, hvilka såsom sådana tillhöra nådemedelsembetet. Och vi medgifva villigt att, om man blott betraktar detta ställe i och för sig och särskildt fäster sig vid de allmänna benämningarna på dessa funktioner, starka skäl synas tala för denna uppfattning. Men vid betraktande såväl af den historiska situation, i hvilken denna bekännelse framlägges, som framför alt af den belysning, som i Apologien gifves, framträda så stora svårigheter och omöjligheter, att vi icke tilltro oss att härvid stanna utan varda nödsakade till att på annan väg söka en lösning.

Till den nämnda uppfattningen har man blifvit förd hufvudsakligen af det skäl, att dessa funktioner sägas utöfvas enligt gudomlig rätt, och man trott sig finna att efter luthersk uppfattning, särskildt sådan den i symbolerna ligger uttalad, endast för nådemedelsembetet men icke för kyrkostyrelsen såsom sådan ett sådant jus divinum kunde läggas till grund. För detta antagande har man ansett sig finna ett stöd deri, att den första af de här nämnda funktionerna, att förlåta synder, onekligen sammanfaller med eller rättare innehålles i den nyckelmagt, som förut nämnts enligt evangelium tillkomma biskoparne på samma sätt, som den tillkommer nådemedelsembetet i allmänhet. Häraf skulle då följa att äfven de andra hörde hit. Så skall enligt Höfling cognoscere doctrinam icke innebära annat än det bedömande af läran, som är nödvändigt för hvarje predikant både för hans egen person och framför alt för hans predikan, om denna skall blifva med evangelium öfverensstämmande *. I anslutning härtill skall då ock

* Höfling, o. a. a. sid. 135.

den exkommunikation, som här nämnes, blott vara den negativa sidan af nycklamagten, den pastorala retentionen, såsom remittere peccata är den positiva, blott den personliga applikationen af evangelii allmänna predikan *. Det vill med andra ord säga: dessa olika funktioner skulle blott vara mer eller mindre olika uttryck för samma sak, evangelii predikan.

Omöjligheten af denna uppfattning ligger i öppen dager. Ty hvarför skulle då detta alt skiljas både från hvartannat och från ministerium evangelii? Eller huru skulle detta kunna i motsats till evangelii predikan kallas en jurisdiktion, som dessutom eller jemte denna predikan, hvilken åläge alle kyrklige embetsbärare, tillkomme biskoparne? För att komma ifrån dessa svårigheter har man visserligen sökt taga sin tillflykt till den förment vacklande terminologien. Ty absolution och retention i pastoral mening kunna ju visserligen icke kallas jurisdiktionsakter, då i dem såsom sådana icke finnes något, som kan hänföras till jurisdiktion i vanlig mening. Och följaktligen skulle enligt Mejer **, hvilken äfven räknar dessa funktioner till biskoparnes pastorala verksamhet och icke i något afseende till deras episkopala eller kyrkostyrande, den gamla tekniska termen, jurisdictio, här användts i en helt annan mening än den hittills vanliga.

Men detta kan man väl icke gerna antaga utan att på samme gång drifvas till det påstaendet, att reformatorerne missbrukat ord och termer till att dölja i stället för att uppenbara sin mening. Ty då det just var tal om de romerske, de historiskt befintlige biskoparne och deras jurisdiktion, då det gälde att återföra denna inom rätta gränser och befria den från dess mange främmande tillsatser och utväxter, kunde väl ingen, som hörde att dock en jurisdiktion tillerkändes dem, dervid antaga att alt, hvad man dittills menat med jurisdik-

* Höfling, o. a. a. sid. 116—17.

** Mejer, Die Grundlagen des luth. Kirchenregimentes sid. 94, 95.

tion, skulle dem frântagas. Nej det enda, som skulle dem frântagas, derför att det var det enda, som stred emot den evangeliska uppfattningen och utöfningen af kyrklig magt och jurisdiktion, det var den verldsliga magt och de många yttre tvångsmedel, som de vid denna jurisdiktion användt för att framtvinga en yttre lydnad för densamma. Detta framgår mer än tydligt af det tillägg, som göres efter de olika arterna af den biskoparne tillerkända jurisdiktionen: sine vi humana sed verbo.

Men om det sålunda dock är en verklig jurisdiktion, fast utan yttre verldslig magt, som tillerkännes biskoparne såsom sådane, såsom utöfvande kyrkostyrelsen, så ligger likväl så mycken sanning till grund för den nämnda uppfattningen, att denna jurisdiktion tillkommer dem, derför att de förut mottagit nådemedelsembetet. Fullmagten att förvalta detta af Gud stiftade nådemedelsembete är således den nödvändiga förutsättningen för (conditio sine qva non) att dessa kyrkostyrelsens funktioner, som här nämnas, skola kunna sägas tillkomma dem jure divino. Och om det derför än skulle kunna sägas, att äfven dessa kyrkostyrelsefunktioner, denna jurisdiktion, ligga liksom in nuce inneslutna i nådemedelsembetet såsom sådant, så blifver deraf dock en nödvändig följd att, då de inom det ordnade kyrkosamfundet framträda i fullt förverkligad gestalt, eo ipso en motsats mellan kyrkostyrelse och nådemedelsembete framträder, som gör att dessa funktioner, som höra under kyrkostyrelsen, få ett delvis annat innehåll.

Derför skiljer också Apologien * dem tydligen fran hvarandra och sätter dem i bestämd motsats, i det den äfven vid fasthållandet af sin evangeliska uppfattning af biskoparnes uppgift accepterar den gamla indelningen af deras magt i potestas ordinis och potestas jurisdictionis. Den förra sammanfaller då tydligtvis med nademedelsembetet, ordets och sakramentens tjenst, den senare med kyrkostyrelsen, af hvilkens funktioner

* Müller, 288, 13—14.

blott nämnas exkommunikation och absolution. Och då det sedan framhållits, att de icke finge på ett tyranniskt sätt missbruka denna sin jurisdiktionela magt till att upprätta någon ny kult, som stode i strid med evangelium, säges uttryckligen: Nam cultus nihil pertinent ad jurisdictionem. Nu betyder cultus efter konstant språkbruk den tro och kärlek, som af menniskan äskas efter den förra taflans bud, och hänför sig således uteslutande till menniskans ställning och förhållande gent emot Gud, bestämmer hvad hon skall tro och göra för att blifva salig. Men att härom undervisa henne, hvilket just är detsamma som att predika evangelium, det tillkommer nådemedelsembetet och, då det här är fråga om biskoparne, desamme, för så vidt de äro i besittning af potestas ordinis. Jurisdiktionen har härmed ingenting att skaffa, emedan denna närmast har att bestämma öfver förhållandet mellan kyrkan och de enskilde medlemmarne af densamma eller mellan desse inbördes. Just derför betraktar Apologien det såsom en otillåtlig sammanblandning af de båda olika magtsfererna, ifall biskoparne i följd af sin jurisdiktion vilja bestämma något öfver menniskans förhållande till hennes frälsnings Gud, upprätta någon kult, hvaraf hennes salighet eller nåd hos Gud skall vara beroende *.

Att äfven senare denna motsats mellan potestas ordinis och potestas jurisdictionis fasthöls, det visar bihanget till Schmalkald. art.: de potestate et jurisdictione episcoporum, der det i begynnelsen heter: Evangelium tribuit his, qui præsunt ecclesiis, mandatum docendi evangelii, remittendi peccata, administrandi sacramenta; præterea jurisdictionem, videlicet mandatum excommunicandi etc. Här visar redan partikeln præterea, dessutom, att jurisdiktionen, som sedan nämnes, är något nytt, som icke eller åtminstone icke till hela sitt innehåll eller sitt särskilda utöfningssätt innefattats i den nämnda potestas ordinis eller nycklamagten.

* Jfr Huschke, o. a. a. sid. 222.

Och pa ett märkligt liknande sätt framlyser redan ur periodbyggnaden af vårt ställe i Aug. XXVIII art. samma motsats. Då det nämligen der är fråga om den jurisdiktion, som efter gudomlig rätt tillkommer biskoparne, nämnes visserligen först remittere peccata, hvari tydligen alt innefattas, som förut bestämts såsom innehållet i nycklamagten. Men då det derefter fortsättes med ett item, jemväl, ställas äfven här de följande funktionerna i en viss motsats till det föregående, som visar att de icke tänkts såsom sådane ligga deri inneslutne. Och äfven detta bör kunna gifva oss någon vägledning, huru vi ha att fatta och bestämma deras särskilda olika innehåll.

Stanna vi då vid det först nämnda, remittere peccata, så kan icke gerna mer än en mening vara derom, att dermed menas absolution eller syndaförlåtelse. Men då denna absolution här subsumerats under jurisdiktionen och denna senare efter hvad förut visats, närmast har att göra med kyrkans förhallande till de enskilda församlingarna eller församlingsmedlemmarne, så torde häraf framgå att vid denna absolution icke sa mycket tänkes på den förlåtelse af synder mot Gud, som återställer menniskans nådesgemenskap med Gud och som sker genom den pastorala absolutionen eller evangelii predikan, som fastmera på återskänkandet af den skuld, i hvilken menniskan häftat till kyrkan i sin helhet eller till en enskild medlem och församling af densamma, hvarigenom hon just åter insättes i alla de kyrkliga rättigheter, hon förut förverkat.

Och på ett liknande sätt far äfven den derefter följande funktionen af sammanhanget sin rätta begränsning och sitt rätta innehall. Cognoscere doctrinam, att pröfva och bestämma läran och derifrån afskilja alt, som strider mot evangelium, kan visserligen, fran en sida sedt, sägas vara en nödvändig förutsättning för astadkommande af hvarje evangelisk predikan. Och i denna mening måste denna funktion tydligen öfvas af hvar och en, som skall förkunna evangelium. Men ett sådant bedömande och kritiskt tillvägagående måste ju, för så vidt det

sker privatim af predikanten, räknas till meditationen eller förberedelsen för predikan och, derest det sker offentligen på sådant sätt, att derigenom falsk och skriftvidrig lära bekämpas eller förkastas, sägas vara blott en särskild form af sjelfva predikan, den s. k. polemiska predikan, hvilken särskildt under sådana brytningstider som reformationstiden ofta nog användes och ofta måste användas af hvarje rätt evangelii predikare. Men icke kunde detta i någotdera fallet kallas en jurisdiktion. Ty att meditationen icke under något vilkor så kan kallas, ligger ju i öppen dager. Och skulle man än vilja gå in på att evangelii predikan, för så vidt den dömer all falsk lära, kunde kallas en jurisdiktion, fastän i en annan mening än den vanliga, så skulle ju deraf den orimligheten följa, att den ena arten eller delen sattes lika med det hela. Med detta bedömande af läran, som räknas såsom en art af biskoparnes jurisdiktion, kan saledes icke gerna menas något annat än den funktion, som af kyrkostyrelsen måste utöfvas, att vid inbrytande irrläror eller uppkomna lärostrider vaka öfver den rätta lärans bevarande eller utbildande i öfverensstämmelse med och på grundvalen af det redan såsom läronorm i kyrkan fastställda dogmat*.

Detta blifver höjdt öfver allt tvifvel genom ett utlåtande af Melanchton, der han i ett liknande sammanhang säger: constituere judicia dogmatum i stället för cognoscere doctrinam (Pezel. consil. pag. 295, 297.) Så ock genom ett annat ställe i Melanchtons skrift: de reformatione ecclesiæ 1541, der han bland annat uppför såsom biskoparnes uppgift att gubernare doctrinam, ordinare et explorare ordinandos, præesse judiciis ecclesiasticis et visitare ecclesias *. Och att ett sådant bedömande af den offentliga läran och dermed förenadt slitande af tvister och förkastande af irrläror måste inom kyrkan städse

---

* Jfr Stahl, Die Kirchenverfassung nach Lehre und Recht der Protestanten, sid. 162—3.

förekomma och der utöfvas af kyrkostyrelsen, vare sig det sker genom biskoparne enskildt eller genom synodalbeslut, som på öfverhetens föranstaltande kommit till stånd, det framgår ur flera ställen i symbolerna, af hvilka vi här blott anföra ett par ur bihanget till Schmalk. art., der det talas om det förderf, som drabbat kyrkan, derför att påfven förhindrat henne från att utöfva denna funktion *. Vetat papa cognitionem. Hoc nocet ecclesiæ. Qvia sublato vero judicio ecclesiæ non possunt tolli impia dogmata et impii cultus, et multis sæculis infinitas animas perdunt. Ännu tydligare på ett annat ställe i samma bihang: Quum autem judicia synodorum sint ecclesiæ judicia, non pontificum: præcipue regibus convenit coërcere pontificum licentiam et efficere, ne ecclesiæ eripiatur facultas judicandi et decernendi ex verbo Dei. Et ut reliquos errores papæ taxare ceteri christiani debent, ita etiam reprehendere debent pontificem impedientem veram cognitionem et verum judicium ecclesiæ **.

Denna cognitio, detta verum judicium ecclesiæ, som i nödfall, då den ordinära kyrkostyrelsen icke gör sin pligt, bör bevakas af alle kristne i mon af deras olika ställning i samfundsorganismen och således företrädesvis (præcipue) af furstar och konungar, är just detsamma, som i Augustana under uttrycket cognoscere doctrinam tillerkännes biskoparne, såsom de då varande ordinäre innehafvarne af kyrkostyrelsen. Då här blott nämnes hufvudfunktionen, är det icke heller bestämdt, hvarken huru denna skall utöfvas eller på hvilka områden den skall göras gällande. Det behöfdes icke heller, då det delvis var allmänt bekant och för öfrigt måste gestalta sig olika efter olika för handen varande behof. Vi vilja blott hänvisa till det ofvan citerade stället ur Melanchtons de reform. eccl., der ett sådant bedömande af läran förekommer icke blott vid lärostriders afgörande utan ock vid visitationer i försam-

* Müller, 338 51.
** Müller, 339, 55.

lingarna samt vid de förhör och undersökningar, som på ett eller annat sätt måste föregå ordinationen af kyrklige embetsbärare.

Hvad beträffar den sista af de här nämnda funktionerna i den jurisdiktion, som efter gudomlig rätt tillkommer biskoparne, så torde det efter det föregående vara lättare att bestämma dess innehåll. Att med dessa orden: impios, qvorum nota est impietas, excludere a communione ecclesiæ sine vi humana sed verbo, måste förstås hvad man kallat exkommunikation ligger i öppen dager. Det kan således blott blifva fråga om att närmare bestämma beskaffenheten af denna. Att dermed icke kan menas det stora bannet (excommunicatio major), framgår af «sine vi humana sed verbo». Det var just det förderfliga missbruket, som i romerska kyrkan inträngt, att särskildt i förening med detta stora bann rent verldsliga, borgerliga straff användes såsom det hufvudsakliga, ja, att den som blifvit dermed belagd, gick förlustig alla borgerliga och rent menskliga förmoner. Och deröfver uttala reformatorerne och särskildt Luther ofta och med rätta sin förkastelsedom.

Men menas då kanske härmed blott handhafvandet af bindenyckeln eller den pastorala retentionen, genom hvilken en obotfärdig menniska bindes i sina synder och, till dess absolutionens benådande ord kan öfver henne uttalas, utestänges från begående af Herrens nattvard? Då här blott säges excludere a communione ecclesiæ och ordet kommunion i det senare kyrkliga språket blifvit terminus technicus för nattvarden, så kunde det ligga nära till hands att äfven här taga detta ord i samma mening och sålunda inskränka hela denna funktion till den provisoriska retention, som måste tillkomma hvarje nådemedelsförvaltare för att värna om sakramentets helgd. Men sannolikheten af ett sådant antagande förminskas redan derigenom, att denna exkommunikation hänföres under jurisdiktionen, då nämligen den pastorala retentionen likaväl som absolutionen just i motsats mot den romerska juridiska uppfatt-

ningen af bådadera af lutheranerne icke betraktades såsom en actus judicialis utan såsom ett nådemedel i inskränkt eller propedevtisk mening. Och ännu mindre blifver denna sannolikhet derigenom, att ordet communio näppeligen i symbolerna torde förekomma i den nämnda betydelsen af nattvard. Att det här icke gerna kan ha denna betydelse framgår af den tyska texten, der det heter «aus christlicher Gemeine ausschliesszen», som icke kan betyda annat än utesluta ur den kristna församlingen och dess gemenskap.

Så skiljer ock Schmalk. art. IX sacramentum bestämdt från communio ecclesiæ i den beskrifning, som gifves på det lilla bannet (jfr isynnerhet tyska texten «oder ander Gemeinschaft der Kirchen») *.

Och hvad ett sådant uteslutande ur församlingen innebär efter luthersk uppfattning, derom gifver oss ett yttrande af Luther sjelf en antydan, då han såsom en konsekvens af det s. k. lilla eller sant evangeliska och kristliga bannet, som bestod i retention eller sakramentets förvägran, anför «att de såsom exkommunicerade icke skola få stå fadder, icke vara med på ärliga bröllop, icke heller vid någon begrafning utan skola gå och gälla för hedningar ibland oss. Desse skall man dock eller snarare just derför icke förmena att gå i kyrkan och höra predikan, då de i predikningar kunna lära hvad som brister dem» **.

Det är salunda ett uteslutande ur den kristliga församlingsgemenskapen, hvarigenom den uppenbart obotfärdige går förlustig alla de förmoner och rättigheter, som tillkomma denna församlings medlemmar såsom sådane. Äfven om ett sådant uteslutande kan sägas vara en nödvändig konsekvens af bindenyckelns användning och salunda äfven tillkomma hvarje pastor, så maste det dock kunna och i de allra flesta fall äfven böra derifran skiljas såsom en sjelfständig handling, hvilken för

* Müller, 323.

** Luthers skrifter i urval, öfvers. V. 203.

sin betydelse icke blott för den enskilda församlingen och församlingsmedlemmen utan för kyrkan i sin helhet tillkommer kyrkostyrelsen såsom sådan. Att detta var Luthers mening äfven mycket senare, då biskoparnes jurisdiktion och dermed bannets utöfning upphört, det framgår af ofvan citerade ställe, der han yrkar det nämnda bannets återinförande men beklagar att det var så svårt att till dess handhafvande få rätt behjertade, frimodige och förståndige pastorer, de der voro väl öfvade och förfarne i andliga saker. Icke underligt då, att denna funktion här såsom hörande under jurisdiktionen ännu tänkes skild från sjelfva retentionen och tillerkännes biskoparne såsom innehafvande kyrkostyrelsen.

Sedan vi sålunda kommit till det resultat, att samtliga dessa funktioner, som höra under den nämnda jurisdiktionen, äro kyrkostyrelsefunktioner i detta ords egentligaste mening, måste vi tillse hvilken auktoritet de såsom sådana kunna göra anspråk på. Och härpå svarar samme artikel omedelbart efter det ofvan citerade stället att här, vid utöfningen af dessa funktioner, böra församlingarna, sålunda både den verldsliga öfverheten och alle deras medlemmar, nödvändigt och efter gudomlig rätt visa biskoparne lydnad och begrundar detta med Luc. 10: 16: Den eder hörer, han hörer mig *. Orsaken hvarför gudomlig rätt eller lydnad tillerkännes dessa kyrkostyrelsefunktioner lika väl som nådemedelsembetet är tydligtvis den, att dessa, såsom grundade i detta nådemedelsembete sjelft såsom den innersta kärnan, äro i det ordnade kyrkosamfundet liksom det omhölje, som är nödvändigt att skydda och värna om detta innersta, att det fritt och ohämmadt kan få utveckla hela sin inneboende kraft. De äro sålunda, på ett eller annat sätt gestaltade, såsom medel nödvändiga, på det att det med nådemedlen, särskildt evangelium, afsedda ändamålet må kunna uppnås, och kunna derför blott så länge de tjena detta ändamål, blott så länge de utöf-

* Müller, 64, 22.

vas i enlighet med evangelium, med någon rätt göra gällande det höga anspråket på nödvändig lydnad. Art. förklarar därför omedelbart derefter att, då biskoparne lära eller bestämma nagot emot evangelium, så hafva församlingarna Guds bud, som förhindrar lydnad. De hafva sålunda då icke blott rätt utan pligt att neka lydnad. Och just i detta gudomliga bud ligger reformationens rätt begrundad, att icke blott neka kyrkostyrelsen den lydnad, som efter gudomlig rätt tillkom den, utan ock att sjelf föranstalta om en annan kyrkostyrelse, som bättre än den romerska motsvarade sin uppgift.

Innan vi öfvergå till att närmare skärskåda denna reformationens rätt och nödvändighet, såsom den särskildt i Schmalk. art. göres gällande, måste vi i korthet åtminstone tillse hvilket svar vår artikel gifver på den andra hufvudfragan, som upptages till behandling. Denna gäller biskoparnes rätt att inom församlingen stifta lagar och ceremonier. Sedan art. protesterat mot det missbruk, dè romerske biskoparne gjort af denna rätt, då de stiftat sådana lagar och ceremonier, som stodo i strid mot evangelium och den kristliga friheten, svarar han att det är tillåtet (licet) för biskoparne eller pastorerne att göra sadana anordningar för gudstjensten och öfriga områden af det kyrkliga lifvet, på det att inom församlingen allting må ordentligt och skickligt tillgå, icke på det att vi genom dem skola förtjena nåd eller tillfyllestgöra för synderna eller i våra samveten känna oss förbundna till att anse dem för en nödvändig gudstjenst och deras öfverträdande såsom en synd, då man dermed icke förargar eller stöter nagon annan. Sadana anordningar böra (convenit) församlingarna för kärlekens och lugnets skull iakttaga *.

Häraf framgår att Augustanas bekännare noga skilde mellan en lagstiftningsrätt, som biskoparne hade tillskansat sig och utofvade emot Guds befallning och som derför icke under

* Müller, 67, 53—55.

några vilkor kunde erkännas, och en sådan lagstiftningsrätt, hvartill de visserligen icke, såsom till de förut nämnda kyrkostyrelsefunktionerna, hvilka jure divino tillkommo dem, hade Guds befallning men väl både tillåtelse i Guds ord och kyrkans uppdrag. Man kunde derför också skilja mellan den lydnad, som i förra afseendet och den, som i det senare borde tillerkännas dem. Ja, man icke blott kunde utan borde städse hafva klart för sig att dessa senare anordningar, huru nyttiga och nödvändiga de än voro för kyrkans hela lif och yttre ordning, dock icke voro obetingadt nödvändiga, såsom hade de genom gudomliga bud blifvit föreskrifna. Deraf följde visserligen icke att hvarken församlingarna eller den enskilde utan vidare eller efter eget godtycke kunde sätta sig öfver dem. Tvärtom var det deras pligt att under de nämnda förutsättningarna iakttaga dem (convenit servare).

Men denna pligt, som propter caritatem et tranquillitatem aligger dem, är dock i någon mon en annan än den, som necessario et de jure divino Guds heliga bud och hans eget evangelium ålägga både mot honom sjelf och mot dem, som i hans namn äro satte att förkunna och handhafva detta evangelium. Just derför att ändamålet med dessa anordningar blott är kärlekens och fridens upprätthållande eller den yttre ordningens bevarande, icke såsom förkastandet af irrläror och handhafvandet af exkommunikationen ett uppfyllande af gudomlig befallning, och just derför att dessa anordningar blott för den yttre ordningen äro bindande men deremot icke på det inre få lägga något tvång pa samveten, just derför upphör pligten att iakttaga desamma och det blifver i stället kyrkan tillåtet att bryta eller förändra dem, om derigenom den yttre ordningen icke störes eller om derigenom ingen förargelse åstadkommes. Pligten att förkunna evangelium och att reagera emot och förkasta all deremot stridande irrlära kan deremot aldrig upphöra eller modifieras, emedan det är en uppfyllelse af Guds bud och det innersta lifsvilkoret för kyr-

kan sjelf. Men lika litet som kyrkan kan utan skada för sitt eget troslif försumma denna pligt, lika litet kan hon utan skada för både sitt yttre och inre lif försumma den kärlekens pligt, som åligger såväl henne i sin helhet som alle hennes enskilde medlemmar. Och denna kärlekens pligt ålägger dem då ock att iaktta äfven dessa anordningar.

Huruvida det nu äfven jure divino tillkommer biskoparne att såsom innehafvare af kyrkostyrelsen stifta sådane lagar och upprätta sådana ordningar, derom säger vår art. ingenting. Den säger blott att det är dem tillåtet. Och af hvem de hafva erhållit denna tillåtelse, att det nämligen varit af kyrkan, det framgår af det sammanhang, i hvilket denne del af art. står med det närmast föregående.

Der säges nämligen att om biskoparne hafva någon annan magt eller jurisdiktion än den förut nämnda i bedömande af äktenskaps- eller tiondemål, så hafva de den efter mensklig rätt (jure humano). Men då de såsom de ordinäre innehafvarne försumma sin pligt, tvingas furstarne att t. o. m. mot sin vilja i dessa saker ingripa och skipa rätt åt sina undersåtar för att upprätthålla friden[1]. Den magt och jurisdiktion, om hvilken det här är fråga, är sålunda en rent verldslig, som det egentligen tillkom furstarne och staten att handhafva men som genom den historiska utvecklingen kommit i biskoparnes händer och derför nu af dem jure humano utöfvades. Men just derför att det ursprungligen var en rent verldslig magt, måste den i nödfall återgå till de ordinäre innehafvarne af all annan verldslig magt. Då detta är det enda ställe i Augustana, der den verldsliga öfverhetens ställning till kyrkostyrelsen omnämnes, är det märkligt att se hvilken tillbakadragen ställning den här intager. Fastän lutheranerne i början af art. på det skarpaste framhållit skilnaden mellan verldslig och andlig magt och fastän detta var en rent verldslig magt, yrka de in-

[1] Müller, 64. 29.

galunda på att den genast utan vidare skulle återgå till och utöfvas af furstarne utan blott att det skulle erkännas, att den endast jure humano, icke jure divino såsom de romerske påstodo, tillkomme biskoparne och derför äfven af furstarne borde öfvervakas, hvaraf då ock blef en följd att de i fall af försummelse sjelfve måste taga densamma om hand för att upprätthålla yttre ordning och frid.

Redan det, att äktenskaps-jurisdiktionen ställes samman med tiondemål, visar att dermed blott kan vara menad den rent verldsliga sidan af den jurisdiktion, som i sådant fall skulle utöfvas af furstarne. Detta framgår ännu tydligare af ett ställe i bihanget till Schmalk. art., der det just framhålles att det här är fråga om den jurisdiktion, som biskoparne efter kanonisk rätt hafva i äktenskapsmål och som på Justiniani tid ännu utöfvades af den verldsliga öfverheten *. Detta förutsätter att äfven i sådant fall, då furstarne nödgades taga om hand den rent verldsliga äktenskapslagstiftningen, som dittils utöfvats af biskoparne, kyrkan dock både lemnade normen, efter hvilken denne äktenskapsrätt skulle utbildas, och sjelf genom sin styrelse utöfvade den andliga tukt, som i detta afseende kunde komma i fråga **.

Men om sålunda den verldsliga öfverheten icke kunde förläna åt biskoparne någon annan magt än den rent verldsliga, som ursprungligen tillkommit henne sjelf, kan det följaktligen icke vara från denna som biskoparne hafva fått tillåtelsen att göra rituela anordningar och i allmänhet lagstifta för kyrkans inre och yttre lif. Och då det å andra sidan icke om denna såsom om de förut nämnda kyrkostyrelsefunktionerna säges, att de hafva Guds befallning dertill och derför utöfva den jure divino, så kan det icke vara något tvifvel underkastadt, att de ju icke hafva fått denna tillåtelse af kyrkan och att de sålunda, såsom förut på ett ställe i samme art. blifvit nämndt,

* Müller, 343, 77.

** Stahl, o. a. a. 155, 158.

utöfva denna lagstiftningsrätt juxta vocationem ecclesiæ. Häri ligger då ock förklaringen till det vid första påseendet underliga, att, då det är fråga om denna lagstiftningsrätt, ställas pastorerne såsom icke på något ställe tillförene vid sidan om biskoparne såsom också delaktige i samma rätt. Visserligen skulle det ju kunna tolkas så, att pastorerne genom denna kyrkans kallelse, som kommit dem till del, fått magt och rätt att en hvar inom sin församling göra sådana liturgiska och disciplinära anordningar, som der varande förhållanden kräfde, lika väl som biskoparne en hvar inom sitt stift. Men oafsedt den olägenhet, som skulle följa af en sådan independentism och som helt skulle motverka och upphäfva det ändamål, som blifvit satt för dylika anordningar, att nämligen tjena till församlingens lugna utveckling, omöjliggöres denna tolkning derigenom, att icke ens biskoparne hade en sådan independentistisk rätt, att en hvar för sig och sitt stift inrätta hvilka ordningar de behagade. Tvärtom hade de alltid utöfvat och, då det här fortfarande är tal om de historiskt befintlige biskoparne, skulle de efter Augustanas mening äfven för framtiden utöfva denna lagstiftningsrätt kollektivt d. v. s. under formen af en synodal lagstiftning med lika giltighet för större eller mindre kyrkokomplexer alt efter för handen varande förhållanden. Att Aug:s bekännare här tänka på något motsvarande till de allmänna eller nationela och provinsiela koncilierna framgår tydligen af de anförda exemplen på sådan lagstiftning *.

Men då nu pastorerne anföras såsom också delaktige i denna lagstiftningsrätt af samma grund som biskoparne, tyckes häri ligga en antydan om att de lutherske i detta afseende ville inlägga en protest emot det sätt, på hvilket biskoparne utöfvat i fraga varande rätt med uteslutande af alle andres deltagande derutinnan. Redan pa grund af det nära sammanhang, i hvilket denna lagstiftning onekligen står till de funk-

* Müller, 67. 57—60.

tioner, som jure divino tillkomma alle kyrklige embetsbärare, kunde skäl anföras för en sådan protest. Och i fall vi i detta afseende få betrakta Chemnitz såsom en representant för luthersk bekännelse, så tyckes af ett hans anförande framgå ännu ett annat skäl. Då han nämligen omnämner just denna kyrkostyrelsefunktion, säger han att den består i att constituere cum consensu ecclesiæ ritus servientes ministerio, qvi non pugnent cum verbo Dei *.

Men just derför att dessa anordningar, om de än i första hand skola tjena till underlättande och befästande af embetets gerning (servientes ministerio) och embetsbärarne derför skäligen hafva det afgörande ordet vid deras bestämmande, dock äfven eller i och med detsamma ytterst afse hela kyrkans yttre tillstånd (församlingens lugna utveckling) och derför äfven i kyrkans namn och med dess auktoritet både skola göras och upprätthållas, just derför är det af vigt, att detta kyrkans samtycke på något sjelfständigt, märkbarare sätt träder i dagen. Just derför kan det ha sin stora betydelse och sitt fulla berättigande, att i denna lagstiftning icke blott biskoparne såsom innehafvare af kyrkostyrelsen och pastorerne såsom embetsbärare utan äfven församlingarna eller församlingsembetena på ett eller annat sätt deltaga **. Och det är detta, som visserligen blott antydes i Augustana men i Schmalk. art. ännu närmare utföres, då det der så skarpt urgeras att kyrkan i sin helhet skall bevaka sina rättigheter.

Innehållet af Aug:s XXVIII art. torde följaktligen kunna sammanfattas i följande resultat: Då nådemedlen äro det centrum, kring hvilket hela kyrkans lif vänder sig och då nådemedlens stiftelseenliga förvaltning, såsom grundvilkoret för kyrkans både intensiva och extensiva uppbyggelse, utgör så att säga den kanal, genom hvilken nådens krafter utbreda sig öf-

* Chemnitz, Exam. conc. Trid. 573.

** Dieckhoff, Zur Lehre vom Kirchenregimente i Teologische Zeitschrift von Deickhoff u. Kliefoth IV, 2, sid. 515.

ver alt större områden af menskligheten vida åkerfält, så blifderaf en följd att, i samma mon ett kyrkligt lifsområde eller en kyrklig verksamhet står i närmare eller fjermare beröring med detta centrum för all kyrklig lifsrörelse, i samma mon får ock den ordning, som för detta område skall vara gällande och den styrelse, som har till uppgift att upprätta och handhafva denna ordning, en större eller mindre betydelse.

Det är med aktgifvande härpå, som Aug. XXVIII art. indelar de olika funktioner, som tillhöra kyrkostyrelsen, i olika grupper och vindicerar åt en hvar af dessa en högre dignitet och nödvändighet, alt efter som den kommer detta centrum nära. Och för att tala i samma bild, framställas dessa olika grupper af kyrkostyrelsefunktioner såsom tre koncentriska cirklar, hvilka alla kretsa kring samma medelpunkt, nådemedelsförvaltningen, och allesamman, fast hvar och en på sitt olika sätt, skola bidraga till dess befrämjande.

Till den närmast centrum befintliga, hvilken derför också tillerkännes den högsta dignïteten och hvilken minst af alla kan umbäras, derest nådemedlen skola varda förvaltade stiftelseenligt, raknas de först afhandlade funktionerna: bedömande och upprätthallande af den offentliga läran och förkastande af all mot evangelium stridande irrlära, exkommunikation och absolution. Dessa kyrkostyrelsefunktioner tillerkänner Aug. jus divinum lika väl som nademedelsembetet, såsom de också städse utöfvats af biskoparne såsom innehafvare af detta nådemedelsembete. Dem tillkommer derför också nödvändig, ovilkorlig lydnad fran kyrkans och församlingarnas saväl som de enskilde församlingsmedlemmarnes sida, för sa vidt ingenting mot evangelium stridande genom dem bestämmes.

Till den längst fran centrum befintliga kretsen räknas domsrätten öfver tionde- och äktenskapsmål, hvilken ursprungligen tillkommit de verldslige furstarne och hvilken fortfarande af dem maste bevakas, äfven då den utöfvades af biskoparne, efersom derigenom rent verldsliga saker bestämdes, vare sig

såsom sådana eller i deras förhållande till kyrkan. Dessa funktioner, vare sig nu af ena eller andra slaget, utöfvas jure humano och kunna derför icke göra anspråk på någon högre dignitet och lydnad än alt annat, som jure humano framkommit i historien.

Liksom mellan dessa kretsar befintlig framställes den tredje gruppen af kyrkostyrelsefunktioner, som sammanfattas i rätten att stifta lagar och ceremonier i kyrkan. Den bildar sålunda den egentligt kyrkliga lagstiftningen, hvilken har till uppgift att stifta sådana lagar och göra sådana anordningar, som kunna vara eller blifva nödvändiga, på det att allting må i kyrkan ordentligt och skickligt tillgå. Om denna funktion säges icke uttryckligen att den utöfvas hvarken jure divino eller jure humano. Men då det säges att församlingarna såväl som de enskilde böra iakttaga dessa lagar och anordningar för kärlekens och lugnets skull och då redan förut i XV art. blifvit sagdt, att sådana anordningar och ritus blifvit inrättade för att främja kyrkans lugna och sunda utveckling, torde häraf framgå att de både upprättas och handhafvas på grund af kyrkans auktoritet, som visserligen icke är detsamma som jus divinum men för hvilken dock ett jus divinum ligger till grund. Derutaf följer då ock att, såsom dessa anordningar sjelfvå kunna efter kyrkans fria val förändras på grund af för handen varande olika förhållanden, blott derigenom det jus divinum, som är lagdt för kyrkan såsom nådemedelsanstalt, icke lider något intrång, så kunna de icke heller göra anspråk på en under alla förhållanden nödvändig lydnad utan blott en sådan, som kärleken och hänsyn till kyrkans lugn kräfva. Vidare följer deraf att såväl pastorer som församlingar kunna och böra på något sätt deltaga i denna kyrkostyrelsefunktion.

Schmalkaldiske artiklarne framhalla visserligen inga kyrkostyrelsefunktioner, som icke redan blifvit nämnda eller åtminstone antydda i Augustana; men deremot upptages här, isynnerhet i den såsom bihang tillfogade *traktaten om påfvens pri-*

mat och biskoparnes magt och jurisdiktion, till besvarande en fråga, som för kyrkostyrelsen måste sägas utgöra hufvudfrågan: *åt hvem* kyrkostyrelsen, den högsta, öfverst afgörande magten, af kyrkans Herre blifvit så omedelbart förlänad, att all annan magt i kyrkan kan betraktas såsom härledd ur denna? Visserligen hade Augustana upprepade gånger framhållit att, hur gerna lutheranerne än ville bibehålla kyrkostyrelsen, sådan den dittils faktiskt gestaltat sig och sålunda utöfvades af biskoparne dels jure divino dels jure humano, så kunde det dock blifva deras oafvisliga pligt att neka denna kyrkostyrelse lydnad, ifall den nämligen fortfore att förbjuda och förhindra evangelii rena predikan. Med sin ireniska tendens, som midt under det bestämdaste uttalande af sanningens bekännelse dock ännu hoppades på en uppgörelse, lät Augustana det dervid bero.

Helt annorlunda hade förhållandena gestaltat sig år 1537. Väl bekänna lutheranerne äfven här i 3:dje afdelningens X art. att, om biskoparne ville rätt förvalta sitt embete och taga vard om kyrkan och evangelium, så kunde det tillåtas dem att för kärlekens och endrägtens skull men icke på grund af någon nödvändighet ordinera och insätta äfven lutheranernes prester *. Men omedelbart derefter tillägges att, då de hvarken voro eller ville vara rätte biskopar utan verldslige herrar, som hvarken förvaltade nådemedlen eller utöfvade något kyrkans embete utan förföljde och fördömde dem, som blifvit kallade till att detta göra, så finge icke genom deras försorg kyrkan öfvergifvas, icke heller kyrkans tjenare henne frântagas. Fördenskull bade borde och ville de i enlighet med kyrkans och fädernes gamla exempel sjelfve ordinera dugliga personer till utöfvande af sådant nödvändigt embete..

Och huru lutheranerne tänkt sig denna ordination, det framgår ännu tydligare af den nämnda traktaten **. Just eme-

* Müller, 323, 1—3.
** Müller, 341, 66—7.

dan det var nödvändigt, att, hvarhelst den sanna kyrkan funnes, också evangelium predikades, just derför var det ock nödvändigt, att, då biskoparne såsom de ordinarie innehafvarne af ordinationsrätten blefvo kyrkans fiender och icke ville utdela ordinationen åt dugliga personer, kyrkan sjelf återtoge sin rätt att kalla, utvälja och ordinera embetsbärare. Ty detta vore en rätt, som, då den egentligen blifvit såsom en gåfva skänkt at kyrkan af kyrkans Herre, af ingen mensklig magt eller myndighet kunde henne fråntagas. Då det här säges, att biskoparne genom sitt missbruk af den magt, som blifvit dem gifven, tvingade kyrkan att återtaga och sjelfständigt utöfva densamma, särskildt ordinationen, ligger tydligtvis den förutsättningen till grund, som i Augustana ofta antydes men icke uttalas, att det var kyrkan sjelf, som hade gifvit åt biskoparne såväl denna som alla andra kyrkostyrelsefunktioner. Detta uteslöt nu visserligen icke att, såsom vi i Aug. XXVIII art. sago, vissa af dessa biskoparnes kyrkostyrelsefunktioner utöfvades jure divino och derför kunde, så länge de motsvarade sin uppgift, äfven från kyrkans sida göra anspråk på nödvändig lydnad. Såsom sådana nämnas der blott bedömande af den offentliga läran och förkastande af irrläror, absolution och exkommunikation.

Men att äfven ordinationen, som i XIV art. nämndes, räknades till samma klass och tillerkändes samma dignitet, tyckes framga af det sammanhang, i hvilket denna för kyrkan uppkomna nödvändighet att återtaga sin ordinationsrätt omtalas. Omedelbart efter påståendet att, hvarhelst den sanna kyrkan finnes, der måste ock nödvändigt rätten finnas att utvälja och ordinera embetsbärare, fortsättes nämligen: såsom i nödfall äfven en lekman absolverar och blifver en annans pastor, i anslutning till den af Augustinus anförda berättelsen om ett dylikt fall. Att kyrkan nödgades återtaga denna ordinationsrätt från biskoparne, ställes här vid sidan om och belyses af ett sådant nödfall, der äfven en lekman kunde utöfva embetets gerning.

Men vilkoret för att detta skulle kunna ske var tydligtvis, såsom också förut tillkännagifvits, att en rätt kyrka funnes, såsom i det nämnda nödfallet vilkoret för att lekmannens gerning skall blifva en absolution tydligen är att han dock är en kristen. Och då nu en sådan kyrka endast kan vara till finnandes, der sakramenten förvaltas och evangelium predikas, men Gud har till denna nådemedelsförvaltning instiftat ett särskildt embete, så följer deraf att inom kyrkan städse måste finnas sadane embetsbärare, hvilka fått till sin uppgift att förvalta dessa nådemedel och derför också under det för handen varande nödfallet måste förrätta den egentliga ordinationshandlingen.

Kyrkan, som återtager sin rätt och här handlar, är nämligen icke hvarken den enskilda lokalförsamlingen, som just för tillfället behöfver en ny embetsbärare, icke heller flera eller färre sådana församlingar i motsats till deras respektive embetsbärare utan en större eller mindre komplex af församlingar, i organisk enhet med och ikring embetet förenade, hvilka af historiska eller lokala anledningar utgöra ett helt och säsom sadant en sjelfständig del af den ena, heliga, allmänneliga kyrkan. Men sa snart kyrkan såsom sådan skall utöfva den rätt, hon här mast återtaga, framträder genast behofvet af ett gemensamt, enhetligt organ eller en kyrkostyrelse och sa länge ett sådant icke är funnet, befinner hon sig i sjelfva verket i ett sådant nödfall.

I den kyrkostyrelsefunktion, om hvilken det här närmast är fraga, ordinationen, åtskiljas icke mindre än tre speciela akter: kallelse, val och ordination i inskränkt mening. Pa hvad sätt och af hvem de två första akterna skola utöfvas säges väl icke uttryckligen, men da det hänvisas till det i äldsta kyrkan förekommande valsättet *, ligger här säkert en antydan om att äfven efter de lutherskes mening församlingen på na-

* Muller, 342, 70.

got sjelfständigare sätt skulle i kallelsen och valet deltaga. Ordinationen deremot kunde efter den antydan, som redan i Aug. XIV art. blifvit gjord, endast utöfvas af dem, som sjelfve förut hade mottagit embetet eller blifvit upptagne i ordo. Att detta äfven är traktatens mening framgår af det sammanhang, i hvilket denna här omtalas. Ordinationen hade ju visserligen hitintils blott utöfvats af biskoparne och varit det enda, som strängt taget skilt dem från andre kyrklige embetsbärare, då desse samtlige egt hela nycklamagten och sålunda äfven utöfvat både absolution och retention, äfven om dessa funktioner varit både till innehåll och omfång något mer begränsade än biskoparnes. Men då denna i någon mon vidsträcktare fullmagt, som blifvit biskoparne gifven, blott berodde derpå, att kyrkan sjelf för att förekomma söndring gjort en sådan anordning (institutum est) och det följaktligen jure divino icke var någon gradskilnad mellan biskopar och pastorer, är det tydligt, säges det derför uttryckligen, att äfven en ordination, som af en pastor i hans kyrka blifvit förrättad, är jure divino giltig *.

Sjelfva ordinationen såsom sådan behöfver följaktligen icke någon högre bekräftelse, då hvarje pastor, i och dermed att han erhållit kyrkans fullmagt till evangelii predikan i allmänhet, också jure divino utöfvar alla de särskilda arter eller användningar af detta evangelium, som på den plats, der han af kyrkan blifvit ställd, kunna komma i fråga att i kyrkans namn utöfvas. Men dock framträder äfven här behofvet och nödvändigheten af en särskild kyrkostyrelse, icke blott då det gäller att bestämma hvilken pastor, som skall förrätta ordinationen eller inom hvilken församling ordinationen skall försigga utan äfven, då det blifver fråga om att installera den sålunda ordinerade i den församling, der han skall förvalta sitt embete. Oaktadt denna handling, såsom af sammanhanget framgår,

* Müller, 341, 63—65.

tänkes inbegripen i eller vara en nödvändig följd af ordinationen, äfven sådan den utöfvas af en pastor i hans församling, kan den dock icke såsom ordinationen sjelf härledas ur nyckelmagten, som blifvit lemnad i hvarje pastors händer. Ty i denna innefattas blott rättigheten att sjelf offentligen predika evangelium, förvalta sakramenten och öfver hufvud utöfva de kyrkliga handlingar, som härmed kunna stå i sammanhang och som kyrkan i hans församling vill hafva utöfvade. Installationen deremot är ett handhafvande af den yttre kyrkoordningen och sålunda en funktion, hvilken väsentligen tillhörer kyrkostyrelsen såsom sådan och måste sålunda, om den af pastorn skall kunna utöfvas, grunda sig på ett särskildt uppdrag från kyrkans sida, hvilket då ock, i samma mon som det af honom ständigt skall utöfvas, med inre nödvändighet utvecklar sig till ett kyrkostyrande eller biskopligt embete i evangeliskt luthersk mening.

Denna konsekvens är emellertid icke i traktaten uttalad, äfven om den på många ställen framskymtar, och detta derför, att det låg utanför dess uppgift. Denna inskränkte sig till att visa möjligheten af en luthersk kyrkostyrelse utan att försynda sig mot Guds egen ordning. Då det nämligen i Aug. XXVIII art. blifvit erkändt, att vissa af biskoparnes kyrkostyrelsefunktioner utöfvades jure divino, kunde det lätt se ut som hade dessa funktioner tillerkänts en så hög dignitet, derför att biskoparne utöfvade dem, eller som vore den biskopliga kyrkostyrelsen grundad på gudomlig rätt. Det är för att häfva detta möjliga missförstånd, som traktaten ådagalägger att visserligen kyrkostyrelsen såsom sådan och särskildt de nödvändigaste funktionerna af densamma utöfvats och måste utöfvas jure divino lika väl som nademedelsembetet men att derför ingalunda episkopatet såsom sådant hvilade på jus divinum i lika mening och i lika hög grad som pastoratet. Just derför att jure divino ingen skilnad var fastställd mellan episkopat och pastorat utan alle embetsbärare voro jure divino lika berätti-

gade, då de genom ordinationen fått hela nycklamagten i sina händer till full utöfning, just derför kunde en luthersk kyrkostyrelse upprättas utan att Guds ordning kränktes, efter som hvarje pastor, hvilken af kyrkan fått detta uppdrag, jure divino kunde fullgöra detsamma, sålunda också hans ordination jure divino vara giltig. Ty äfven om jure divino icke någon skilnad var fastställd mellan nådemedelsembete och styrelse, så var det dock icke stridande mot jus divinum, att jure humano en sådan skilnad bestämdes och sålunda ett öfver- och underordningsförhållande infördes. Och då, såsom ofvan visats, en sådan på kyrkans egen auktoritet grundad ordning, när helst kyrkan såsom sådan skulle handla, var nödvändig, var det icke blott kyrkans rätt utan ock hennes pligt att upprätta en sådan ordning och kyrkostyrelse.

Och sedan så möjligheten till utöfvande af den vigtigaste bland kyrkostyrelsefunktionerna inom lutherska kyrkan blifvit uppvisad, ådagalägges i slutet af traktaten detsamma beträffande den biskopliga jurisdiktionen. Denna var nämligen lika litet som ordinationen jure divino öfverlemnad åt biskoparne allena, såsom romerska kyrkan lärde, och behöfde följaktligen icke heller nödvändigt af dem utöfvas. Tvärtom var, hvad den rent kyrkliga jurisdiktionen och särskildt exkommunikationen beträffar, den ende faste grundvalen för densamma lagd i nycklamagten och denna hörde jure divino lika mycket till alle kyrklige embetsbärare *. Nu hade visserligen kyrkan på denne genom gudomlig instiftelse lagde grundval uppfört hela sin författnings byggnad och till följd af den olika ställning, de särskilde embetsbärarne på grund af deras olika kallelse i denne organism intogo, hade också utöfningen af denna nycklamagt gestaltat sig olika. Och på detta sätt hade biskoparnes nycklamagt icke blott fått en vidsträcktare utöfning öfver ett större område utan äfven ett delvis rikare innehåll, i det den,

* Müller, 342, 74.

såsom utöfvad i hela kyrkans namn, utvecklats till en verklig domsrätt, som på grund af kyrkans auktoritet kunde och borde göra sig gällande såväl öfver de enskilda församlingarna och församlingsmedlemmarne som öfver embetsbärarne.

Dock var det icke öfver denna jurisdiktion såsom sådan lutheranerne beklagade sig — tvärtom önskade de en sådan — utan blott öfver det missbruk, de romerske biskoparne gjort af densamma. De hade nämligen såsom tyranner dragit till sig äfven den exkommunikation, som måste tillhöra hvarje nådemedelsförvaltare, och till sin egen vinning skändligen missbrukat den. Deras s. k. officialer hade tillåtit sig det mest olidliga godtycke och antingen af girighet eller andra slika begärelser plågat och exkommunicerat menniskor utan någon som helst rättslig undersökning. Men då det för sådan jurisdiktion icke ens var tillåtet att lyda biskoparne, var det deremot rätt att åt fromme pastorer återgifva äfven denna jurisdiktion och att ombesörja att den på ordentligt sätt öfvades till lifvets och sedernas förbättring och till Guds äras förhärligande *.

Tydligare än här kan icke gerna önskvärdheten af en kyrkostyrelse uttalas, som icke blott lemnar fritt utrymme åt nådemedelsembetet att, såsom det jure divino tillkommer detsamma, göra bruk af nycklamagtens utöfning i hela dess fullhet utan ock öfver dess förvaltare såväl som öfver kyrkans hela yttre lifsordning öfvar den uppsigt och jurisdiktion, som kan vara behöflig. Möjligheten till en sådan kyrkostyrelse låg äfven här i den fullmagt att handhafva nycklamagten, som jure divino var gifven åt nådemedelsembetet. Men det närmare utförandet af densamma kunde visserligen efter den grundsats, som redan förut blifvit uttalad, gestalta sig olika. Det tillkom derför icke heller bekännelsen att närmare bestämma detta. Blott så mycket kunde och borde genom bekännelsen uttalas, att hvarje

* Müller, 342, 74—343, 75, 76.

kyrkostyrelse, som ville göra anspråk på jus divinum, måste grunda detta på den gudomliga fullmagt, som genom kyrkan blifvit gifven åt det af Gud stiftade nådemedelsembetet.

Ännu återstår att tillse hvad Schmalk. art. säga om den del af den biskopliga kyrkostyrelsen, hvilken utöfvades blott jure humano och hvilken icke så mycket rörde kyrkan såsom sådan eller hennes väsensuppgift som den rent yttre verldsliga sidan eller hennes förhållande till det verldsliga samfundet, staten. Redan Aug. XXVIII art. hade, såsom vi minnas, framhållit att, då biskoparne såsom de nuvarande ordinarie innehafvarne af denna magt, hvilken ursprungligen tillhört den verldsliga öfverheten, försummade eller missbrukade densamma, furstarne nödgades att taga hand derom, såsom den yttre ordningens och fridens upprätthållare. Här tillägges nu särskildt med afseende på äktenskapslagstiftningen eller rättare den verldsliga sidan af densamma, som på Justiniani tid ännu utöfvats af den verldsliga öfverheten, att de verldslige furstarne af gudomlig rätt tvingas att utöfva denna doms- och lagstiftningsrätt, enär biskoparne försumma eller missbruka densamma *. Och då detta var en så vidt omfattande och vigtig sak, att derför behöfdes ett särskildt forum, tillerkännes dem rättighet att för upprättande och underhållande af sådane domstolar använda sådana kyrkans inkomster, som visserligen varit ämnade till församlingens tjenst och äktenskapsdomstolars upprättande men af biskoparne användts i egennyttiga syften *. Hade biskoparne så missbrukat den verldsliga magt, som blifvit lagd i deras händer, kunde det sålunda icke finnas något giltigt skäl att i detta afseende lyda dem eller låta dem behålla denna magt, så mycket mindre som den verldsliga öfverheten härtill egde jus divinum, da hon blifvit af Gud insatt till att vaka öfver att yttre ordning och rätt skipades eller såsom Aug. uttrycker det, till att skydda sina undersåtars lif och egendom.

* Müller, 343, 77—344, 80, 81.

Denna rätt tillkom sålunda öfverheten såsom sådan, oberoende af den ställning, hon för öfrigt måtte intaga gent emot kyrkan. Men var öfverheten eller fursten derjemte en medlem af kyrkan, så var det hans rätt och pligt att icke blott taga denna rent verldsliga magt i sina händer utan ock, i mon af den höga ställning han i samhället intoge, tillse att icke den kyrkliga magten missbrukades på samma eller liknande sätt. Det är särskildt i traktaten om påfvens magt och primat, som denna den verldslige furstens pligt framhålles. Sedan nämligen der blifvit uppvisadt hvilket skändligt missbruk påfven gjort af sin kyrkliga magt, ställes först en uppmaning till alla gudfruktiga menniskor att väl betänka sin pligt att förkasta sådan villfarelse och till Guds ära och själens frälsning omfatta evangelii rena lära. Derefter fortsättes att det isynnerhet tillkommer konungar och furstar såsom kyrkans förnämste lemmar (præcipua membra ecclesiæ) att med sin vård hjelpa kyrkan och att laga så, att villfarelserna undanrödjas och samvetena genom rätt undervisning botas. Ty konungarnes förnämsta omsorg bör vara att förhärliga Guds ära. Derför borde det vara dem ovärdigt att använda sitt anseende och sin magt till att bekräfta och uppehålla afgudadyrkan och andra skändligheter. Och då påfven icke ville tillåta kyrkan att på synoder, såsom förut varit brukligt, besluta och döma om den offentliga läran, tillkom det isynnerhet konungarne att stätja detta påfvens tilltag och laga så, att kyrkan icke beröfvades förmågan att i enlighet med Guds ord döma och besluta *.

Hvad som först måste väcka vår uppmärksamhet är det fullkomligt olika sätt, på hvilket det här och i Augustana talas om furstarnes ställning till kyrkan. Der skiljes på det allra skarpaste mellan verldslig och kyrklig magt. Den verlds-

* Müller, 338—9, 52—56.

liga magten inskränkes der till kroppen och verldsliga ting och till den yttre, borgerliga fridens upprätthållande. Här deremot sättes såsom dess högsta uppgift och förnämsta omsorg Guds äras befrämjande, kyrkans väl och undanrödjande af alla villfarelser och särskildt af den afgudiska (romerska) kulten. Och denna uppgift säges tillkomma furstarne framför alle andre, efter som de äro præcipua membra ecclesiæ. Vid första påseende kunde det tyckas som hade härmed kyrkostyrelsen i sin helhet eller åtminstone de flesta af ofvan nämnda kyrkostyrelsefunktioner blifvit furstarne tillerkända. Och de fattas icke, som i likhet med Mejer * ansett att här vore i bekännelsen den grundval lagd, på hvilken liksom af sig sjelf med konsekvensens nödvändighet det sedermera i lutherska kyrkan faktiskt uppståndna summepiskopatet, den landsherrliga kyrkostyrelsen, måste utvecklas.

Vid närmare betraktande visar det sig emellertid lätt nog, att här i sjelfva verket icke är mer egentlig kyrkostyrelse tillerkänd furstarne än hvilken annan kyrkans medlem som helst. En hvar sådan har nämligen både rätt och pligt att förhålla sig kritisk mot all villfarelse och att till dess undanrödjande använda alla de medel, som till följd af hans ställning i samfundet kunna stå honom till buds. På samma sätt är det hvarje församlingsmedlems rätt och pligt att arbeta för det helas, det kyrkliga samfundets väl och derigenom för Guds äras befrämjande. Fursten får sålunda en mera framstående ställning och kan och bör derför mer uträtta i dessa afseenden endast derigenom, att ännu flera och kraftigare medel stå honom till buds än någon annan. Han är icke redan såsom furste præcipuum membrum ecclesiæ utan först om eller när han är en medlem i kyrkan, är han genom sina medel och sin ställning såsom furste den förnämste medlemmen, nämligen af lekmannaförsamlingen. Men just till följd af denna sin magt-

* Mejer, o. a. a. sid. 110—114.

ställning inom lekmannaförsamlingen såväl som inom hela det borgerliga samhället måste han, derest han vill fylla sin pligt såsom kristen, gå i spetsen, när det gäller att undanrödja villfarelser och gent emot de ordinäre innehafvarne af kyrkostyrelsen, hvilka försvara desamma, genomföra en reformation.

Men att det icke är han, som skall bestämma innehållet eller formen för en sådan reformation, det framgick tydligt af det ofvan anförda stället, då det sades, att han framför andre skulle laga så, att kyrkan icke beröfvades sin magt att i enlighet med Guds ord döma och besluta. Efter reformationens införande är det sålunda visserligen hans såväl som hvarje annan församlingsmedlems pligt att betrygga denna genom att låta kyrkan i sin helhet icke blott döma och besluta efter Guds ord utan ock organisera sig i enlighet med detta ord och sitt eget på detsamma grundade väsen, sålunda gifva sig de embeten och den styrelse, som jure divino äro nödvändiga för fyllandet af hennes lifsuppgift. Endast så kan han med sin omsorg (cura) sörja för kyrkans väl. Men detta är icke kyrkostyrelse i egentlig mening utan endast kyrkovård eller kyrkoskydd, det är furstens majestätsrätt öfver kyrkan.

Och då vi nu öfvergå till den historiska betraktelsen, få vi tillfälle att taga denna kyrkovård i närmare skärskådande men dervid också finna huru den senare, trots den till en början skarpe skilnaden, så småningom utvecklade sig till och indentifierades med kyrkostyrelsen.

II.

Historisk utredning.

A. Reformations-århundradets historiska formationer för luthersk kyrkostyrelse.

Redan före riksdagen i Augsburg 1530 hade genom riksdagsbeslutet i Speier 1526 den rättslige grundvalen blifvit lagd till den större eller mindre olikhet i författning och sty-

relse, som städse blifvit för lutherska kyrkan karakteristisk. Då nämligen genom detta beslut hvarje riksstånd ålades att i kyrkliga ting eller, såsom det heter, i saker som anginge Wormserediktet, så för sig lefva och regera, som det tilltrodde sig att inför Gud och det kejserliga majestätet kunna ansvara för, så var derutaf en nödvändig följd att icke blott de många försök, som blifvit gjorda att i hela kyrkan genomföra en reformation med bevarande af den kyrkliga enheten, hädanefter skulle göras ännu mer omöjliga, utan äfven inom den del af kyrkan, der reformationen genomfördes, många och stora olikheter skulle framträda i den kyrkliga författningsbildningen. Och detta desto flera och större, i samma mon som den förutvarande författnings- och kyrkostyrelseformen omöjliggjorde eller hindrade reformationens genomförande.

Då vi här tydligtvis icke kunna redogöra för de många nyanser, som i alla de olika lutherska landskyrkorna till följd häraf framträdt, måste vi nöja oss med ett urval ibland desamma. Och då vi härvid bestämma oss för att med hvarandra jemföra Sachsens, Preussens och Sveriges lutherska kyrkostyrelse, så göra vi detta, emedan kyrkostyrelsen i dessa landskyrkor icke blott från början utan alt framgent gestaltar sig så olika, att de i detta afseende kunna gälla såsom typer för alla andra. I Sachsen lades redan genom visitationen år 1527 och 1528 grunden till en ny kyrklig ordning och styrelse, som var vidt skild från den forna biskopliga och som nådde sin fulländning i konsistoriernas upprättande. I Preussen deremot fortforo biskoparne, som bekänt sig till reformationen, till en början att utöfva kyrkostyrelsen men förlorade snart sitt inflytande och ersattes sedan af superintendenter, hvilka underordnades under konsistorier. I Sverige åter har, såsom bekant, den biskopliga författningen ända till närvarande tid blifvit bevarad, äfven om den blifvit i betydlig grad modifierad dels genom konungens summepiskopat, dels genom kon-

sistoriernas sjelfständiga deltagande i vissa kyrkostyrelsefunktioner.

Men då vi framstält dessa landskyrkors styrelse såsom typisk för luthersk kyrkostyrelse, behöfva vi följaktligen icke taga någon vidare hänsyn till de många delvis mycket olika kyrkoordningar, som i många af de tyske större städerne och mindre länderna i början infördes, emedan de dels snart förändrades till likhet med förhållandet i Sachsen, dels ledde sitt ursprung från reformert inflytelse och derför icke kunna lemna något bidrag till uppfattningen af luthersk kyrkostyrelse. Detta senare gäller särskildt den kyrkoordning, som landtgrefve Filip af Hessen på Hombergersynoden lät uppsätta genom fransmannen Lambert men som på Luthers afrådan troligtvis aldrig blifvit genomförd utan i stället ersattes af den sachsiska Unterricht der Visitation *, som vi nu vilja taga i närmare skärskådande. Vi börja med

a) Reformationens moderland Sachsen.

Redan 1526 hade Luther till följd af den stora nöden i församlingarna sett sig föranlåten att uppmana kurfursten af Sachsen att förordna fyra personer, hvilka kunde företaga den visitation, som städse varit men då mer än någonsin var så oundgängligen nödvändig. Visserligen hade Luther länge tvekat att taga detta steg, emedan, som han särskildt i företalet till visitationsboken säger, denna visitation egentligen var en funktion, som tillkom kyrkostyrelsen och Luther på det bestämdaste skilde mellan kyrklig och verldslig magt och sålunda icke heller kunde tillerkänna den verldsliga öfverheten hvarken rätt eller pligt att taga hand om kyrkostyrelsen såsom sådan. Men då hvarken han sjelf eller någon annan af hans medrefor-

* Jfr Richter, Geschichte der evang. Kirchenverfassung in Deutschland, sid. 40—42.

matorer hade af kyrkan mottagit någon kallelse eller af Gud någon befallning till denna kyrkostyrelsefunktion, hade nöden drifvit dem till att vända sig till den af Gud förordnade öfverheten med bön om att hon måtte af kristlig kärlek tilsvidare åtaga sig och ombestyra denna visitation, evangelium till godo och de elände kristne i hans land till nytta och frälsning *.

Äfven om kurfursten gjorde det i kraft af sin öfverhetsställning inom det verldsliga samfundet, skulle dock denna anordning icke utföras såsom en verldslig lag och såsom sådan göra anspråk på lydnad efter gudomlig rätt. Fastmera skulle derför tagas i anspråk blott den frivilliga lydnad, som alle evangelii bekännare ansågo tillkomma sådana anordningar, hvilka för uppnående af kyrkans ändamål voro nödvändiga. Men icke heller kunde eller borde denna anordning betraktas såsom en kyrkostyrelsefunktion i egentlig mening och såsom sådan utöfvas och göras gällande. Tvärtom säges det i samma företal, att det icke är honom befaldt såsom verldslig öfverhet att lära och andligen regera. Detta tillkommer kyrkostyrelsen. Men dock vore han efter Luthers mening såsom verldslig öfverhet skyldig att med sin verldsliga magt vaka deröfver, att icke af motståndarne till den nya kyrkliga ordningen uppväcktes tvedrägt, partier och uppror ibland hans undersåtar, och att i sådant fall belägga dem med verldsligt straff.

Med denna Luthers uppfattning öfverensstämmer också den Instruction und Befehl darauf die Visitatores abgefertigt sein **, som följande år 1527 utfärdades af kurfursten. Han hänvisar på den pligt, som åligger både undersåtar och öfverhet att lyda Guds ord och att sörja för att detta Guds rena ord varder förkunnadt och efterlefdt. Och då han nu genom denna instruktion gifvit visitatorerne befallning att i hans namn utföra visitationen, hade han såsom furste gjort

* Jfr Richter, o. a. a. sid. 30—32.

** Richter, Evang. Kirchenordnungen des 16 Jahrh. Bd I, sid. 77.

hvad han kunnat för att efterkomma denna pligt. Men dock utfärdade han denna instruktion icke såsom en landslag utan såsom en «gnädige Vermahnung und Begehr» och gifver dermed tillkänna att den kyrkliga ordning, som derigenom skulle införas eller upprätthållas, endast stödde sig på Guds ords egen rätt i hans kyrka.

Och fråga vi närmare efter beskaffenheten af denna kyrkliga ordning, sådan den i nämnda instruktion och i den följande år 1528 af Melanchton utgifna «Unterricht der Visitatoren an die Pfarrherren» träder oss till mötes, så torde det för densamma mest utmärkande utgöras af följande. På det att Guds ord icke skall fördunklas, är det framför alt nödvändigt att presternes och lärarnes både lära, undervisningsförmåga och vandel noga undersökas. De som hänga fast vid den gamla villfarelsen böra pensioneras, de osedlige afsättas och andra skickliga personer insättas. För all predikan och sakramentsförvaltning skall Guds ord, sådant det i all enfald af oss och af de våra antages, vara den högsta normen. Samma undersökning bör äfven sträcka sig till åhörarne, att icke ibland dem allehanda sekter mätte innästla sig. De villfarande böra förmanas men de hårdnackade nödgas till att draga derifrån på samma sätt som irrlärarne. Ty ehuruväl ingen skall tvingas i sin tro, kan det dock icke tillåtas sekter eller partier att åstadkomma villervalla och skada inom Guds församling. Dessa rent verldsliga straff, som gent emot hårdnackade kunde stegras till landsförvisning, förbehåller dock kurfursten sig sjelf såsom tillkommande den kristliga öfverheten eller hänvisar dem åt sina rent verldsliga domstolar. Om annan kyrklig tukt nämnes visserligen icke något i instruktionen men väl i visitationsboken, der det rätta kristliga bannet anbefalles, som bestar i provisoriskt uteslutande från nattvarden efter förut skedda förmaningar och varningar.

Beträffande ceremonier, ordningar och plägseder anbefalles samma likformighet som för läran, för så vidt det annars

beqvämligen kan ske. Och på det att folket skall kunna desto grundligare uudervisas, få visitatorerne uppmaning att, der pastoraten blifvit för stora, åstadkomma en fördelning och i motsatt fall en förening af flera smärre till ett och att för både det ena och det andra fallet indrifva de afgifter, som förut utgått.

Men på det att denna kyrkliga ordning icke blott skall införas utan äfven fortfarande upprätthållas, förklaras det vidare för nödvändigt att i några af landets förnämste städer prester af visitatorerne förordnas till superintendenter och uppsyningsmän med åläggande att en hvar inom sitt område föra uppsigt öfver presternes lära, offentliga embetsförvaltning och vandel. Desse superintendenter skulle då ock kalla till sig en hvar, som gjort sig skyldig till någon förseelse, och i godo undervisa och förmana honom. Men ifall han icke häraf läte sig rätta, skulle de inberätta saken till kurfursten, som då, efter som han pröfvade skäligt, skulle göra bruk af sin furstliga magt eller nåd.

Öfver besättandet af kyrkliga embeten bestämmes visserligen ingenting närmare; men dock förutsättes öfveralt den förutvarande patronatsrätten eller valrätten såsom ännu gällande. Men superintendenterne tillkommer det att pröfva kandidatens lära och lif samt att afgöra huruvida han kan anses värdig och duglig att i den ifrågavarande församlingen blifva embetsbärare. Derjemte åläg det superintendenterne att afgöra öfver alla äktenskapsmål, som efter den biskopliga jurisdiktionens upphörande tyckas hafva afgjorts af presterne sjelfve. Endast i svårare fall, der det behöfdes process, skulle de vända sig till de verldsliga domstolarne, hvilka då ock i samråd med superintendent och prest och andre dertill duglige medlemmar af rådet skulle anställa förhör och fälla dom men i svårare fall göra anmälan hos kurfursten.

Granska vi något närmare denna kyrkliga ordning, så finna vi genast att den kommer temligen nära de grundsatser,

som två år senare framlades i Aug. Conf. Hufvudändamålet med denna ordning var att bereda utrymme åt och garanti för Guds ords rena predikan och sakramentens stiftelseenliga förvaltning genom duglige embetsbärare. Visserligen är det kurfursten, som såsom landsherre blifvit af sine undersåtars nöd förmådd till att införa denna sakernas ordning. Han har dermed gjort bruk af det jus reformationis, som visserligen är alle kristnes pligt men särskildt åligger den kristliga öfverheten. Såsom sådan öfvervakar han också denna ordnings upprätthållande och bildar särskildt i äktenskapsmål och i allmänhet, der verldsliga medel och verldslig magt tagas i anspråk, högsta instansen, som efter eget bepröfvande fäller den afgörande domen. Men dermed har han ingalunda tagit den egentliga kyrkostyrelsen, det hittils s. k. jus episcopale, i sin hand.

Denna lägges fastmera i superintendentens händer, hvilken sålunda blifver ett på visst sätt nytt, rent kyrkligt organ för kyrkostyrelsen, som har att utöfva icke blott sådana funktioner, hvilka såsom ordinationen kunna sägas höra till ministerium verbi et sacramentorum i allmänhet utan äfven de flesta kyrkostyrelsefunktioner, som dittils öfvats af biskoparne. Detta embete kan sålunda med rätta betraktas såsom en provisorisk ersättning för biskopsembetet. Men det är dock den store skilnaden dem emellan, att superintendenterne, icke blott då det gälde anlitande af verldslig magt utan äfven i rent kyrkliga saker, t. ex. då en felande prest icke lät sig bättra genom erhållen förmaning eller varning, måste lita till landsherrens auktoritet, som då egde att handla efter eget sjelfständigt omdöme, under det att biskoparne äfven i dessa fall hade sig tillerkänd den högsta auktoriteten. Dertill kom att såväl superintendentembetet som den landsherrliga auktoriteten i kyrkliga ting var något blott provisoriskt, som hade sin grund i den för handen varande nöden och som blott afsåg att räcka, tilldess kyrkan på ett fritt kristligt concilium hunnit råda bot på densamma. Men häraf blef då ock en följd att, då ett sådant icke kom

till stånd och då den fortfarande nöden blef alt större derigenom att superintendenterne icke fått sig fullständig auktoritet tillerkänd utan de allra flesta sakers afgörande kom att bero af den verldsliga öfverheten, som tydligtvis härtill egde hvarken tillräcklig tid eller kompetens, så förlorade de så småningom alt mer i betydelse. Och derför gjorde ju längre desto mer behofvet sig känbart att på något annat sätt få kyrkostyrelsen ordnad. Detta behof föranledde upprättandet af konsistorier 1542.

Vi ha förut antydt att redan Schmalk. art. framhöllo nödvändigheten af äktenskapsdomstolars upprättande. Och då det der medgafs öfverheten att härför använda kyrkans egodelar, ligger säkert deri en antydan om att det icke ansågs nog med sådane domstolar, der blott verldslige domare fungerade och der den rent verldsliga sidan af äktenskapsmålen afdömdes, utan att derjemte erfordrades rent kyrklige eller åtminstone sammansatte domstolar, der den kyrkliga sidan af samma mål bedömdes, som, äfven den, tillkommit biskoparne men i likhet med den förra af dem missbrukats. Detta behof blef så mycket oafvisligare, som utsigten till den biskopliga jurisdiktionens återupprättande blef alt mindre. Och redan följande år 1538 framkallade det jemte den öfriga kyrkliga nöd, som var en följd af det oordnade tillståndet, ett utlåtande af Wittenbergerteologerne, som sedermera lades till grund för konsistoriernas sammansättning och befogenhet.

Att jurisdiktion äfven i en mängd företrädesvis verldsliga mål blef en mycket väsentlig del af konsistoriernas uppgift var väl hufvudorsaken till att de kommo att utgöras af jurister och teologer och att särskildt presidiet skulle föras af en rättslärd *. Till den jurisdiktion, som öfverlemnades åt de sålunda sammansatta konsistorierna, räknades icke blott äktenskapsmål utan öfverhufvud alt, som kunde sammanfattas under be-

* Jfr Richter, Gech. d. Kirchenverf. sid. 119.

nämningen «kyrkosaker». Men jemte denna jurisdiktion i egentlig mening fingo konsistorierna sig ålagdt att utöfva kyrkostyrelsefunktioner i ett sådant omfång, att de måste betraktas såsom de egentlige innehafvarne af kyrkostyrelsen. Sålunda skulle de vaka öfver att Guds ords rena lära förkunnades och efterlefdes. Visserligen kunde de vid de årliga visitationerna, som härför blefvo nödvändiga, få begagna sig af superintendenternes hjelp, hvilka blefvo dem underordnade. Men sjelfva bevarandet och upprätthållandet af den rena läran, för så vidt det tillkommer kyrkostyrelsen, var deras uppgift. De skulle tillse att vid gudstjensterna samma ceremonier om möjligt iakttogos. De skulle öfva uppsigt öfver prester och kyrkotjenare i allmänhet och ingripa med tukt, med rätt till afsättning från embetet. Men på samme gång skulle de äfven taga dem och deras rättigheter i skydd mot alt intrång. De skulle slutligen vaka öfver kyrkans egendomar, kyrkogårdar och kyrkobyggnader.

För upprätthållande af tukt fingo de icke blott göra bruk af bannet såsom rent kyrkligt tuktmedel utan dermed förena rent borgerliga straff, ja äfven fängelse; och detta utan att, såsom förhållandet varit med superintendenterne, för hvarje särskildt fall vädja till verldsliga öfverheten. Den verldsliga magt, som de härför behöfde, var en gång för alla ställd till deras sjelfständiga disposition. Denna var ju visserligen nödvändig, för så vidt konsistoriernas domsrätt ingalunda inskränkte sig till saker, som borde blifva föremål för rent kyrklig tukt, utan äfven sträckte sig till mängfaldiga förseelser mot staten såsom kristlig stat, hvilka vid visitationen hade blifvit hänvisade till de verldslige domstolarne men af dem försummades. Men detta visar å andra sidan att i konsistorierna kyrkostyrelsen icke träder oss till mötet i sin rent kyrkliga karakter utan är förbunden med stycken af verldslig magt, som icke såsom sådana höra till kyrkan och dess styrelse.

Då konsistoriets medlemmar erhållit denna domsrätt och verldsliga magt af fursten och äfven af honom utnämndes, kallades de visserligen hans kommissarier och kunde följaktligen i viss mening betraktas såsom landsherrliga myndigheter, de der hade att utöfva särskildt den del af furstens styrelse, som berörde de kyrkliga förhållandena. Men det oaktadt var åtminstone i början deras förnämsta och principiela uppgift att vara organ för kyrkostyrelsen, de der följaktligen i kyrkans namn och på grund af kyrkans auktoritet egde att besluta och handla. Detta framgår särskildt tydligt ur ett ställe i Wittenberger-konsistorialordningen *, der det beträffande bannets utöfning heter att de skulle förklara den i fråga varande personen i bann på grund af den nycklamagt, som Herren gifvit sin kyrka på jorden att dermed binda de obotfärdige.

Dock tyckes icke kyrkostyrelsen i sin helhet hafva blifvit ät dem öfverlemnad. Särskildt är det två funktioner, som måste sägas i väsentlig mon tillhöra kyrkostyrelsen och som städse utöfvats af biskoparne men som icke tillerkännas konsistorierna, nämligen den kyrkliga lagstiftningen och tillsättandet af kyrklige embetsbärare. Dessa hänföras visserligen af Richter utan någon motivering till landsherren **. Men hvad särskildt den sista funktionen beträffar, tyckes det snarare af ett ställe *** i en «Constitution» hafva blifvit vid den genom visitationen införda ordningen, att superintendenterne skulle både pröfva och bekräfta ordinandi. Hvad lagstiftningen beträffar, så finnes visserligen derom ingenting närmare bestämdt. Och faktiskt blef nog häraf sedermera en följd att furstarne alt mer, sjelfständigt eller i förening med sina i öfrigt lagstiftande riksständer, utöfvade densamma. Men ursprungligen var detta icke meningen, såsom af Augustana framgår, utan snarare att

* Dickhoff, Zur Lehre vom Kirchenregiment, sid. 731 i Theologische Zeitschrift IV. 2.

** Richter, Gesch. sid. 96.

*** Richter, K. O. I, 374.

den skulle på rent kyrkliga synoder utöfvas, i hvilka icke blott kyrkostyrelsen utan äfven embetsbärare och i någon mon äfven andre kyrkans medlemmar kunde på något sätt deltaga.

På den faktiska gestaltningen af kyrkostyrelsen kom väl icke den 1545 författade Wittenberger-reformationsformeln att utöfva något inflytande, hur vigtig den än många anses vara för bedömande af lutherska kyrkostyrelsegrundsatser. I stället för den der påyrkade reformationen af den episkopala kyrkostyrelsen fortforo konsistorierna att, hvart inom sitt område, utgöra den egentligen kyrkostyrande myndigheten utan någon närmare sammanslutning eller beröring sins emellan än den att de, såsom förut nämnts, utöfvade denna sin kyrkostyrelsemagt såväl i kyrkans som landsherrens namn. Men länge dröjde det icke, förrän behofvet af en närmare sammanslutning gjorde sig känbart. Dock var det först genom kyrkoordningen af 1580, som man i Sachsen sökte fylla detta kraf genom upprättande af en kyrklig centralmyndighet för åstadkommande af större kyrklig enhet. Detta var det s. k. kyrkorådet, som väl kombinerades med Meiszener-konsistoriet men som skulle utgöra ett centralorgan för hela den kyrkliga förvaltningen både till dess mera politiska och rent kyrkliga sida, sålunda vara en öfverordnad myndighet öfver konsistorierna. Detta kyrkoråd tyckes liksom konsistorierna hafva varit sammansatt af både verldslige och andlige medlemmar, af hvilka de förre hade det hufvudsakliga inflytandet i frågor af mera yttre, politisk art, de senare i frågor af inre kyrklig beskaffenhet såsom lära och kult.

Emellertid hade redan samma kyrkoordning uttryckligen betecknat kurfursten sjelf eller hans regering såsom den högsta instansen öfver kyrkorådet. Och det dröjde icke längre än till år 1588, förrän kurfursten Christian I, som icke var lutherska läran synnerligen hängifven, gjorde ett sådant bruk af denna sin högsta magt, att han åter upphäfde kyrkorådet, som just hade blifvit upprättadt till ett starkare skydd för och

upprätthållande af den rena lutherska läran i motsats till de mångahanda öppet reformerta eller kryptokalvinistiska försöken att undantränga densamma *. Häraf framgår tydligen huru långt utvecklingen hade fortskridit i rigtning hän emot furstens summepiskopat.

b) Preussens kyrkostyrelse.

I Preussen hade, såsom redan blifvit antydt, biskoparne sjelfve bekänt sig till reformationen. Då redan 1525 det preussiska ordensområdet genom högmästaren Albrekt af Brandenburg på Luthers tillstyrkan förvandlades till ett verldsligt hertigdöme, som i sig innefattade två biskopsstift, så voro här såsom ingen annanstädes betingelserna gynsamma för reformationens genomförande och befästande: en furstlig magt och en biskoplig auktoritet, hvilka båda bekände sig till evangelium. Visserligen egde biskoparne rent verldslig magt och styrelse, som lätt kunnat gifva anledning till konflikter mellan dem och hertigen. Men för att förekomma sådane öfverlemnade de snart denna verldsliga magt åt hertigen, emedan det icke höfdes dem såsom evangeliske biskopar att regera öfver land och folk utan i stället att hängifva sig åt Guds sanna och rena ord för att derigenom så mycket bättre kunna sköta sitt biskopsembete både med predikande och visiterande.

Genom ett mandat, som hertigen redan samma år utfärdade, lades grunden till den nya sakernas ordning, i det presterne fingo anvisning att predika Guds oförfalskade, rena ord troget och kristligt. Och samtidigt dermed fastställde biskoparne den ordning och de ritus, som vid gudstjenst skulle iakttagas, genom den med hertigens och ständernas medgifvande utfärdade kyrkoordningen. Härtill anslöt sig en visitation, som först utfördes af dertill särskildt utsedde men sedan af bisko-

* Jfr Richter, Gesch. der Kvf. sid. 121—123.

parne sjelfve på grundvalen af ett hertigligt mandat, hvarigenom tillika anordnades en indelning af landet i prosterier, inom hvilka särskilda synoder skulle hållas. Jemte dessa mindre synoder infördes 1530 provinsialsynoder, på hvilka alla kyrkliga brister och missförhållanden skulle utrönas och undanrödjas.

Vi se här huru den verldsliga och kyrkliga magten till en början fredligt samverkade med hvarandra i reformationens befästande utan att någon skarp gräns var uppdragen mellan det, som på grund af hertigens majestätsrätt öfver kyrkan tillkomme honom att bestämma, och det, som tillkomme biskoparne såsom kyrkans styresmän. Men då hertigen sedermera tycktes vilja utvidga sin majestätsrätt till en mera oinskränkt kyrkostyrelse derigenom, att han ofta lemnade biskopsstolarne obesatte och genom sina särskildt utsedde underordnade sjelf tog den rent kyrkliga förvaltningen om hand, väckte det så mycken anstöt, att den polske konungens förmedling togs i anspråk. Häraf fann sig hertigen snart föranlåten att för tillfället atminstone afsta från försöket. Och genom en särskildt utfärdad lag, som skulle gifva nytt stöd åt det dittils gällande rättstillståndet, erhöllo biskoparne 1568 bekräftelse på sin befogenhet till den egentliga kyrkostyrelsen.

Det bestämdes nämligen, att de skulle alt fortfarande i andliga och kyrkliga saker bruka den jurisdiktion, som tillkomme dem efter Guds ord och öfligt kristligt bruk, både hvad anginge lärandet, predikandet, besättandet af och uppsigten öfver alla nödvändiga tjenster i kyrkan. Vidare innehöllos i samma förordning närmare bestämmelser angående visitationer och synoder till bevarande af enhällig lära, kyrkoordning och disciplin.

Men det oaktadt dröjde det icke länge, förrän ånyo tanken framträdde på att afskaffa den biskopliga kyrkostyrelsen och i dess ställe införa konsistorialförfattning. Redan 1584 var ett utkast uppsatt till en konsistorialordning. Och när

derför år 1587 biskopen af Pomesanien dog, hvilken på sista tiden äfven hade förvaltat Samlands stift, fick den biskopliga författningen också i Preussen gifva vika för den i de flesta öfriga lutherska landskyrkor införda. Biskopsstolarne besattes icke mera. Och i stället för officialerne, genom hvilka biskoparne förvaltat sin domsrätt, inrättades två konsistorier i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de i Sachsen upprättade, hvilka hade rätt till presentation, pröfning och ordination af kyrklige embetsbärare samt domsrätt och dispensationsrätt i äktenskapsmål och andra, rent kyrkliga frågor.

På ett liknande sätt utvecklade sig kyrkostyrelsen äfven i det med Preussen sedermera förenade kurfurstendömet Brandenburg. Till en början fortfor biskopen af Brandenburg, som bekänt sig till reformationen, att i öfverensstämmelse med lutherska principer utöfva kyrkostyrelsen inom sitt stift och denna hans rätt till kyrkostyrelsen bekräftades genom en kyrkoordning af 1540. I stället för landets två öfrige biskopar, hvilka icke antogo reformationen, upprättades ett provisoriskt konsistorium 1543, också detta i anslutning till det sachsiska mönstret. Men icke nog med att det i början provisoriska snart blef betraktadt och begrundadt såsom ständigt förblifvande. Af en konsistorialordning, som 1573 utfärdades och i hvilken alt, hvad i den föregående kyrkoordningen blifvit nämndt om biskopens auktoritet och jurisdiktion, är utelemnadt, tyckes framgå att äfven den förre biskopen i Brandenburg antingen redan förlorat sin kyrkostyrelsemagt eller stode i begrepp att snart göra det. Detta så mycket mer som i samma kyrkoordning i stället för biskop städse nämnes superintendenten eller presidenten, med hvilket senare uttryck icke gerna kan förstås annat än den i ett konsistorium presiderande medlemmen. Och mähända såsom en ersättning för den sålunda bortfallna biskopliga visitationen anbefalles i samma visitations- och konsistorialordning sammankallandet af regelbundna synoder, som skulle

utgöras af samtlige presterne inom större eller mindre områden. Men derjemte tillägges i slutet att, ifall stridsfrågor om ett eller annat ämne skulle uppstå eller eljes någon nöd påkallade det, kurfursten förbehölle sig att med generalsuperintendentens, konsistoriemedlemmarnes och universitetets medgifvande anordna en synod, bestående af alle landets andlige *.

Redan af denna, korta öfversigt se vi att, hur olika än förhållandena till en början gestaltade sig i de preussiska länderna, redan det första århundradets utveckling kom till ungefär samma resultat, som vi förut funnit i Sachsen.

c) Sveriges kyrkostyrelse.

Såsom det var ett utmärkande drag för reformationens genomförande i Sverige i allmänhet att det nya icke trädde i i en så skarp och uteslutande motsats till det gamla, som i reformationens moderland och andra lutherska länder, så gälde detsamma om kyrkostyrelsen. Såsom denna förut öfvats af biskoparne, sa skedde ock hädanefter åtminstone i det väsentliga.

Visserligen erkändes på riksdagen i Vesterås 1527, särskildt i den s. k. ordinantian, såsom en konungens rättighet att öfva uppsigt öfver biskoparnes embetsverksamhet och isynnerhet öfver deras tillsättning af andliga embeten. Detta var sålunda ett slags summepiskopat, som lades i konungens hand. Han kunde, såsom det i förste art. af nämnda ordinantia heter, derest biskoparne i någon församling insatte klerker, som voro obeqväme. d. v. s. icke kunde eller ville predika Guds ord, drifva de obeqväme ut och, derest han kunde spörja någon annan, som vore lämpligare, tillsätta denne. Och beträffande de högre platserna, så finge, såsom det i tjugonde art. heter, hvarken

* Jfr Richter, o. a. a. 129—35.

prelaturer, kanonier eller prebenden tillsättas med mindre konungen blifvit tillspord.

Men detta var icke mer än som var nödvändigt för genomförandet af det beslut, som i Vesterås recess rikets ständer enhälligt åt konungen uppdragit, att Guds ord mätte allestädes i riket varda rent predikadt *. Det var sålunda blott ett öfvande af det jus reformationis, som efter lutherska principer måste tillkomma hvarje kristlig öfverhet, och som derför blott så länge var nödvändigt och tillständigt, som denna reformation icke var helt genomförd eller så länge som ännu flere biskopar voro föga tillgifne Guds rena ord. Att detta var Laurentii Petri mening framgår af den förklaring, han icke långt derefter skref öfver Vesterås beslut, der han beträffande denne punkt säger: Men om man hafver redlige och kristlige biskopar, så är denne art. föga af nöden utan biskoparne kunna då bruka sin rätt, som de af ålder plägat hafva. Och samma mening framskymtar ur det bref, som rikets råd lät utgå till landets inbyggare såsom en förklaring öfver riksständernas åtgörande att åt konungen öfverlemna bestämmandet af biskoparnes inkomster. Det anhålles nämligen der uttryckligen, att ingen matte vända denna deras anordning till ondo, såsom ville de upphäfva dessa embeten, då det tvärtom vore deras vilja att biskopar både skulle finnas och utöfva sina embeten, dock borde de icke vara så mägtige, att konungen eller riket deraf toge någon skada.

Om derför än en stor del af den verldsliga magten och framför alt af de inkomster och böter för kyrkliga förbrytelser, som förut tillkommit biskoparne, öfverlemnades i konungens händer, så fingo dock biskoparne behalla den egentliga kyrkostyrelsen. De skulle hädanefter som dittils både ordinera och installera alle kyrklige embetsbärare, blott skulle de noga tillse att de icke vigde några till prester, som icke kunde för folket predika Guds ord. De skulle tillse åtl i skolorna efter

* Jfr Reuterdahl, Svenska kyrkans historia IV, sid. 296—98.

denne dag lästes evangelium ibland andra lexor, efter det ju vore kristliga skolor. De skulle vaka öfver att tukt och ordning upprätthöllos, blott skulle de och deras embetsmän med större varsamhet än hittils nytja bannet. Nattvarden finge icke vägras någon för gäld till prest och kyrka. Och om någon hade klagomål emot presten i andliga saker, att han icke redligen fullgjorde sitt embete, icke predikade Guds ord m. m., skulle det klagas inför biskopen och af honom dömas. De skulle handlägga giftermålssaker, efter som de visste hvad rätt äktenskap vore efter Guds lag, och bestämma huruvida skilsmessa borde medgifvas eller icke *.

Om biskoparnes tillsättning stadgades ingenting. Men då konungen, som äfven sedan han bestämt sig för reformationen, var angelägen om att biskoparne skulle på vanligt sätt väljas och vigas, snart fann att den påfliga konfirmationen måste blifva svår eller omöjlig att erhålla, i samma mon som reformationen vann framgång, tyckes han såväl som riksständerna hafva tagit för afgjordt att denna bekräftelse skulle af konungen utdelas men valet försiggå på hittils öfligt sätt af kapitlet, ehuru konung Gustaf nog ofta äfven på detta sökte göra sitt inflytande gällande. Den som sålunda efter konungens mer eller mindre tydligt tillkännagifna vilja blifvit vald, fick sjelf sörja derför, att han af någon annan vigd biskop blefve till sitt embete invigd **.

Men att icke konungen och biskoparne allena skulle utöfva alla kyrkostyrelsefunktioner fick ett tydligt uttryck deri, att konungen till det kyrkomöte, som skulle gifva en större fasthet at den kyrkliga ordningen och som sammanträdde i Örebro 1529, kallade icke blott biskopar utan äfven kaniker, lärde män och kyrkoherdar jemte flere andre klerker. Bland andra beslut, som der fattades, må här blott framhållas att mötets medlemmar erkände sig vara af sina embeten förpligtade

* Jfr Anjou, Svenska kyrkoreformationens historia II sid. 13—32.
** Reuterdahl, o. a. a. sid. 415.

att förkunna och främja Guds ord samt att tillse att det öfver hela riket i alla dess kyrkor måtte varda predikadt rent och oförmängdt. Biskoparne förbundo sig att hafva noggrann uppsigt deröfver, att inom deras stift sockenpresterne vid äfventyr att mista sina gäll antingen sjelfve predikade Guds rena ord eller, om de icke kunde det, läte det ske genom någon annan, som i skriften vore förståndig.

Af detta beslut såväl som af alla de andra framgår tydligare än på riksdagen i Vesterås uttalats att, i samma mon som Guds ord blefve predikadt sådant det i den heliga skrift innehålles, hade kyrkostyrelsen både fylt sin högsta uppgift och lagt den ende faste grundvalen för upprättandet af den ordning eller genomförandet af den reformation af för handen varande ordning, som kunde vara af nöden. Detta var väl ock orsaken hvarför icke, vare sig nu eller i den närmaste framtiden, någon för hela den svenska kyrkan gällande ordning fastställdes för gudstjenst och andra former af kyrkligt lif i motsats till de gamla, nu mer eller mindre otillämpliga.

Deremot gjordes visserligen 1539 af konung Gustaf ett försök att gifva svenska kyrkan en ny författnings- och styrelseform, som, derest det blifvit genomfördt, skulle hafva helt omgestaltat densamma och upphäft dess egendomlighet. Och vid ett aktgifvande på den motsats, i hvilken detta träder till den förut bestående ordningen, och på det motiv till dess införande, som temligen oförtäckt framskymtar, visar det sig ännu tydligare, att, hur stor magt än i Vesterås blifvit konungen tillerkänd och hur vidsträckt bruk konung Gustaf än gjort af denna, han dock icke hade den egentliga kyrkostyrelsen i sina händer. Detta var deremot meningen med den nya ordningens införande. Sådant framgår redan deraf, att han utfärdade denna förordning «på sitt väldes vägnar», såsom den kristliga trons öfverste beskärmare öfver alt sitt rike.

Då han nämligen med sorg funnit huru en tid bortåt «främmande sektpredikare och roteandar» under sken af evangelii frihet förledt hans undersåtar till ohörsamhet mot den timliga öfverheten, hade han förordnat Georg Norman till sin ordinator och superintendent. Denne skulle med biträde af dertill förordnade råd och adjunkt öfva konungens jurisdiktion öfver biskopar, prelater och alle andre andlige. Han skulle tillse att biskopar och predikanter i lära och vandel förelyste konungens «arme undersåtar», som «endels i mörker och enfaldighet vandrade», och undervisade dem till kärlek, frid och hörsamhet emot deras timliga öfverhet. Derför skulle visitationer af honom anställas å de orter och tider, som konungen bestämde, och predikanternes lära och lefverne undersökas. De som voro oskicklige att undervisa, kunde af honom afsättas, dock med konungens medgifvande, och andre insättas i deras ställe. Civila och kriminala mål skulle han öfverlemna till konungen och derjemte vaka öfver att icke af biskoparne någon jurisdiktion öfvades *.

Men det var icke nog med att den högsta kyrkostyrelsen så skulle öfverflyttas från biskoparne till konungen eller hans superintendent. Äfven den lägre, som dittils öfvats af pastorerne i deras respektiva församlingar, skulle läggas i händerna på konungens dertill förordnade förtroendemän, de s. k. seniorerne, förmodligen lekmän, hvilka årligen skulle besöka de orter, i hvilka superintendenten eller hans adjunkt hade visiterat, för att tillse att den införda ordningen hölles vid magt. Öfver desse skulle i hvarje landskap sättas en konservator, äfven han lekman, hvilken borde hafva tillsyn öfver seniorernes visitation. Derjemte skulle han öfva konungens jurisdiktion öfver alle andlige och deras underlydande och sjelf bestraffa mindre förseelser men at konungen och hans superintendent hänskjuta de svårare.

* Jfr Anjou, o. a. a. 114—116.

Vid förekommande behof skulle kyrkomöten sammankallas af konungen att öfverlägga om lära, gudstjenst och ceremonier, skolor och fattigvård. Men till dessa kyrkomöten skulle blott, såsom det tyckes framgå af förordningen, sammankomma superintendenten, hans adjunkt, religionsrådet, hvars sammansättning icke närmare bestämdes, och alle konservatorerne. Meningen var särskildt att den kyrkoordinans, som konungen hade för afsigt att utfärda, skulle af ett sådant kyrkomöte granskas.

Vi finna sålunda att denna författning gick ut på att lägga hela kyrkostyrelsen i konungens hand med undanskjutande af biskopar och andra kyrkliga myndigheter. De förre tyckas nämligen icke hafva fått behålla mer af sin kyrkostyrande magt än den att ordinera prester, hvarför de ock af konungen hädanefter gemenligen kallades ordinarier. Och sannolikt hade det icke dröjt länge, derest författningen blifvit genomförd, förrän biskopsembetet helt upphäfts och sålunda den fullkomligaste cesareopapism blifvit herskande. Men derhän skulle det icke komma. Fastän vi icke finna att vare sig biskoparne eller presterskapet på något märkbart sätt uppträdt emot den nya ordningen, uppväxte snart, i synnerhet till följd af de plundringar af kyrkans dyrbarheter, som åtföljde visitationerna, en så stor förbittring och ett så allmänt missnöje med densamma, att konungen icke fann sin räkning vid att strängt genomföra densamma.

Och då den man, som troligen tillstyrkt eller framlagt denna författning, den till kansler upphöjde utländske äfventyraren von Pyhy, snart förlorade konungens förtroende, förföll den af sig sjelf alt mer och kom efter konung Gustafs död icke att lemna det ringaste spår efter sig i svenska kyrkoförfattningen *. Af konungens dermed i sammanhang stående sträfvan att förminska biskoparnes inflytande blef deremot en

* Knös, Die Schwedische Kirchenverfassung, sid. 38—39.

för framtiden bestående följd att sockenpresterne eller kyrkoherdarne, som dittils i församlingsvården betraktats såsom biskopens ombud eller ställföreträdare och derför icke jemte biskopen kunnat afgifva någon röst i kyrkliga frågor, nu fingo en större sjelfständighet sig tillerkänd. Så hade redan till det första protestantiska kyrkomötet 1529 kyrkoherdar blifvit kallade och från 1547 fingo de jemte biskoparne äfven på riksmötena såsom riksdagsombud afgifva kyrkans röst i det borgerliga samhällets angelägenheter.

Emellertid fortfor både under Erik XIV:s och Johan III:s regering det delvis obestämda och ofullbordade kyrkliga tillståndet att vara gällande både med afseende på lära, bekännelse, författning och kyrkostyrelse. Men då under den förstnämndes regering kalvinsk åskådning sökte undantränga den lutherska, var det säkert en stor lycka för svenska kyrkan, att hon i spetsen för sig hade en man sådan som den gamle ärkebiskopen Laurentius Petri, hvilken under den svaga regeringen utvecklade en alt större sjelfständighet och kraft i värdandet af kyrkans angelägenheter. Han icke blott uppträdde emot kalvinismen och visade huru rakt i strid den stode emot Augsburgska bekännelsen och Apologien, som den icke aktat för rof att åberopa sig på, utan sökte äfven gifva svenska kyrkan en fast bestämd kyrkoordning, hvilken i sin mon kunde blifva ett väl behöfligt stöd för bevarandet af den lutherska läran, hvilken från så många håll hotades.

Om behöfligheten af en sådan kyrkoordning hade han redan ofta erinrat konung Gustaf; men till någon verkställighet häraf kom det hvarken under Gustafs eller Eriks regering. Visserligen hade han 1563 framlemnat till konung Erik ett förslag; men troligen undertrycktes detta genom Beurrei inflytande. Emellertid utarbetade han sedan ett förslag till en fullständig kyrkoordning. Detta blef i handskrifter spridt vida ikring. Och med det altjemt växande anseendet, som under

de många striderna kom dess vördsnadsvärde författare till del, och med det alt djupare kända behofvet af en fast ordning för bevarandet af både ren lära och kyrkans rätt hade hon på många håll blifvit ansedd och gjord gällande såsom lag, innan hon af kyrkans eller statens myndigheter erhållit offentlig bekräftelse. Men dervid kunde det icke stanna. Konung Johan befalde att hon, efter att af biskoparne och andre kyrkans personer hafva blifvit noga granskad, skulle af trycket utgifvas och att sedan alle vid tillbörligt straff skulle rätta sig efter densamma i kyrkliga angelägenheter. Af trycket utkom hon 1571 och visade sig vara ett kraftigt uttryck af den grundsats, som hittils varit bestämmande för hela den svenska kyrkoreformationen, nämligen att man så mycket som möjligt borde undvika alt nyskapande och endast efter Guds ord pröfva de läror och inrättningar, som förut funnos, bortlägga det, som med detta ord ej öfverensstämde men behålla hvad som kunde med godt samvete efter detta ord bibehållas.

Såsom det högsta föremålet, hvarom en kyrkans styrelse måste vara angelägen, framstäldes Guds ords predikan och sakramentens förvaltning i öfverensstämmelse med Guds ord. Att utöfva kyrkans styrelse och vaka öfver kyrkans ordning ålägges biskoparne, hvilkas embete ej har omedelbar gudomlig stiftelse men för ordningens skull tidigt infördes och «såsom denna ordning var ganska nyttig och utan tvifvel af Gud den helige Ande utgången, så vardt hon ock allmänt öfver hela kristenheten gillad och annammad och hafver altså sedan blifvit och än ytterligare, så länge verlden står, blifva måste, ändock missbruket måste aflägges». Biskop skulle väljas af några dertill förordnade af klerkeriet och andre, som i saken voro något förfarne. Den valde skulle af öfverheten bekräftas i embetet och sedan af en biskop vigas. Utom biskopen skulle vid hvardera af rikets domkyrkor vara anstälde sex personer, nämligen biskopens official eller prost, kyrkoherden, skolmästa-

ren, teologie lektorn, pœnitentiarius och syssloman. Men det nämnes icke att desse skulle jemte de hvardera åliggande särskilda befattningar äfven deltaga i biskopens stiftsstyrelse.

Biskopen skulle vaka öfver presternes lära och lefverne, öfver folkets undervisning och sedlighet och för detta ändamål årligen visitera i sitt stift. Till sitt biträde i stiftstyrelsen skulle han hafva häradsprostar, hvilka han egde att utse bland de skickligaste presterne. Men derjemte fick hvarje kyrkoherde deltaga i kyrkans domsrätt, för så vidt denna icke ginge på någon menniskas lif eller gods utan endast afsåge bann. Dock borde landtpresterne hänskjuta vigtigare mål till biskopen, så vida saken tålde uppskof. Ingen fick utöfva predikoembetet, förrän han uppenbarligen blifvit i församlingen genom bön och händers påläggning dertill stadfästad. I afseende på embetstillsättningen i de enskilda församlingarna stadgades församlingens omedelbara kallelserätt, hvarvid dock biskopen egde pröfva den kallade och, derest denne befunnes oskicklig, förordna en annan prestman *.

Denna kyrkoordning blef följande år 1572 på det kyrkomöte, som då sammankallades i Upsala, af biskoparne, domprostarne och de förnämste af presterskapet enhälligt antagen och derpå af konungen upphöjd till allmänt gällande lag.

Men äfven om dermed en större fasthet var gifven åt kyrkans ordning, så hade dock ännu icke denna ordning sjelf fått till underlag den ende faste grundval, som förmår uppbära en sådan byggnad, så länge svenska kyrkan icke uttryckligen framlagt sin bekännelse i motsats icke blott till katolska kyrkan och katoliserande rigtningar utan äfven till reformerta, ultraprotestantiska, som lika väl som lutheranerne gjorde

* Jfr Anjou o. a. a., 193—8.

anspråk på att lära Guds rena ord. Icke heller var den verldsliga öfverhetens ställning till denna kyrkliga ordning närmare bestämd utan var i mycket beroende af den personliga kraft, konungen eller kyrkans ledande män utvecklade.

Sedan den vördnadsbjudande erkebiskopen Laurentius Petri, som 1573 afledit, följande år fått till efterträdare en sin måg och namne, hvilken var lika osjelfständig och eftergifven, som denne varit bestämd och inflytelserik, visade sig detta förhållande kunna medföra de allra största faror för kyrkans bestånd och sjelfständighet såsom luthersk kyrka. Vi behöfva för vårt ämne icke närmare ingå på de mångahanda försök, som af konung Johan gjordes att återföra svenska kyrkan från den lutherska ståndpunkt, hon redan intagit, till ett slags förmedlingsståndpunkt, som skulle utgöra den rätta midten mellan katolicism och protestantism. Vi vilja blott nämna att, hur hotande än faran syntes vara för lutherdomens bestånd, då till dess undergräfvande användes så många lärdomens och den verldsliga magtens medel, så var det måhända en lycka för vår svenska lutherska kyrka att i rätt tid blifva förd in i en sådan belägenhet. Ty just derigenom manades hon till att, medan hon ännu egde motståndskraft, verksamt förebygga den ännu större och mer öfverhängande faran, i hvilken hon skulle hafva råkat, ifall hon i samma osjelfständighets- och omyndighetstillstånd öfverlemnats i Sigismunds händer, som sjelf var en mycket ifrig katolik och af påfven kraftigt uppmanades att återställa katolicismen i sitt kätterska fosterland.

Denna hotande fara kunde afvärjas endast derigenom, att kyrkan både sjelf på ett bestämdare sätt än hittils uttalade sin evangeliskt-lutherska bekännelse och för att häfda denna sin bekännelsefrihet gjorde bruk af den rätt, hon på laglig väg kommit i besittning af. Ty då den s. k. arfföreningen på Vesterås riksdag 1544 blef af rikets ständer antagen, skedde det under den högtidliga försäkran, att såväl konungen som

alt rikets råd, adel, biskopar, prelater, köpstadsmän och menige man förpligtade sig att aldrig gå ifrån den då antagna läran. Då nu denna arfsrätt, som tillerkändes Gustaf I:s ätt, grundade sig på denne konungs dubbla förtjenst att hafva befriat fäderneslandet från utländske fiender och dess kyrka från påfvedömet, så hade Sigismund, som affallit från sin farfaders tro, strängt taget förverkat sin rätt till Sveriges krona. Och fastän han det oaktadt blifvit af rikets ständer hyllad, så var denna hyllning dock baserad på den tysta förutsättningen, att konungen icke finge bestämma öfver eller förhindra undersåtarnes religion och trosbekännelse. Men uttalad blef denna förutsättning först genom Upsala möte 1593.

Till detta i Sveriges historia kanske mest betydande möte hade hertig Karl såsom riksföreståndare i förening med rikets råd kallat biskoparne, hvilka borde åtföljas af domkapitlens ledamöter, prostarne och några de lärdaste och skickligaste af hvarje härad, hvadan det sålunda med rätta kunde kallas och göra anspråk på att anses såsom ett allmänt fritt kyrkomöte, det der i hela svenska kyrkans namn kunde besluta och handla. Och att dess beslut skulle blifva vigtiga och framtidsdigra, deraf hade man tydligen en djup förnimmelse. Vi kunna här icke gå in på dess många intressanta detaljer utan måste nöja oss med att nämna dess hufvudsakliga innehåll, för så vidt det för vårt ämne är belysande.

Detta var att man skulle troget förblifva vid Guds rena och saliggörande ord i de helige profeternes, evangelisternes och apostlarnes skrifter samt att man ville bevara svenska kyrkans enhet och öfverensstämmelse med de första tidernas kristna kyrka genom antagande af Apostoliska, Nicenska och Athanasianska trosbekännelsen, med den reformerade evangeliska kyrkan genom antagande af Augsburgska bekännelsen af 1530 och med svenska kyrkans föregående reformation genom antagande af den 1572 godkända kyrkoordningen såsom uttryck af den religion, som i konung Gustafs regeringstid och

i framlidne erkebiskop Laurentii Petri lifstid varit här i riket bekänd. Sålunda förkastades alla de påfviskes och sakramentariers, zvinglianers, kalvinisters äfvensom vederdöpares och alle andre kättares villfarelser.

Beträffande några af de kyrkobruk och ceremonier, som i denna ordning förekomma men blifvit i anseende till det missbruk, som dermed företagits, mångenstädes bortlagda, så skulle såväl presterne som biskoparne vid visitationer söka undanrödja missbruket. Men kunde det icke ske utan att sjelfva ceremonierna borttogos, skulle biskoparne jemte fullmägtige af domkapitlen och de lärdaste af presterskapet sammanträda och öfverlägga om lämpligaste sättet att råda bot derpa. Så skulle ock med afseende på den kyrkotukt, som genom nämnda kyrkoordning var angifven men nu råkat i lägervall, genom biskoparnes och domkapitlens försorg tilläggas hvad som kunde behöfvas för att upphjelpa densamma *.

Men då utom dessa och andra beslut mycket hade förekommit och ännu mer var att önska för kyrkans väl, som icke kunde vinnas utan genom den verldsliga magten, ingick mötet till regeringen, hertigen och rådet, med en anhållan om understöd härutinnan. Det begärdes, att hertigen och rådet måtte stadfästa mötets beslut och tillse att det äfven af öfriga ständer blefve gilladt och besegladt, vidare att konung Sigismund före regeringstillträde och kröning måtte bekräfta detsamma samt att i annan händelse förändring icke måtte ske genom enskildes öfvertalande eller trugande till bifall utan att klerker och lekmän i sadant fall måtte göra gemensamt motstånd och detta motstånd icke tillräknas någon som förgripelse mot den verldsliga öfverheten.

Angående kyrkans frihet och kyrkostyrelsens sjelfständighet gent emot den verldsliga magten begärde mötet vidare att biskopar ej matte påtrugas utan lagligen väljas och inom tre

* Anjou, o. a. a. III, 255—6.

månader af regeringen bekräftas; att de måtte få utöfva sitt embete enligt Sveriges lag, Vesterås ordinantia och den tryckta kyrkoordningen, med sina domkapitels råd och samtycke tillsätta prester och skollärare och afsätta oskicklige, hafva uppsigt öfver kyrkans löse- och bindenyckel och dess läroembete, besluta om äktenskapssaker samt hålla visitationer och prestmöten. Det begärdes vidare att biskoparne måtte ransaka rörande falsk lära, förmana, sätta i bann och, om ingen bot följer, landsförvisa, att biskopar och capitulares måtte ega frihet att sammanträda till möten och erkebiskopen att med de andre biskoparnes samtycke hålla allmänt och fritt kyrkomöte, om nöden sådant kräfde *.

Slutligen förklarade sig alle enhälligt hafva förpligtat sig att med Guds hjelp blifva faste och ståndaktige vid det fattade beslutet, befallande sig och denna sak i Guds den alsmägtiges händer. Den trosfrimodighet, som i dessa slutord gifvit sig ett så skönt och sant uttryck och som i detta mötes beslut lagt sjelfva slutstenen i den svensk-lutherska kyrkans grundval, blef visserligen snart satt på hårda prof vid de många svårigheter, Sigismund sökte bereda, men den gick dock segrande igenom, så att Sigismund före sin kröning till Sveriges konung 1594, trots alla sökta undanflykter, fann sig föranlåten att bekräfta Upsala mötes beslut och den svenska kyrkans sjelfständighet.

B. Dessa formationers kulmination i furstarnes summepiskopat under 17 och 18 århundradet.

Huru olika än de historiska formationerna för kyrkostyrelsen i början af reformationsårhundradet gestaltat sig, så hade de dock redan vid samma århundrades slut, såsom vi förut funnit, kommit till en i det väsentliga likartad afslutning, åtminstone hvad Tyskland beträffar. Det jus reformationis,

* Jfr Anjou, o. a. a. 246—48.

den kyrkovård, som på grund af tidens nöd framstått såsom furstarnes särskilda pligt och som i sig innebar skyldigheten att införa och garantera Guds ords rena predikan, hade så småningom utvecklats derhän, att den i det närmaste sammanföll med eller åtminstone icke alltid skildes från den egentliga kyrkostyrelsen. Konsistorierna, som voro de egentliga organen för denna kyrkostyrelse och som skulle utöfva sina kyrkostyrelsefunktioner i kyrkans namn och på grund af kyrkans auktoritet, blefvo snart alt mera betraktade såsom landsherrliga myndigheter, som, derför att de af fursten tillsattes, också blefvo alt mer af hans vilja beroende.

Men om äfven detta beroende på enstaka punkter redan i slutet af 16 århundradet kunde blifva så stort, att, såsom vi säga, den sachsiske kurfursten helt enkelt upphäfde ett sådant konsistorium, det s. k. sachsiska kyrkorådet, derför att han icke kunde fördraga dess strängt lutherska hållning, så var dock ännu medvetandet om det origtiga och farliga i ett sådant beroende så starkt, att kurfursten nödgades åter upprätta detta kyrkoråd och tillerkänna det dess gamla rättighet. Detta skedde 1606, sedan han förut 1602 försökt ersätta det genom ett särskildt s. k. andligt råd *. Och åtminstone under hela förra hälften af 17 århundradet fortfor detta medvetande om motsatsen mellan kyrkostyrelse och furstarnes verldsliga magt att kraftigt göra sig gällande gent emot de försök, som altjemt från de senares sida gjordes att förena och identifiera desamma.

Men efter denna tid försvagades visserligen denne motsats och medvetandet om densamme mer och mer. Men da förhallandena såväl under denna tid som den närmast följande utvecklade sig på ett i det väsentliga likartadt sätt, finna vi det icke nödigt att under dessa två århundraden följa utvecklingen särskildt inom de olika landskyrkorna utan upptaga i

---

* Richter, o. a. a. 123.

stället till närmare skärskådande de olika sätt, på hvilka man sökte för sig förklara och begrunda den alt mer faktiskt sig gestaltande formen för kyrkostyrelsen, att nämligen denna tillhörde fursten, den verldsliga öfverheten såsom sådan.

Dock måste vi, innan vi inlåta oss på en sådan betraktelse af de tre s. k. kyrkorättsliga systemen, först tillse huruvida under denna tidrymd Sveriges kyrkostyrelse utvecklar sig i samma rigtning, som den på Upsala möte inslagit, eller mera närmar sig den i Tyskland intagna. Ty visserligen var i detta mötes beslut mycket lemnadt obestämdt i det enskilda, såsom ju icke annorlunda kunde vara fallet, då först der grundvalen lades fast och säkert till den lutherska författningsbygnaden. Men i det stora hela var dock, just till följd af den stora faran, som från konungens papism hotade kyrkans sjelfständighet, gränsen temligen bestämdt och skarpt uppdragen mellan verldslig och kyrklig magt och den senare öfverlemnad åt kyrkan sjelf och hennes myndigheter. Visserligen behöfde dessa i mycket den verldsliga öfverhetens och magtens understöd och, då ett sadant understöd icke äskades eller efter lutherske grundsatser kunde gifvas utan öfverhetens sjelfständiga beprófvande af dess rättmätighet, var deraf en gifven följd att konungen maste såsom den verldsliga magtens innehafvare ega öfverinseendet öfver kyrkans alla handlingar och styrelseåtgärder, salunda också bekräfta eller gifva sitt erkännande åt hvarje vigtigare beslut och lagstiftning samt utnämna hennes högste styrelsefunktionärer. Men sjelfva kyrkostyrelsen såsom sadan skulle, hvad det rent kyrkliga beträffade, utöfvas i högsta instans af biskopar och domkapitel och vid förefallande behof under erkebiskopens presidium och på hans kallelse af ett fritt allmänt kyrkomöte, hvars sammansättning naturligtvis af kyrkans egna myndigheter skulle närmare bestämmas. Och på de gränsområden, som för kyrkan och staten voro gemensamma, skulle da ock en samverkan ega rum med bibehållande af hvardera samfundets sjelfständighet och rättighet till

initiativ. Här skulle sålunda alltid utvecklingen af kyrkans ordning och författning blifva beroende af det verldsliga samhällets politiska utveckling, under det att det rent innerkyrkliga blifvit deraf oberoende.

Emellertid utplånades snart den skarpa gränslinie, som på Upsala möte blifvit uppdragen mellan de båda olika områdena. I och dermed att Sigismund blifvit förjagad från Sveriges tron, ansägs faran vara aflägsnad. Och fastän den förut ifrige befrämjaren af Upsala mötes beslut, hertig Karl, vid sin egen kröning icke ville bekräfta detta utan med det tillägget, «så vidt det är på Guds ord grundadt», och sjelf med kraftig hand grep in i kyrkans innersta och t. o. m. sökte i densamma införa sin kalviniserande rigtning, så trädde kyrkan och staten derefter i ett ännu innerligare förhållande till hvarandra.

Detta blef isynnerhet fallet under Gustaf II Adolf. För att förebygga sådana misshälligheter och faror, som hotat att förändra både kyrkans bekännelse och ordning, afgaf denne store konung utan någon tvekan eller något förbehåll i sin konungaförsäkran 1611 förpligtelse till och bekräftelse åt Augsburgska bekännelsen och Upsala mötes beslut äfven beträffande den del af kyrkoordningen, som dittils icke blifvit iakttagen. Dock borde denna senare ånyo öfverses, innan den af trycket utginge och såsom lag tillämpades. Derjemte lofvade han att ej inom riket tillåta någon främmande religionsöfning eller i rikets embete bruka bekännare af annan tro än den lutherska, ehuru utländingar skulle få i riket vistas, så länge de förhölle sig stilla och ej utspredde sin afvikande lära eller angrepe den lutherska.

Då emellertid presterskapet, som vid Örebro riksdag 1614 fått i uppdrag att företaga en sådan ytterligare granskning af den påtänkta kyrkoordningen, 1619 framlemnade till konungen sitt förslag, erhöls icke den äskade fastställelsen af konungen. Oaktadt denna kyrkoordning i motsats till den af 1572, som är

utfärdad af erkebiskopen under åberopande af konungens erkännande, föreslagits skola utfärdas i konungens namn, tycktes icke ens denna förändring, som tydligtvis tillerkände konungen ett större inflytande, hafva synts honom nog tillfredsställande. Och detta säkert derför, att han redan då umgicks med andra planer till befrämjande af en helt annan ordning för den öfversta kyrkostyrelsen.

Då denna hittils öfvats af biskoparne med eller utan domkapitlens biträde i deras respektiva stift till störste delen efter eget godtfinnande och då med romerska kyrkans rätt metropolitanförfattningen förlorat lagligt stöd, sönderföll nära nog svenska kyrkan i lika många provinsialkyrkor, som det fans stift och stiftsstyrelser. Åtminstone var sammanhallningen dem emellan, för sa vidt en sådan verkligen fans, till störste delen beroende af seden eller tillfälligheten, då det icke var genom någon lag stadgadt, huruvida denna enhet skulle vårdas af biskoparne samfäldt under erkebiskopens presidium eller genom nationalsynoder eller omedelbart genom konungen eller genom honom i förening med rikets ständer eller möjligtvis genom riksdagens presterskap under eller utan konungens sanktion. Och då till följd af det öfverinseende öfver biskoparnes embetsförvaltning, som redan 1527 års ordinantia hade tillerkänt konungen, en mängd saker och klagomal måste hänskjutas till konungens afgörande utan att derför någon stadgad rättsordning fans att tillgå, så låg det nära till hands, att en ordnande ande sådan som Gustaf Adolfs, hvilken ordnat och fördelat hela statsförfattningen i de fem höga riksembetena eller rikskollegierna, också skulle försöka att för denna högsta kyrkostyrelse åstadkomma något liknande. Redan 1623 föreslog han derför inrättandet af ett s. k. consistorium generale såsom högsta myndighet i alla kyrkoärenden.

Men gifva vi närmare akt på detta konsistoriets sammansättning och befogenhet, så visar sig tydligen att den tyska,

särskildt sachsiska konsistorialförfattningen tjenat till mönster, såsom också konungen sjelf åberopade sig derpå.

Detta konsistorium skulle nämligen bestå af tolf personer, sex andlige och sex verldslige. De förre skulle utgöras af erkebiskopen, biskoparne i Strengnäs och Vesterås, förste teologie professorn i Upsala och pastor primarius i Stockholm, de senare af riksdrotsen, två riksråd och tre hofrättens ledamöter. Det skulle årligen sammanträda i Stockholm, hvarvid drotsen och erkebiskopen skulle skiftevis föra ordet hvar sin vecka och för denna tid underskrifva alla utgående handlingar. Främst af alt skulle det åligga detta konsistorium att ånyo granska kyrkoordningen och, sedan denna af konungen blifvit stadfästad, vaka öfver hennes noggranna efterföljd. Det skulle vaka öfver att biskopar och superintendenter såväl i öfrigt fullgjorde sina åligganden som förordnade redlige och i Guds ord förfarne själasörjare i församlingarna. Derjemte skulle det upptaga och afgöra alla från domkapitlen hänskjutna mål äfvensom tvister mellan biskopar och församlingar om kyrkoherdeval samt tillse att i regala gäll, öfver hvilka förteckning skulle uppgöras, kyrkoherdar ej insattes utan konungens konfirmation och anyo förhöra de prester, som biskopen efter församlingens val godkänt och föreslagit. Vidare skulle det föra uppsigt öfver hela presterskapets lära och lefverne och tillse att oordningar, som insmugit sig i församlingarna och ej kunde af domkapitlen bättras, blefve rättade samt att icke nagon kättersk eller skismatisk lära utbreddes.

Detta förslag till kyrklig öfverstyrelse, hvaröfver konungen förut infordrat några biskopars utlatande, framlades vid 1624 års riksdag för rikets ständer. Men då de öfriga standen gifvit ett temligen undvikande svar och presterskapet afstyrkt detsamma, hufvudsakligen af det skäl, att det befans stridande emot Guds ordning och församlingens gamla bruk, att verldslige medlemmar upptoges i och bestämde öfver kyrkostyrelsen, då Gud i sitt ord för vigtiga orsakers skull

atskilt kyrkoregementet från det verldsliga och icke ville att de skulle sammanblandas, lät konungen denna form af förslaget falla. Och i anslutning till presterskapets förslag förklarade han sig vilja medgifva att konsistoriet bestode endast af andlige ledamöter, dock med förbehåll att han skulle förordna kommissarier, som på hans vägnar toge del i undersökningen af de mål, som rörde verldsliga regeringen och tillsäge att inrotade missbruk afskaffades och goda ordningar till församlingens förkofran och Guds ords utbredande infördes. Emellertid förföll frågan vid denne riksdag och öfverlemnades till närmare begrundande.

Och fastän flera olika förslag äfven sedermera både af konungen och presterskapet framlades, kunde frågan om en kyrklig öfverstyrelse icke under Gustaf Adolfs regering finna någon lösning. Detta tydligtvis derför att man å ömse sidor hade olika intressen, som ingendera parten ville helt uppgifva. Säkert önskade ingalunda Gustaf Adolf upphäfva kyrkans sjelfständighet utan ville blott ordna kyrkostyrelsen och bringa de förut sjelfständige, kanske någon gång sjelfrådige biskoparne under en jemnare kontroll än konungamagten hittils förmått palagga dem. Och da han derför önskade en högsta kyrklig myndighet för att vaka öfver den kyrkliga ordningens upprätthallande och åstadkomma större enhet och likformighet mellan de skilda stiften, trodde han sig bäst kunna vinna detta mål, ifall han genom sine högre verldslige embetsmän i konsistoriet bildade en motvigt mot biskoparnes annars alt afgörande inflytande, som i annat fall kanske misstänktes att vilja för mycket kringskära hans egen magt och myndighet såsom kyrkans högste styresman. Å andra sidan satte tydligen icke kyrkans män genom sitt motstand mot detta förslag i fråga att afskudda sig eller kringskära konungens uppsyningsrätt öfver kyrkan utan önskade blott att under konungens öfverhöghet kyrkans sjelfständighet skulle bevaras, derigenom att hennes högsta angelägenheter vårdades af hennes lärostånd. De fruktade

nämligen att en kyrklig öfverstyrelse, der lekmannaelementet vunnit för stort inflytande, lätt skulle kunna trälbinda kyrkan under staten. Och om denna farhoga icke var utan all grund under Gustaf Adolfs tid, så blef den det mycket mindre under den närmast följande tiden, som blef en partiernas, en stridens tid, der den under Gustaf Adolf gynnade verldsliga aristokratiens stigande öfvermagt framkallade de öfriga ståndens kamp för räddningen af gemensamma medborgerliga fri- och rättigheter.

Oaktadt derför under denna tid en mängd olika förslag uppgjordes och vidlyftiga förhandlingar fördes, som ingalunda alltid höllos utanför de politiska stridsfälten, förde de dock icke till det åsyftade målet, upprättandet af en kyrklig öfverstyrelse, hur önskvärdt ett sådant än kunde förefalla både den tidens intresserade och en följande tids med hänsyn till den senare utvecklingen. Då vid 1649 års riksdag denna fråga sista gången förekom utan att kunna finna en tillfredsställande lösning, beslöts i stället att några lärde män såväl af verldsliga som andliga ståndet skulle förordnas till att öfverse kyrkoordningen och efter behof förbättra densamma samt att deri bestämma alt, som kunde höra till kyrkoregementet, hvarefter deras förslag skulle föreläggas rikets ständer. Efter 26 års strid och arbete blef sålunda frågan alldeles omkastad. Förut hade man önskat få ett consistorium generale, på det att detta skulle åstadkomma en förbättring af kyrkoordningen. Nu ville man försöka om icke kyrkoordningens omarbetning skulle kunna medföra lösning af den svåra fragan om kyrklig öfverstyrelse.

Emellertid företogos visserligen många omfattande förarbeten till en sådan ny kyrkoordning. Såväl den nämnda komitéen som det vid riksdagen församlade presterskapet och Upsala domkapitel hade framlagt mer eller mindre detaljerade förslag. Men då hvarjehanda svårigheter trädt hindrande i vägen, så att icke

nagot af dessa förslag blifvit antaget, inträffade 1682 den för hela Sveriges samhällsskick så ödesdigra förändringen, som äfven gjorde det mesta af alla dessa förarbeten om intet. Visserligen fick riksdagspresterskapet konungens befallning att icke lemna riksdagen, förrän de fullbordat granskningen och framlemnat ett färdigt förslag. Ett sådant kom också till stånd.

Men då rikets ständer sjelfva antingen helt uppgifvit eller till konungens behag hemstält den rätt, de egt till deltagande i lagstiftningsmagten i allmänhet, tillämpades detta naturligtvis också på den kyrkliga lagstiftningen, hvadan konungen med skäl kunde anse sig här hafva fria händer. Han öfverlemnade derför också 1683 granskningen af presterskapets förslag till en af honom utnämnd komission, bestående af åtskillige medlemmar af rådet och hofrätten samt tre landshöfdingar i stället för till ett utskott af rikets ständer. Och då denna kommission fann det inlemnade förslaget allt för vidlyftigt och i synnerhet det deri förekommande försöket att genom lag stadga inskränkningen af verldsliga öfverhetens magt inom kyrkan förkastligt, begärdes och erhöls konungens tillåtelse att i stället lägga den gamla kyrkoordningen till grund. På sådant sätt utarbetades snart den nya kyrkoordningen och efter en ytterligare granskning i konungens råd i närvaro af några biskopar och medlemmar af presterskapet fastställdes den först af konungen 1686, innan den till rikets ständer öfverlemnades och af dem vardt såsom lag antagen. Betecknande för detta antagande är att, då inom prestestandet en biskop anmärkte att den dock först borde förelåsas, emedan icke alle kände den, invändes det, att detta vore betänkligt, sedan K. M. hade henne approberat och underskrifvit. Tydligare kunde knappast tillkännagifvas hvilken stor förändring, som inträdt i den verldsliga öfverhetens ställning till kyrkan.

Och beträffande innehållet i den sålunda utfärdade nya kyrkoordningen hade så stora förändringar i förhållande till

de förut inlemnade förslagen blifvit gjorda, att efter fastställelsen erkebiskopen skall hafva yttrat att, «när han sedan fick se den, kände han intet igen henne» *. Dessa förändringar bestodo deri, att all lagstiftande och i sista hand all lagskipande samt till icke ringa del äfven förvaltningens magt i sjelfva verket öfverflyttats till konungen eller verldslig antingen domstol eller administrativ myndighet. Den kyrkans frihet och sjelfständighet gent emot den verldsliga magten, för hvilken kyrkans män arbetat, var sålunda i och dermed faktiskt upphäfd. Och det var derför ingalunda utan skäl som af många mycket starkt missnöje och stora farhogor närdes och delvis äfven skarpt uttalades öfver denna nya sakernas ordning.

Dock var denna kyrkoordning i ett afseende allmänt välkommen, deri nämligen att hon gjorde slut på det tillstånd af ovisshet och godtycke, som i många fall förut under så lång tid egt rum. En sak, som isynnerhet förut vållat mycken förvirring och som först nu ordnades, var kyrkliga embetens tillsättande, i det en bestämd skilnad gjordes mellan konsistoriela, regala och patronela gäll. Så blefvo ock först nu domkapitlens organisation och jurisdiktionsområde fullt bestämda. Dertill kom att den fara, för hvilken kyrkan genom en sådan nära anslutning till staten och genom ett sådant underordnande under den verldsliga öfverheten blottställes, icke så mycket framträder, så länge staten är en kristlig stat och öfverheten är en kristlig öfverhet eller, såsom reformatorerne uttryckte det, pius magistratus, af kyrkans tro och bekännelse. Det kommer då blott an på att bestämma i hvilken egenskap och under hvilka förutsättningar öfverheten, fursten eller konungen, utöfvar den magt öfver kyrkan, som han på ett eller annat sätt under den historiska utvecklingen kommit i besittning af.

Då vi nu äfven i Sverige följt denna utveckling derhän, att konungen på ett sätt som icke tillförene framstår så-

* Jfr Anjou, Svenska kyrkans historia fr. Upsala möte, sid. 459—67.

som svenska kyrkans summus episcopus, torde vi kunna upptaga den förut antydda betraktelsen af de tre olika kyrkorättsliga systemen, som nu lika mycket finna sin tillämpning och öfva sitt inflytande på svenska som tyska förhållanden. Ja den benämning, som det första af dessa kyrkostyrelsessystem i en senare tid af Böhmer i hans Jus eccl. prot. 1744 fått, episkopalsystemet, passar i sjelfva verket bättre in på förhållandena, sådana de gestaltade sig i Sverige, der under konungens summepiskopat en del af kyrkostyrelsen dock ännu utöfvades af biskoparne. Både i Preussen och Sachsen deremot fick episkopatet träda tillbaka för konsistorierna såsom furstens kyrkostyrelseorgan och den ersättning, som i superintendenturen försöktes, kom icke till någon sjelfständigare utveckling, då superintendenterne underordnades konsistorierna och blefvo deras temligen osjelfständiga ombud.

a) Episkopalsystemet.

Det för detta system mest utmärkande är att det söker göra gällande den af reformatorerne så skarpt uttalade grundsatsen om åtskilnaden mellan andlig och verldslig magt, mellan egentlig kyrkostyrelse och verldsligt politiskt regemente. Denne grundsats fordrar visserligen icke att den verldsliga öfverheten eller fursten, för så vidt han sjelf är medlem i kyrkan, skall förhålla sig rent likgiltig emot kyrkostyrelsen men deremot väl att den befattning, han af flera skäl kan se sig föranlåten att taga med denna styrelse, maste inskränka sig till det yttre, mera periferiska. Man skilde derför mellan en yttre och en inre magt (potestas externa et interna) och tillskref den verldsliga öfverheten allenast den förra.

Och äfven om man hvarken försökte eller kunde uppdraga en bestämd och för alla förhållanden gällande gräns mellan dessa magtsferer, så framgår dock af den begrundning, som gifvits, att till potestas interna räknades alt hvad som rörde

ordet och sakramenten, hvilket tillhörde nådemedelsembetet; till potestas externa deremot alt hvad som var nödvändigt till uppnående af kyrkans ändamål i denna yttre utvecklingssfer, sålunda ett undanrödjande af alla yttre hinder, som ställde sig i vägen för kyrkans verksamhet, och ett understödjande med alla de yttre medel, som derför kunde erfordras *.

Den grund, som redan Luther och Melanchton uppgifvit till denna furstens magt var denne, att öfverheten, som icke bär svärdet förgäfves, är af Gud insatt till att vara en väktare öfver såväl mensklig som gudomlig lags efterlefnad och med afseende på den senare icke blott öfver den andra utan äfven öfver den förra taflan.

Men i 17 århundradet nöjde man sig icke längre med denna begrundning. I stället sökte man att antingen med förbigående af eller i anslutning till denna göra gällande en rent juridisk grund för öfverhetens kyrkostyrelse. Denne söktes närmast i ett historiskt faktum. Genom religionsfreden i Augsburg 1555 hade blifvit bestämdt att allestädes i de evangeliske furstarnes områden skulle den andliga jurisdiktionen (de katolske biskoparnes magt) med hänseende till religion och tro, embetsområden, kyrkoordningars och ceremoniers införande icke utöfvas utan suspenderas, tilldess alla religionsstridigheter blifvit bilagda. Häraf drog Stephani, den förste jurist som sökt vetenskapligt framställa den protestantiska kyrkorätten, i sin tractatus de jurisdictione ecclesiæ 1611, den slutsatsen, att alla dessa rättigheter, som förut innehafts och utöfvats af de katolske biskoparne, nu hade blifvit öfverflyttade (devolverade) till de evangeliske furstarne för deras områden och undersåtar. Han åtskiljer derför i fursten liksom två personer och betraktar honom dels såsom furste, dels såsom för tillfället representerande biskopen. Statsmagten till-

*) Jmf. Rudelbach, Den evangeliska kyrkoförfattningens uppkomst och principer, Öfvers. 1852. Sid. 62—63.

skrifver han honom såsom begrundad i hans egen rätt såsom furste (jure proprio), den kyrkliga magten deremot blott i kejsarens särskilda medgifvande. Den förra betraktas derför såsom hans ständiga, den senare blott såsom hans provisoriska rätt, hvilken tils vidare blifvit hos honom liksom deponerad.

Denna begrundning modifierades sedermera af Reinkingk i hans 1619 utgifna tractatus de regimine seculari et ecclesiastico så till vida, att episkopalrättigheterna icke betraktades såsom hade de genom religionsfreden blott provisoriskt tillfallit furstarne utan såsom väsentligen åt dem restituerade, såsom deras egentliga tillhörighet, af hvilken biskoparne förut genom rättsvidrig usurpation kommit i besittning *. Fursten utöfvar sålunda lika väl den kyrkliga som den verldsliga magten jure proprio. Dock är det icke hans mening att den andliga och verldsliga magten skola i furstens hand sammanfalla till ett eller att fursten blott såsom furste, oafsedt om han bekänner sig till kyrkans tro, skulle utöfva den kyrkliga magten. Detta är en konsekvens, som först territorialsystemet drager af det faktiska tillståndet. Saväl Reinkingk som de honom följande dogmatici fasthålla ännu skarpt skilnaden mellan andlig och verldslig magt och tillskrifva derför blott den kristlige fursten, som är af kyrkans tro och bekännelse, kyrkostyrelsen. Den närmaste följden af detta fasthallande blef då ock det yrkandet, att de båda arterna af styrelsemagt borde utöfvas på olika sätt under olika betingelser. Fursten är skyldig utöfva sin andliga magt efter kyrkans omdöme och, då lärostånd et företrädesvis har att representera detta, efter inhemtande af dess råd och omdöme. Detta är det för episkopalsystemet mest utmärkande. Det utgör den basis, på hvilken hela dess byggnad hvilar, sådan den af de följande dogmatici uppfördes och med Carpzov vann sin afslutning och höjdpunkt.

I denna sin fullt utvecklade gestalt torde det kunna fram-

* Reinkingk, tractatus, lib. III cl. I, cap. X, sid. 1143—45.

ställas sålunda. Den hufvudsakligaste uppgiften för all kyrkostyrelse är bevarandet af kyrkans på Guds eget ord grundade rena och oförfalskade lära. Men derför måste ock kyrkostyrelsen vid uppkomna tvister om hvad som är rätt eller falsk lära, skilja sanningen från villfarelsen och sålunda definitivt bestämma hvilkendera är med Guds ord öfverensstämmande och derför bör betraktas såsom sann lära. Detta afgörande tillkommer egentligen den helige Ande sjelf men har af honom blifvit öfverlemnadt åt kyrkan, som under hans ledning fostras till ett fritt och sjelfständigt afgörande äfven i denna sak. Då nu kyrkan utgör en organisk sammanfattning af de tre stånden, som blifvit kallade ordines hierarchici, den verldsliga öfverheten, lärostånd och församlingen, så måste hvart och ett af dessa stånd äfven hafva hvar sin del i kyrkomagten och sålunda äfven i afgörandet öfver läran.

Öfverheten eger den yttre magten, innefattande alt. som afser att bringa de kyrkliga anordningarna i verkställighet och att gifva gällande kraft åt de afgöranden i teologiska stridigheter, som kunna träffas inom kyrkan. Härvid skall fursten ingalunda handla såsom ett viljelöst kyrkans verktyg utan efter eget fritt bepröfvande af det rättmätiga i de beslut, som fattas. Men dock tillkommer det icke honom att sjelf afgöra sådana saker men väl att vid förefallande behof sammankalla synoder, som detta kunna göra, och sedan utfärda de anordningar och lagar, som blifvit bestämda. Vid utöfningen af sin kyrkliga magt i allmänhet bör fursten icke använda samma organ som för statsstyrelsen utan de dertill särskildt förordnade kyrkliga myndigheterna, som blifvit kallade konsistorier. Dessa äro sålunda, från en sida sedda, det furstliga summepiskopatets organ, underordnade fursten och härledande sin magt från honom; men å andra sidan får detta delvisa beroende icke förhindra dem ifrån att gent emot honom intaga en i viss mon sjelfständig ställning, särskildt då det gäller att öfva den kyrkliga jurisdiktion, som tillkommer dem såsom

kyrkans organ. Och beträffande sådan rent kyrklig jurisdiktion får fursten icke blott icke frånkänna dem fullständig kompetens utan äfven blott i nödfall medgifva att det vädjas från dem till honom sjelf, detta så mycket mer som de icke blott äro kyrkans organ utan en representation af kyrkan sjelf.

Dock kunde denna representation till följd af sin sammansättning icke vara tillräcklig eller utgöra den högsta instansen, då det gälde den inre kyrkliga magten eller afgörande af lärostrider och bestämmelser angående kyrkans lära och kult. Denna tillkom fastmer lärostånd et såsom sådant, som af Herren blifvit insatt till att vara skaffare af hans rikes innersta hemligheter och derför borde ur evangelii rika källa framhemta och göra gällande den sanning, som vid det särskilda tillfället behöfdes och som ensam förmådde öfvervinna villfarelsen. Det var sålunda furstens pligt såsom summus episcopus att antingen till synoder sammankalla lärostånd ets medlemmar eller på annat lämpligt sätt gifva dem tillfälle till afgörande utlåtanden eller sjelf inhemta deras mening angående den sak, som vore i fraga. Blott på grund af sådana lärostånd ets bestämmelser borde fursten utfärda lagar och ordningar för kyrkan. Att öfvervaka dessa ordningars efterföljd tillkom visserligen fursten såsom summus episcopus men detta skulle han icke göra personligen utan genom de ofvan nämnda konsistorierna, hvilka hade att genom visitationer öfva uppsigt såväl öfver den offentliga predikan, som öfver de kyrklige embetsbärarnes och församlingsmedlemmarnes vandel. Då nu konsistorierna väsentligen måste betraktas såsom andliga myndigheter, finna vi att episkopalsystemet förlägger icke blott potestas interna utan tyngdpunkten för all kyrkostyrelse till lärostånd et.

Visserligen framställes det sasom en fordran, att äfven lekmannaförsamlingen såsom ett af de tria membra skall hafva sin bestämde andel i denna magt. Men da det blifver fraga om att närmare bestämma denna för alla gemensamma magt, po-

testas communis, reduceras den som oftast derhän, att den blott innefattar rätt till att forska i skriften och derefter bestämma sin privata tro eller ock blott rätt till att fritt samtycka till hvad kyrkostyrelsen bestämt. Och äfven om den, så bestämd, kallas iudicium discretivum, kan det tydligen icke förtjena kallas ett deltagande i kyrkostyrelsen. Detta blifver fallet först, om med denna rätt till samtycke ock följer en rätt till att på giltiga grunder förkasta, i händelse att de föreslagna anordningarna befunnes stridande emot Guds ord. Denna rätt, som så skarpt framhålles i symbolerna, förnekades visserligen både af Carpzov och flere andre dogmatici men tillerkännes dem lika bestämdt af många andre. Dock måste det medgifvas, att detta erkännande icke fick någon praktisk betydelse, lika litet som ett annat yrkande, hvilket af flere både dogmatici och rättslärde gjordes, att äfven i synoderna skulle dertill lämplige lekmän (pii et eruditi) på något sätt taga del, hvilket icke närmare bestämmes *.

Men detta var något, som efter midten af 17 arhundradet gälde icke blott om lekmannaförsamlingen utan äfven om embetets deltagande i eller inflytande på kyrkostyrelsen. Den förändring, som ungefär vid denna tid eller närmast efter vestfaliska freden inträdde såväl på det politiska som det kyrkliga området, kunde icke annat än försvaga, för att icke säga slutligen omintetgöra detta och öfverlemna kyrkostyrelsen helt i furstarnes händer. Icke nog med att den absoluta monarkien, som då allmänt bröt sig väg, på statsförfattningens område röjde undan alla skrankor för dess magtfullkomlighet, gjorde den snart detsamma med afseende på kyrkan. Detta gick så mycket lättare för sig, som inom kyrkan sjelf flera omständigheter bidrogo till att fördunkla medvetandet om den stora skilnaden mellan kyrklig och verldslig magt. Den förvildning i

* Jfr Stahl, o. a. a. 8—13.

sederna, som var en följd af det särskildt i sitt sista skede så förderfliga trettioåriga kriget, kunde icke underlåta att utöfva sitt skadliga inflytande äfven på det rent kyrkliga lifvet och särskildt på kyrkostyrelsen. Då konsistorierna, för att kunna göra sig gällande gent emot så mycket barbari, måste på ett helt annat sätt än förut göra bruk af verldslig magt vid utöfningen af kyrklig tukt, blef deraf en följd att denna tukt så småningom förlorade sin karakter af kyrkotukt och förvandlades alt mer till rent verldsligt straff. Och i sammanhang härmed förverldsligades snart hela den kyrkliga förvaltningen, som låg i dessa konsistoriers händer, så att den nära nog kunde betraktas blott såsom ett departement inom statsförvaltningen, som hade att vaka öfver undersåtarnes uppfostran i allmänhet till bildning och sedlighet *.

Dessutom begynte äfven upprätthållandet af den rena läran alt mer att handhafvas på ett juridiskt sätt, så att denna lära sjelf betraktades rent af såsom en yttre lag, hvarefter man såsom vid en civil rättstvist genast ansåg sig kunna fälla exkommunikationens dom öfver alla i kyrkan uppkommande nya meningar, äfven om dessa i mycket kanske inneburo en helsosam och berättigad reaktion mot i kyrkan inträdande förderf på ett eller annat område.

Dertill kom att, då fursten förut blott såsom pius magistratus eller såsom præcipuum membrum ecclesiæ fått sig summepiskopatet anförtrodt, tillämpades vestfaliska freden så, som hade fursten rättighet att utöfva detta summepiskopat eller denna till egentlig kyrkostyrelse utvidgade majestätsrätt öfver sine lutherske undersåtar och deras kyrka, äfven om han icke sjelf bekände sig till luthersk tro.

Så hade redan 1613 kurfursten Johan Sigismund af Brandenburg öfvergått till reformerta kyrkan och dock bibehållit sitt summepiskopat öfver den lutherska. Detta skedde

* Jfr Kliefoth, Über das Verhältnisz der Landsherren als Inhaber der Kirchengewalt, i Theologische Zeitschrift II, 638—40.

likvisst med den förklaring, att han sjelf ville fasthålla vid Augsburgska bekännelsen, sådan denna blifvit öfversedd och enligt hans förmenande förbättrad förelåg i den s. k. confessio variata och med det uttryckliga medgifvandet, att den lutherska bekännelsen i sin renhet skulle garanteras hans lutherske undersåtar. Då ansågs sålunda ännu ett sådant förhållande icke kunna och böra ega rum utan under den förutsättning, att den lutherska och reformerta bekännelsen, trots sin olikhet, dock hade så mycket gemensamt, att de kunde betraktas såsom utgörande en evangelisk bekännelse, då olikheterna mera betraktades såsom blott dogmatiska än såsom konfessionela differenser. Detta framgår bland annat af den omständigheten, att vid de förda förhandlingarna de lutherska och reformerta riksständerna ofta uppträda gemensamt under benämningen corpus evangelicorum. Och på grund deraf blef då också i det förenade Brandenburg och Preussen konsistoriet, genom hvilket den reformerte fursten närmast skulle förvalta kyrkostyrelsen öfver den lutherska kyrkan, 1637 så sammansatt, att det skulle utgöras af både lutherske och reformerte bisittare *.

Men hvad som då skulle hafva ansetts för omöjligt eller såsom en uppenbar kränkning af lutherska kyrkostyrelseprinciper, att nämligen äfven en till katolska kyrkan öfvergången furste bibehöll sin summepiskopala ställning i lutherska kyrkans styrelse, det blef mot slutet af 17 arhundradet till följd af de inträdda mångahanda förändringarna både möjligt och verkligt. År 1697 öfvergick kurfursten af Sachsen August II vid sitt uppträdande på polska konungatronen till katolska kyrkan men stod ändock qvar såsom den sachsiskt-lutherska kyrkans summus episcopus. Visserligen tillförsäkrade äfven han sine lutherske undersåtar fri utöfning af deras lutherska religion och lofvade såsom en garanti derför att han icke personligen skulle utöfva sin kyrkostyrelsemagt utan förvalta densamma genom

* Jfr Richter, o. a. a. 216—225.

den lutherska landskyrkans öfversta myndighet. Men snart ansågos äfven sådana garantier, hvilka visserligen i någon mon kunde mildra eller öfverskyla men icke upphäfva motsägelsen, som ett sådant förhållande innebar, hvarken nödvändiga eller ens rätt tillåtliga, då man nu mera allmänt sökte finna en annan grund för furstarnes kyrkostyrelse. Dessa försök vinna sin fullbordan i

b) Territorialsystemet.

Såsom namnet angifver, tager detta system sin utgångspunkt icke i kyrkans natur och väsen, icke heller i öfverhetens ställning till kyrkan såsom hennes förnämste lem utan i furstarnes herskareställning gent emot deras territorier och öfver alt hvad som inom desamma kan framkalla deras ingripande. Den af Grotius framställda naturrättsliga uppfattningen af staten såsom egande till högsta uppgift att blott upprätthålla den yttre ordningen ibland de sinsemellan lika mycket berättigade frihetssträfvandena begynte nu göras gällande äfven med afseende på kyrkan och kyrkostyrelsen. Det är särskildt Christian Thomasius, som gör denna användning af den genom Pufendorf vidare utvecklade naturrättsteorien och derför blifvit ansedd såsom den egentlige grundläggaren och den tydligaste representanten för detta system, detta så mycket mer som han uppträdde i bestämdt uttalad motsats emot det förut gällande episkopalsystemet, sådant det af Carpzov försvarades.

Då man förut för att häfda kyrkans sjelfständighet sökt göra en skilnad mellan yttre och inre magt, förkastas först helt denne åtskilnad. En inre magt, som har till uppgift att tillvarataga kyrkans innersta lifsintressen, att för bibehållande af ren lära bedöma och afgöra uppkommande lärostrider, gifves det enligt Thomasius icke. Den är under alla förhållanden otillåtlig, då det maste öfverlemnas åt hvarje menniskas frihet både att sörja för sin egen inre frid och att bekänna sig

till hvilken lära som helst. Det kyrkliga samfundet kan lika litet som dess bekännelse och symboliska böcker hafva någon bindande auktoritet öfver församlingsmedlemmarnes förstånd och vilja. De måste i frihetens intresse hafva rätt att förhålla sig till dessa böcker som till andra mänskliga skrifter. Då den sanna kristliga kyrkan är osynlig och består i det enskilda samvetets ställning till Gud, som för ingen annan än Gud och denne enskilde kan vara bekant, måste följaktligen alt, som tillhör eller har afseende på denna osynliga kyrka, vara fritaget från all yttre auktoritet, vare sig det är fråga om kyrkans eller statens. Den kyrkliga magten, för så vidt man ändå kan tala om en sådan, kan derför icke vara annat än en rent yttre magt och uppgiften för denna blifver då blott att upprätthålla och bevara den yttre friden ibland kyrkans medlemmar, d. v. s. att tillse det icke för trons eller den olika religiösa öfvertygelsens skull fiendskap, förföljelse och annan förvirring uppstå och, ifall detta skett, afvärja de olägenheter, som deraf kunnat blifva en följd. Den högsta, ja strängt taget den enda uppgiften för kyrkostyrelsen är sålunda öfvande och bevarande af ömsesidig tolerans mellan olika troende.

Men detta är tydligen icke något för kyrkan såsom en särskild institution egendomligt utan innefattas i statens allmänna uppgift att sörja för den yttre fridens bevarande. Då kyrkostyrelsen således blott är en gren af statsmagten, följer deraf att statens öfverhufvud, fursten, är den rätte innehafvaren och utöfvaren af kyrkostyrelsen. Och detta icke derför, att han såsom kristen, såsom pius magistratus, är præcipuum membrum ecclesiæ och såsom sådan väktare äfven öfver den gudomliga lagens första tafla utan på grund af naturrätten, såsom det verldsliga samfundets öfverherre, han må vara kristen eller hedning.

Derför eger också fursten att utöfva denna sin kyrkostyrelsemagt efter eget beprövande. Han är lika litet skyldig att rätta sig efter läroståndets mening som han vid utöfningen

af andra regeringsfunktioner är bunden vid de verldslige embetsmännens. Han kan mycket väl regera kyrkan utan att använda något konsistorium såsom mellanhand. Och vill han använda ett sådant, kan han, när det honom behagar, sjelf upptaga och afgöra saker, som från detta hänskjutas till honom.

Men sedan så den mest oinskränkta magt öfver kyrkan blifvit fursten tillerkänd att af honom utöfvas blott med hänsyn till statens ändamål (intuitu reipublicæ), var vägen icke lång till urgerande af den kände satsen: cujus regio, ejus religio. Ty det är så långt ifrån att denne sats, såsom Rudelbach antager *, skulle stå i strid med systemets utgångspunkt och ande, att den tvärtom måste sägas vara dess egen konsekvens, det för systemet mest betecknande, äfven om den långt förut uttalats. Då derför systemet söker undgå denna beskyllning att nödvändigt föra till cæsareopapism, måste det deremot inveckla sig sjelf i motsägelse.

Denna motsägelse framträder redan, då det blifver fråga om att närmare bestämma sättet huru och omfånget, inom hvilket fursten skulle utöfva sin kyrkostyrande magt. Visserligen urgeras det strängt, att kyrkostyrelsen icke har att befatta sig med annat än toleransens upprätthållande och framför alt icke får ingripa i kyrkans inre lif. Men för så vidt annars ett sådant lif finnes, måste det ju nödvändigt gifva sig ett uttryck äfven i det yttre. Denna yttring må nu gestalta sig huru som helst, så behöfver den alltid på något sätt ordnas. Och det sätt, på hvilket detta sker, kan icke blifva utan inflytande på det inre lifvet sjelft. Men skall fursten, oberoende af sin ställning till detta kyrkans lif för öfrigt, utöfva detta inflytande, så kan detta icke blifva annat än cæsareopapi.

Så kan Thomasius sjelf icke annat än medgifva att, då det ibland annat behöfves att en bestämd ordning för nådemedelsförvaltningen fastställes, så behöfves det också tid efter annan liturgiska anordningar och föreskrifter, större och mindre än-

* Rudelbach, o. a. a. 74—5.

dringar i den en gång fastställda ordningen. Och fastän dessa långt ifrån kunna sägas vara betydelselösa för nådemedelsförvaltningen, sålunda icke heller för det religiösa lif, som genom denna skall verkas och underhållas, vågar han dock det förtviflade försöket att förklara dem för kyrkligt likgiltiga ting, för att minska det orimliga som ligger deri, att fursten oberoende skall utfärda sådana. Och i alt sådant, som icke uppenbart strider mot tron och samvetet, kunde och borde ju undersåtar obetingadt lyda sin öfverhet.

Men ännu tydligare visar sig denna motsägelse på ett annat område. Fastän Thomasius från sin rationalistiskt-latitudinariske ståndpunkt förklarat bekännelsen icke hafva något bindande anseende öfver församlingsmedlemmarne och derför frånkänt kyrkostyrelsen all rätt att i öfverensstämmelse med denna afgöra lärostrider, så nödgas han å andra sidan från sin rent juridiske ståndpunkt erkänna nödvändigheten af ett sådant afgörande. Om nämligen i en församling läraren icke förkunnar Guds ord i öfverensstämmelse med kyrkans bekännelse och deröfver klagomål förspörjes, så måste undersökning anställas, ett afgörande komma till stånd. Ty i motsatt fall skulle snart icke blott den inre utan ock den yttre friden bringas i fara och följaktligen fursten af denna orsak nödgas ingripa.

Nu fordrar visserligen också Thomasius ett furstens ingripande i dylikt fall men vill icke betrakta det såsom ett upprätthållande af sann lära, hvilket ju efter systemet skall vara oberättigadt, utan såsom ett rent juridiskt afgörande mellan församlingen och hennes lärare. I hans antagande till denna församlings lärare låg nämligen en förbindelse att också lära i öfverensstämmelse med församlingens bekännelse. Och då han icke gör detta, är kontraktet å hans sida brutet och bör derför, ifall han icke ånyo förbinder sig att bättre uppfylla det, helt upphäfvas och han sålunda skiljas från sin befattning. Men här ligger det i öppen dager, att vid en sådan undersökning måste det först afgöras, huruvida det anförda klagomålet

varit berättigadt, det vill med andra ord säga: det första stadiet i undersökningen kommer att utgöras af ett bedömande af hvad som är rätt eller bekännelseenlig lära och hvad som icke är det. Och då detta afgörande dock skall öfverlemnas åt fursten ensam, oberoende af både läroståndet och af hans egen kompetens, vare sig han är en kristlig eller hednisk öfverhet, kan cæsareopapien icke tydligare framträda *.

Om det kunde anföras såsom en betänklighet hos det föregående episkopalsystemet eller snarare mot dess tillämpning i det praktiska lifvet, att upprätthållandet af den rena läran handhades på ett något för juridiskt sätt, så blifver denna betänklighet ännu mycket större vid territorialsystemet, efter som detta rent af provocerar ett sadant juridiskt tillvägagaende genom att öfverlemna afgörandet åt det specifika rättssamfundets öfverhufvud i stället för åt läroståndet, som dertill måste ega en helt annan kompetens. Men det är icke nog med att ett sådant för kyrkans väsen främmande tillvägagående genom detta system framkallas utan, der dess konsekvenser fullt genomföras, måste det leda till ett fullkomligt upphäfvande icke blott af all kyrkostyrelse utan af kyrkan sjelf. Hon öfverlemnas nämligen i den verldsliga magtens händer liksom på nåd och onåd utan någon som helst rätt eller förmåga att sjelf bestämma öfver den för henne såsom kyrka nödvändiga ordningen och specifikt kyrkliga verksamheten.

Om derför än territorialsystemet för en tid kunnat vinna erkännande och med tacksamhet användes både af absolutismen och pietismen sasom tjenande till att främja deras olika syften, derigenom att det sa skarpt uppträdde emot och bekämpade deras gemensamme motstandare, det kyrkliga tänkesättet, som i episkopalsystemet funnit ett adeqvatare uttryck, sa kunde det dock till följd af sin egen ohållbarhet icke i längden blifva det enda förherskande. Visserligen hade det för sin

* Jfr Stahl, o. a. a. sid. 19—26.

uppkomst att tacka det faktiska tillståndet inom den lutherska kyrkan, i det furstarne der till störste delen hade kyrkomagten i sina händer, blott mer eller mindre modifierad. Men så blef det ock redan af samma faktiska tillstånd i viss mon vederlagdt, så till vida som fursten egde denna högsta kyrkliga magt blott öfver dem af hans undersåtar, som tillhörde den lutherska kyrkan. Öfver den katolska kyrkans medlemmar kunde han icke öfva någon kyrkostyrande magt i egentlig mening, ehuru territorialsystemet måste fordra att denna utöfvades på samma sätt och i lika hög grad öfver alle undersåtar, om annars denna magt blott var en tillämpning af statsmagten såsom sådan.

Dertill kom att i systemet sjelft innehöllos grundsatser, som i sin konsekvens måste leda till en helt annan, ja alldeles motsatt uppfattning af kyrkostyrelsen eller åtminstone förlägga den i andra händer än furstens. För att ådagalägga orimligheten af en inre kyrkomagt hade territorialsystemets förkämpar i sin polemik mot episkopalsystemet gjort gällande att kyrkan, såsom varande till sitt väsen osynlig och bestående i de enskilda menniskornas ställning till Gud, med afseende på sitt framträdande och gestaltande i den yttre verkligheten blott vore en fri förening af sådane på ett eller annat sätt troende för befrämjande af deras gemensamma religiösa intressen. Men var kyrkan en sådan fri förening af enskilde, så fordrade den enklaste konsekvens att också den magt, som behöfdes för att ordna denna förenings angelägenheter, utöfvades af denna förenings medlemmar sjelfve eller åtminstone i någon mon blef af deras vilja beroende. Det kunde då icke annat än innebära en motsägelse, ifall man från en sådan utgångspunkt med territorialsystemet sökte vindicera all sådan magt och kyrkostyrelse åt fursten i hans egenskap af landsherre, oberoende af hans egen ställning till denna kyrka.

Och i samma mon som genom pietismen intresset mera rigtades på att inom kyrkan verkligen bilda sådana fria för-

eningar (collegia pietatis), utvecklade sig ock så småningom ur de nämnda konsekvenserna en annan uppfattning, som sökte lösgöra sig ifrån nyss påpekade motsägelse. Denna uppfattning framträder i det s. k.

c) Kollegialsystemet.

Den som först framställde detta system i motsats till den territorialistiska uppfattningen var Pfaff i sina akademiska Reden über das Kirchenrecht 1742. Det för detta system utmärkande är icke så mycket uppfattningen af kyrkan såsom en fri förening eller association (collegium). Denna hade, såsom nyss nämndes, redan framträdt både hos Pufendorf, Thomasius och Böhmer. Men det för Pfaff och hans system mest utmärkande är att han också yrkar på att kyrkan såsom en sådan förening skall, så vidt det är henne möjligt, sjelf utöfva den magt, som för den egentliga kyrkostyrelsen erfordras. Efter som kyrkan bildat sig genom enskildes sammanslutning till ett sådant fritt sällskap inom statens område, så har visserligen staten och dess öfverhufvud bestämda rättigheter öfver detta liksom öfver alla andra inom dess områden befintliga sällskap. Men dessa rättigheter, som sammanfattas under benämningen jura absoluta eller majestatica och som staten under inga vilkor kan uppgifva, äro af en mera negativ beskaffenhet och inskränka sig hufvudsakligen till ett öfvervakande af att intet för staten skadligt läres eller företages inom kyrkan. Och denna majestätsrätt, som har sin grund i furstens öfverhetsställning gent emot alla inom hans område befintliga korporationer, skall han derför utöfva oberoende af sin ställning till kyrkan, vare sig han är medlem af densamma eller ej.

Men skild från denna är den egentliga kyrkostyrelsemagten, som har att bestämma öfver och ordna alla rent kyrkliga angelägenheter och som är kyrkans egen omistliga rättighet.

Den kallas derför också jura collegialia eller conventionalia *. I den sista benämningen framträder på ett mycket tydligt sätt den stora motsats, som råder mellan detta system och de båda föregående. Under det att der alt framträder med en karakter af nödvändighet, hvilande på gudomlig auktoritet eller åtminstone på det verldsliga samfundets natur och väsen, vare sig det bestämmes att fursten skall utöfva kyrkostyrelsen eller att han icke skall göra det, åtminstone efter eget beprófvande, så blifver deremot här alt beroende af en tillfällighet. Det enda, som skall vara öfver allting bestämmande, är nämligen en så föränderlig auktoritet, som de enskilde församlingsmedlemmarnes vilja och öfverenskommelse. Och i mon som denna förändras eller förblifver sig lik, skola dérför ock alla kyrkostyrelseåtgärder och anordninger efter systemets kraf antaga en förändrad eller mera oföränderlig gestalt.

Visserligen måste det erkännas, att det motiv, som närmast föranledde denna motsats till territorialsystemet, var det berättigade för att icke säga nödvändiga försöket att häfda kyrkans sjelfständighet gent emot staten, som genom sitt rent verldsliga ingripande mången gång hotade att helt tillintetgöra kyrkans innersta lifsverksamhet. Men då denna sjelfständighet gjordes gällande på ett sådant sätt, att icke blott alla oberättigade skrankor och alt för kyrkan främmande intrång ansågos böra aflägsnas utan äfven de rent kyrkliga råmärkena, som hittils ansetts nödvändiga såsom bestämmande det kyrkliga lifvets olika områden, skulle göras flyttbara, så att det blott berodde af församlingsmedlemmarnes vilja, huruvida de äfven för framtiden skulle få gälla såsom sådana, då var dermed en fara för handen, som mer än något annat hotade kyrkans sanna sjelfständighet.

För den kyrkostyrelse, som framställdes såsom ett jus collegiale eller conventionale och som enligt systemet skulle till-

* Jfr Rudelbach, o. a. a. sid. 76—79.

falla och på något sätt utöfvas af alle kyrkans medlemmar, derest de voro dertill dogse, kunde det lika litet som efter territorialsystemet betraktas såsom den första och högsta uppgiften att bevara den rena läran såsom en af Gud uppenbarad, åt kyrkan anförtrodd dyrbar skatt. På sin höjd kunde det blifva fråga om att bevara den genom kollegianternes frivilliga beslut fastställda läran, som ansågs såsom nödvändigt vilkor för bibehållande af medlemskap i kyrkan. Men denna måste då också kunna genom ett nytt, lika frivilligt beslut ändras, då kyrkans stiftare, såsom Georg Wiese uttrycker sig * i sin Handbuch d. Kr., helt öfverlåtit åt anhängarne af hans lära att sjelfve bestämma både om de ville sluta sig samman till ett kyrkligt samfund och på hvilket sätt eller under hvilka vilkor de ville göra detta. Men om det hos Pfaff, som sjelf var genomträngd af positivt kristlig tro, vid en sådan förändring icke kunnat blifva fråga om ett uppgifvande af något väsentligt tros- och läroinnehåll i den en gång antagna bekännelsen, så yrkades deremot af hans rationalistiske efterföljare, såsom Wiese och Schnaubert, rättighet äfven till en sådan total förändring med afseende på läro- och bekännelseinnehåll. Och hur genomgripande och omstörtande en sådan förändring än kunde blifva, så kunde dock efter deras förmenande icke derigenom kyrkan upphöra att vara samma kyrka eller förlora de rättigheter, hon af staten fått sig tillerkända, emedan det fortfarande vore samme medlemmar, som utgjorde detta samfund, äfven om samfundsvilkoren i någon mon blifvit olika.

I öfverensstämmelse härmed förlorar ock läroembetet den karakter, som hittils ansetts tillkomma detsamma, att vara ett af Gud stiftadt embete och betraktas i stället blott såsom församlingens embete, vid hvars besättande följaktligen ock församligen sjelf måste ega det bestämmande afgörandet.

---

* Mejer, o. a. a. sid. 243—4.

Samma oinskränkta rätt, som med afseende på lärans bestämmande tillerkännes kyrkostyrelsen, gäller naturligtvis lika mycket gudstjensten och alla liturgiska anordningar. Om efter episkopalsystemets kraf sådana endast borde bestämmas med synodernas medgifvande, der lärostånd et hade ett öfvervägande inflytande, och efter territorialsystemet ensamt af fursten i hans egenskap af landsherre, så fordrade deremot kollegialisterne hvarje enskild församlings medgifvande och fria bestämmande, ja några t. o. m. under vissa omständigheter hvarje enskild medlems. Här har sålunda det individualistiska godtycket nått sin allra högsta spets. Och i samma mon som ett sådant godtycke i praxis begynte genomföras, måste det tydligen icke blott åstadkomma en söndersplittring af all kyrklig ordning utan äfven leda till fullkomligt upphäfvande af alt kyrkligt samfundslif, i hvars ställe då skulle träda fullständigt frie men atomistiskt isolerade individer.

Emellertid kom det icke under denna period till ett sådant faktiskt genomförande af kollegialsystemets grundsatser, ännu mindre till en utveckling af dess yttersta konsekvenser. Tvärtom nöjde man sig med att i allmänhet blott försöka göra gällande en annan teoretisk begrundning af de faktiskt bestående förhållandena. Fastän alla de s. k. jura collegialia, som i sig innefattade alt hvad till kyrkostyrelse hörer, egentligen tillkommo de enskilda församlingarna eller församlingsmedlemmarne, hindrade icke detta att de kunde öfverlåtas åt några, flere eller färre framstående medlemmar och af dem utöfvas i allas, i kollegiets namn. Tvärtom kunde ett sådant öfverlatande under vissa omständigheter blifva en oafvislig nödvändighet. Och detta redan på grund af utsträckning öfver ett större område, då det blefve svårt om icke omöjligt för alla att i sådan styrelse deltaga. Derför hade redan i äldsta kyrkan kyrkostyrelsen uppdragits åt biskoparne. Men ännu nödvändigare blef detta öfverlåtande, ifall tillståndet inom kyrkan var sådant, som vid reformationstiden, att de allra fleste med-

lemmarne icke hade den andliga mognad och myndighet, att de voro i stånd till att med någon fördel sjelfve utöfva kyrkostyrelsen. Då man derför i reformationstiden på goda grunder upphäft den episkopala kyrkostyrelsen, hade man i stället öfverlåtit densamma åt fursten eller landsherren hufvudsakligen af det skäl, att han såsom sådan egde större magt än någon annan att använda för genomförandet och upprätthållandet af sina styrelseåtgärder *.

Hvad sjelfva formen för detta öfverlåtande beträffar, så var det visserligen ett tyst, ej uttryckligt från församlingarnas sida uttaladt samtycke (consensus tacitus, non expressus) men äfven såsom sådant sedermera genom samfundets vilja stadfästadt, då det ingått såsom grundval för rikslagens bestämmelser. Dock borde enligt Pfaff detta icke betraktas såsom ett jus precarium, som derför när som helst kunde återtagas, utan måste i stället, då det nu en gång hade skett och fått rikslagens bekräftelse, anses oåterkalleligt. Men om sålunda denna rättighet att utöfva kyrkostyrelsen enligt systemets grundläggare icke kunde fursten fråntagas, så var detta dock icke ens efter Pfaffs mening ett egentligt egande af kyrkostyrelsen utan blott en förvaltning af densamma, för hvilken han skulle inför Gud aflägga räkenskap. Den var icke såsom hans uppsyningsrätt en absolut rätt utan en relativt begränsad och skulle derför utöfvas i öfverensstämmelse med kyrkosamfundets vilja och fattade beslut. Han hade ingen rätt att bestämma öfver kyrkans tro eller fälla något afgörande i trossaker utan på sin höjd att låta historiskt undersöka ett gifvet förhållande efter församlingens gällande lärobegrepp.

Men af de senare, såsom Wiese, fattas denna furstens kyrkostyrelse på alla områden betydligt mer begränsad och ställd i beroende af församlingarna. Han tadlar derför ett yttrande af de lutherska riksständerna, der de förklarat sig blott

* Mejer, o. a. a. 235.

inför Guds domstol hafva att aflägga räkenskap för sin kyrkostyrelse lika väl som för statsstyrelsen. I stället fordrar han att furstarne skola vara skyldige att på något sätt aflägga räkenskap äfven inför församlingsmedlemmarne, af hvilka just kyrkostyrelsen blifvit åt dem öfverlemnad. Såsom det lämpligaste sättet att mottaga sådan räkenskap eller att öfva den kontroll, som derför är nödvändig, yrkas af de senare kollegialisterne alt mer på upprättandet af synoder. I mon som detta yrkande blifver allmänt, har man då ock uppgifvit den af Pfaff uttalade meningen, att öfverlåtandet af kyrkostyrelsen åt fursten skulle vara oåterkalleligt. Detta var nämligen från systemets ståndpunkt en inkonsekvens och kunde derför icke med den följande utvecklingen i längden hålla sig. Ty dessa synoder, som skulle bestå af minst lika många lekmän som präster, tänkte man sig icke blott såsom rådgifvande eller kontrollerande utan framför alt såsom lagstiftande och sjelfständigt deltagande i kyrkostyrelsen eller kanske t. o. m. såsom helt öfvertagande densamma. Och då återstod för fursten snart icke mer än hans jus majestaticum, hans uppsigtsrätt och möjligtvis verkställandet af synodens beslut *.

Vi finna sålunda huru kollegialsystemet, ju konsekventare det utvecklar sig, desto mer tenderar till att flytta kyrkostyrelsen såsom sådan i sin helhet öfver i församlingens händer och sålunda råkar i en ytterlighet motsatt den, till hvilken territorialsystemet kommit. Lika oinskränkt som fursten efter det senare utöfvade kyrkostyrelsen, så att kyrkan hotade att helt gå upp i staten, lika oinskränkt skulle efter det förra församlingen utöfva den eller kanske snarare majoriteten af de atomistiskt isolerade församlingsmedlemmarne, så att desse t. o. m. skulle ega att genom sina beslut och fria öfverenskommelser helt rubba den grundval, som för kyrkan blifvit lagd i bekännelsen och helt förändra den byggnad, som derpå blifvit upp-

* Jfr Stahl, o. a. a. 31—32.

förd. Om derför än kollegialsystemet närmast framgick ur ett djupt kändt behof af att gent emot territorialsystemets tryckande cæsareopapism häfda kyrkans sjelfständighet, så skulle dock en genomförd tillämpning af dess grundsatser icke hafva ledt till det åsyftade målet utan snarare till dess raka motsats, kyrkans upplösning i en mängd större eller mindre partier. I motsats till episkopalsystemet, som sökt häfda kyrkans sjelfständighet såsom en institution öfver alle hennes enskilde medlemmar genom att troget fasthålla vid bekännelsen och som derför åt läroståndet såsom närmaste representanten af denna vindicerat ett afgörande inflytande, afsåg deremot kollegialsystemet mera de enskildes frihet och sjelfständighet och sökte derför vindicera all magt eller åtminstone det afgörande inflytandet åt massan eller majoriteten ibland desse.

Men fastän detta skedde på ett sådant sätt, att det i sin konsekvens måste leda till det kyrkliga samfundets upplösning, torde det vara svårt att neka det dock något berättigadt ligger till grund för kollegialsystemets yrkande, som icke kommit till sin rätt i något af de två föregående systemen. Och detta är att äfven församlingen eller snarare dess embete på något sätt sättes i tillfälle att i någon mon öfva inflytande på den del af kyrkostyrelsen, som närmast berör dess eget lif och förhållanden. Denna församlingens rätt framhöls särskildt af reformatorerne i motsats till katolicismen, som alt för mycket identificerat klerus med kyrkan. Särskildt yrkades att på det allmänna fria kristliga concilium, som man hoppades skulle komma till stånd och råda bot på kyrkans många refvor, icke blott jemte kyrkostyrelsen det andliga ståndet utan äfven lekmännen skulle på något sätt vara representerade. Och då sedermera äfven lekmän intogos i konsistorierna, betraktades desse till en början såsom representanter för församlingen efter den grundsats, som i Matth. 18: 17 uttalas, att församlingen bör deltaga i kyrkotuktens utöfning. Men snart betraktades desse lekmannarepresentanter, såsom politici eller rättslärde,

uteslutande såsom furstens representanter. Och äfven om fursten, så länge han sjelf tillhörde lutherska kyrkan, kunde i sin egen person eller sine representanter anses såsom i någon mon representerande lekmannaelementet, så förlorade detta dock vid hans öfvergång till annan bekännelse hvarje äfven den minsta tillstymmelse till en sådan representation.

Det är detta delvis berättigade, hittils otillfredsställda kraf, kollegialismen har att tacka för att den vid den allmänna restauration af kyrkostyrelsen, som i det följande århundradet försökes, på ett så dominerande sätt träder i förgrunden, att den tyckes sätta hela utvecklingen i rörelse.

C. Nittonde århundradets försök till restauration af kyrkostyrelsen.

a). I Sachsen.

Såsom förut blifvit nämndt, fortfor den territorialistiska uppfattningen af kyrkostyrelsen att vara den förherskande ända in i nittonde århundradet. Och derför utöfvade fursten antingen ensam eller i förening med sine ministrar och riksständer den högsta kyrkostyrelsen, sålunda äfven den kyrkliga lagstiftningen såsom helt sammanfallande med den politiska. Visserligen gafs det i Sachsen fortfarande ett s. k. kyrkoråd eller landskonsistorium, som skulle hafva om hand den högre rent kyrkliga förvaltningen. Men dess magt var temligen begränsad och inskränkte sig hufvudsakligen till att öfva uppsigt öfver, pröfva och insätta de kyrklige embetsbärarne samt att, der det infordrades, afgifva betänkande till kultusministern angående förordningar, som gälde läran, liturgien eller författningen. Denne kultusminister, omgifven af två eller tre andre ministrar, som alle skulle tillhöra lutherska bekännelsen och tillsammans bildade det s. k. geheimerådskollegiet eller ministerium in evangelicis, hade nämligen, så länge konun-

gen bekände sig till katolska kyrkan, att i kyrkostyrelsen representera konungens person och sålunda i stället för honom utöfva alla högre funktioner, de s. k. jura reservata, dispenser och allehanda anordningar.

Men fastän det i deras lutherska bekännelse skulle ligga en garanti för deras kompetens till en sådan magtutöfning, försvagades denna naturligtvis redan derigenom, att såväl de som konsistoriets medlemmar skulle nämnas af den katolske konungen. Dertill kom att, i mon som statsförfattningen blef konstitutionel, blefvo desse ministrar äfven för sina kyrkostyrelseåtgärder ansvarige inför riksdags- eller landtdagskamrarne, hvilka då ock med dem togo sjelfständig del i alt, som rörde den kyrkliga lagstiftningen. Och detta utan den allra ringaste garanti för deras kompetens till ett sådant deltagande *. Redan förut hade kyrkotukten, som ursprungligen öfvades af konsistorierna, till störste delen upphört att behandlas såsom kyrklig tukt. I stället hade den, betraktad såsom rent verldsligt straff, öfverlemnats åt verldsliga myndigheter. Och sedan äfven domsrätten i kyrkliga mål, som varit en af hufvudorsakerna till konsistoriernas upprättande, blifvit hänvisad till de verldslige domstolarne, upphäfdes slutligen konsistorierna helt och hållet år 1835.

Det kunde emellertid icke annat vara än att, i samma mon som det vid århundradets början ur neologiens dvala nyvaknade andliga lifvet kom till en kraftigare utveckling och dermed till medvetande om sin specifikt kyrkliga karakter, skulle ock på det kyrkliga lifvets alla områden en sträfvan göra sig alt kraftigare gällande att åt kyrkan sjelf vindicera ett större inflytande på hennes egna inre såväl som yttre angelägenheter. Detta berättigade kraf blef så mycket mer oafvisligt, som den konstitutionelt-liberala politiska utvecklingen inslog en emot kyrkan alt mer likgiltig för att

* Jfr Richter o. a. a. sid. 251–2.

icke säga fiendtlig rigtning. I och dermed att statsstyrelsen alt mer baserades på trosfrihetens princip i den utsträckning, att deltagandet i statens styrelse och lagstiftning gjordes helt oberoende af trosbekännelsen, så att till och med den, som icke bekände sig till någon tro als, förklarades dertill lika kompetent som hvilken annan statens och kyrkans medlem som helst, måste oundgängligen, derest icke kyrkan skulle helt gå under, också en restauration af kyrkostyrelsen företagas. Och framför alt måste den kyrkliga lagstiftningen hänskjutas till ett annat forum än den religionslöse riksdagens.

Men vid denna restauration blef det i Sachsen icke närmast fråga om ett återställande af gamla bepröfvade former och organ för kyrkostyrelsen. I stället sökte man på det kyrkliga området i någon mon göra en praktisk tillämpning af kollegialsystemets grundsatser, såsom de förut vunnit en sådan på det politiska. Sedan saken blifvit upprepade gånger diskuterad inom landtdagen, utfärdade kultusministeriet 1868 en ny kyrko- och synodalordning, som i reformationens moderland skulle öfverflytta den egentliga kyrkostyrelsen från statens till kyrkans egna organ. Såsom sådana kyrkans organ upprättades då genast inom hvarje församling s. k. Kirchenvorstand eller kyrkoråd. Detta kyrkoråd skall väljas af församlingens alle husfäder, hvilka uppnått 25 års ålder och icke genom förakt för Guds ord eller anstötlig vandel väckt förargelse. Men valbare äro endast sådane röstberättigade församlingsmedlemmar, som äro 30 år gamle och kände för bepröfvadt kristligt sinne samt kyrklig insigt och erfarenhet. Under pastors ledning skall detta kyrkoråd, som efter församlingens storlek består af 4—16 personer, utgöra en representation för församlingen och handhafva den närmaste vården om alla församlingens angelägenheter *. På grundvalen af denna ordning upprättades derjemte en landssynod, som skulle utgöra den

* Feller, Kirchenvorstands- und Synodalordnung für die ev. luth. Kirche des Königreichs Sachsen sid. 55—69.

sachsiska landskyrkans representation och högsta lagstiftande myndighet.

Denna synod, som hvart femte år sammanträder, består af 73 medlemmar, bland hvilka 33 skola vara prester och de öfrige 40 lekmän. Af desse skall kultusministeriet välja 10 medlemmar, hälften prester och hälften lekmän, den teologiska och juridiska fakulteten vid landets universitet hvar sin professor och särskilde elektorer inom 27 valkretsar de öfrige 27 prester och 34 lekmän. För att vid valet af desse senare förekomma agitationer, bestämdes att hvarje kyrkoråd skulle till valförsamlingen sända lika många af sine verldslige medlemmar som det inom församlingen gåfves ordinarie prester, hvilka samtlige i kraft af sina embeten fungera såsom valmän. Valet skall försiggå på det sätt, att hvarje valkrets för sig väljer gemensamt de deputerade, som skola representera valkretsen, på det att derinom icke någon skilnad från början må uppstå mellan de af prester och de af lekmän valde medlemmarne. Såsom kompetens för valbarhet fordras samma egenskaper som för valbarhet till kyrkoföreståndare. Men dessutom bör hvarje medlem af synoden afgifva särskildt löfte efter formel, som vid första synoden närmare bestämdes sålunda: Jag lofvar inför Gud att vid min verksamhet i synoden efter bästa samvete afse den evangeliskt-lutherska kyrkans inre och yttre välfärd och att medverka dertill, att kyrkan i alla stycken tillväxer i Kristus, som är hennes hufvud.

Denna så sammansatta synod utgör kyrkans lagstiftande myndighet, så att utan dess hörande och gillande inga lagar eller förordningar få utfärdas, hvilka hänföra sig till kult och kyrkoförfattning eller afse nagon som helst förändring af kyrkliga inrättningar. Dessutom skall kyrkostyrelsen till synodens förklaring framlägga alla vigtigare frågor, som kunna beröra landskyrkans intressen. Men utom sådana af kyrkostyrelsen framlagda ärenden kan synoden äfven upptaga till behandling sådana frågor, som af någon dess enskilde medlem, något

kyrkoråd eller någon församling till den hänskjutas. Och derjemte eger synoden att, der hon finner det befogadt, ingå med besvär öfver kyrkliga myndigheter, prester och kyrkotjenare till den i sådant fall högsta instansen, de fyra ministrarne in evangelicis, som hafva uppdraget att i den katolske konungens ställe utöfva landsherrens kyrkomagt öfver sachsiska kyrkan *.

För att bevara kontinuiteten i synodens arbeten såväl som i kyrkostyrelsen i dess helhet var redan i synodalordningen föreskrifvet att efter hvarje synod blott hälften af dess i distrikten valde medlemmar skulle utträda men den öfriga hälften deltaga äfven i den följande synodens förhandlingar. Detta skulle efter första synoden afgöras genom lottning men sedan skulle alle första gången valde medlemmar vara sjelfskrifne deltagare i den följande synoden, till hvilken följaktligen blott hälften skulle nyväljas. Och på första synoden, som höls i Dresden 1871, antogs enhälligt ett af kyrkostyrelsen framlagdt förslag, enligt hvilket hvarje ordinarie synod skulle bland sine medlemmar utse ett ständigt utskott, bestående af tre presterlige och tre lekmannaledamöter jemte lika många suppleanter. Detta synodalutskott skall med kyrkostyrelsen deltaga i och med sitt utlåtande understödja sådana styrelseåtgärder af någon större vigt, som mellan synoderna kunna förekomma. Dock bör det kunna afgifva detta utlåtande såväl skriftligen som genom personligt deltagande i den kyrkostyrelsesession, som för ändamålet hålles **.

Af ännu större betydelse var att på samma synod upprättades ett evangeliskt-lutherskt öfverkonsistorium, som skulle utgöra den högsta rent kyrkliga myndigheten, som dittils utgjorts af kultusministeriet. Ty härigenom var ett stort steg taget framåt mot den kyrkans sjelfständighet i förhållande till staten och dess styrelse, som blifvit en alt nödvändigare följd

* Luthardt, Allg. Evang.-Luth. Kirchenzeitung, Jahrg. 1870 s. 568—9.
** Luthardt, ibidem, Jahrg. 1871 sid. 526.

af den senares moderna utveckling. Detta öfverkonsistorium, som skulle vara en kollegialmyndighet ungefär på samma sätt som de gamla konsistorierna och derför under presidiet af en rättslärd utgöras af lika många andliga som verldsliga råd, skulle nämligen på helt annat sätt än det förut varande landskonsistoriet, som nu upphäfdes, sjelfständigt taga om hand hela den högre kyrkostyrelsen samt till godo se alla den evangeliskt-lutherska kyrkans intressen och rättigheter.

Det skall vaka öfver upprätthållandet af kyrkoordningen och sörja för dess nödiga förändring och utveckling, vidtaga förberedande åtgärder för synodens sammankallande samt genom anställande af visitationer föra uppsigt öfver såväl de andliges embetsgerning som öfver kyrkorådens verksamhet och församlingarnas tillstånd. Det skall fatta beslut och utfärda förordningar om formen för firandet af gudstjenst och andra kyrkliga förrättningar, införandet af ny agenda, psalmbok och katekes samt om allmänna högtids- och bönedagar. Det skall tillsätta alla kyrkliga embeten, som förut besatts af kyrkostyrelsen, och bekräfta dem, som på annat sätt genom patronus och församlingens samverkan tillsättas, samt disponera öfver alla af kultusministeriet förvaltade stiftelser och fonder för kyrkan, hennes embetsmän och tjenare. Derjemte skall det i andra instans afgöra i alla inre och yttre kyrkliga mål och, der undermyndigheterna af någon anledning äro förhindrade, äfven i första. Vidare eger det att öfver presterne öfva disciplinärmagt med rätt till suspension och afsättning samt öfver alle lägre kyrklige embetsmän och betjente i högsta instans o. s. v. *.

En sak, som på synoden var föremål för skarp strid, var huruvida undervisningen såväl den högre som den lägre skulle stå under öfverkonsistoriets uppsigt. Beslutet blef att blott religionsundervisningen och öfvervakandet af den sedligt religiösa uppfostran i skolan skulle höra under konsistoriet, den

* Luthardt, ibm., sid. 363.

öfriga under kultusministeriet, då deremot dessa begge myndigheter angående de teologiska universitetsstudierna skulle samverka men den praktiska prestbildningen ombesörjas af konsistoriet ensamt *.

Men fastän öfverkonsistoriet sålunda innehar och utöfvar den högsta rent kyrkliga styrelsemagten, skola dock dess medlemmar icke blott utnämnas af kultusministeriet utan äfven inför detsamma framlägga och i samråd med detta besluta om alla lagutkast och förordningar, som djupare ingripa i kyrkans lif, framför alt om de på något sätt beröra statens förhållande till kyrkan eller de s. k. causæ mixtæ och statens majestätsrätt, som af kultusministeriet bevakas.

b). I Preussen.

Att det för Preussens lutherska kyrka kunde medföra stora faror att styras af en reformert furste, det hade redan under de föregående århundradena visat sig, alt ifrån första stunden Johan Sigismund gaf dessa sina reformerta sympatier tillkänna. Ty fastän han vid sin öfvergång garanterat sine lutherske undersåtar deras lutherska bekännelse, ansåg han sig icke deraf förhindrad att genom sin landsherrliga magt söka förvandla denna landskyrka från en luthersk till en reformert, i det han frånkände icke blott konkordieformeln utan äfven den oförändrade Augsburgska bekännelsen alt symboliskt anseende och såsom sin kyrkas symbol blott ville erkänna Augsburgska bekännelsen af 1540. Men så länge lutherska kyrkan lefde ett så sundt och kraftigt lif, som hon då gjorde, egde hon ock så mycket motståndskraft, att hon förmådde öfvervinna äfven de största faror. Äfven det yttre våld, hvarmed den store kurfursten Fredrik Wilhelm sökte gifva eftertryck åt sina kyrkostyrelseåtgärder, förmådde icke undertrycka den

* Jfr Luthardt, ibm. sid. 508—514.

lutherska bekännelsen, då den med frimodighet försvarades af konfessorer sådane som Paul Gerhardt. Hellre läto många sina andliga eller verldsliga embeten sig fråntagas än de veko en härsmon från sin lutherska tro eller ens kunde förmås att med tystnad åse den fara, som från kyrkans högsta styrelse hotade kyrkans eget bestånd såsom luthersk kyrka.

Men då den alt mer öfver hand tagande rationalismen gjort gränsen flytande icke blott mellan luthersk tro och reformert utan mellan kristlig tro öfverhufvud och otron, sådan den framträder i upplysningsfilosofien, och då det från denna allmänna otro åter nyvaknade troslifvet icke ännu hunnit utveckla sig till klart medvetande om sin lutherska egendomlighet, då var det knappast att undra öfver att unionens upprättande vid den lutherska reformationens tredje jubileum af de fleste icke ansågs innebära någon fara för lutherska kyrkan. Och dock var det en fara så stor, att, derest man icke i tid sökt råda bot på densamma, hade snart lutherska kyrkan såsom sådan måst gå under; så stor, att trots de kraftiga ansträngningar, som sedan dess gjorts, skadan ännu icke blifvit botad. Och orsaken härtill är att unionen såsom sådan aldrig från luthersk ståndpunkt kan blifva annat än ett försyndande mot den högste grundsatsen för all luthersk kyrkostyrelse, att nämligen vaka öfver lutherska lärans och bekännelsens iakttagande. Ty äfven om konungen förklarade sig langt ifrån vilja tvinga någon till att öfvergå från sin lutherska bekännelse, så förklarades faktiskt skiljelärorna, sålunda det för lutherska bekännelsen såsom sådan egendomliga, för något oväsentligt, som i förhållande till det hufvudsakliga, hvarom de bada konfessionerna voro öfverens, vore blott en yttre åtskilnad, som utan men kunde upphäfvas.

Derför gingo också alla kyrkostyrelsens atgöranden ut på att med denna konsens till grundval uppföra en unerad evangelisk landskyrka. I stället för särskilda lutherska och reformerta institutioner, som upphäfdes, sattes alt mer och mer

gemensamt landskyrkliga eller s. k. evangeliska, d. v. s. unionsinrättningar. Så hade redan 1808 en gemensam kyrkostyrelse blifvit upprättad. Då upphäfdes nämligen konsistorierna och den kyrkliga förvaltning, som af dem dittils öfvats, öfverlemnades åt provinsialregeringarna och ministern för de inre angelägenheterna. Visserligen blefvo konsistorier åter 1815 upprättade såsom kyrkliga provinsialmyndigheter men med en helt och hållet konfessionslös karakter, så att deras verkningskrets omfattade både katoliker och judar. Och dermed var sålunda hvarje spår till en luthersk högre myndighet för kyrkostyrelse försvunnet.

Men detta var blott början. Enligt en förordning af 1821 skulle de blifvande presterne vid pröfningen pro ministerio uppfordras till att förklara sig för unionen och, derest de detta gjorde, genom den s. k. unionsreversen förbinda sig till densamma för att sedan kunna anställas utan hänsyn till någon bestämd konfession, så vidt nämligen församlingen icke deremot inlade någon protest. Följande år bestämdes att i sådana församlingar, der unionsritus var införd, äfven om den blott omvexlade med den konfessionela, skulle inge andre prester anställas än sådane, som förbundit sig till unionen. Och sedan 1829 en unionistisk agenda blifvit införd, fingo superintendenterne året derpå i uppdrag att tillse det t. o. m. namnet luthersk utbyttes mot evangelisk i fråga om församlingarna och deras prester *. Vi finna sålunda att kyrkostyrelsen gjorde alt hvad hon kunde för att undergräfva lutherska bekännelsen i st. f. att bevara den. Och det såg en tid ut, som skulle detta sträfvande lyckas.

Men under tiden hade det äfven inom Preussens lutherska kyrka nyväcktà troslifvet, som man trodde hafva helt utslocknat, i tysthet utvecklats till ett så kraftigt medvetande om sin specifikt lutherska egendomlighet, att det kunde inlägga sin protest mot unionen. Vid Augsburgska bekännel-

* Jfr Stahl, Die luth. Kirche und die Union, s. 468—79.

sens sekularfest 1830 framträdde Scheibel i Breslau med en sådan kraftig protest till förmon för lutherska kyrkans rätt. Och fastän han afsattes från sin befattning som prest och professor, följdes dock hans exempel af en sådan mängd lutherskt sinnade prester och församlingar, isynnerhet i Schlesien, att regeringen, då den förgäfves försökt med yttre magtmedel qväfva oppositionen, såg sig föranlåten att i någon mon erkänna dess berättigande. I kabinettsordern 1834 förklarades att unionen icke afsåg något upphäfvande af den lutherska bekännelsen utan blott en yttre kyrklig gemenskap mellan de skilda konfessionerna, som icke skulle omintetgöra den auktoritet, hvilken dessa förut haft. Det skulle således icke mer vara fråga om en bekännelseunion utan blott om en kult- och kyrkostyrelseunion.

Då emellertid, det oaktadt, de unionistiska institutionerna bibehöllos och ibland dessa agendan, som omöjliggjorde gudstjenstens och särskildt nattvardens firande efter luthersk ritus, fortfor med rätta protesten att göra sig gällande från alle strängare lutheraners sida. Och då härtill från kyrkostyrelsens sida icke togs någon hänsyn, gick det derhän, att på en generalsynod i Breslau en del af den preussiska kyrkan konstituerade sig såsom en från statskyrkan skild och af henne oberoende luthersk kyrka, hvilken såsom sådan erhöll kunglig bekräftelse 1845. Till skilnad från de i den unerade kyrkan förblifne lutheranerne kallades desse de kyrkligt konstituerade lutheranerne. De försökte derför ock att gifva sig en konstitution eller författning och styrelse, som bättre motsvarade lutherske grundsatser.

Såsom grundval, på hvilken denna konstitution skulle uppföras och som på samme gång skulle utgöra rättesnöret för alt kyrkligt lif, såväl det yttre som det inre, sattes den genom unionen hotade lutherska bekännelsen i hela sin fullständighet. Den enskilda församlingen står hädanefter såsom förut närmast under pastors ledning, som möjligtvis med tillhjelp af

ett eller flere embetsbiträden uteslutande förvaltar det offentliga läro- och predikoembetet med alla dess funktioner. Men i förvaltningen af församlingens öfriga inre och yttre angelägenheter skola under hans presidium och ledning äfven beprövade män ur lekmannaförsamlingen såsom föreståndare eller äldste taga del. Detta gäller särskildt öfvandet af kyrkotukt, som, derest den annars skall motsvara sitt syfte, måste öfvas af lokalmyndighet och församling gemensamt, fastän under en högre myndighets uppsigt, som i synnerhet då den skridit till exkommunikation måste med kyrkans auktoritet bekräfta eller upphäfva lokalmyndighetens åtgöranden.

För det närmaste utöfvandet af sådan uppsigt i detta och andra afseenden insattes, såsom förut varit fallet, superintendenter, hvilka hade att genom visitation och diecesansynoder taga kännedom om och befrämja upprätthållandet af tukt och god ordning. Men för den högsta uppsigten öfver kyrkan i sin helhet inrättades ett öfverkyrkokollegium, hvilket hade att utöfva den egentliga kyrkostyrelsen, såväl då det gälde att i kyrkans inre upprätta och upprätthålla den kyrkliga ordningen som då det blef fråga om landskyrkans förhållande till andra kyrkosamfund eller till staten. I likhet med de gamla konsistorierna skulle detta öfverkyrkokollegium bestå af både lekmän och prester, dock med öfvervigt för de senare, i synnerhet då lärofrågor förekomme till afgörande.

Men fastän denna myndighet sålunda är kyrkans högsta sjelfständiga kyrkostyrelseorgan, står hon sjelf under en viss kontroll af den på bestämda tider sammanträdande generalsynoden. Denna synod, som har till sin närmaste uppgift att i förening med öfverkyrkokollegiet stifta nya lagar och i allmänhet att bestämma om alla mera genomgripande förändringar på kyrkans alla lifsområden, kan äfven af öfverkyrkokollegiet eller dess enskilde medlemmar infordra redogörelse för origtiga styrelseåtgärder. Och derest en sådan icke på till-

fredsställande sätt kan gifvas, eger samma synod att provisoriskt suspendera i fråga varande styrelsemedlem. Dock kan tydligtvis ett sådant ingripande från synodens sida komma i fråga blott i yttersta nödfall, om kyrkostyrelsen missbrukar sin magt till förfång för bekännelsen. Och på det att icke från synodens sida ett sådant missbruk af dess magt skall kunna ega rum, är särskildt bestämdt att densammas medlemmar skola vid början af hvarje synod ånyo förpligta sig till bekännelseenlig verksamhet *.

Fastän således många, rätt goda garantier blifvit uppställda för kyrkostyrelsens utöfvande i luthersk ande, yppade sig snart inom denna separerade kyrka sådane independentiske grundsatser, som konsekvent genomförde måste omöjliggöra all kyrkostyrelse och leda till upplösning af all kyrklig samfundsgemenskap. Och fastän såväl synoden som öfverkyrkokollegiet lade i dagen all möjlig skonsamhet, som kunde förenas med upprätthållandet af luthersk lära och luthersk kyrkostyrelse, tog denna opposition sådan fart, att den slutligen 1861 ledde till en ny separation, som i motsägelse med sine egne grundsatser sökte åstadkomma en sammanslutning och ett slags kyrkostyrelse i den s. k. Immanuelsynoden.

Inom den preussiska statskyrkan fortsattes emellertid ännu en tid den rent unionistiska kyrkostyrelsen. På den preussiska generalsynoden i Berlin gick man i det afseendet längre än någonsin, i det man der i det s. k. ordinationsformuläret försökte sig pa upprättandet af en unionsbekännelse, som skulle träda i stället för de hittils gällande skilda konfessionerna och utgöra basis för den fullt unerade landskyrkan. Men då denna bekännelse icke blott kränkte de båda konfessionernas rätt utan äfven förbigick eller förnekade allmänt kristliga sanningar, som gemensamt ingått i dessa konfessioner, framträdde såväl inom som utom synoden så kraftiga protester, att regeringen

* Jfr Huschke, o. a. a. sid. 6—11.

icke fann sig föranlåten att åt synodens beslut gifva bekräftelse eller verkställighet. Och då sedan revolutionsåret 1848 hotade att helt skilja kyrkan från staten, förbereddes äfven med afseende på den förra ett steg, som, derest det blifvit fullbordadt, säkert skulle ledt till kyrkans förderf, om icke fullständiga undergång, att nämligen öfverlemna kyrkostyrelsen åt en konstituerande synod, som skulle framgå ur allmänna val utan någon inskränkning eller bestämd kyrklig kompetens och der majoritetens vilja skulle vara det ytterst afgörande utan hänsyn till dennas öfverensstämmelse med luthersk bekännelse.

Då emellertid vådan af en sådan inrättning snart allmänt insågs och då den lutherska bekännelsens rätt åter på ett kraftigare sätt begynte göra sig gällande, konstituerades 1852 i stället för den tilltänkta synoden i Berlin ett öfverkyrkoråd, som oberoende af ministeriet skulle utgöra den högsta kyrkostyrelsemyndigheten. Visserligen var detta öfverkyrkoråd sammansatt af medlemmar tillhörande begge konfessionerna. Men då det fått till uppgift att icke blott till godo se den evangeliska landskyrkans allmänna intressen utan ock att skydda och främja de olika konfessionernas rätt och de på desamma hvilande inrättningarna, var det särskildt föreskrifvet att, när någon sådan konfessionel fråga förekom till behandling, skulle blott den i fråga varande konfessionens medlemmar deltaga i afgörandet eller åtminstone fatta förberedande beslut, som skulle läggas till grund för det gemensamma beslutet *.

En sådan itio in partes vid konfessionela frågors afgörande skulle äfven i provinsialkonsistorierna ega rum. Härmed var onekligen ett mycket stort steg taget i rigtningen emot en med lutherska principer öfverensstämmande kyrkostyrelse. Och i anslutning härtill träffades flera anordningar i syfte att häfda den lutherska kyrkans rätt. Redan förut hade den ofvan nämnda unionsreversen blifvit upphäfd. Och under de

* Jfr Stahl, sist a. a. sid. 483—87.

följande åren medgafs åtminstone att i stället för den unionistiska agendan använda specifikt lutherska parallelformulär vid de mera framstående gudstjenstliga handlingarna, såsom dop och nattvard, ordination och konfirmation.

Men dock ville man icke ännu taga steget fullt ut. I stället försökte man på samme gång hålla fast vid unionen. Så var tillåtelsen att använda nämnda parallelformulär för hvarje församling fästad vid det vilkor, att i kyrkans arkiv skulle nedläggas en skriftlig urkund, i hvilken församlingen formligen erkände unionens faktiska bestånd och förpligtade sig till att ur ömsesidig kärlek åtminstone icke neka reformerte eller unerade bekännare nattvardsgemenskap. Och i öfverensstämmelse härmed fingo konsistorierna af öfverkyrkorådet mottaga en instruktion af det innehåll, att den konfessionele åtskilnaden eller det särskilda afgörandet efter konfessioner icke skulle utsträckas till församlingarnas angelägenheter, då för dem i allmänhet såväl som för embetets verksamhet det gemensamma innehållet af de båda bekännelserna skulle hädanefter såsom hittils utgöra grundlag.

Då på detta sätt kyrkostyrelsen alt sedan intagit samma vacklande ställning och af omständigheternas magt tvingats till att med en kyrkostyrelseatgärd främja unionen och dymedelst neutralisera en annan, som afsett den specifikt lutherska kyrkans främjande, så har detta icke kunnat undgå att menligt inverka icke blott på den lutherska kyrkan såsom sådan utan på det kyrkliga tillståndet och det kristliga lifvet i allmänhet. I och dermed att kyrkostyrelsen sökt upprätthålla unionen, visserligen i positivt kristlig mening, har hon också, då hon derigenom förhindrat lutherska kyrkan att utveckla och göra gällande den motstandskraft, hon i sitt rikare sannings- och bekännelseinnehåll eger gent emot alla lögnens och otrons upplösande magter, kommit till att, fast mot sin vilja, bispringa dessa alt mer öfver hand tagande försök att upplösa all lagbunden kyrklig ordning och

alt sant kristligt lif. Ty äfven om vi icke gå så långt som Harnack *, då han säger att den församlings- och synodalordning, som 1873 utfärdades, tillkommit i syfte att med dess unionsliberala majoritet så mycket säkrare undertrycka den lutherska minoriteten, så kunna vi icke neka att, om man ser på denna synods sammansättning och särskildt på dess af regeringen valde medlemmar, denna ordning visar sig kunna för lutherska kyrkan medföra större faror än någonsin.

Enligt den ursprungliga bestämmelsen skulle nämligen i hvarje församling inrättas ett kyrkoråd, som under pastors ledning skulle deltaga i vården om församlingens angelägenheter. Detta kyrkoråd, bestående af 4—12 personer, skulle visserligen väljas bland och af de kyrkligt qvalificerade församlingsmedlemmarne, d. v. s. sådane, som utmärka sig genom ärbar vandel och genom deltagande i församlingens gudstjänst- och nattvardsfirande. Men huruvida de på detta sätt valde kyrkorådsmedlemmarne till sin konfession äro reformerte, lutheraner eller unerade, dertill tages ingen hänsyn. Detta hade i och för sig icke så mycket att betyda, efter som det säkert i de flesta fall åtminstone komme att bero af den i fråga varande församlingens beskaffenhet i nämnda afseende och således icke kunde sägas tillfoga denna församling någon större orätt. Men det för lutherska kyrkan betänkliga ligger deri, att synoden, kyrkans högsta lagstiftande myndighet, skall framgå ur dessa kyrkoråd och det således kan komma att bero af en tillfällighet eller af en lika oberäknelig majoritet, huruvida ett större eller mindre antal eller ens några lutheraner skola på denna synod blifva representerade och kunna göra gällande sin kyrkas rätt.

Generalsynodens sammansättning är nämligen följande. Till krets- eller distriktssynoderna, för hvilka superintendenten, der sådan finnes, presiderar, sänder hvarje församling utom

* Harnack, Die freie lutherische Volkskirche s. 81.

pastor ett af kyrkorådet bland dess egne medlemmar valdt lekmannaombud. Efter samma princip väljer hvarje sådan distriktssynod ur sina medlemmar ett presterligt och ett lekmannaombud för provinsialsynoden, till hvilken dessutom universitetens teologiska fakulteter sända hvar sin deputerad och landsherren utnämner ett visst antal medlemmar, som dock icke får öfverstiga sjettedelen af de förut utsedde. På samma sätt skall landsherren till generalsynoden, som består af 150 ur provinsialsynoderna delegerade, utnämna 30 medlemmar, hvarjemte universitetens teologiska och juridiska fakulteter utse äfven till denna hvar sin deputerad.

Men fastän de garantier, som här blifvit uppställda, ingalunda kunde sägas vara synnerligen starka för en luthersk lagstiftning, så blefvo de än vidare försvagade genom den förändring, som på en extraordinarie generalsynod 1875 företogs, då det der ibland annat bestämdes att distrikts- och provinsialsynoderna icke, såsom i den nämnda förordningen föreslagits, skulle bestå af hälften prester och lekmän utan att lekmännens antal skulle ökas, så att de kommo att utgöra två tredjedelar. Den så sammansatta synodens medlemmar skola visserligen vid synodens början genom särskildt löfte förpligtas till att rätt fullgöra sina åligganden. Men äfven detta löfte är formuleradt i unionistisk rigtning och gifver således icke något stöd åt lutherska kyrkan såsom sådan. Det lyder nämligen så, att «de skola på den evangeliska bekännelsens grund sörja för landskyrkans upprätthållande och i öfverensstämmelse med Guds ord och den evangeliska landskyrkans bestående ordningar arbeta på hennes tillväxt».

Att lutherska kyrkan icke kan vara säker om att af en sådan synod få sina specifikt lutherska lifsintressen till godo sedda, åtminstone så länge kyrkostyrelsen sjelf icke intager en annan ställning, framgår redan vid en blick på den första ordinarie generalsynodens sammansättning 1879. Af dess

valde medlemmar voro icke mindre än 76 positive unionsvänner, 56 tillhörande mellanpartiet (den evangeliska föreningen), 9 den yttersta venstern (protestantföreningen) men blott 52 konfessionele och bland de af konungen valde 15 af mellanpartiet, 13 positivt unerade och blott 3 konfessionele. Dock skall denna synod, som sammanträder hvart sjette år, icke blott utöfva den högsta magten öfver kyrkan genom sin lagstiftning utan äfven under mellantiden genom sitt valda synodalutskott med öfverkyrkorådet deltaga i alla mera magtpåliggande styrelseåtgärder.

c). I Sverige.

Säsom förut blifvit nämndt, var man ingalunda allmänt belåten med den förändring i kyrkans högsta styrelse, som blef en följd af enväldets införande och som fick ett så pregnant uttryck i det sätt, på hvilket kyrkolagen af 1686 kom till stånd. Det var derför icke annat att vänta än att i och med enväldets fall dels en återgång till sakernas gamla ordning skulle ega rum, dels försök skulle göras till afhjelpande af bristerna både i kyrkans lagstiftning och förvaltning. Hvad den förra beträffar, så hade ständerna alt ifrån frihetstidens början i förening med konungen utöfvat lika väl den kyrkliga lagstiftningen som den politiska. Och dermed fortforo de ända in i nyaste tider. Redan 1723 hade de tillsatt en s. k. ecklesiastik deputation, som skulle öfverse och förbättra kyrkolagen samt bringa den i öfverensstämmelse med den borgerlige lagen. Denna deputation framlade 1731 ett förslag till ny kyrkoordning. Men ärendet uppsköts till nästa riksdag för att då företagas i sammanhang med frågan om den allmänne lagen. Och fastän denne vid 1734 års riksdag blef antagen, kom dock icke någon kyrkolagsförändring till stånd.

Och hvad ännu mera är, en sådan har efter mer än halftannat sekels förlopp ännu icke kommit till stånd, fastän flere gånger kraftige ansatser dertill blifvit gjorde. Så framställdes anyo vid 1823 års riksdag nödvändigheten att revidera kyrkolagen. För detta ändamål nedsattes följande år en komité, som framlade sitt förslag till ny kyrkolag 1828. Detta lyckades lika litet blifva antaget, som det, hvilket 1846 framlades af en annan komité, hvilken blifvit tillsatt 1835 eller det sedermera 1873 af en ny komité framlemnade.

Men fastän, alla dessa bemödanden oaktadt, ännu ingen ny kyrkolag blifvit i sin helhet antagen, hafva dock många delvis mycket vigtiga förändringar blifvit gjorda såväl i kyrkolagens bestämmelser som i den kyrkliga författningen öfverhufvud och särskildt i sättet för utöfvandet af kyrkans lagstiftning. Att riksdagen, hvilkens ledamöter valdes med uteslutande hänsyn till deras ställning inom det borgerliga samhället och deras förmåga att till godo se dess intressen, skulle utgöra den högsta, ja enda lagstiftande myndigheten äfven för kyrkan, det var en oegentlighet, som desto bjertare måste träda i dagen, ju mera det kyrkliga samfundets specifika karakter till skilnad från staten anyo framstod för tidens medvetande. Önskvärdheten af en förändring i detta afseende hade derför länge varit erkänd af alle, för kyrkans såväl som för statens sanna väl intresserade. Redan vid 1844 års riksdag väcktes inom prestestandet frågan om inrättandet af allmänna kyrkomöten eller synoder, hvilka skulle öfvertaga den rent kyrkliga lagstiftningen och med afseende på alla ärenden af blandad natur med riksdagen samverka. Men emedan den förut nämnda kyrkolagskomitén väntades framkomma med ett i detta hänseende fullständigt förslag, ansåg man sig icke böra gå detsamma i förväg.

Då emellertid detta förslag vid 1853 års riksdag endast vann prestestandets bifall, fick fragan tils vidare förfalla. Men slutligen förenade sig rikets ständer 1858 om ett i nagon mon

nytt förslag till kyrkomötesförfattning. Och i anslutning härtill upprättades genom den kongl. förordningen af den 16 Nov. 1863 ett s. k. allmänt kyrkomöte äfven för den svenska kyrkan, hvilket i det väsentliga motsvarar andra lutherska landskyrkors synoder. Till sådant allmänt kyrkomöte skola, som bekant, svenska kyrkans ombud sammanträda hvart femte år å dag och ort, som konungen utsätter, honom dock obetaget att mötet oftare sammankalla. Såsom ombud skola då infinna sig samtlige biskopar i stiften eller, der någon af dem har förfall, den af domkapitlets ledamöter, som kapitlet i hans ställe väljer, pastor primarius i Stockholm, fyra bland teologiska fakultetens professorer, två från hvartdera af rikets universitet; en vald, med fullmagt å ordinarie embete eller tjenst försedd prestman från hvart stift och en från Stockholms stad samt trettio af lekmän valda ombud. Vid mötet må ock chefen för ecklesiastikdepartementet närvara och deltaga i öfverläggningarna men ej i besluten (§ 2). I valet af de presterliga ombuden deltaga de prestmän, som innehafva fullmagt å ordinarie embete eller tjenst förestå (§ 4). För val af de öfriga ombuden ega samtlige inom hvarje pastorat å kyrkostämma röstberättigade lekmän att inom sig utse en elektor. Samtlige de inom hvarje valdistrikt, som af konungen närmare bestämmes, utsedde elektorer skola på kallelse sammankomma inför en inom distriktet boende, af domkapitlet förordnad valförrättare, och der medelst slutna sedlar hvar för sig till ombud föreslå en å kyrkostämma röstberättigad man (§ 5).

Det sålunda sammansatta kyrkomötet eger att upptaga kyrkliga mål, som konungen till detsamma öfverlemnar eller om hvilka fråga af någon dess ledamot väckes. Dock eger mötet ej att utöfver hvad i grundlag kan varda medgifvet annat eller mera besluta än underdåniga utlåtanden samt föreställningar och önskningar att hos konungen anmälas (§ 9). Vid besluts fattande eger hvarje ledamot i alla frågor en röst. I allmänhet är enkel pluralitet afgörande. Men i

fråga om antagande af ny bibelöfversättning, psalmbok, evangeliibok, kyrkohandbok eller katekes erfordras för bifall att två tredjedelar af närvarande ledamöter äro ense (§ 11). Och öfver dessa samma frågor skola de presterliga ombuden först afgifva betänkande, innan de af mötet till slutlig behandling företagas (§ 10). Utom den förut nämnda befogenheten tillkommer det kyrkomötet att så till vida öfvervaka den högsta kyrkliga förvaltningen, att förklaring af gällande kyrkolag, som konungen genom högsta domstolen gifvit, kan af närmast sammanträdande kyrkomöte ogillas, hvarefter en sådan förklaring icke längre gäller eller får såsom lag åberopas.

Granska vi denna kyrkomötets sammansättning och befogenhet, så må det villigt erkännas, att i jemförelse med andra lutherska landskyrkors synoder åtskilliga bestämmelser äro gifna, som bättre motsvara lutherska principer och bättre garantera en lagstiftning i lutherskt-kyrklig ande. Såsom sådana kunna vi nämna att biskoparne äro sjelfskrifne ledamöter, att lika mange prester och lekmän finnas, att för besluts fattande om förändring i alla vigtigare frågor fordras qvalificerad majoritet och att dessa frågor skola genomgå en förberedande behandling af mötets presterlige ledamöter. Men å andra sidan torde det svårligen kunna förnekas, att vid denna institution ännu mycket fattas, innan den skall kunna sägas satisfiera de berättigade kraf, som böra på den ställas såsom den svenskt-lutherska kyrkans lagstiftande myndighet. Såsom en sådan brist måste redan det framhållas, att det för valrätt men ännu mer för valbarhet till lekmannaombud icke kräfves annan kompetens än den att vara röstberättigad å kyrkostämma. Och detta är, såsom bekant, en hvar, som i stad eger rösträtt vid allmän rådstuga och på landet vid kommunalstämma utan annat undantag än främmande religionsbekännare och de som anmält sig till utträde ur svenska kyrkan (§ 4 af kongl. förordningen den 21 Mars 1862). En följd häraf har varit att till lekmannaombud ofta utses personer, som på andra områ-

den gjort sig förtjenta af allmänt erkännande och möjligtvis äro de mest kompetenta till en plats i riksdagen men som, det oaktadt, hvarken hafva det intresse för eller den kompetens till bedömande af kyrkliga frågor, som man har rätt och pligt att kräfva af den, som skall taga del i kyrkans lagstiftning. Men frånsedt denna brist i kyrkomötets sammansättning, hvilken lätt nog kan häfvas eller åtminstone förminskas, i mon som det kyrkliga intresset väckes till lif och det blifver uppenbart, att detta intresse, lika litet som något annat, kan verkligt till godo ses af andre än fullt sakkunniga och för saken intresserade personer, är det ännu betänkligare med den inskränkning, som är satt för kyrkomötets befogenhet.

Ändamålet med denna institutions upprättande hade från begynnelsen varit att förskaffa svenska kyrkan en sjelfständigt lagstiftande myndighet. Och derför är det ock efter 1866 i grundlagen föreskrifvet, att stiftande, förändring eller upphäfvande af kyrkolag icke får ega rum utan kyrkomötets samtycke (R. F. 87,2). Men dock är det långt ifrån att kyrkomötet, såsom det borde, kan sägas verkligen lagstifta öfver svenska kyrkan. Att dess beslut endast kan blifva underdåniga utlåtanden samt föreställningar och önskningar, som skola hos konungen anmälas och af honom stadfästas för att varda gällande såsom lag, derom är ingenting att säga, efter som detta är en naturlig följd deraf, att konungen är svenska kyrkans summus episcopus och såsom sadan skall vara högsta instansen såväl angående lagstiftningen som andra kyrkostyrelsefunktioner. Lika naturligt är ock att, så länge lutherska kyrkan är statskyrka, riksdagen måste såsom statens lagstiftande myndighet samverka med kyrkomötet, då det gäller att lagstifta öfver alla saker af s. k. blandad natur, hvilka, äfven om de närmast tillhöra kyrkan, dock tillika falla inom det politiska eller borgerliga området (såsom äktenskapslagstiftning, undervisning, förvaltning o. s. v.)

Men nu eger riksdagen icke blott rätt till att inlägga sin politiska protest, sitt veto eller placet, gent emot hvarje kyrkomötets beslut, innan det får gälla såsom lag för statskyrkan, utan, hvad ännu mer är, att sjelfständigt taga rent kyrkliga initiativ, ja enligt R. F. 87,2 eger han rätt att gemensamt med konungen stifta, förändra eller upphäfva kyrkolag. Riksdagen är sålunda äfven den en för kyrkan lagstiftande myndighet och dertill den öfverordnade, efter som kyrkomötets befogenhet, för att icke säga existens kan blifva efter hans och konungens gemensamma beslut inskränkt eller helt upphäfd. Och med den sammansättning, riksdagen redan eger och efter alla analogier att döma alt mer tyckes komma att få, måste ett sådant förhållande icke blott försena nödiga reformer af den kyrkliga lagstiftningen utan mången gång helt omöjliggöra dem. Den kyrkliga lagstiftningens historia efter kyrkomötets upprättande har derpå redan hunnit lemna flera talande bevis.

Men om än sålunda åtskilligt kunde anmärkas mot kyrkomötets sammansättning och inskränkta befogenhet, hafva dock redan genom dess korta verksamhet många för svenska kyrkan betydelsefulla förändringar och förbättringar blifvit genomförda. För att icke tala om att kyrkomötet genom sin granskning och bekräftelse åtminstone gjort början till antagande af en ny bibelöfversättning, hvarpå svenska kyrkan arbetat i öfver hundra år, och infört en ny, med Luthers mera öfverensstämmande katekes o. s. v. vilja vi särskildt fästa uppmärksamheten derpa, att genom dess åtgörande (missionsverksamheten ibland icke kristna folk blifvit upptagen och behandlad såsom en kyrkans sak. Detta är så mycket märkligare, som, åtminstone efter hvad vi ha oss bekant, svenska kyrkan i detta afseende är den första lutherska kyrka, som icke blott hos enskilde individer eller föreningar framkallat tanken på denna heliga pligt utan ock såsom kyrka sjelf gripit sig an med åtminstone ett försök att fylla densamma.

Visserligen hade här såsom i andra länder med det nyvaknade troslifvet också den sidan af detsamma, som finner sitt uttryck i missionsintresset, kommit till sin rätt hos enskilde medlemmar. Och desse hade så för att något kunna uträtta slutit sig samman i enskilda större eller mindre missionssällskap. Men dessa intogo till en början så litet en kyrklig ställning, att det första i Sverige bildade sällskapet, som stiftades 1835 i Stockholm under namn af svenska missionssällskapet, ställde sig på s. k. interkonfessionel grundval och knöt förbindelse närmast med Weslejanska missionssällskapet i London och sedan med det reformerta missionssällskapet i Basel. Sedan emellertid snart nödvändigheten framträdt att äfven i denna verksamhet låta den konfessionela egendomligheten framträda och Dresdenersällskapet 1836 afgjordt ställt sig på den lutherska bekännelsens grund, knöt först missionssällskapet i Lund, stiftadt 1845, förbindelse med detta och sedan äfven det svenska missionssällskapet. Och dermed var ju visserligen möjligheten gifven för ett inordnande i kyrkans egen verksamhet. Men dervid stannade det ända till det första kyrkomötet 1868.

Med anledning af två framlemnade motioner beslöts nämligen då att hos konungen anhålla det han täcktes gifva i uppdrag åt några för missionsverksamheten nitälskande, kyrkligt sinnade män att sätta sig i förbindelse med redan befintliga missionssällskap och, sedan de tagit kännedom om deras verksamhet, framlägga fullständigt förslag till deras möjliga inordnande i kyrkan och till en från svenska kyrkan såsom sådan utgående missionsverksamhet. Och på grundvalen af detta komiterades förslag, som till följande kyrkomöte 1873 inlemnades, fastställde detta grunddragen till den förordning, som af konungen utfärdades 1878 och enligt hvilken svenska kyrkans missionsverksamhet skall gestalta sig på följande sätt.

Verksamheten skall utöfvas och ledas af en öfverstyrelse, som består af erkebiskopen såsom ordförande och sex leda-

möter, hvilka väljas af kyrkomötet för fem år. Denna missionsstyrelse, hvilken på ordförandens kallelse sammanträder, så ofta omständigheterna det föranleda, eger att, i mon som hon finner lämpligt och omständigheterna det medgifva, utsända och underhålla missionärer bland icke kristna folk, understödja och vårda de kristna församlingar, hvilka genom desse missionärers verksamhet kunna bildas, understödja missionsföreningar, hvilkas syfte och verksamhet styrelsen godkänner, utgifva missionsskrifter samt att i öfrigt vidtaga sådana åtgärder, som kunna leda till missionssakens främjande. Såsom missionshögtid skall hvarje års tredje bönedag firas, då äfven kollekt i alla rikets kyrkor skall för missionen upptagas och genom domkapitlen till styrelsen öfversändas. För dessa och andra medel såväl som för hela sin förvaltning skall styrelsen redovisa i afgifven berättelse om svenska kyrkans missionsverksamhet inför hvarje lagtima kyrkomöte.

Men äfven på andra områden af det kyrkliga lifvet hafva i vårt århundrade genomgripande förändringar blifvit införda, som för kyrkostyrelsen äro eller kunna blifva af stor betydelse. Bland dessa måste särskildt kyrkotukten och den dermed i sammanhang stående kyrkorådsinstitutionen framhållas. Hvad den senare beträffar, så hade visserligen redan förut tillstymmelser till en sådan funnits i församlingarnas s. k. kyrkovärdar och sexmän, hvilka dock blott eller hufvudsakligen haft att jemte pastor taga del i den ekonomiska förvaltningen af kyrkans medel. Och äfven om på enstaka ställen deras befogenhet vidgats till deltagande i kyrkotukten och de sålunda i någon mon motsvarat hvad vi nu mena med kyrkoråd, så blef dock detta icke såsom lag fastställdt vare sig genom kyrkolagen af 1686 eller sedermera under det följande århundradet.

Först 1817 utfärdades en förordning om upprättande af kyrkoråd inom hvarje församling. Men såsom varande den enda delegationen af sockenstämman fick kyrkorådet till en början i likhet med denna äfven befatta sig med hvarjehanda

icke-kyrkliga ärenden. Först sedan dessa år 1843 öfverlemnats åt en annan särskildt utsedd s. k. sockennämnd, som efter 1862 erhöll namnet kommunalnämnd, fick kyrkorådet sin verkningskrets begränsad till det kyrkliga området såsom en rent kyrklig institution.

Såsom bekant, är församlingens pastor ordförande i kyrkorådet och ledamöter äro kyrkovärdarne samt så många i kyrkostämma valde, för gudsfruktan och nit kände män, som församlingen finner lämpligt utse, dock icke mindre än fyra (§ 23 k. förordn. d. 21 Mars 1862). Kyrkorådet tillkommer det att i afseende på hvad till religionens och sedernas vård hör, vaka öfver efterlefnaden af derom gällande författningar; att upptaga frågor om oordning och oskick vid samt försummelse af gudstjensten, om uteblifvande från läsförhör, om oenighet i äktenskap, om olydnad mot föräldrar samt om vårdslösad uppfostran; att vaka deröfver, att spridande af vilseförande läror må, så vidt möjligt är, förekommas samt kyrklig tvedrägt och söndring förhindras, samt att vårda kyrkans angelägenheter (§ 22). Då nu hvarje församlingsmedlem och dessutom en hvar, som bor eller uppehåller sig i församlingen, är pligtig att hörsamma kyrkorådets kallelse för att höras i de på kyrkorådets omvårdnad beroende ordnings- och sedlighetsmål, så kan det visserligen synas som hade kyrkorådet fått sig så stor magt tillerkänd, att det, derest det annars sjelft är så beskaffadt, som det efter förordningen bör vara, skulle kunna inom församlingen öfva all den disciplin och tukt, som behöfves för upprätthållande af god kyrklig ordning och ett sundt kristligt lif.

Och tvifvelsutan är dermed taget ett stort steg framåt i den rätta rigtningen mot detta mål. Men dock blott det första eller andra steget. Åtminstone är det åsyftade målet ännu långt ifrån uppnådt. Kyrkorådet eger nämligen i frågor, som röra religionens och sedernas helgd, blott att genom allvarliga föreställningar och varningar söka förmå den felande till bätt-

ring. Låter sig den felande härigenom icke rättas, då säges det visserligen i samma förordning (§ 28), att kyrkorådet skall efter sakens beskaffenhet vidtaga den ytterligare åtgärd, som med lag och författningar öfverensstämmer. Men nu är det just med denna lag om ytterligare åtgärders vidtagande så illa ställdt, att derigenom kyrkorådets åtgörande så godt som reduceras till intet eller åtminstone kommer att sakna alt fastare stöd och derför alt mer förlamas eller kanske helt upphör. Hvad den nämnda inskränkningen af dess magt beträffar, att det vid första inställelsen i frågor, som röra religionens och sedernas helgd, endast har att genom varningar och föreställningar söka förmå den felande till bättring, så är derom ingenting att säga, enär detta ligger i sakens eget väsen. Tvärtom är det ett uttryck af den rigtigare uppfattning af kyrkotukten, som först i senare hälften af vårt århundrade åter hunnit göra sig gällande, att denna nämligen strängt skiljes från alt verldsligt straff.

Såsom bekant, hade genom 1686 års kyrkolag den s. k. kyrkoplikten blifvit förvandlad till ett verldsligt straff, som endast af verldslig rätt kunde ådömas. Och den egentliga kyrkotukten, som af domkapitlen efter pastors förberedande åtgärd och anmälan skulle öfvas och som kunde utsträckas till det s. k. mindre bannet, betraktades snart blott såsom en förberedelse för eller såsom ett appendix till det verldsliga straffet. Då den derför någon gång förekom äfven vid sådana förseelser, som i verldslig lag icke voro belagda med något straff, var det i öfverensstämmelse dermed, att böter eller stockstraff fingo gifva eftertryck åt varningen. Att en sådan uppfattning och behandling af kyrkotukten icke kunde lända till kyrkans fromma ligger i öppen dager. Och derför måste det räknas såsom en stor fördel att denna form af kyrkotukt redan 1841 inskränktes och genom kongl. förordningen af den 4 Maj 1855 helt upphäfdes, i det alla förordningar angående stockstraff och kyrkoplikt förklarades hafva förlorat vidare giltighet.

Men deremot måste det beklagas såsom en betänklig brist, hvilken, ju längre den får fortfara, tillfogar kyrkan en ält större skada, att ännu icke en form af kyrkotukt blifvit införd, motsvarande luthersk uppfattning af en sådan. Visserligen stadgades genom samma förordning att personer, som gjort sig skyldiga till straff för vissa, uppräknade qvalificerade förseelser, icke finge komma i åtnjutande af den heliga nattvarden, innan de af sin själasörjare i närvaro af två eller tre bland församlingens medlemmar låtit sig enskildt skriftas och aflösas. Mot dessa kunde och borde sålunda en luthersk kyrkotukt öfvas. Men för att nu icke tala om att, redan då förordningen utfärdades, ganska många gröfre brott icke träffades af densamma, så har den nya strafflagens införande 1864 åstadkommit en sådan förändring, att ett samvetsgrant försök att öfva kyrkotukt mot de förseelser, som ännu innefattas under nämnda förordning, skulle leda till den största orättvisa, i det att mot åtskilliga vida svårare förbrytelser någon sådan tukt icke kunde öfvas. Ja det har till och med satts i fråga, huruvida icke hela denna författning af 1855 blifvit alldeles upphäfd genom §§ 2 och 3 i k. förordn. d. 16 Febr. 1864 angående den nya strafflagens införande *.

Det djupt kända behofvet af en förbättring i detta afseende har derför framkallat de lifligaste önskningar för åstadkommande af en sådan. Då kyrkolagskomitén redan 1873 i 11 kapitlet af sitt kyrkolagsförslag framlagt ett detaljeradt, med lutherska principer alt igenom öfverensstämmande förslag till ny lag om kyrkotukt, ha dessa önskningar till största delen förenat sig i det gemensamma sträfvandet, att få detta förslag helt eller åtminstone delvis antaget. Så ingick redan 1878 års kyrkomöte till konungen med anhållan att, i öfverensstämmelse härmed, så fort ske kunde, en ny författning angående kyrkotukt måtte i vederbörlig ordning varda utarbetad

* Rydin, Sveriges kyrkolag 9 uppl. sid. 75.

kyrkomötets skrifvelse n:o 9. Och då antagligen till följd af mötande svarigheter nagon sådan ännu icke kommit till stånd, inkommo äfven till sista kyrkomötet flera motioner, beledsagade af en mängd beaktansvärda utlåtanden i samma syfte, hvadan det väl är att hoppas att detta inom kort också skall varda uppnådt.

Det för detta förslag mest utmärkande är att kyrkotukten just för att bibehålla sin karakter af luthersk-kyrklig tukt skall, oberoende af verldsliga lagens bestämmelser och utan att medföra något som helst verldsligt straff, i närmaste hand öfvas af församlingens pastor, uppburen som han bör vara af församlingsmedvetandet och biträdd af församlingens i kyrkligt afseende aktade, gudfruktige ledamöter och framför alle andre af hennes kyrkoråd. Detta dock alltid så, att denna kyrkotukt, såväl i allmänhet som då hon fortskridit till sin höjdpunkt, provisorisk exkommunikation och förlust af de kyrkliga rättigheterna, skall öfvervakas af domkapitlen eller den kyrkostyrande myndigheten. Till denna skola derför också alla besvär och förklaringar öfver kyrkorådets åtgöranden i detta såväl som andra afseenden afgifvas. Kyrkotukten kommer sålunda i sin höjdpunkt, för så vidt det är en kyrkostyrelsefunktion, att faktiskt utöfvas af kyrkostyrelsen, fastän denna kyrkostyrelse maste härtill använda kyrkorådet såsom det närmaste, enda lämpliga organet för utöfvande af en sådan verkligt kyrklig tukt.

III.

Konstruktiv framställning af kyrkostyrelsens begrepp.

Söka vi i en sammanfattande afslutning uppsamla de resultat, som den principiela och historiska utredningen lemnat,

så torde dessa kunna gifva oss den handledning, som behöfves för att komma till en rätt uppfattning af det för luthersk kyrkostyrelse utmärkande. De frågor, som härvid träda oss till mötes, gälla tydligtvis såväl kyrkostyrelsens subjekt som hennes objekt och sjelfva kyrkostyrelsefunktionernas innehåll och omfång. Men skall på dessa frågor ett tillfredsställande och fullt motiveradt svar kunna gifvas, så måste man framför alt annat hafva fatt klart för sig hvarifran kyrkostyrelsen ytterst leder sitt ursprung eller hvad det är, som åt denna förmår vindicera icke blott en yttre och tillfällig utan en inre, i kyrkans eget väsen inhererande nödvändighet. Vi söka derför först gifva svar på denna fråga.

A. Kyrkostyrelsens ursprung och nödvändighet.

Att kyrkostyrelsen lika väl och lika nödvändigt som hvarje annan kyrklig verksamhet maste, derest hon annars skall blifva hvad hennes namn innebär, leda sitt ursprung fran kyrkan sjelf och icke från någon eller något annat utanför henne stående, derom kan efter luthersk uppfattning numera icke vara mer än en mening, sedan territorialismens såväl teoretiska som praktiska konsekvenser visat att kyrkan i stället för att främjas i sin verksamhet genom cesareopapism och all för hennes egna intressen främmande ledning måste lida stor skada för att icke säga gå sin undergång till mötes. Fragan blifver då blott att bestämma ur hvilken egenskap hos kyrkan vi ha att härleda ursprunget till kyrkostyrelsen eller hvad det inom kyrkan är, som betingar nödvändigheten af en sådan. Af den stora vigt, lutherska bekännelsen visat sig lägga på kyrkostyrelsen och dess förändring till större öfverensstämmelse med sitt eget begrepp, kunna vi nämligen med rätta sluta till att detta skall vara en hos kyrkan berättigad egenskap eller m. a. o. att kyrkostyrelsen skall leda sitt ursprung ur kyrkans eget väsen, sålunda icke ur någon henne ännu vidladande ofullkomlig-

het. Ty i sådant fall skulle ju kyrkan, i samma mon hon bemödade sig om att komma från en sådan brist och detta sträfvande lyckades henne, också arbeta på kyrkostyrelsens upphäfvande i stället för densammas förbättring. Hvilken är då denna egenskap? Eller hvad är det hos kyrkan, som begrundar nödvändigheten af en kyrkostyrelse?

Att det blott är en svag begrundning, som hvarken i längden förmår uppbära en verklig kyrkostyrelse ej heller är med lutherska principer öfverensstämmande, ifall man med kollegialismen uppfattar kyrkan såsom en fri förening af enskilde troende, hvilka blott derför, att de icke allesamman kunna utöfva kyrkostyrelsen, uppdraga densamma åt flere eller färre bland sine medlemmar, det har förut blifvit visadt.

Men icke mycket säkrare eller i sjelfva verket mera luthersk blifver den grundval, på hvilken man i nyare tid sökt basera kyrkostyrelsen, då man såsom Höfling härledt densamma ur de troendes allmänna prestadöme och sålunda fattat henne blott såsom deras sakrificiela organ för upprätthållandet af ordning och tukt eller såsom Ritschl härledt alt hvad till embete, författning och kyrkostyrelse hörer blott ur det efter hans terminologi s. k. etiska kyrkobegreppet i motsats till det dogmatiska eller religiösa. Vid närmare betraktande torde det nämligen vara svårt att fatta dessa försök annorlunda än såsom blott mer eller mindre olika sätt att motivera samma sak.

Men lika litet det är med luthersk uppfattning öfverensstämmande att så härleda kyrkostyrelsen ur det subjektiva med bortseende från det objektiva eller ur kyrkan såsom ett samfund af troende med bortseende från de nådens krafter, hvilka Gud i sina stiftelser nedlagt för att verka denna tro, lika litet kan lutherska kyrkan i fråga om en sådan härledning stanna vid detta objektiva, så att hon såsom den katolska ansåge icke blott kyrkostyrelsen såsom sådan utan äfven en bestämd form för densamma vara af Gud oföränderligt instiftad och öfver alt annat bestämmande.

Endast den organiska enheten af dessa båda moment satisfierar luthersk uppfattning. Endast derför att kyrkan är en lefvande organism med en mångfald af de mest olika nådens gåfvor och krafter, icke blott kan utan måste det finnas en kyrkostyrelse, som upprättar och handhafver den ordning, som inom denne organism är nödvändig för fyllandet af hans stora lifsuppgift. Till denna ordning har visserligen Herren sjelf lagt grundvalen genom sina stiftelser såsom han också genom dem gifvit och gifver den karisma, som behöfves för utöfvande af kyrkostyrelsens funktion.

Men dermed är ingalunda kyrkostyrelsen såsom sådan redan gifven eller en gång för alla bestämd. Tvärtom fordras härtill å kyrkans sida en etisk förmedling. Hon måste icke blott mottaga Herrens gåfva utan ock göra ett sådant bruk af densamma, så sjelfständigt och innerligt tillegna sig den, att hon fattar sig såsom en enda organism, hvars enhet ingalunda upphäfves af de mångahanda olika lemmarne och gåfvorna, och sålunda just på grund af denna mångfald känner behofvet af att genom ett enhetligt organ anvisa och bevara åt dessa olika organismens lemmar och organ den säregna plats och uppgift, hvartill deras olika karismer göra dem berättigade. Deraf blifver då ock en följd att denna kyrkostyrelse både kan och måste i någon mon gestalta sig olika eller sjelf vara underkastad en historisk utveckling och dermed följande förändring, alt efter som dessa organismens organ eller organismen sjelf utveckla sig. Men dermed äro vi redan förde öfver till den punkt, der vår andra fråga, kyrkostyrelsens objekt, framträder och äskar ett svar. Att ett sådant redan involveras i eller sjelfmant låter utveckla sig ur det redan funna svaret på den första frågan, torde i sin mon utgöra en bekräftelse på bådas rigtighet.

B. Kyrkostyrelsens uppgift och objekt.

Om det måste sägas vara kyrkostyrelsens uppgift att upprätta och handhafva den kyrkliga ordning, som såsom sådan är nödvändig för realiserande af kyrkans sjelfändamål, hennes uppbyggelse och tillväxt till Kristi fullbordiga ålders mått, så blifver deraf en följd att alla det kyrkliga lifvets områden med dess många olika funktioner måste blifva objekt för kyrkostyrelsen. Vilja vi derför skaffa oss en öfversigt öfver huru denna kyrkostyrelsens allmänna uppgift specialiserar sig, måste vi ock på något sätt uppdela dessa kyrkliga lifsområden. Lämpligast torde detta kunna ske så, att gränslinien först uppdrages mellan det område af mensklighetén, inom hvilket kyrkan redan fått lägga en fast grundval för sin byggnad och det område af densamma, der detta icke ännu skett. Vi skilja derför först mellan kyrkans intensiva och extensiva uppbyggelse, icke blott derför att föremålet för hvardera är så alt igenom olika utan äfven derför att de särskilda arter af kyrklig verksamhet, som för den olika uppbyggelsen tagas i anspråk, äro så olika, att att de icke gerna kunna identifieras.

1. Då det derför först blifver fråga om kyrkans intensiva uppbyggelse och kyrkostyrelsens uppgift med afseende härpå, så måste tydligen denna gestalta sig olika, alt efter som det gäller den ena eller andra sidan af den kyrklige samfundsbyggnaden. Men icke nog härmed. En olikhet måste äfven framträda, alt efter som det närmast är fråga om en fortsatt utbildning af den kyrklige samfundsorganismen såsom sådan i ett eller annat afseende eller det närmast gäller enskilde lemmars ställning och förhållande inom densamme.

a) Skall kyrkan alt fastare uppbyggas på sin allra heligaste tro, så måste hon ock altjemt vara inbegripen i ett sträfvande att alt djupare tillegna sig, alt klarare fatta sitt eget trosmedvetandes rika innehåll.

α) Resultatet af detta sträfvande träder väl tydligast i dagen, då tid efter annan nya symboler framläggas eller någon särskild läropunkt i de redan framlagda vinner någon mera märkbar fortbildning. Men sträfvandet sjelft måste ständigt fortfara, ja blifva desto lifligare, ju kraftigare kyrkans troslif är. Och att gå i spetsen för detta sträfvande eller, der det råkat på afvägar, åter leda det i den rätta rigtningen, det räknar Augustana Conf. med rätta såsom en af kyrkostyrelsens förnämsta uppgifter. Det kan nämligen icke annat vara än att, så länge kyrkan ännu icke uppnått fullkomlighet, äfven detta sträfvande är utsatt för faran att antingen förlamas och förqväfvas eller förorenas af villfarelsens synd. Vore denna senare alltid såsom sådan uppenbar, skulle faran icke vara så stor. Men nu är det just utmärkande för all villfarelse, att den uppträder med anspråk på att vara antingen en högre form af sanningen eller den enda sanningen. Då häraf nödvändigt lärostrider framkallas, måste kyrkostyrelsen söka till kyrkans fromma bilägga dessa.

Men skall detta kunna ske, går det ingalunda an att blott genast fälla förkastelsens dom öfver hvarje ny mening, som söker göra sig gällande, icke ens om den bevisas vara villfarande. Det gäller fastmer att tillse huruvida icke något sant och berättigadt möjligtvis ligger till grund för densamma, om icke annorlunda dock så, att här just ett moment föreligger, hvarpå det i kyrkan immanenta sträfvandet för tillfället måste rigta sin synnerliga uppmärksamhet. Men skall kyrkostyrelsen kunna bedöma detta och, hvad mera är, leda detta sträfvande derhän, att det verkligen kommer att främja kyrkans uppbyggelse, att föra henne ett steg framåt i klargörandet af sitt trosmedvetandes innehåll, så måste hon tydligen ega den kompetens, som härför erfordras såsom oumbärlig. Härom vidare, när det blifver fråga om att bestämma kyrkostyrelsens subjekt.

β). Men såsom det icke blott är det kyrkliga samfundet såsom sådant, hvilket är inbegripet i sträfvandet att alt kla-

rare fatta sitt medvetandes innehåll utan också samfundets enskilde medlemmar, hvar och en på sitt sätt och efter sitt mått, äro och måste vara inbegripne i att alt djupare tillegna sig detta samfundsmedvetandes innehåll, så är det vidare kyrkostyrelsens uppgift att äfven här leda detta sträfvande hän mot det åsyftade målet och att, så vidt möjligt är, bereda vilkoren för dess uppnående. Dock måste denna uppgift till följd af sakens egen natur lösas på ett i någon mon olika sätt.

Kunde och borde kyrkostyrelsen just såsom samfundets egen personifikation omedelbart ingripa, när det gälde lösningen af samfundsuppgiften, så måste hon deremot inskränka sig till att i de flesta fall blott medelbart deltaga i lösningen af de många enskilde medlemmarnes i fråga varande uppgift. Hon måste m. a. o. nöja sig med att skaffa betingelserna för och öfvervaka utvecklingen af densamma. Detta blifver ännu tydligare, då vi besinna att denna uppgift kan lösas endast genom inhemtande och meddelande af undervisning i detta ords vidsträcktare betydelse. Då det gäller individernas införande i och tillegnande af det kyrkliga samfundets trosmedvetande, kommer visserligen närmast den kateketiska undervisningen i fråga. Men lika visst som kyrkan icke kan på ett allsidigt sätt lösa sin stora samfundsuppgift med mindre än att hon träder i den närmaste beröring med det rent menskliga lifvets allmänna kultur, lika visst måste kyrkostyrelsen i någon mon åtminstone ega tillfälle att öfvervaka undervisningen i allmänhet. Och hvad som framför alt annat måste räknas till hennes uppgift är att bereda och öfvervaka de blifvande kyrklige embetsbärarnes såväl rent teologiskt vetenskapliga som praktiska utbildning.

b). Men kyrkan skall icke blott i medvetandet utveckla det redan befintliga trosinnehållet. Hon måste ock, derest detta icke så småningom skall försvagas, vara angelägen att i sitt hjertas allra innersta ständigt föröka fonden af det gudomliga lifvets krafter, som ensamma äro i stånd att väcka och be-

fästa hennes troslif. Detta kan hon såsom ingen annanstädes göra, då hon såsom gudstjenstfirande församling möter sin Herre, der han genom sitt heliga ord och sakrament utdelar hela fullheten af sin nåd. Visserligen är det icke kyrkostyrelsen såsom sådan, hvilken närmast har att förmedla denna nådemeddelelse. Detta är tvärtom nådemedelsembetets uppgift. Dock har kyrkostyrelsen äfven härvid en dubbel, för att icke säga trefaldig uppgift att fylla.

α) Kyrkostyrelsen tillkommer det framför alt att för denna gudstjenst bestämma hvilka liturgiska former i ord och handling som för kyrkan i sin helhet böra vara gemensamma och att göra sådana särskilda rituela anordningar, som af en eller annan anledning kunna blifva nödvändiga. Hon måste med ett ord upprätta en agenda eller i denna företaga nödiga förändringar. Huru dessa liturgiska former skola gestaltas eller hvilka förändringar med dem skola företagas, deröfver kunna och böra inga närmare bestämmelser angifvas än de, som redan af Augustana blifvit uppställda, att de nämligen skola vara sådana, att genom dem nådemedlens stiftelseenliga förvaltning och församlingens uppbyggelse eller hennes lugna och sunda utveckling i tro och kärlek måtte så kraftigt som möjligt varda främjade. Att af denna allmänna bestämmelse göra den tillämpning, som för handen varande olika förhållanden kunna kräfva, måste öfverlemnas åt kyrkostyrelsens eget beprövande. Tanken föres härigenom åter till den kompetens, som derför måste sökas hos kyrkostyrelsens subjekt.

β) Men det är icke nog med att liturgiska former skapas för församlingens gudstjenst. Dessa former måste äfven iakttagas eller så att säga genom individualisering fyllas med det rika innehåll, för hvilket de äro afsedda. Men med afseende på denna individualiserande verksamhet måste kyrkostyrelsens uppgift inskränkas till en mera medelbar, att nämligen öfvervaka såväl församlingarnas som enskilde församlingsmedlemmars förhållande till och vid denna gudstjenst, på det att den

apostoliske regel, som Augustana gör gällande för församlingslifvet i allmänhet, att allting skall ordentligt och skickligt tillgå, framför alt måtte vinna fullbordan på detta församlingslifvets allra heligaste område. Men om sålunda redan här en uppsigt bör öfvas, så tydligen ännu mer öfver det kyrkliga embetets bärare, som närmast hafva att leda församlingens gudstjenst och förvalta nådens medel. Och om än denna uppsigt måste omfatta all prestens kultverksamhet, att han sålunda iakttager de liturgiska anordningar, som kunna vara gjorda både med afseende på det heliga ordet och de heliga handlingarna, så ligger det i sakens egen natur att särskild uppmärksamhet måste egnas åt hans homiletiska verksamhet.

Då predikans uppgift just är att individualisera eller på de olike församlingsmedlemmarnes olika själstillstånd applicera och med dem förmedla den nådens fullhet, som i det liturgiska ordet gifvits, kan detta icke ske utan att åt predikanten en mycket större frihet tillerkännes än åt liturgen. Men då ligger ock faran så mycket närmare för ett missbruk af denna frihet till att åt detta ord gifva en falsk förmedling eller af detsamma göra en mot kyrkans tro och bekännelse stridande utläggning. Att söka förebygga detta är nu kyrkostyrelsens uppgift. Närmast måste denna lösas genom den uppsigt, som vid visitationer och andra tillfällen kan öfvas. Men då detta alltid blifver något mera tillfälligt och såsom sådant mer eller mindre osäkert, måste kyrkostyrelsen härför lägga någon fastare, mera positiv grundval. Detta sker genom

γ) ordinationen. Då vi hänföra denna till kyrkostyrelsens uppgift med afseende på kyrkans kultlif, fästa vi oss tydligen icke i första hand vid den sidan af densamma, enligt hvilken ordinanden, då han erhåller det kyrkliga embetet, också af kyrkan får sig anvisad en särskild plats och uppgift i hennes samfundsorganism eller, om vi så få säga, vid den sakrificiela sidan utan i stället vid den sakramentala. Vi fatta ordinationen såsom en sakramental kulthandling så till vida, som kyrkans Herre genom

densamma gifver åt ordinanden både embetet sjelft och den gåfva, som för dess utöfvande är nödvändig. Just derför kan och bör, såsom i symbolerna så skarpt framhålles, denna handling lika litet som någon annan kulthandling förrättas af annan person än en, som sjelf är innehafvare af kultembetet. Och såsom ingenting kan tänkas djupare förpligta en menniska eller bättre sätta henne i stånd till att uppfylla en förpligtelse än Guds egen gåfva och det desto mer, ju större och betydelsefullare denna gåfva är, så förmår ingenting bättre förebygga den ofvan nämnda faran än ordinationens sakramentala handling. Och detta oafsedt, af hvem ordinationen utföres.

Men härtill kommer den särskilda betydelse, som ordinationen får derigenom, att den såsom ingen annan kulthandling är en kyrkostyrelsefunktion i ordets egentligaste mening och derför omedelbart utöfvas af kyrkostyrelsen. Ty då kyrkostyrelsen handlar i kyrkans namn, måste det embete, som åt ordinanden öfverlemnas såsom ett Guds embete, på samme gång betraktas såsom ett kyrkans embete och den förpligtelse, som detta embete ålägger emot embetets Herre och hans kyrka i allmänhet, specialisera sig till en förpligtelse mot denna Herrens kyrka och den kyrkans särskilda bekännelse, i hvilkens organism han genom ordinationen kommer att intaga en helt annan ställning än förut. Då det blifver fråga om att närmare bestämma denna senare, äro vi redan förde öfver till ett annat område.

c) Då kyrkan, såsom vi förut sett, är en lefvande organism med många olike lemmar och gåfvor måste hon, för att fylla sin lifsuppgift, organisera dessa eller genom upprättande af en bestämd samfundsordning af dessa bereda sig de former, organ och embeten, hon för sin sjelfrealisation behöfver, och åt hvar och en af dem anvisa deras bestämda uppgift.

α) Intet kyrkligt lifsområde, ingen inom kyrkan befintlig karisma bör här lemnas ur sigte eller så att säga åt sig sjelf utan alla böra de ställas i organisk förbindelse med hvarandra, för att hvar och en på sitt sätt och efter sin art bidraga till den allsi-

diga lösningen af samfundets stora uppgift. Men just derför måste ock på kyrkostyrelsen, som har att företaga det omedelbara inordnandet, ställas den fordran, att hon tager tillbörlig hänsyn till hvarje förefintlig gåfvas särskilda beskaffenhet och ställer hvar och en på dess rätte plats samt att hon åt hvarje embete, som redan finnes eller till följd af yppade behof upprättas, anvisar den uppgift och bestämmer den verkningskrets, som är med dess eget väsen öfverensstämmande och som bäst befordrar samfundets väl. Det är, såsom vi lätteligen finna, genom den kyrkliga lagstiftningen, som detta alt skall närmare bestämmas.

β) Men kyrkostyrelsens uppgift inskränker sig icke till att blott bereda sådana lifsformer för det kyrkliga samfundet eller till att uppdraga och rättsligen fastställa sådana gränslinier mellan de olika kyrkliga lifsområdena och embetena utan hon måste äfven tillse att dessa former iakttagas och verkligen fyllas med det lifsinnehåll, hvarför de äro afsedda. Hon måste tillse att dessa gränslinier icke öfverskridas, vare sig af embetsbärarne eller af församlingsmedlemmarne.

Hvad de senare beträffar, ligger det i sakens natur att, för så vidt församlingsledningen närmast är uppdragen åt pastor, ensam eller understödd af något församlingsembete, är det hans uppgift att både sjelf göra omedelbart bruk af och införa sine församlingsmedlemmar i alla de kyrkliga lifsformer, som kunna vara för hans församling egendomliga eller behöfliga. Häraf blifver då ock en följd att han å ena sidan har att noga tillse att dessa former icke nedsjunka till blott former, som såsom sådana iakttagas utan att fyllas och uppbäras af det motsvarande lifsinnehållet, eller att dessa samma former klafbinda och hindra det kyrkliga lifvet från att i öfverensstämmelse med sitt eget väsen utveckla sig. Men å andra sidan måste han lika sorgfälligt tillse att sådana för det kyrkliga lifvet nödvändiga former icke godtyckligt åsidosättas eller sönderbrytas, vare sig af uppenbar gudlöshet eller skenbar

gudaktighet, som antingen saknar all kraft eller tror sig bäst kunna ådagalägga en sådan genom nedbrytande af alla kyrkliga former.

Det säger sig sjelft att detta dubbla mål kan uppnås endast genom verkligt pastoral själavård med noggrant aktgifvande på kasuistikens alla oändligt varierande kraf och genom en lika pastoral kyrkotukt. Hvarken det förra eller senare kan kyrkostyrelsen omedelbart utöfva. Då hon det oaktadt försökt göra det, särskildt med afseende på kyrkotukten, har historien blott alt för ofta visat att genom det rent juridiska tillvägagåendet, som deraf blifvit en följd, denna tukt snart förlorat sin karakter af verkligt kyrklig tukt. Men hvad kyrkostyrelsen både kan och bör göra, det är att öfvervaka att presternes hela pastoralt-paidevtiska verksamhet utöfvas, såsom den bör utöfvas. Och icke nog härmed. Då den pastorala verksamheten fortskridit till sin höjdpunkt eller när hennes betydelse icke inskränker sig till den enskilda församlingen utan sträcker sig till hela kyrkan eller en större del af densamma, måste kyrkostyrelsen sjelf omedelbart handlägga denna.

Detta måste då tydligtvis blifva antingen en bekräftelse eller ett upphäfvande af pastors ätgörande. I båda fallen skall kyrkostyrelsen öfva kyrkans domsrätt. Denna skall efter Augustanas bestämmelse öfvas icke genom verldsliga utan genom kyrkliga medel (non vi humana sed verbo). Men till dessa kyrkliga medel räknas icke blott ordet i inskränkt mening, sådant detta framträder i ett fäldt domsutslag, utan äfven effektuerandet af detta. Gäller det t. ex. exkommunikationen af en församlingsmedlem, så måste kyrkostyrelsen äfven gifva verkställighet och kraft åt detta beslut genom att i kyrkans namn fråntaga honom alla kyrkliga rättigheter. Gäller det åter en embetsbärare, måste det tydligen kunna utsträckas äfven till suspension eller förlust af embetet.

2. Om kyrkan genom den intensiva uppbyggelsen afser att alt högre och fastare uppbygga sig på den förut lagde

grundvalen, så åsyftar deremot den extensiva uppbyggelsen att lägga en sådan grundval utöfver alt större sträckor af mänsklighetens vida ökenfält, till dess att detta i sin helhet blifvit bebygdt eller Kristi kyrka i sig upptagit alla jordens folk och slägter och tungomål. Lika litet som kyrkan utan fortsatt intensiv uppbyggelse kan blifva den Kristi brud, som ingen fläck eller skrynka hafver, lika litet kan hon uppnå Kristi fullbordiga ålders mått, förrän hon genom en sådan fortsatt extensiv uppbyggelse gjort det för sig möjligt att härtill uppfostra alle Jesu Kristi återlöste. Men om sålunda den extensiva uppbyggelsen är för kyrkans fulländning lika nödvändig som den intensiva, så följer deraf att missionsverksamheten lika litet som någon annan kyrklig verksamhet kan öfverlemnas åt enskildes initiativ och utförande, som såsom sådant alltid blifver mer eller mindre tillfälligt, utan måste tagas om hand af kyrkan såsom sådan, d. v. s. ledas af kyrkostyrelsen.

Väl kan det måhända för en enskild landskyrka gifvas tider, då hon af hvarjehanda inre eller yttre omständigheter icke är i stånd att öfva någon sådan utåt gående verksamhet. Men så mycket oafvisligare är då kyrkostyrelsens uppgift att söka förbereda och möjliggöra en sådan. Denna uppgift inskränker sig tydligen icke till att blott bilda och utsända missionärer, de der kunna frambära evangeliets frälsningsinbjudning, lika godt till hvilka, om den varder anammad eller icke. Hvad det framför alt kommer an på är att välja sådana folk och platser, der nagon utsigt till evangeliets anammande förefinnes eller till hvilka en landskyrka kan finna sig särskildt hänvisad, och sedan med alla till buds stående medel understödja desse missionärer så, att de mätte kunna åt dem, som begynt lyssna till denna inbjudning, egna sådan omvårdnad genom fortsatt undervisning och själavård, att icke blott dopets initiationssakrament begäres och erhålles utan på den genom dopet lagde grundvalen fullständigt kommunionmyndiga församlingar mätte varda bildade.

C. Kyrkostyrelsens subjekt.

Är kyrkostyrelsens uppgift så hög och vidtomfattande, måste tydligen hos subjektet för denna kyrkostyrelse en kompetens sökas, som förmår lemna någon garanti för uppgiftens lösning eller åtminstone lemnar rum för möjligheten af en sådan. Lutherska kyrkan anser sig dock i detta afsende hvarken behöfva eller hafva rätt att gå så långt som den katolska, att fordra ett gudomligt instiftadt styrelseembete, episkopat eller papat. Lika litet som enhet i den yttre kyrkliga ordningen är ett nödvändigt vilkor för kyrkans sanna, inre enhet, lika litet behöfver nödvändigt kyrkostyrelsen gestalta sig på samma sätt eller öfverlemnas åt samma subjekt. Derför har ock, såsom den historiska utvecklingen visat, denna kyrkostyrelse inom lutherska kyrkan gestaltat sig så olika och öfverlemnats åt så vidt skilda subjekt. Och detta utan att derför lutherska principer eller kraf nödvändigt blifvit kränkta. Så har det gifvits personlig eller kollegial kyrkostyrelse, summepiskopal, episkopal, konsistorial eller synodal kyrkostyrelse. Detta har kunnat ske derför att kyrkostyrelsen, lika litet som den ordning, hvilken hon skall upprätthålla, är eller efter lutherska principer får betraktas såsom något, det der har sitt ändamål i sig sjelft, utan blott såsom medel för det stora sjelfändamålets uppnående, kyrkans uppbyggelse.

Men just derför att denna uppbyggelse endast genom nådemedlens stiftelseenliga förvaltning af det kyrkliga embetet kan främjas och, såsom vi ofvan sett, delvis en sådan omedelbar nådemedelsförvaltning ingår i kyrkostyrelsens uppgift, måste lutherska kyrkan, derest hon vill blifva sig sjelf och sin bekännelse trogen, på subjektet för denna sin kyrkostyrelse ställa sådana kraf, som långt ifrån alltid ens tillnärmelsevis

under historiens lopp blifvit tillfredsställda. Det vigtigaste af dessa kraf är att ett afgörande inflytande lemnas sådane, som icke blott äro intresserade för och hafva insigt i vilkoren för en rätt nådemedelsförvaltning utan sjelfve äro dertill berättigade, d. v. s. kyrklige embetsbärare. Och detta icke blott så, som det någon gång af episkopalsystemets försvarare fattades, att fursten såsom landskyrkans summus episcopus inhemtar råd af än en, än en annan sådan eller sammankallar en synod af flere eller färre för att besluta om vigtigare styrelseåtgärder utan så, att ett ständigt kyrkostyrelseembete upprättas för åstadkommande af nödig kontinuitet. Innehafvarne af detta embete måste visserligen, så länge kyrkan är statskyrka, utnämnas af fursten, som endast derigenom kan utöfva den majestätsrätt, som tillkommer honom. Men kyrkan sjelf, framför alt hennes nådemedelsembete, måste på ett eller annat sätt ega tillfälle att bland dertill kompetente utse de mest lämplige. Och derför uttalar, såsom vi ofvan sett, lutherska kyrkans bekännelse sig på mångfaldiga ställen för episkopatet, fattadt i evangeliskt-luthersk mening, såsom det lämpligaste subjektet för kyrkostyrelsen.

Då det oaktadt konsistorier upprättades, i hvilka äfven lekmän hade plats och i nyare tiden detsamma gäller om kyrkostyrelsen, sådan hon i Sachsen utöfvas af öfverkonsistoriet, i Preussen af öfverkyrkorådet och öfverkyrkokollegiet samt i Sverige af domkapitlen, låter detta väl förena sig med lutherska principer, för så vidt annars desse lekmän lika väl som klerkerne ega derför erforderliga qvalifikationer och med hänsyn till dessa väljas. Dessa qvalifikationer bestämde reformatorerne så, att de skulle vara «pii et eruditi homines». Det förra af dessa epitet tillkännagifver tydligen att den eruditio, den insigt, som här kräfves, måste vara en sådan, som uppbäres af ett lefvande intresse för det kyrkliga fromhetslifvet och som derför äfven sträcker sig till detta kyrkliga lif sjelft med dess många egendomliga kraf och förhållanden. Att det sålunda

här icke är nog med, icke ens i första hand fråga om den lärdom och skicklighet, som i hvarjehanda andra, i förhållande till det kyrkliga lifvet periferiska ämnen kan finnas, utan att det framför alt kommer an på en sådan insigt, som vinnes endast genom den uppfostran, kyrkan sjelf förmår gifva, antydes dessutom äfven genom det andra epitetet sjelft. Och att man icke i våra dagar kan förutsätta sådan insigt och sådant intresse hos hvarje lektor, som blifvit detta med uteslutande hänsyn till rent vetenskapliga insigter eller pedagogisk skicklighet, torde svårligen kunna förnekas. Det borde åtminstone då, för så vidt annars domkapitlen skola vara sammansatta såsom för närvarande, vid tillsättandet af sådana lektorat, hvilkas innehafvare äro domkapitelsledamöter, också tagas någon hänsyn till huruvida nämnda qvalifikationer kunna i någon mon förutsättas vara för handen.

Men huru nu än det omedelbara kyrkostyrelseembetet må vara sammansatt, vare sig det utgöres af episkopat, konsistorium eller någon dermed beslägtad kollegial myndighet, som verkligen kan representera kyrkan såsom sådan, har detta ifrån början inom lutherska kyrkan icke ansetts utgöra en tillräcklig representation för kyrkan, när det gälde fattande af vigtigare beslut eller genomförande af någon mera betydelsefull förändring. Derför yrkade redan reformatorerne på ett allmänt kristligt concilium för genomförande af en kyrkans reformation. Och derför har särskildt i nyare tiden synoden införts i de allra flesta lutherska landskyrkor.

Men skall denna synod blifva en verklig representation och såsom sådan i vidsträcktare mening vara subjekt för kyrkostyrelsen, så måste på den ställas samma kraf, som ofvan nämnts. Det är då icke nog med att det blifver en fulltaligare representation eller att lika många embetsbärare som församlingsmedlemmar finnas utan det gäller framför alt att denna representation blifver ett ännu fullare, adeqvatare uttryck af den kyrkliga organismen sjelf och att ibland kyrkans olika organ eller

embeten, kyrkostyrelse-, nådemedels- och församlingsembete, sådane varda utsedde, som verkligen ega de ofvan nämnda qvalifikationerna eller äro pii et eruditi. För vinnande af detta resultat har onekligen den sachsiska kyrkan de jemförelsevis bästa garantier, i det äfven lekmannaombuden utses af församlingsembetena eller kyrkoråden och det såväl för valrätt som ännu mer för valbarhet till dessa fordras bestämda kyrkliga kompetensvilkor.

GRUNDDRAGEN

TILL

LÄRAN OM SJÄLAVÅRDEN

AF

CARL NORRBY.

Förra Häftet.

Inledning. Själasörjaren. Församlingsvården.

UPSALA
AKADEMISKA BOKHANDELN
C. J. LUNDSTRÖM.

UPSALA 1882
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Förord.

Det anspråkslösa försök till framställning af en synnerligt vigtig del af den praktiska teologien, hvilket härmed lemnas åt offentligheten, är i de stycken, sådant kunnat komma i fråga, affattadt med afseende på förhållandena i svenska kyrkan, *särskildt sådana de gestalta sig i landsförsamlingarne. Framför allt gäller detta om den afdelning, i hvilken läran om församlingsvården är framställd.*

Kan det lilla arbetet i någon mån vara en och annan yngre embetsbroder till hjelp och ledning i hans ofta så svåra och granlaga gerning, är afsigten med detsamma, äfven om det i öfrigt skulle befinnas underhaltigt, icke förfelad.

Om och när jag blir i tillfälle att utarbeta det senare häftet, beräknadt till ungefär samma omfång, som detta, och afsedt att framställa den individuela själavården, beror på omständigheter, öfver hvilka jag icke eger någon makt. Men äfven om det skulle blifva mig omöjligt att afsluta arbetet, så förringar detta icke den nu utsända delens brukbarhet. Den utgör nämligen ett helt för sig.

Upsala den 20 Januari 1882.

Carl Norrby.

Innehåll.

Inledning: Sid.

Själavårdens begrepp . . . . . 1.

» uppgift och betydelse . . . . . 12.

Själavårdslärans indelning . . . . . 17.

Historia och litteratur . . . . . 23.

Första delen:

Själasörjaren . . . . . 69.

Andra delen:

Själavården . . . . . 97.

Församlingsvården:

Bibliska grundlinier . . . . . 99.

Den uppbyggande församlingsvården . . . . . 115.

Den värnande » . . . . . 182.

Den ledande » . . . . . 213.

RÄTTELSER.

Sid.	63	rad.	4 och 8	nedifr.	*står:*	bordt	*läs:* bort
»	72	»	5	»	»	verdsligt	» verldsligt
»	94	»	7	»	»	*ἐν κυρίου*	» *ἐν κυρίῳ*
»	141	»	9	»	»	straffta)l	» strafftal)
»	194	»	1	»	»	äran	» läran
»	203	»	13	»	»	inträder	» inträda
»	»	»	2	»	»	ock	» och
»	205	»	12	»	»	vinnes	» vinnas
»	220	»	3	»	»	ordet »med»	utgår

Åtskilliga andra oriktigheter, särskildt i accentueringen af grekiska ord, torde läsaren sjelf benäget rätta.

Inledning.

§ 1.

Själavårdens begrepp.

Själavården (pastoralis cura animarum) är den såväl på församlingen såsom ett organiskt helt som ock på den enskilde församlingsmedlemmen riktade pastorala verksamhet, hvilken afser att på grundvalen af dopets nåd både hos församlingen såsom sådan och den enskilde framkalla och utveckla ett rättsinnigt kristligt väsen.

1. Själavården är en *pastoral* verksamhet. Dess utöfvande tillhör i regeln endast pastorn eller innehafvaren af församlingens läroembete. Den kan och får aldrig skiljas från *herdens* kall. Hvad Herren sjelf i Joh. 21: 15–17 uppdrog åt Petrus, det har han uppdragit icke blott åt äfven de öfrige apostlarne utan också, fastän blott medelbart, åt alla, hvilka i församlingen innehafva det herdeembete, som, låt vara att det saknar apostlakallets utomordentliga gåfvor och myndighet, eger att frambära den apostoliska läran, och, så vidt möjligt, förverkliga ett efter bibliskt-apostoliska grundsatser ordnadt församlingslif. Derföre meddela särskildt pastoralbrefven innehafvarne af biskops- eller presbytervärdigheten talrika för alla tider gällande anvisningar till själavård.

(jfr Tit. 1: 1—9; 2: 1—10; 3: 1, 2, 10; 1 Tim. 3: 1—14; 5: 1—19; 2: 1, 2, 8—11; 2 Tim. 4: 1—5. Jfr. Ap.G. 20: 18—35; Ebr. 13: 17; Jak. 5: 14, 15. 1 Petr. 5: 1—4, o. a.)

Själavården är delvis en mera kyrkorättsligt ordnad och derföre bunden, delvis äfven en fri verksamhet. Det förra hufvudsakligen för så vidt hon har församlingen såsom ett helt till objekt. Hon måste nämligen dervid i väsentlig mån icke blott röra sig i och med de gifna kyrkliga formerna, utan kan och får vid kyrkligt ansvar icke uraktlåtas. Fri är hon deremot, för så vidt hon är riktad på individen. I detta hänseende kan hon nämligen icke regelbindas, och ehuru hon icke kan utan stort ansvar inför själarnas store herde och biskop åsidosättas eller vårdslöst handteras, så kan hon dock endast såsom en samvetspligt åläggas pastorn, åt hvars nit och trohet hon således i det hela måste öfverlemnas. Sättet för hennes utöfvande kan icke heller i yttre måtto regleras, och derföre icke heller underkastas yttre kontroll. Det måste i flere hänseenden gestalta sig olika efter olika gåfvor hos församlingslärarne och efter de olika lägen, i hvilka ej mindre församlingarne än de enskilde kunna befinna sig.

Häraf följer dock för ingen del, att det icke, specielt med afseende på den individuela själavården, skulle gifvas vissa allmänna principer, hvilka icke utan största skada för den vigtiga gerningen kunna kränkas. Hvarje verksamhet måste, såvida hon icke skall gå sönder i ohjelplig förvirring, medvetet eller omedvetet vara baserad på och reglerad af sådana grundsatser: hvarje verksamhet, som skall förtjena namn af förnuftig, måste vara systematisk. Den själavårdande verksamheten gör så långt ifrån något undantag från denna regel, att hon så mycket mera kräfver hållning och systematiskhet, som

hon icke blott eger den vigtigaste och ömtåligaste uppgift: menniskosjälars uppfostran till evigt lif, utan ock hennes föremål, själen, innefattar ett system af lefvande, personliga krafter, som med sträng följdriktighet måste behandlas i enlighet med sin art. Men just derföre äro principerna för själavården icke af formal-logisk natur. De äro hemtade ur fasta psykologiska fakta och ur de kristliga realiteternas väsen. Det tillhör just själavårdslären att framställa dessa grundsatser och gifva anvisning till deras tillämpning.

Tillägg. Den pastorala själavården utesluter icke och gör icke heller obehöflig den broderliga själavård de troende emellan eller den inbördes hjelp till salighet, som såsom en väsentlig faktor ingår i det kristliga församlingslifvet, der det är sundt och kraftigt (jfr. Mat. 18: 15, 16; Gal. 6: 1, 2; Efes. 4: 15, 16; Ebr. 10: 24, 25). Fastmera åsyftar det kyrkliga embetets verksamhet bland annat att framkalla ett sådant den broderliga kärlekens hjelpande, räddande och vårdande arbete inom församlingen. Det syftar ju till uppväckande af sant andligt lif, och dettas icke minst väsentliga yttringar utgöras af den inbördes kärlekens verk. Å andra sidan uppbäres herdevården af den broderliga, samt stärkes och göres på mångfaldigt sätt genom henne fruktbärande. Denna lefvande vexelverkan emellan de begge slagen af själavårdsverksamhet, måste dock alltid, der normala förhållanden existera, innefatta en den pastorala verksamhetens öfvervakande ledning af den andra, broderliga, utan att dock på något sätt klafbinda den.

En egendomlig form af laisk själavård är den, som ingår i den s. k. inre missionens verksamhet. Den skiljer sig från den nyss påpekade brodersvården deri, att under det denna är af helt och hållet privat natur och öfvas i det vanliga husliga, sociala och kyrkliga umgänget samt i allmänhet begränsas af lokalförsamlingen, så är deremot den inre missionen den *organiserade* laiska själavård, hvilken på den fria associationens

grund, oberoende af den kyrkliga församlingsindelningen och utan nödvändig beröring med det kyrkliga embetet och ännu mindre under dess kontroll, afser att jemte lekamlig hjelp föra frälsningens budskap till »samhällets olycksbarn» eller till dem, som kyrkan med sina vanliga organ och medel icke har såsom sig borde kunnat nå. Framkallad af tidens religiösa, sedliga och sociala nöd, som framför allt i de stora städerna framträder i så hemska gestalter, är den inre missionen, trots den omogenhet, som ofta kännetecknat hennes arbete, och med alla hennes öfriga, lätt i ögonen fallande brister, ett stort vittnesbörd om den kristliga andens kraft, men hon kan icke upptagas till behandling i en kyrklig själavårdslära, så länge hon intar en så fristående ställning till kyrkan, som hon hittills gjort. På sin höjd kan det komma i fråga att taga i öfvervägande den ställning, kyrkan och särskildt den enskilde presten bör intaga till den fria föreningsverksamheten, för så vidt hon går ut på att meddela andlig vård och icke blott lekamlig hjelp åt nödens barn.

2. Själavårdens *objekt* är icke mindre församlingen såsom ett helt betraktad än den enskilde församlingsmedlemmen. Då man vanligen har velat finna själavårdens nota characteristica deri, att hon endast har den sistnämda till objekt, under det att allt det i den kyrkliga embetsverksamheten, som riktar sig på församlingen i hennes helhet, *icke* skulle få anses såsom själavård, så beror detta på ett underskattande af betydelsen af det organiska förhållandet emellan den enskilde och samfundet och på ett förbiseende af dettas karaktär af en persona moralis. Lika litet det kan blifva tal om ett verkligt och sundt församlingslif utan under förutsättning af individuel tro och kärlek hos församlingsmedlemmarne, lika litet kunna sant kristliga personligheter utbildas utan på grundvalen af och i innerligt sammanhang med ett kristligt församlingslif. Samma verksamhet, som af-

ser att frambringa och utbilda de förra, måste derföre vara riktad äfven på åstadkommande af det senare, med den olikhet blott, som betingas af församlingens och den enskildes nu antydda förhållande till hvarandra. Om man vid behandlingen af sjukvårdsläran allraförst har att beskrifva de allmänna åtgärder i sanitärt hänseende, som måste vidtagas, om eljes den rent medicinska behandlingen af den sjuke ej skall förfelas, och först sedan har att öfvergå till framställningen af hvad som bör göras med hvarje sjuk individ, och om man i enlighet härmed vid sjukvårdens handhafvande icke blott bereder och meddelar patienterna passande medicin, utan äfven och i första hand drar försorg om, att sjukrummet är sådant det bör vara, att renlighet, frisk luft m. m. icke saknas, så måste vid behandlingen af läran om själavården och vid hennes handhafvande förfaras enligt samma grundsatser. Läran om själavården måste blifva i första hand en lära om församlingsvården, för så vidt hon är af själavårdsnatur eller betraktad från själavårdens synpunkt, och först sedan en lära om de enskildes handledning till sann kristendom. Och själavården sjelf måste vara en själavårdande omsorg om församlingslifvet, lika väl som en omsorg om den enskildes andliga väl.

Anm. Den omfattning, som här blifvit tilldelad själavården, torde anses alltför stor. Hela den kyrkliga embetsverksamheten eller kyrkans hela verksamhet till förverkligande af sitt eget väsen synes ju rymmas inom densamma, och den praktiska teologien måste derföre alltigenom blifva själavårdslära. Så är dock icke förhållandet. Visserligen är det icke möjligt att emellan själavårdsläran och några af de öfriga i den praktiska teologien ingående disciplinerna uppdraga en så skarp gräns som t. ex. emellan historisk och systematisk teologi, ty såsom församlingsvård måste själavården röra sig med mycket,

som ingår i den kultuela, pädeutiska m. m. kyrkoverksamheten, och både som homilet och kateket måste presten vara själasörjare. Men såsom detta i grunden icke innefattar något annat än det, att all kyrklig verksamhet måste tjena själavården, och att denna är den spets, i hvilken denna verksamhet utlöper, så blir ock själavårdsläran särskildt i hennes egenskap af läran om församlingsvården, ingenting annat än en framställning deraf, *att* och *huru* de öfriga kyrkliga funktionerna stå eller böra ställas i denna vårds tjenst. Derföre kan icke heller i själavårdsläran någon behandling af liturgiken, kateketiken, homilitiken o. s. v. komma i fråga. Dessa discipliner måste själavårdsläran förutsätta. Hon brukar dem för sitt behof, och behandlar de ämnen, de framställa, endast för så vidt det fordras af hennes uppgift att visa, huru ett sant församlingslif skall kunna komma till stånd.

Vidare må påpekas, huru visst icke alla i den kyrkliga verksamheten ingående funktioner kunna komma i betraktande eller hafva någon omedelbar betydelse för själavården, äfven om dess begrepp gifves det omfång, som i paragrafen skett. Läran om missionen bland icke kristna folk, hvilken svårligen nu mera kan saknas i någon framställning af den praktiska teologien, har ingen plats i den kyrkliga själavårdsläran. Äfven kyrkorätten kan knappast komma på tal, ehuru visserligen läran om församlingsvården förutsätter en församlingsordning bestämd genom kyrkolag.

Slutligen torde kunna anmärkas, att om icke själavårdens begrepp erhåller den vidd, hvarom fråga är, och således icke heller själavårdsläran får en motsvarande omfattning, så kan åtskilligt, som nödvändigtvis måste räknas till kyrklig verksamhet och är af den framstående vigt, att det icke får skjutas åt sidan, knappast erhålla en passande plats i den praktiska teologien. Så i första hand kyrkans förhållande till folkskolan. Så länge denna hvilar på kristlig grund och kyrkans yngre katekumenat i henne emottager sin kristliga bildning,

måste kyrkan i afseende på, hennе hafva en vigtig uppgift. Hvilken denna är, samt hvilken betydelse folkskolan har i och för församlingslifvet, kan visserligen visas t. ex. i inledningen till katekетiken eller vidröras i sammanhang med framställningen af pastorns kyrkorättsligt bestämda pligter, men så väl i det ena som det andra fallet sker en afvikelse från den af ämnets art bestämda vägen. I läran om församlingsvården deremot har nämda framställning sin naturliga plats.

3. Själavårdens ändamål är frambringandet och utbildandet af ett rättsinnigt kristligt väsen. Ehuru äfven denna definition synes vara för vid, så kan dock svårligen någon annan gifvas. Den måste antagas, äfven om man begränsar själavården till verksamheten på den enskilda församlingsmedlemmen, ty hvad annat än att han måtte blifva en sann kristen och i det sant kristliga väsendet tillväxa och mogna, kan vara ändamålet med själasörjarens möda med honom? Och sammalunda kan själavården såsom församlingsvård ej åsyfta annat än åstadkommandet af ett rättsinnigt församlingsväsen. Detta är likbetydande med kristlig anda och sed. Ty ehuru också församlingsskicket såsom yttre kyrkorättsligt fastställd församlingsordning måste anses höra till församlingsväsendet, så kan det likväl ej komma i betraktande vid frågan om själavården, utan först vid framställningen af kyrkorätten, med hvilken ock således själavårdsläran står i sammanhang. Den kristliga anden innefattar icke blott ett herskande kristligt föreställnings- och åskådningssätt i allmänhet utan ock ett sant församlingssinne. I detta ingår ej mindre en djup vördnad för och en innerlig kärlek till de gudomliga stiftelser, hvilka bilda församlingslifvets objektiva grundval, än ock det lefvande intresse för församlingen och alla hennes angelägenheter, framför allt för hennes tillväxt i tro och helighet, hvari kärleken till Herrens rikssak och till bröderna

utpräglar sig. Den kristliga seden åter utgör uttrycket af den kristliga anden och utgör sammanfattningen af alla de heliga bruk och sedvänjor, hvilka gifva församlingslifvet dess egendomliga karaktär. Den har värde, denna sed, i samma mån den är en lefvande frukt och uppenbarelse af trons och kärlekens lif. Men äfven der den nedsjunkit till en blott form måste den anses såsom ett godt, i det den utgör en tackvärd anknytningspunkt och ett underlag för det själavårdande arbetet, hvars betydelse först rätt uppskattas, när man har fått försöka sig på ett arbetsfält, plundradt äfven på den kyrkliga seden. Den hedendom, som der kommit till välde är i flere hänseenden svårare att få bugt med än den som råder i länder, dit ingen stråle af evangeliskt ljus nått. Ja äfven der, hvarest seden blifvit en grundval för fariseisk sjelfupphöjelse, något som eljes i sig sjelft är lika förkastligt som vådligt, *kan* den gifva uppslag till angrepp på det rådande syndaväsendet, som böra vara egnade att rätt djupt träffa samvetena. Emellertid beror dock sedens pedagogiska kraft väsentligen derpå, att den innesluter verklig anda, i hvilket fall den är en amma för kyrkligt sinne och sedlig hållning i församlingen.

Det sant kristliga väsendet hos den enskilde eller den kristliga karaktären och det handlingssätt, hvari denna uppenbarar sig, kommer ej till stånd genom en väckelse och utbildning af de naturligt sedliga krafterna, utan genom den födelse ofvanefter (Joh. 3: 3), hvarigenom ett nytt andelif inskapas i menniskan, och genom den förnyelse, i hvilken detta lif alltmer fördjupas, stärkes och vinner tillväxt. Det är på en gång alltigenom religiöst och alltigenom etiskt, detta lif, men så att det religiösa är prius i förhållande till, ja källan till det etiska, hvilket endast genom att uppbäras af den religiösa grunden och genomträngas af dess himmelska krafter blir väsentligen godt och af äkta evighetsnatur.

Den kristliga karaktären kan utbildas endast på grundvalen af och i sammanhang med det kristliga församlingslifvet. Den emottager af detta en viss bestämd prägel, likasom ju ock skaplynnet hos en individ alltid i någon mån bestämmes af och återger den nations, som han tillhör. Å andra sidan är det uppenbart, att samfundet kan nås endast genom den enskilde, hvadan själavården i viss mening alltid är enskild, likasom ock den enskilde kristne inverkar tuktande, rensande och lyftande på församlingslifvet. Själavårdens uppgift, närmare bestämd, måste då blifva åstadkommandet af en sådan församlingsanda och sed, som kan bilda en helsosam andlig atmosfer för den enskilde, och af en sådan individuel kristlig karaktärsbildning, som på samma gång den utvisar tillvaron af ett personligt lif i Gud och alltmer utpräglar sig till ett sant harmoniskt menniskoväsen efter Guds Sons bild, låter menniskan framstå såsom en äkta samfundsmenniska, lefvande och kämpande i samfundet och med och för detsamma på ett sätt som visar, att hon icke kan skilja sin egen sak från dess.

4. Dopet bildar den objektiva grundvalen för kristendomslifvet. Den förening med den treenige Guden, som genom detsamma förmedlas, utgör församlingens och den enskilde troendes lifsgrund, som potentielt innesluter hela den följande genom tron betingade utvecklingen. Men dopet innebär äfven applikationen på den enskilde af Guds allmänna nåd i Kristus och utgör således det gudomliga betygandet af och inseglet på den enskildes utkorelse, naturligtvis under förutsättning af tro. Likasom derföre dopet är både en borgen för Guds särskilda nådesvård om såväl församlingen som hvarje hennes medlem och den lefvande utgångspunkten för denna vård, så måste ock den kyrkliga själavårdande verksamheten basera sig på dopet och af detsamma begränsas.

Detta innefattar först och främst, att den döpta menigheten icke får betraktas såsom blott och bart ett aggregat af individer, sammanhållna af endast yttre kyrkopolitiska band, ty ehuru dopet för ingen del trycker på menniskan någon character indelebilis eller på magiskt sätt skapar i henne ett andelif, som aldrig under nådatiden kan helt utsläckas, så tillhandahåller och tillförer det dock menniskan den andliga kraft eller de nådeverkningar, som för den i synden döde medföra väckelser och förmåga till omvändelse[1]) och för den genom tron lefvandegjorde allt djupare trosvisshet och allt intensivare helgelsekraft. Derföre måste den döpta menigheten oafsedt det svagare eller starkare troslif, som rörer sig inom henne, betraktas såsom ett af Guds Andes stadigvarande nådeverkan omslingradt helt, ett samfund visserligen för ingen del *i* Anden, men af Anden oupphörligen berördt, och derigenom å ena sidan kalladt och manadt att blifva Andens tempel, (just härigenom skildt från hednaverlden) och å andra sidan en uppenbarare af detta tempel, i samma mån som troslifvet inom detsamma växer, och i allt flere dess medlemmar uppenbarar sig ett sant lif i Gud.

Att den kyrkliga själavården eger att ställa sig på dopets grundval betyder derföre allraförst, att själasörjaren har att betrakta och behandla hvarje genom dopet i församlingsorganismen upptagen menniska såsom en varelse, hvilken Herren försatt inom det andliga område, der han sjelf med fullheten af sin nåd och sanning dväljes och verkar, och hvilken han i den meningen tecknat med sitt insegel, att han under förutsättning af

1) Den s. k. förekommande nåden, hvilken meddelas hvarje genom dopet i församlingens gemenskap införd menniska, är just döpelsenåden för de från tron affallna.

tro tillförsäkrat specielt *henne* andel i sitt eviga goda, en försäkran, hvars allvar uppenbarar sig deri, att detta goda kraftigt henne tillbjudes, så länge ännu subjektiv möjlighet af hennes omvändelse är för handen. Endast om själasörjaren sålunda betraktar församlingen och hvarje hennes medlem i förstå hand från dopets och den objektiva nådens synpunkt, kan han för såväl det kyrkliga samfundet som för den enskilde fatta den aktning, utan hvilken han icke kan efter Herrens sinne skicka sig med någondera. I samma mån nämligen en själasörjare, för egen del ideelt anlagd, brinner af nitälskan för Guds hus'es helighet, löper han i en tid som denna och vid anblicken af kyrkans svåra läge en icke ringa fara att fattas af antingen en förslöande misströstan om eller ett kärlekslöst förakt för kyrkan och att sålunda falla i en af sektväsendets hufvudsynder samt blifva oförmögen till all sann själavård. Ty denna måste i egentligaste mening vara af uppbyggande natur, och detta kan hon omöjligen vara utan att med ömsint pietet anknyta sig till, taga vara på och till aktualitet och utveckling bringa det goda, som, låt vara att det genom synden blifvit på mångfaldigt sätt fläckadt och hämmadt, blifvit af Herren kyrkan och den enskilde beskärdt. Derjemte kan endast behjertandet af dopets vittnesbörd om Herrens nådesvilja med afseende på den döpte förläna den rätta frimodigheten och tillförsigten i det ofta skenbart fåfänga arbetet på hans tillrättaförande, likasom ock detta arbete såsom just medlet för utförandet af denna nådesvilja icke får sin rätta karaktär, med mindre det bäres af det lefvande medvetandet derom, att det har till föremål varelser, hvilka Gud, hvad på honom ankommer, upptagit och hvilka han likasom omspinner med sin förekommande nåd för att draga dem till sig och bereda dem för evigt lif.

Likasom sålunda dopet bildar själavårdens objektiva grund, så bildar det ock hennes gräns. Utom den döpta menigheten har kyrklig själavård i egentlig mening ingen plats. Missionsverksamheten kan endast genom ett missförstånd af dess natur och uppgift sägas innefatta denna vård. Den afser nämligen icke att bilda fullfärdiga kristna, för hvilka dopet å deras sida endast är en bekännelse af deras fullgångna tro och nya lif, och å församlingens sida ett betygande, att hon anser dem för pånyttfödda menniskor och derföre upptar dem i sin gemenskap. Den åsyftar fastmera, denna verksamhet, endast att genom förkunnelsen af evangelium uppväcka den nådeshunger, som drifver syndaren till Kristus och sålunda just till dopet, genom hvilket menniskan inträder i det lärjungaförhållande till Herren, i hvilket hon såsom medlem i hans församling får lära allt det han befallt (Mat. 28: 19, 20). Först här vidtager då själavården, hvilken den döpte just på grund af sitt dop både har rätt att erhålla och pligt att emottaga.

§ 2.

Själavårdslärans uppgift och betydelse.

Själavårdsläran (poimeniken) framställer de ur den h. skrift hemtade, af lifvet och erfarenheten belysta och bekräftade principerna för den kyrkliga själavården samt anvisar de medel och vägar, på hvilka den själavårdande verksamheten har att söka vinna sitt mål. Fastän hon lika litet kan dana dugande själasörjare, som hon förmår lemna regler för alla möjliga fall inom området i fråga, så kan hon dock uppväcka och reglera de

för verksamheten nödiga gåfvorna, gifva hållning och konsistens åt densamma samt bevara från många förderfliga misstag.

1. Den h. Skrift innehåller lika litet någon systematisk själavårdslära, som någon vetenskaplig framställning af troslära. Dock är hennes hela innehåll buret af en djupt själavårdande ande; den gudomliga sanningen, som i henne är nedlagd, är den frälsande och just derföre den själavårdande sanningen. I djupaste mening praktisk, undervisar hon till salighet genom tron på Kristus, och är nyttig till lärdom, till straff, till bättring, till tuktan i rättfärdighet, att en Guds menniska skall varda fullbordad, till alla goda gerningar skicklig (2 Tim. 3: 15—17). Derjemte ej blott innehåller hon direkta pastorala lärdomar, utan framställer äfven förebilder för en rätt själaherde och för en sann herdevård, hvilka mer än alla lärdomar hafva bildande kraft. Sådana förebilder äro profeterna i det gamla och apostlarne i det nya testamentet. Särskildt lönar det mödan att studera de senares, framför allt Pauli, själasörjaregerning sådan de sjelfva måla den i sina bref och sådan den delvis i Apostlagerningarne är framställd. Men profeterna och apostlarne äro dock endast härledda förebilder. Den gode herden sjelf (Joh. 10: 11) är den ursprungliga, fullkomliga förebilden. Framför allt är hans nådefulla och visa ledning af lärjungarne ett oupphinneligt mönster af pedagogisk själavård, likasom samma fullkomlighet i det sätt, hvarpå han umgås med menniskor i alla möjliga andliga lägen utgör en aldrig sinande källa för pastoralt förstånd, på samma gång den bör föranleda en ständig, innerlig förödmjukelse hos själasörjaren, icke minst hos den trogne.

Ur den h. Skrifts pastorala lärdomar och förebilder äro principerna och reglerna för själavården att hemta.

Den idealitet, som utmärker framför allt Kristi egen själasörjarebild och verksamhet, och som i det väsentliga om ock reducerad till jemförelsevis små dimensioner sätter sin prägel också på den apostoliska själasörjaregerningen, är naturligtvis dessa principers innersta väsen, men de ur principerna framgående reglerna måste också taga hänsyn till för handen varande personer och omständigheter, och i följd deraf kunna de visst icke alltid föreskrifva det ideela sättet, utan måste nöja sig med att hänvisa på det praktikabla. Att t. ex. så umgås med salighetssökande själar, som Kristus umgicks med sina lärjungar, det är väl det fullkomliga, ja vården om katekumenförsamlingen, således ock meddelandet af kristendomsundervisningen, borde väl icke blott bära prägeln af samma andligt genetiska tillvägagående, som vi finna i vår mästares undervisningssätt, utan äfven innefatta ett strängt aktgifvande på, att ingenting meddelades katekumenerna, som de »ej kunde bära», icke kunde andligen tillgodogöra sig, och dock torde de pastorala regler, hvilka ville föreskrifva detta under våra kyrkliga förhållanden, vara omöjliga att tillämpa och derföre också oriktiga. Ty för att de skulle kunna utföras, skulle ej blott af presten fordras den menniskohjertat ofelbart genomskådande blick, som Guds Son egde, icke blott hans omätliga öfverlägsenhet, utan han skulle ock vara i tillfälle att nästan dagligen följa sina katekumeners andliga utveckling och i allmänhet träda till dem i ett så innerligt och ständigt personligt förhållande, som rent af är en omöjlighet.

De ur den bibliska själavårdens principer härledda reglerna för den kyrkliga själavården, eller med andra ord de bibliska principernas användning och tillämpning på våra kyrkoförhållanden måste derföre af dessa senare mottaga en viss modifiering. Också är den h. Skrift lika litet i

fråga om själavården som om någonting annat en lagkodex eller ett reglemente. Hennes urbilder och förebilder, hennes regler och anvisningar hafva alla denna andliga natur, som gör att de kunna återfinnas i former och yttre handlingssätt rätt olika dem, som i Skriften utgöra deras gestalter, likasom å andra sidan yttre formel skriftenlighet ofta kan dölja en mot Skriftens stridande ande.

Själavårdsläran har derföre dels att såsom grundläggning framställa de bibliska mönstren, grundsatserna och anvisningarna för en evangelisk pastoralverksamhet dels ock att lemna sådana regler för denna verksamhet, som, utgångna ur bibliska och evangeliska principer, gifva åt verksamheten den gestalt, den under n. v. kyrkliga förhållande kan och måste få.

2. Om den praktiska teologien kan kallas hela den teologiska vetenskapens blomma, så kan samma namn med skäl tilläggas själavårdsläran i hennes förhållande till den praktiska teologien. Själavården, särskildt såsom enskild, är den kyrkliga embetsverksamhetens allraheligaste, hvadan den ock ställer på sin utöfvare kraf, lika höga och vigtiga, som svåra att uppfylla. Själavårdsläran kan nu för ingen del meddela den detta kraf motsvarande själasörjaredugligheten: hon kan lika litet skapa och dana dugande själasörjare, som estetiken kan frambringa skalder eller logiken stora tänkaresnillen. Gud allena förmår detta. Hans Ande, som i församlingen gifver de olika gåfvor, som äro nödiga för hennes uppbyggande (1 Kor. 12: 4—11), utrustar också med själavårdsgåfvor. Men denna gåfva, som ju såsom hvarje annan är ett pund, med hvilket skall ockras, måste uppväckas och ledas, om den skall komma församlingen till gagn. Och härvid framträder själavårdslärans betydelse. Hon är ej en teori, som har intresse blott för tanken, hon lemnar

en handledning i den mest granlaga delen af den pastorala verksamheten, hvilken i samma mån är betydelsefull, som misstag här vid lag kunna medföra de betänkligaste följder. Hon icke blott bereder på de mötande svårigheterna på församlingslifvets område; hon angifver också deras natur och sättet för deras öfvervinnande. Hon påpekar icke blott förutsättningarne och vilkoren för förvaltandet af herdekallet, hon erbjuder en orientering inom dess pligtområde, som åtminstone bör kunna vända uppmärksamheten på de derinom liggande uppgifterna och meddela välbehöfliga vinkar om rätta sättet för deras lösning. Om ock den omedelbara nyttan hon medför närmast är negativ, så är just undvikandet af svårare misstag här vid lag af en så omätlig betydelse, att bevarandet från dem är tillräckligt att vindicera åt själavårdsläran hennes höga plats. Men i samma mån själasörjaren under djupt och grundligt öfvervägande af denna lära satt sig in i själavårdsuppgiften desto mera säkerhet och fasthet skall ock hans verksamhet få, desto mera kraft och visdom skall han i densamma kunna utveckla.

3. Då de lägen, i hvilka såväl hela församlingar som isynnerhet enskilda personer i andligt hänseende befinna sig kunna vara snart sagdt i oändlighet skiftande, så kan själavårdsläran lika litet meddela regler för hvarje förekommande fall, som etiken kan lemna sådana för ett sedligt och pligtenligt handlande vid alla tänkbara tillfällen och situationer. Såsom etiken tvärtemot måste öfverlemna tillämpningen i det enskilda af de sedliga grundsatserna åt den sedligt bestämda personligheten sjelf, så kan själavårdsläran, som ju en och annan gång t. o. m. blifvit definierad såsom pastoral-etik, ej angifva mer än förutsättningarne, vilkoren och grundsatserna för den pastorala verksamheten. Hon är visserligen delvis kasui-

stik, i det hon framställer själasörjarens förhållande i afseende på olika samvetslägen, men hon går icke in i alla möjliga enskildheter och möjligheter i detta fall, utan lemnar åt det sunda sedliga omdömet och den pastorala visdomen hos själasörjaren tillämpningen af själavårdsgrundsatserna vid de särskilda tillfällena. Hon kan intet annat, ty hon afser icke ordnandet af ett rent yttre förhållande, utan rörer sig på personlighetens och frihetens gebit, och der måste, så vida icke allt skall i grund förderfvas och all samvetsinverkan göras omöjlig, rum lemnas för personligheten, för hans sjelfständiga omdöme och för hans fria, endast af de sedliga lagarne bundna, handlande.

§ 3.

Själavårdslärans indelning.

Själavårdslärans indelning är betingad af själavårdens begrepp. Är själavården en pastoralverksamhet och således pastorn förutsättningen för densamma, så måste själavårdsläran allra först framställa själasörjaren och påpeka de för hans gerning nödiga egenskaperna och gåfvorna. Afser denna gerning ej mindre församlingen såsom ett helt än den enskilde församlingsmedlemmen, så blir själavårdslärans uppgift vidare att teckna den själavårdande verksamheten såsom dels församlingsvård dels individuel själavård. Läran om församlingsvården åter synes lämpligast framställas under rubriker, hemtade från arten af de uppgifter, som måste anses tillhöra denna vård,

under det att den individuela själavården i första hand måste behandlas från synpunkten af de olika andliga tillstånden och i andra hand från synpunkten af sådana yttre kategorier, hvilka, då de icke oväsentligt inverka på själslifvet och på sjelfva karaktären, också i viss mån bestämma formen och sättet för själavården.

1. Själavården förutsätter själasörjaren. Själavårdsläran måste derföre egna ett särskildt kapitel åt framställningen af de kraf själavården ställer på den, som skall kunna rätt handhafva densamma. Man kunde måhända tycka att, då själasörjarens egenskaper betingas af arten af hans verksamhet, det vore med en genetiskt-logisk utveckling af det ämne, hvarom fråga är, mest öfverensstämmande att först framställa läran om själavården och sedan den om själasörjaren, men då å andra sidan betingelserna för själavården äro att söka just i själasörjaren, så synes utvecklingen af de egenskaper, som bilda honom, väl försvara sin plats såsom den första afdelningen af själavårdsläran. Dervid bör komma i betraktande såväl församlingsherdens personliga och kristliga karaktär, som den för honom nödiga speciela begåfningen och hans lefnadsordning, äfvensom hans familjelif såsom den lifsform, i hvilken hans kristliga sinnelag närmast har att uppenbara sig och hans andliga gåfvor ega att utveckla sitt inflytande, äfven utan att någon embetsverksamhet härvid eger rum eller kan komma i fråga. Äfven hans sociala lif bör icke alldeles förbigås.

2. Sedan betingelserna för själavården äro utvecklade genom framställningen af själasörjaren, följer behandlingen af teorien för sjelfva själavården. Denna själavårdsläraus andra del har att i enlighet med själavårdens begrepp allraförst behandla församlingsvården.

Denna afser församlingen såsom det organiska hela, hvars normala utveckling betingar det enskilda troslifvets sundhet, i det att hon, församlingen, är den andliga jordmån, hvarur detta troslif uppspirar. Genom hvilka medel och vägar församlingen skall föras framåt i den i hennes väsen grundlagda riktningen, och äkta kristlig samfundsanda och sed skall i henne skapas, vidmakthållas och stärkas, det tillhör läran om församlingsvården att visa. Den allmänna uppgiften för församlingsvården löses i samma mån de i densamma ingående speciela uppgifterna klart och grundligt fattas och förverkligas. Den första af dessa speciela uppgifter kan icke vara någon annan än församlingens *uppbyggelse*, ordet här fattadt i inskränkt bemärkelse. Till denna sluter sig organiskt församlingens *värnande* och *skyddande* för de orenande och upplösande inflytelser, som utgöra hinder för hennes utveckling. Slutligen kräfver ock församlingen såsom Herrens hjord den *ledning*, som endast sannskyldig herdevishet och herdetrohet kan lemna och utan hvilken hon, såsom fallet vanligen är med samfund som sakna en dirigerande vilja, dels skulle sig till skada misstaga sig om medlen för sin förkofran dels löpa fara att råka i stagnation. I enlighet härmed bör läran om församlingsvården innefatta trenne delar, af hvilka den första handlar om den *uppbyggande*, den andra om den *värnande* och den tredje om den *ledande* själasörjareverksamheten.

Då den af dopet (barndopet) begränsade församlingen innefattar katekumenat och kommunionförsamling, hvilka delvis hafva olika behof och derföre kräfva olika behandling, måste läran om den uppbyggande församlingsvården framställa den själavårdande verksamheten både för så vidt den närmast hänför sig till det kyrkliga katekumenatet och till kommunionförsamlingen. I

förstnämda afseende bör pastorns ställning till folkbildningen, sådan den förmedlas af den på kristlig och kyrklig grund bygda folkskolan, tagas i skärskådande, äfvensom konfirmationsundervisningen, för så vidt den är af själavårdande natur d. ä. icke i anseende till dess formela, utan endast till dess andligt pedagogiska sida. I sammanhang härmed bör ock någon uppmärksamhet egnas åt själasörjarens pligt att, såvidt möjligt, direkt inverka på hemmen, såsom de första plantskolorna för katekumenatet. Vid behandlingen af omsorgen om kommunionförsamlingen åter förekomma dels de själavårdande kyrkliga samtal, som i form af kyrko-, predikooch kommunionförhör äfvensom såsom husförhör äro af den djupaste betydelse för församlingslifvets utveckling, dels den själavårdande förkunnelsen af Guds ord sådan den i kultpredikan men äfven vid bibelstunder i kyrkan och hemmen förekommer.

Hvad derefter angår det värnande själasörjarearbetet eller själavården, för så vidt den afser skyddandet af församlingslifvet för förderfvet af villolära, partiväsen och osedlighet, så måste vid framställningen häraf den själavårdande apologetiken, polemiken och tukten tagas i betraktande. Då härvid icke kan göras någon skilnad emellan katekumenat och kommunionförsamling eller rättare, då till det förra icke kan tagas speciel hänsyn, så uteblir här den i förra afdelningen förekommande särskilda behandlingen af dessa båda delar af församlingen.

Samma förhållande eger rum vid behandlingen af den sista afdelningen af läran om församlingsvården, eller den om församlingsledningen. Utom hvad i detta afseende måste påpekas angående vigten af föredömet af en helig vandel å själasörjarens sida, har att tagas hänsyn till de vigtigaste af de relationer i hvilka själa-

sörjaren kan inträda, och hvilka icke blott i allmänhet ega någon betydelse för hans själavårdande verksamhet, utan på hvilka hans sätt att gå till väga kan och bör få ett bestämmande inflytande. Särskildt måste framhållas, huru pastorn har att taga initiativet till sådana anordningar, hvilka på direkt eller indirekt sätt tjena till församlingslifvets renande, stärkande och höjande. — —

Själavårdslärans andra del har att i sin senare afdelning behandla den *individuela själavården*. Denna har uteslutande afseende på den enskilde och hänför sig till hans egendomliga samvetsställning och i sammanhang dermed stående andliga behof. Reglerna för vården om de enskilda själarne böra derföre i första hand meddelas med fästadt afseende på de olika andliga tillstånden. En så vidt möjligt ingående framställning af dessa tillstånd och de deraf betingade behofven jemte anvisningar, huru de böra enligt bibliskt-psykologiska grundsatser behandlas måste således allraförst meddelas. Utvecklingen bör gå nedifrån och uppåt, så att de från kristendomen längst bortkomna själarne först tagas i betraktande och sedan i stigande följd alla andra ända till de troende och pånyttfödda. Ehuru man i enstaka fall kan tvista om hvilken andlig belägenhet är den från kristendomen mest skilda, så torde dock följande ordning kunna anses berättigad: 1:o *förnekare* och *skeptici;* 2:o *indifferentister*, så väl teoretiska som praktiska (syndasäkre); 3:o *separatister* och *svärmare;* 4:o *uppväckta* och *andligen bekymrade* samt 5:o *troende* och *pånyttfödde.* En särskild rubrik torde dessutom de *själssjuke* förtjena d. ä. sådana som utan att vara vansinnige dock lida af sådana mentala rubbningar, hvilka verka hämmande och störande på själslifvet (hypokondri m. m.).

I en andra afdelning har läran om den individuela själavården att framställa denna vård i afseende på men-

niskor i sådana yttre omständigheter och lägen, hvilka kräfva en modifiering af det af själstillståndet betingade behandlingssättet. Allraförst kommer härvid i fråga den vigtiga själavården vid sjuk- och dödssängarne[1]), sedan den som bör egnas brottslingar och fallna eller själavården i fängelser, straffanstalter, räddningshem m. m. En särskild paragraf torde ock böra egnas åt behandlingen af fall af mera kasuel natur, framför allt åt den ofta granlaga uppgiften att stifta frid emellan oeniga makar, äfvensom åt den själavårdande undervisningen med afseende på edgång. Slutligen bör icke lemnas ur sigte, huru olika stånd, bildningsgrad och förmögenhetsvilkor kunna till någon del betinga olikhet i det själavårdande behandlingssättet och umgänget. Någon särskild framställning af den själavård, som bör egnas de rike och bildade till åtskilnad från den, som bör meddelas de fattige och okunnige m. m., kan naturligtvis icke ifrågakomma, men ett visligt afseende äfven på omständigheter af sådan hufvudsakligen yttre art, som de antydda, är dock lika visst af nöden, som dessa omständigheter i väsentlig mån inverka på menniskornas åskådningssätt och dermed icke sällan på deras karaktär.

---

1) För en uttömmande behandling af denna vigtiga del af herdens själavårdsgerning torde böra fästas särskild uppmärksamhet på sådana sjukdomsformer, hvilka falla inom det mysteriösas område t. ex. vissa arter af vansinnet, »besattheten» m. m., men dels höra väl sådana företeelser till sällsyntheterna och äro så oregelbundna, att någonting allmängiltigt om dem svårligen kan framställas, dels fordras för en icke alltigenom underhaltig behandling af detta svåra ämne en erfarenhet, som icke står förf. af denna lilla skrift till buds. Han kan derföre icke utlofva någon framställning härom.

§ 4.

Historia och litteratur.

I den apostoliska församlingen gestaltar sig själavården i enlighet med den äkta bibliska åskådningen af förhållandet emellan församlingen ock den enskilde troende. Individualistisk isolering var för den apostoliska kyrkan lika främmande som misskännandet af individens betydelse gent emot samfundet. Såsom den enskilde i innerligaste mening bars af samfundet och endast i den kristliga gemenskapen ansågs kunna vinna sann kristlig karaktärsbildning, så visste man ock att befordrandet af hvarje individs andliga förkofran var nödvändigt för samfundets normala utveckling. Själavården, öfvad dels af apostlarne och presbytererne såsom församlingsvård och noggran vård om den enskilde dels af de troende inbördes såsom brodersvård, var derföre sammanfattningen af allt det, som ingick i församlingsvården och vården om hvarje enskild troende (Apostl.G. 20: 31).

Såsom den h. Skrift är själavårdens källa, så är den *apostoliska församlingen* med afseende på själavården af typisk betydelse. De i Skriften lemnade, förut i ett annat sammanhang till en del citerade reglerna för den kristliga själavården angifva, huru det i apostlakyrkan förhöll sig med densamma. Då längre fram kommer att lemnas mera detaljerade antydningar om

den apostoliska praxis i detta afseende, må här blott påpekas, huru i den apostoliska kristenheten församlingen lefde i den enskilde och den enskilde i församlingen på ett sätt, som närmade sig det ideala. Den enskilde kände sig endast i gemenskap med församlingen såsom kristen, såsom Kristus tillhörande, och kunde således ej skilja församlingens sak från sin egen och vice versa. Församlingsmedvetandet, eller hvad vi i våra dagar pläga kalla kyrkligheten, det kyrkliga sinnet, var en makt, som beherskade alla troende och sammanband dem till en verklig inre och yttre enhet. Under församlingens af Anden genomträngda och derföre af Andens kraft åtföljda auktoritet böjde sig villigt den enskilde troende, för honom var skilsmessan från församlingen skilsmessan från Kristus sjelf. Å andra sidan förspörjes dock icke denna hårda, oböjliga och falska objektivitet, som qväfver det individuela, nivellerar de personliga åtskilnaderna och låter den yttre föreningen med samfundet och underdånigheten under dess stadgar vara afgörande för den enskildes andliga ställning. De troende tillhöllos just af den gudomliga auktoritetens bärare och målsmän att omedelbart hålla sig till hufvudet, Kristus, (Koloss. 2: 8, 19. Ef. 4: 15, 16), ty endast derigenom kunde de vara rätte lemmar i hans kropp, församlingen. Icke iakttagande af yttre gudaktighetsöfningar eller undergifvenhet under hierarkiska ordningar, icke ens dopet i och för sig utan dopet och den personliga tron, hvilka åtminstone ingen apostel tänkte såsom åtskilda, då de upphöja det enas eller det andras herlighet, betingade rättigheten till det kristna namnet. I följd af denna innerliga förmälning emellan det objektiva och subjektiva i kristendomen hade ock församlingslifvet likasom det individuela troslifvet en sundhet och kraft, som under ingen kyrkans senare period kunnat uppnås.

I harmoni med detta förhållande stod å ena sidan den vidsträckta lärofriheten och å andra sidan vördnaden för församlingens föreståndare och framför allt för apostlarne. Alla de rika andliga gåfvor, med hvilka den ursprungliga kyrkan var prydd, fingo utan hinder framträda till hennes uppbyggelse, och den enda tygel, som dervid lades på den enskilde, var den som betingades af det värdiga och med god ordning öfverensstämmande (1 Kor. 14: 40). Men derjemte beherskade den apostoliska myndigheten — sanningens egen myndighet — det kyrkliga lifvet, och om också icke alltid lärogåfvor, och då ej heller läroembetet, voro förenade med föreståndarekallet, så var väl dock detta regel och i alla händelser betraktadt såsom det mest önskvärda (jfr 1 Tim. 5: 17 [1]).

Denna sakernas ställning betingade själavårdens i den första församlingen art och karaktär. Med största trohet och vishet arbetade apostlarne dels omedelbart, dels medelbart genom sina så att säga förtroendemän (Timoteus, Titus o. a.) och genom presbytererna på församlingslifvets utveckling. Deras bref äro i fullaste mening af själavårdande natur, vändande sig lika mycket till församlingen såsom sådan som till hennes enskilda medlemmar. Och huru presbytererna hade att utöfva själavård såsom en deras kall tillhörande sak, derom undervisar isynnerhet pastoralbrefven och Apostl. G. 20: 17—35. Men på samma gång var de troendes inbördes förhållande genomträngdt af själavårdande omsorg om hvar den andre med broderlig tukt, varning, förmaning, tröst och uppmuntran (Rom. 16: 17; Gal. 6: 1; 1 Thess. 5: 11, 14; Ebr. 10: 24, 25), och apostlarne voro icke mindre angelägna om öfvandet af denna brodersvård än om lärarnes trohet i deras herdearbete. De härför nödiga gåfvorna saknades icke heller, likasom å andra

1) Jfr *Thiersch*, Die Kirche im apostolischen Zeitalter, Augsb. 1878, sid. 157.

sidan det ej saknades synd och skröplighet, frestelser och faror af alla slag, mot hvilka just själavården skulle bilda ett mäktigt värn.

Ju närmare det lider mot slutet af den apostoliska tiden desto fastare och bestämdare blir den yttre församlingsordningen, och alltmer framträder presbyterembetet såsom ett särskildt stånd med funktioner, som kräfde personernas odelade krafter. Att då ock själavården börjar fattas såsom huvudsakligen ett presbyterernas åliggande är naturligt, men ännu stod man i den första renheten, det kristna broderskapet var ännu en verklighet och något spår af hierarkiskt samvetstyranni å ena sidan och vidskeplig form- och bokstafsgudstjenst å den andra kunna ej upptäckas.

§ 5.

Fortsättning.

Under den gammalkatolska perioden (fr. 100 t. 311), då med ett allt bestämdare utbildadt hierarkiskt kyrkoskick en legal uppfattning af kristendomen börjar undantränga den evangeliska anden, förlorar själavården efter hand sin bibliskt evangeliska karaktär och tar mer och mer gestalt af kyrkodisciplin, ehuru ännu med bestämd riktning till, låt vara nomistiskt färgad, innerlighet.

Under den *gammalkatolska perioden*, som börjar från och med det andra århundradet och räcker till Constantin den store, lägges grundvalen till den gigantiska kyrkobyggnad, hvars spets slutligen blir det gregorianska påfvedömet. Redan under den första hälften af tid-

skedet, blir skilnaden emellan församlingen och hennes föreståndare så skarpt markerad, att den kommande tidens oevangeliska åtskilnad emellan klerus och laici redan tydligt framskymtar. I sammanhang härmed märkes ock början till den legala uppfattning af kristendomen, som är medeltidskyrkans *πρώτον ψένδος*. Själavården börjar derföre redan nu förändra karaktär: den blir under *botväsendets* utbildning småningom af mera disciplinär än evangelisk art. Men den höga ande, som ännu besjälade kyrkan, och som under hennes långa martyrium gjorde hvarje hennes medlem till en Jesu Kristi stridsman, hvilken nästan dagligen fick vara beredd att gifva sitt lif för sin tro, gaf ännu en sådan lyftning och innerlighet åt hennes själavårdande arbete, att de betänkliga konseqvenserna af den oevangeliska princip, som börjat bemäktiga sig henne, ännu icke kommo i dagen. Då likväl martyriet blef det kristliga ideal, hvars vinnande ansågs utplåna alla synder och medföra afgjord rätt till den eviga kronan, kunde det icke fela att insigten på hvad kristlig karaktär och kristlig sedlighet är grumlades, och att grunden lades för denna vidskepliga relik- och helgondyrkan, hvilken ännu i dag är en så stor kräftskada i de katolska kyrkornas lif.

Bland denna tids för lärdom, fromhet och herdetrohet framstående kyrkolärare intaga tvifvelsutan Cyprianus och Tertullianus de främsta rummen. Särskildt kan den förstnämde i själavårdens historia icke förbigås. Ehuru han hyste och förfäktade grundsatser, hvilka inneburo dels frukter af den föregående, dels frön till den kommande tidens missriktning, så framstår han dock såsom en församlingsherde, hvilken under tider af de svåraste trångmål, vet att med lika mycken vishet och nykterhet som med kärlek och sjelfuppoffring sörja för

sin hjord. Han blef ock bevärdigad med att få för sin öfverherde och för den honom anförtrodda hjorden gifva sitt lif. Och Cypriani ande lefde i många den tidens biskopar och presbyterer. Voro deras embeten och personer mången gång föremål för en vördnad, som måste anses öfverdrifven, så voro de också män, hvilka i allt görande och låtande visade sig hafva grundligt förstått en menniskosjäls värde, och hvilkas själavård derföre, hvilka brister den än kunde ega, dock icke bristade i kärlekens hänförelse för själars frälsning. Af skrifter under denna period, hvilka hafva själavårdande karaktär, torde de förnämsta rummen intagas af Cypriani *De unitate ecclesiæ*, *Epistolæ sex ad clerum*, *Epist. septem ad Rogatianum presbyterum*, samt *De lapsis*. Äfven Tertulliani *Exhortatio ad martyres* kan räknas hit.

§ 6.

Fortsättning.

Den begynnelse till den kyrklige andens urartande, som framträder redan i gammalkatolska perioden, utvecklar sig under den genom Constantin den store inledda statskyrkoperioden till kyrklig formalism å ena och oevangelisk askes å den andra sidan, i följd hvaraf själavården får en öfvervägande kyrkodisciplinär natur, och ehuru tidskedet icke saknar många enskilde lärare, som öfva själavård i mera biblisk anda, så visar icke minst just deras klagan öfver det kyrkliga lifvets förfall, huru stor bristen var på sann evangelisk själavård.

Från och med *Constantin* inträder kyrkan i ett helt nytt och af faror uppfyldt läge. Den hedniska staten icke blott gifver kyrkan sitt erkännande, hon uppgifver i viss mening sig sjelf och begär inträde i kyrkan: idéen om en kristlig stat dyker plötsligt upp och mötes af kyrkan med ett bifall, som nästan allt för skarpt kontrasterar emot hennes förra uppfattning af sin ställning i denna verld. Men i den kristliga statsidéen inhererar idéen om statskyrkan, och småningom eröfrade i sjelfva verket den gamla romerska föreställningen om statsreligionen med dess exklusivitet äfven det kristligt-kyrkliga medvetandet. De ansatser till den redan förut framskymtande uppfattningen af kyrkan såsom en politia externa blefvo härigenom mäktigt befordrade, och konseqvenserna med afseende på själavården dröjde icke att infinna sig. Under perioden från Constantin t. o. m. Carl den store (omkr. 800), beherskas kyrkan af staten eller kejsarmakten, framförallt i orienten. På samma gång den största delen af kyrkans ledare böja knä för denna makt, få de i utbyte hennes tvetydiga tjenster till bekämpande af kätterierna och till genomförande af hennes ordningar på det för henne upplåtna folklifvets område. Att en apostolisk församlingstukt icke längre kunde uppehållas i de masse-församlingar, som genom kyrkans förvandling till stats- eller folkkyrka uppkommo, var naturligt, och lika naturligt var, att den legala uppfattningen af kristendomen skulle vinna nästan obestridt herravälde. Massorna kunna nu en gång icke hållas i ordning utan yttre tvångsmedel, och utan dessa medel, utan hennes delvisa omgestaltning till en yttre rättsinstitution med tvångsmedlen till väktare och försvarare, kunde ej kyrkan tänka sig möjligheten att blifva folkens uppfostrarinna. I sammanhang härmed blef gudstjensten allt bestämdare liturgiskt formulerad,

sakramentens opus operatum utträngde predikan, och prestens medlande verksamhet sattes i stället för den personliga tillegnelsen af den frälsande nåden. Formalismen blef det karakteristiska för tidens kristendom. Själavården fick samma prägel. Icke hjertats väckande till sann bättring och tro genom tillämpningen på den enskilde af lagens dödande och evangelii lefvandegörande ord, icke själens införande i gemenskap med Kristus och bildande till likhet med honom är målet för själavården, utan i stället framkallandet af en mängd yttre bättringskriterier samt i allmänhet en den vanliga kristendomens mått öfverskjutande s. k. kristlig fullkomlighet, hvilken skulle uppnås genom yttre andliga öfningar och verk, hvilkas omskapande verkan på det inre lifvet man ibland satte så högt, att Kristus syntes blifva alldeles obehöflig.

Sammanblandningen af kyrkan och verlden framkallade i allvarligare själar behofvet att så mycket grundligare fly verlden. Men denna verldsförsakelse fattades också väsentligen orent, och så uppstod munkväsendet. Dettas betydelse får icke misskännas. Det innebar allraförst en kraftig protest emot kyrkans förverldsligande och det vidmakthöll medvetandet om det kristliga idealet. Mycken uppriktig fromhet dolde sig under munkkåpan, och från munkväsendet utgick många väckande inflytelser till församlingarne. I orienten bar munklifvet dock hufvudsakligen denna kontemplativa karaktär, som gjorde det tämligen ofruktbart för det kyrkliga lifvet, men i vesterlandet antog det en mera praktisk natur och blef, efter att hafva bestått i folkvandringens stormar, det kraftigaste medel för beredande af den tingens nya ordning, som uppväxte på det gamlas ruiner. Munkarne blefvo i flere hänseenden de råa folkens uppfostrare och utöfvade äfven ett helsosamt inflytande på det sekulära presterskapet. Att emellertid värdet af den

själavård, som genom munklifvet kom de inom kyrkan upptagna folken till godo, betydligt reduceras, så snart den betraktas från biblisk synpunkt, torde knappast behöfva påpekas. I munkväsendet framför allt lefde tidehvarfvets falska kristendomsåskådning. Dess askes var alltför mycket en blott yttre, och det kristliga lifvet fattades icke såsom ett organiskt helt, utpräglande sig i en verkligt andlig karaktär efter Guds sons bild, utan mera såsom en summa af en hel mängd särskilda dygder och gerningar, ja öfverloppsgerningar. Så väldigt intryck åtskilliga asketer än kunde göra på de massor af menniskor, som valfärdade till dem såsom till Guds helgon, så eldande till efterföljd deras från verldslifvet afdöda gestalter än voro för många enskilda, någon djupgående förbättring och lyftning i församlingens tillstånd kan man icke påstå, att de åstadkommo. Och att detta tillstånd var i hög grad sorgligt, derom vittnar ej blott de bittra klagomålen från nitälskande lärare (Augustinus, Krysostomus, Gregorius af Nazians m. fl.) utan ock alla af historien gömda minnen från denna tid. Också skulle kristendomen, äfven om han fortlefvat i sin ursprungliga renhet, svårligen kunnat hinna att under loppet af de sekler, om hvilka är fråga, med sin andliga surdegskraft genomtränga de många folkslag, med hvilka han kom i beröring. Huru mycket mindre kunde den då i sitt förfalskade skick och representerad af ett presterskap och ett munkstånd, som icke stod högt vare sig i bildning eller i andlig kraft och karaktär, bevisa sig vara jordens all synd och upplösning öfvervinnande salt.

Af den litteratur från denna period, som behandlar till själavården hörande ämnen, må utom de af de *kyrkliga koncilierna meddelade föreskrifterna för presternas lif och verksamhet* nämnas endast Augustini förtjenstfulla

verk *De Catechisandis rudibus* och *Doctrina christiana*, det förra dock närmast tillhörande kateketiken och det senare homiletiken, vidare Krysostomi *περὶ ἱερωσύνης* (på svenska af Skarstedt) samt Gregorii d. stores *De pastorali cura*, ett arbete, hvaröfver ännu i våra dagar lärer förelästs vid ett tyskt universitet[1]).

§ 7.

Fortsättning.

Medeltidskyrkans hierarkiska karaktär, rent legala kristendomsuppfattning och vidskepliga gudstjenst omöjliggjorde en evangelisk själavård. Församlingsvården går upp i kyrkoregemente och den individuela själavården i en kyrkodisciplin af groft köttslig art. Hjertepunkten i denna disciplin är den kyrkliga bikten, som med sitt följe af botöfningar alltmer förvandlas till ett opus operatum. Den pedagogiska nytta, biktinstitutionen åtminstone delvis medförde, omintetgöres i samma mån aflatsväsendet utbildas, hvars spets, aflatshandeln, utgör höjdpunkten af det kyrkliga förderfvet och är den vidriga motsatsen till all sann själavård. Ehuru inom munkordnarne delvis en bättre själavård eger rum och klostren i flere fall utöfvat ett helsosamt inflytande på det kyrkliga lifvet, så är klosterväsendet till sin idé allt för mycket stridande emot den evange-

1) Skarstedt: Kyrklig själavårdslära, sid. 9.

liska principen, för att det i längden skulle kunna undgå att öka förfallet inom kyrkan. Endast i några af kyrkan förföljda eller med misstroende betraktade sekter och föreningar samt i de reformatoriska rörelser, som i synnerhet mot slutet af perioden uppstå, visa sig allvarliga och framgångsrika bemödanden om en sundare och kraftigare själavård.

Under den följande, den *romerskt-katolska*, perioden (800—1517) eller tiden för påfvedömets utbildning, dess kulmen och regress, kommer den falska kristendoms- och kyrkoprincipen till fullt herravälde och får utveckla sig i sina konseqvenser. Om själavård i evangelisk mening kan icke mera talas. Deltagandet i en helt och hållet liturgisk gudstjenst med det försonande messoffret till spets träder i stället för trons och kärlekens lif och verk. Observerandet af de kyrkliga stadgarne blir hufvudsak, och kyrkan garanterar saligheten åt hvar och en, som i allt subordinerar sig under hennes auktoritet. Emellertid saknades icke en slags själavård af största betydelse, eburu den i följd af sin karaktär snarare förtjenar namn af en institution för kyrklig polisdisciplin. Det är i det nu fullt utbildade *biktväsendet*[1]) denna anstalt framträder. Det stora inflytande på samvetena kyrkan genom biktstolen utöfvade, tjente visserligen i ej ringa mån att befordra yttre kyrklighet och att böja de råa folken under den i flere hänseenden välgörande kyrkliga auktoriteten, men dessa fördelar köptes allt för dyrt med förlusten af samvetets frihet, i utbyte mot

1) Jfr Beichte und Absolution af Kliefoth, Schwerin 1856. *Steitz*, das römische Busssakrament, Frankfurt 1854. Art. *Schlüsselgewalt*, III, i Realencyklopedien.

hvilken andligt mörker och köttslig säkerhet rikligen erhöllos. I sammanhang med biktinstitutionen trädde snart aflatsväsendet, hvari det kyrkliga förderfvet nådde sin höjdpunkt. Ju mera aflatsväsendet utbildades, desto mindre kunde någon själavård komma i fråga, och sjelfva biktinstitutionen led intrång deraf.

I Tyskland skulle de kyrkligt politiska *senddomstolarne* jemte biktstolen verka för själavården på medeltidskyrkans sätt, men blefvo snart nog hufvudsakligen verktyg för uppspårande och bestraffande af kätteriet. Detta var dock i sjelfva verket fullkomligt öfverensstämmande med den af påfvedömet beherskade kyrkans anda. Ty enligt henne finns i grunden endast en själaförderflig synd, nämligen olydnaden för hennes lagar, föraktet för hennes auktoritet, och det var då fullkomligt följdriktigt, att själavård blef likbetydande med kätteriets bekämpande.

Munkväsendet, sådant det framträdde omgestaltadt efter Benedicti regel och sammanslutande sig gruppvis i kongregationer, verkade till en tid välsignelsebringande. Män sådane som Bernhard af Clairvaux († 1153[1]) öfvade själavård icke blott inom klostren utan äfven i vidsträckta kretsar utom dem. Såsom Bernhard höjde sig öfver de flesta af sina samtida i evangelisk insigt och särskildt mot slutet af sitt lif kom ifrån det öfverskattande af den yttre askesen, som drifvit honom att nära nog förderfva sin kropp, så förstod han att med äkta pastoralvishet behandla själaangelägenheter och öfverallt der hans ande fick ett grundligare inflytande uppstod ett kristligt allvar, som, om ock icke fritt från tidens skefheter, dock innebar vittnesbörd om, att äfven medeltidens kyrka, så bundna hennes händer än voro, dock ännu kunde välsigna.

1) Jfr »Der heilige Bernhard», af Neander.

Längre fram uppträdde tiggarordnarne såsom bärare af en inre mission, hvilken hufvudsakligen innefattade predikan och själavård. Enskilde såväl fransiskaner som dominikaner hafva utan tvifvel verkat mycket godt och väckt och befordrat ett andligt lif, som hörde till tidens ljusa sida. Så kan t. ex. icke nekas, att den väldige folkpredikanten, fransiskanermunken *Berthold* utöfvade ett djupt och helsosamt inflytande på de massor, som med hänförelse lyssnade till hans på ett lika originelt som kraftigt språk hållna predikningar. Också hörde flere af de mest framstående mystikerna, hvilka mot medeltidens slut voro nästan de ende, som läto evangelii ljus lysa inom kyrkan, till dominikanerorden (mäster Eckart, Tauler, Suso), och såsom deras personligheter hörde till de ädlaste uppenbarelserna af det kristendomslif, som rörde sig i medeltiden, så var ock den verksamhet, som flere af dem i själavårdens intresse utöfvade utan tvifvel af jemförelsevis stor betydelse. Men i det stora hela blef tiggarordnarnes arbete af litet gagn. Fastmera befordrades genom dem verkhelighet och vidskepelse i hög grad och det påfliga tyranniet hade i dem sitt kraftigaste stöd. Särskildt har dominikanerorden gjort sig förhatlig genom sitt handhafvande af inqvisitionen, hvars metod att omvända kättare och affällingar var mycket beqvämare än det så besvärliga predikandet med dess obetydliga resultat.

Hugnerikare är det att betrakta några af de för kyrkan mer eller mindre fremmande och af henne misstänkta eller förföljda andliga föreningarne, äfven der de, som understundom skedde, öfvergingo till sekter. Hos Waldenserna fans icke blott en grundlig skriftkunskap, utan, bortstötta af kyrkan, visste de äfven att ordna ett församlingslif, för hvilket den broderliga själavården var ett utmärkande drag. Och »Gudsvännerna», »bröderna och systrarna

af det gemensamma lifvet» utgöra föreningar af de stilla i landet, i hvilka den sanna kristendomen, som ej längre tåldes i klostren, likasom den förjagats från det allmänna kyrkoväsendet, fann ett hem.

Slutligen framstå åtskilliga enskilde, hvilkas vittnesbörd om sanningen och nitälskan för det fruktansvärdt försummade folkets andliga väl ej blott gifver dem en framstående plats i själavårdens historia utan äfven gör dem till banbrytare för den nya tid, som med reformationen skulle uppgå öfver folken. Först och främst möter oss här Wicliff († 1381), denne glödande ande, full af frimodighet och hänförelse för både det apostoliska ordets och det apostoliska predikoembetets härlighet. Från honom utgick bland det engelska folket en inre mission af evangelisk art, som bildade en god anknytningspunkt för reformationen.[1]) Äfven Hus och Milicz i Böhmen, J. v. Wesel vid Rhen († 1481) m. fl., framför allt den förstnämde, hafva genom predikan och litterär verksamhet haft djupt och vidsträckt inflytande på folket samt såsom själasörjare inlagt mycken förtjenst. Om de ock, likasom skrifterna af G. Groot, Florentinus och Th. a Kempis samt den Tyska teologien, i åtskilliga stycken ännu lida af oklarhet, en kristendom i innerlighet, i anda och sanning, en helighet och kärlek, som är något helt annat än det kyrkliga ceremoniväsendet, förkunna de dock, och genom dem börjar mångenstädes en rörelse i själarne, som bereder dem för det ljus, hvilket genom reformationen skulle skänkas dem.

Den kyrkliga pastorala litteraturen under den beskrifna perioden representeras framför allt genom de s. k. *Bikt-* och *penitensböckerna*, hvilka dels afsågo att med-

1) Jfr. The History of the church of Christ, by *Jos. Milner*, London 1847 Vol. III. sidd. 272—386. *Niedners* Lehrbuch der christlichen Kirchengeschichte, Berlin 1866. § 156.

dela en slags högre pastoralteologi, naturligtvis med hufvudsakligt afseende på bikten, dels voro ämnade till omedelbart praktiskt bruk, således ett slags biktbandböcker. Dessutom fans ett icke obetydligt antal uppbyggelse-skrifter för det egentliga folkets behof, ja äfven den h. Skrift icke blott i sin latinska (Vulgata) utan äfven i tysk drägt var mera allmänt spridd än man vanligen antar.[1]) Huruvida de dock verkligen allmännare begagnades, det kan man, särskildt om man härvid tänker på det egentliga folket, bönderna och landtbrukarne, väl med skäl draga i tvifvelsmål. De voro, dessa biblar och andaktsböcker, väl hufvudsakligen att finna hos medlemmarne af de ofvan omnämda andliga föreningarne och hos dem, hvilka med dessa stodo i gemenskap. Deremot lefde den andliga sången, såsom folksång, på folkets läppar så mycket lifligare måhända, just derföre att hon ännu icke vunnit burskap såsom församlingssång vid gudstjensterna. Bland pastoralerna från medeltiden framstå för öfrigt Bernhards af Clairvaux skrifter: *Libri V de consideratione*, *De moribus et officio episcoporum* och *De vita et moribus clericorum*.

§ 8.

Fortsättning.

Genom reformationen kom själavården både såsom församlingsvård och vård om individen till sin rätt. På samma gång personlighetens betydelse först nu vinner verkligt och fullt erkännande, göres

1) Till år 1500 skola ej mindre än 98 upplagor af bibeln ha utkommit. En af de mest berömda uppbyggelse-böckerna är den troligen i slutet af 14:de eller början af 15:de årh. utkomna: »*Der Seele Trost*».

under reformationstidehvarfvet försök att rekonstruera församlingslifvet enligt bibliska grundsatser, hvilka dock nästan mera i den reformerta än i den lutherska kyrkan krönas med framgång. Snart domnar likväl den reformatoriska andan, och under det att i lutherska kyrkan, som i själavårdens intresse behåller biktinstitutionen, formalism af antinomisk karaktär tager öfverhand, vinner samma formalism, men af öfvervägande lagiskt skaplynne, välde i den reformerta kyrkan. Så uppgår äfven i de evangeliska kyrkorna församlingsvården efter hand i kyrkoregemente och den individuela själavården i kyrkodisciplin, dock under en växande reaktion af den evangeliska andan, som omsider bryter fram i en på församlingslifvets rening genom kraftig själavård riktad reformatorisk rörelse.

Reformationen medförde samvetets frigörelse från träldomen under menniskostadgar, omintetgjorde, åtminstone i princip, presttyranniet och bortsopade hela den mängd af satisfaktioner, som den vanslägtade kyrkan insatt såsom salighetsvilkor. Läran om de kristnas allmänna, ur dopet härledda, prestadöme återinsatte församlingen i hennes rättigheter, tillintetgjorde prestens medlareställning och förvandlade honom från offerprest och kyrklig polisman till predikant och själasörjare. Genom sina giftermål och dermed följande familjelif kommo presterna också i en helt annan ställning än förut till det sociala lifvet i staten, och munkaskesens förmenta helighet fick gifva vika för fordran på den kristliga sedlighetens förverkligande inom de vanliga lefnadsförhållandena.

I följd af sina nu antydda principer måste reformationen vara ytterst angelägen om att förse kyrkans medlemmar hvar för sig med förutsättningarne för och medlen till förverkligande af deras kallelse. Icke blott genom predikan, som blef gudstjenstens »förnämsta stycke», utan ock genom bibelns så vidt möjligt allmänna spridning, genom bibringandet af färdigheten att kunna läsa den samt genom ifrigt bemödande att inplanta kristlig kunskap ville reformationen höja församlingslifvet och sätta den enskilde i stånd att vinna den tros-sjelfständighet, hvilken medeltidskyrkan var så angelägen om att hindra eller qväfva. Då hon hvarken ville eller kunde uppgifva kyrkans karaktär af att vara folkkyrka, såsom hon ock ifrigt försvarade barndopet, måste hon, om hon eljes skulle bli trogen sin individualitets-princip, på ett helt annat sätt än den gamla kyrkan låta sig vårda om barnen och ungdomen eller i allmänhet om det kyrkliga katekumenatet. Derföre blef ock folkskolan ett reformationens barn, och om det än dröjde länge innan denna i någon mån blef det hon borde vara[1]), så var dock grundsatsen om kyrkans pligt att meddela hvarje döpt barn kristlig undervisning och om hvarje döpt menniskas rätt att erhålla denna undervisning häfdad på ett sätt, som blef af genomgripande betydelse för hela det kyrkliga lifvet. Hvad åter omsorgen om kommunionförsamlingen angår, så framträdde den icke blott i den vigt man tillerkände predikan, utan ock i den förändrade betydelse, som den inom lutherska kyrkan bibehållna biktinstitutionen erhöll. Denna skulle blifva i sann mening af själavårdande karaktär, och fastän särskildt Luther såg biktens värde hufvudsakligen i den dermed förbundna

1) Enskilde furstar, t. ex. Ernst den fromme af Sachsen-Gotha († 1676), nitälskade dock så ifrigt för sitt folks bildning, att färdigheten att läsa och skrifva blef rätt allmän bland deras undersåtar.

aflösningen, så var han dock å andra sidan mycket angelägen om, att det enfaldiga folket måtte i biktstolen troget och allvarligt undervisas i sin salighetssak.

Anmärkas bör emellertid, att den lutherska reformationens karaktärsolikhet med den schweitziska gaf hennes själavård en väsentligen annan prägel än den, som utmärkte den reformerta kyrkans själavård. Under det att den senare i ytterligheten af sin opposition emot påfvekyrkan syntes mera konseqvent än den evangeliska församlingen häfda den kristliga frihetens grundsats, råkade hon dock, ehuru i annat hänseende, i samma fara, i hvilken den gamla kyrkan fallit, nämligen nomismens. Hennes ensidiga, abstrakta skriftprincip, hennes trälande under bokstafven och hennes betonande af hvad hon kallade Kristi konungavälde i församlingen gjorde henne till en i grunden hierarkisk kyrka i nästan lika hög grad som den romerska. Å andra sidan intog den konservativa lutherska kyrkan, som skenbart uppträdde med mycket mindre sjelfständighet än systerkyrkan, och som af Calvin ådrog sig beskyllningen för semipapism, i sjelfva verket den evangeliska frihetens ståndpunkt. Ja, detta ända derhän, att hon lopp fara för antinomism. Derföre framträdde själavården i den reformerta kyrkan såsom uteslutande privat, på samma gång den största vigt lades på kyrkotukten, hvilken skulle handhafvas af hela den presbyterianska kyrkostyrelsen och principielt innefattade ett afgjordt lagiskt tvång. Sedlighet och allvar, för hvars häfdande den borgerliga myndigheten utan tvekan anlitades, var det betecknande för den af den calvinska anden beherskade reformerta kyrkans lif. Den lutherska kyrkan åter fattade själavården hufvudsakligen såsom ett evangeliskt tröstemedel, och i det hon gjorde den till en allmänt kyrklig angelägenhet, knöt hon den, som sagdt, till biktinstitutionen, hvars förnämsta del den

ovilkorliga aflösningen blef. Med allt inskärpande af pligten att i biktstolen undervisa folket kunde det icke undvikas att denna officielt kyrkliga själavård blef starkt färgad af just den formalism, som man bekämpade i den romerska kyrkan, fastän icke så, att samvetena blefvo besvärade af en mängd menniskobud och godtyckligt pålagda satisfaktioner, utan tvertom blefvo invaggade i köttslig säkerhet. Framför allt egde detta rum då efter den reformatoriska hänförelsens utslocknande trons och syndaförlåtelsens väsen alltmera missförstods, i det den senare fattades såsom en yttre frisägelse från syndens skuld och straff och den förra såsom bifall till den rena läran i stället för hjertats botfärdiga och förtröstansfulla omfattande af Kristus och hans förtjenst. De lefvande protester emot denna alltmera öfverhandtagande kyrkliga formalism, som höjdes af flere kraftiga vittnen, förklingade i det hela ohörda, låt vara att många enskilda genom dem uppväcktes till sant kristligt allvar. Sådana vittnen voro framför allt Joh. Arndt och Valentin Andreæ före trettioåriga kriget. Om redan före detta krig den kyrkliga ställningen icke var den bästa, så gaf den förvildning, som detsamma förde med sig, dödsstöten åt den tukt och ordning som fans. Emellertid saknades icke heller under denna sorgliga tid i Tyskland gudsmän, som med outtröttligt arbete och trogen själavård sökte uppbygga församlingen. Joh. Gerhard, Chr. Scriver och H. Müller torde framför andra härvid böra ihogkommas.

Den rekonstruktion af kyrkotukten och det återställande af kyrklig sed och ordning, som försöktes efter trettioariga krigets slut, medförde icke det eftersträfvade resultatet. Formerna återupprättades visserligen, men anden var och förblef borta. Biktinstitutionen blef en källa till kyrkligt och sedligt förfall genom det mekaniska sätt, hvarpå den både af prester och försam-

lingar brukades. Om redan förut en H. Müller och andra med honom klagat öfver densamma såsom »en af de fyra stumma kyrko-afgudarne», så yttrar sig professoren i Rostock Th. Grossgebauer i sin år 1661 utgifna bok »*Wächterstimme aus dem verwüsteten Zion*» ännu bestämdare i afseende på densamma. Han fordrar rent af dess afskaffande, i det han anser, att de hemliga synderna böra biktas endast inför Gud, att blott de uppenbara, grofva synderna kräfva en rekonciliation inför eller med afseende på församlingen, och att här allena retentionen och absolutionen hade sin plats. Han är förelöparen till den riktning, som i sina på det kyrkliga lifvet riktade reformatoriska bemödanden föranledde biktinstitutionens afskaffande i lutherska kyrkan.[1])

§ 9.

Fortsättning.

De rörelser af reformatorisk art, som mot slutet af 17:de och under första hälften af det 18:de seklet under namn af pietism och herrnhutism i den lutherska och af puritanism och metodism i den reformerta kyrkan uppstå, åsyfta församlingslifvets höjande och renande genom sundare och kraftigare själavård. Denna vinner också allmännare behjertande och öfvas inom kyrkan med mycket större trohet och framgång än förut, men förorenas efter hand genom en subjektivism,

1) För kännedom om församlingslifvets tillstånd inom lutherska kyrkan under reformationsperioden och den derpå närmast följande tiden se *Galli*, Die Lutherischen u. Calvinischen Kirchenstrafen gegen Laien, Breslau 1879 sidd. 20—148.

som allt mer sätter sin prägel på den kyrkliga rörelsen och börjar verka upplösande på församlingslifvet. Ett sådant inflytande utöfvar i ännu högre grad den i senare hälften af 18:de seklet uppträdande neologien, för hvilken själavård i evangelisk mening icke existerar.

Den pietistiska riktningen leder sitt ursprung från Ph. Spener († 1705), ehuru visserligen han för sin del hade mycket liten gemenskap med åtskilligt, som riktningen i sin fortfarande utbildning upptog. Hvad han ville, var personlig kristendom och införande af kristligt lif i de kyrkliga formerna. Af hjertat tillgifven den lutherska bekännelsen, var han mån om lärans renhet, ehuru han höll sig alldeles fri från den förkättringslusta med afseende på andra kyrkopartier, för hvars förderfliga inflytande på predikan han hade en skarp blick, och mot hvilken han med det honom egna besinningsfulla allvaret inlade sin gensaga. Genom honom började Luthers yrkande på en verklig uppbygglig kristendomsundervisning ändtligen vinna ett mera allmänt förverkligande. Den kyrkliga katekisationen ej blott med ungdomen, utan äfven med de äldre, som Spener med så mycken framgång och välsignelse väckte till lif, var en art af grundläggande själavård, hvars betydelse knappast kan öfverskattas. Biktinstitutionen åter kunde han så mycket mindre obetingadt gilla, som dess missbruk syntes honom så nära hänga tillsamman med sjelfva saken, att en reformation af den samma med bevarande af den form den egde knappast syntes honom möjlig. Derföre ville han i stället hafva enskilda själavårdande samtal emellan läraren och församlingsmedlemmarne. Dessutom väckte han genom att framhålla den protestantiska grundsatsen om de kristnas allmänna prestadöme åtminstone tanken på både be-

rättigandet och nödvändigheten af den broderliga själavården och tukten inom kyrkan.

Den från den spenerska väckelsen utgångna pietismen blottades efter hand alltmer på Speners anda. Likasom Luthers framhäfvande af reformationens materialprincip och den objektiva nådens fasthet och herlighet hos hans andelösa efterföljare slog öfver till stel och död ortodoxism, så dref pietismen den genom Spener till sin rätt förhulpna kristliga subjektiviteten till en subjektivism, hvilken i längden blef lika hinderlig för uppkomsten af ett sundt församlingslif som den medförde betänkliga förvillelser hos dem, hvilka af densamma beherskades. Sanningen sådan den reflekterar sig i den bibelenliga kyrkliga bekännelsen gafs af den mer eller mindre till spillo under åberopande af andligt lif såsom det enda nödvändiga, likasom icke detta lif måste vara ett lif i sanningen, om det skall vara af äkta art. Dopets objektiva insegel på barnaskapet hos Gud sköts alldeles undan för andens subjektiva vittnesbörd, eller rättare detta senare skildes från det förra på ett sätt, som nödvändigt måste å ena sidan göra talet om döpelsenåden till en abstrakt lära, som man väl för systemets skull fasthöll, men hvilken man ej visste hvad man skulle göra med i lifvet, och å andra sidan föranleda till ett osundt jagande efter allehanda andliga erfarenheter, för att i dem hafva grunden för sitt hopp om delaktigheten i nåden. Icke så mycket Herren sjelf, sådan han i sitt ord och sakrament erbjuder sig åt tron, blef den enande medelpunkten i och för församlingslifvet, som fastmera den andliga sympati individerna emellan, som man nog menade vara enhet i Guds Anda, men som i sjelfva verket ofta endast var en likhet i mer eller mindre tillfälliga andliga stämningar. Den själavård, som af en så färgad kristendom emottog sitt skaplynne, kunde allraminst blifva i djupare mening kyrklig d. ä. ha sinne

för hela kyrkosamfundets och den enskilda lokalförsamlingens andliga rykt och för värdet af kristlig sed. Den stannade vid det individuela, dervid ifrigt bemödande sig att framkalla så många kriterier som möjligt på ett personligt andligt lif. Dervid föll man ej sällan för frestelsen att i yttre ting- och lefnadsformer sätta dessa kriterier, och sålunda kom man, om ock på en annan väg och i olika hänseenden, till samma ensidighet som den ortodoxism, som man ville bekämpa. Denna ortodoxism med sin kalla förståndskristendom och denna urartade pietism med sin osunda subjektivism bildade gemensamt grundvalen för rationalismen, denna enhet af torftig förståndsmessighet och individuelt godtycke. Hon vet icke af någon själavård till upprättande af Guds rike i syndares hjertan, hon svärmar endast för en upplysning, som dels skall lära menniskorna känna det här i verlden nyttiga, dels framkalla en dygd, som ej höjer sig öfver vanlig borgerlig rättskaffenhet. Själasörjaren förvandlar hon till en folklärare, som har sin uppgift i spridande af en »upplysning», hvilken är egnad att utrota fördomar och vidskepelser, samt befordra allehanda nyttiga inrättningar. Neologiens själavårdslära är »allmän upplysnings- och nyttighets-lära».

Något senare än pietismen framstod herrnhutismen, historiskt sammanknuten med henne, men i sin utveckling betydligt från hennes både lärosätt och andliga skaplynne afvikande. I själavårdens historia intar herrnhutismen ett framstående rum. En systematiskt utbildad själavård på evangelisk grund har hon försökt att utbilda och häruti såsom i allmänhet vid ordnandet af sitt församlingsväsen förfarit med mycket förstånd, för så vidt nämligen saken betraktas från synpunkten af de herrnhutiska grundsatserna. Hon har lyckats åstadkomma en verklig församlingsvård i ordets innerligaste betydelse, och hennes församlingslif har egt och eger väl ännu en

så starkt uppfostrande makt, att den enskilde svårligen kan undgå att blifva strängt bildad efter den typ, som ligger till grund för detsamma. Att derjemte det individuela troslifvet noggrant vårdas faller af sig sjelft, då församlingen icke skulle kunna hafva till sitt mål att vara en »brunnsförsamling» med mindre hon vore högligen angelägen om de enskilda själarnes rättsinnighet i tron. Den tämligen groft antinomistiska karaktär, med hvilken hon i början uppträdde, har visserligen blifvit i ej så ringa grad modifierad, likasom ock i allmänhet mycket större nykterhet inträdt, men tydligt är, att huru mycket godt brödraförsamlingen hyser i sitt sköte, någon typ för det Guds hus, som heter kyrkan, kan hon icke blifva. Hon har för mycket af, låt vara evangeliskt, munkväsen i sig för att kunna blifva annat och mera än en slags evangelisk andlig orden[1]).

Öfver så väl den halleska pietismen som herrnhutismen står den würtembergska kyrkliga riktning, hvars yppersta målsman A. Bengel († 1752) är. Hos honom och hans skola märkes en kraftig biblisk realism i förening med en andlig nykterhet och besinningsfullhet, som ej kunde annat än medföra goda resultat för själavården. Den pietistiska ängsligheten mötte här ett korrektiv, hvilket var så mycket kraftigare, som det icke på minsta sätt underkände eller ville undantränga den subjektivitet, som pietismen med all rätt häfdade gentemot den kyrkliga formalismen. Å andra sidan delade den icke pietismens ringaktande af kyrkosamfundet och dess ordningar, utan såg deri, så stora än bristerna voro, de flaskor, hvilka voro nödvändiga för det andliga vinets bevarande, och hvilka i alla händelser voro att föredraga framför alla de nya former, herrnhutismen icke undantagen, genom hvilkas skapande man trodde sig kunna råda bot på det kyrkliga eländet.

1) Jfr. *Bengels* »Abriss der sogenannten Brudergemeinde», (1751).

Inom den reformerta kyrkan utvecklade sig den själavårdande verksamheten under 16:de och 17:de århundradet i enlighet med de calvinska grundsatserna framför allt i Genève, och, med den åtskilnad som betingades af folklynne och politiskt historiska förhållanden, i Skotland. I Genève öfvervann Calvins mod och stränga konseqvens libertinismen och lyckades införa ett kyrkoskick, som med all den oevangeliska hårdhet, som både utmärkte dess art och dess handhafvande, dock åstadkom en sedernas stränghet och renhet samt en kyrklig anda, som gjorde denna stad i mångas ögon till ett mönster af ett kristligt samhälle. I Skotland utbildade sig under långvariga strider med regeringsmakten isynnerhet under Stuarternes tid en kyrklig frihetsanda, som i förening med en lagisk månhet om och den strängaste ömtålighet i afseende på kyrkoordningen, sådan man ansåg sig hafva fastställt den i noggran öfverensstämmelse med den h. Skrift, gaf åt det kyrkliga lifvet en sjelfständighet och kraft, som mäktigt bidrog att höja det skotska folket i alla afseenden.

Gammaltestamentlig rigorism och bokstafsväsen gick hand i hand med spiritualistiskt svärmeri inom den väldiga andliga rörelse, som under namn af puritanism under det 17:de århundradet uppträdde emot det engelska högkyrkoväsendet, som i sitt nit för episkopalism och kyrklig form i allmänhet icke blott lemnade omsorgen om de enskilda själarne derhän, utan äfven uppträdde med våldsam fiendskap emot all andlig rörelse af mera subjektiv färg. Puritanismens försök att förvandla England till en kristlig republik strandade visserligen, men den utvandringsström, som i följd af den snart segrande statskyrkans förföljelser förde skaror af puritaner till Amerika, föranledde bildande af kolonier, hvilkas styrka låg i deras strängt gudfruktiga anda och som i sin med ängsligaste noggranhet vårdade, af denna anda genomträngda kyrkliga sed egde en samhällsbevarande och

samhällsbildande kraft, som satte dem i stånd att lägga grundvalen till det samhälls-skick, hvars krona är N. Amerikas förenade stater.

Vid betraktandet af den inom de reformerade kyrkorna uppvuxna pastorala *litteraturen*[1]), möter oss äfven här vid lag allraförst Luthers namn. Han har visserligen icke utgifvit något särskildt arbete om själavården, men i hans skrifter finnas lika talrika som värdefulla pastorala lärdomar, hvilka sedermera blifvit sammanförda och i särskilda verk utgifna. Så först och främst *Pastorale Lutheri* v. Konrad Porta († 1585) och »*Das evangelische Pfarramt nach Luthers Ansichten* v. F. Gessert,» (Bremen 1826) äfvensom »*Tischreden*» och »*Briefe.*» Af skrifter under det ortodoxa tidehvarfvet framstår isynnerhet Hartmans *Pastorale evangelicum* (1678) och Quenstedts *Ethica pastoralis* (1678). Hvarken dessa eller andra pastoraler från samma tid hunno öfver det kasuistiska. Genom Spener gafs en ny och fruktbärande väckelse åt vår vetenskap. Hans *Theologische Bedenken* likasom hans *Pia desideria* voro i viss mening epokgörande. Längre fram gifva Francke, Zinzendorf, m. fl. och framför alla Bengel i sina skrifter rika och förträffliga anvisningar till en rätt själavård. Ph. D. Burks »*Sammlungen zur pastoraltheologie*» (1771—1773) hafva ett blifvande värde, och E. Pontoppidans *Collegium Pastorale Practicum* är ett arbete, som skall kunna brukas med nytta så länge någon evangelisk själavård ännu öfvas. Bland pastoraler från »upplysningstidehvarfvet» må endast nämnas Niemers »*Handbuch für Christliche Religionslehrer*» (1790) och Gräffes i den Kantska filosofiens anda hållna »*Pastoral-Theologie in ihrem ganzen Umfange* (1803).

1) Hagenbach, Theol. Encyklopedie sidd. 384, 414 ff. Nitsch, Praktische Theologie III. Harnach, Praktische Theol. 2.

§ 10.

Fortsättning och slut.

Den upplösning af det kyrkliga lifvet, som karakteriserar den nya tiden, motarbetas visserligen mer eller mindre kraftigt af en själavård, som dels såsom församlingsvård söker sammanhålla och till kyrklighet bilda den alltmer från kristendomen bortvikande massan af det protestantiska folket på Europas kontinent, dels såsom individuel själavård söker till personlig tro föra så många enskilda som möjligt, men de ogynsamma förhållanden, under hvilka det själavårdande arbetet eger rum äfvensom delvis dettas karaktär af obestämdhet och vacklande göra att resultaten icke synas motsvara ansträngningarne.

Det kyrkliga lifvet inom de protestantiska, särskildt i de kontinentala länderna i Europa har allt sedan neologiens inträngande alltmer förlorat fasthet och klarhet, samt är i våra dagar stadt i upplösning. En allt nivellerande kritik har undergräft tron på den kristliga uppenbarelse-urkundens äkthet, teopneusti och sanning, under det att naturvetenskapens såsom fasta utgifna resultat anses strida emot och upphäfva de kristliga grundlärorna om en personlig Gud, om skapelsen och den sedliga friheten. De gamla kyrkliga formerna visa sig alltmera obrukbara och de nya som försökas tillfredsställa icke. I teologien söker man efter nya fasta utgångspunkter, men dessa äro ofta oförenliga sinsemellan, hvadan den teologiska vetenskapen får skenet af att vara bankrutt. Inom det egentliga församlingslifvet möter liknöjdhet, grof förnekelse

och växande tygellöshet hos massan, under det att å andra sidan andliga rörelser af stor omfattning och lifaktighet vittna både om kristendomens oförsvagade kraft och folkets djupa behof af honom. Den kyrkliga själavården, som mångenstädes öfvas med stor trohet och sjelfförsakelse, synes förgäfves kämpa mot den hotande fullständiga upplösningen. Den visar ett vacklande i afseende på medel och vägar, hvilka synas nära nog häntyda på rådlöshet.

Å ena sidan vill den söka en fast grund i ett embets- och kyrkobegrepp, som närmar sig den romerska uppfattningen eller genom repristinering af en förfluten tids former och metoder bilda sig goda vapen. Den vill åstadkomma ett församlingsskick, hvars stränga objektivitet skall bilda ett fast värn emot de destruktiva kyrkotendenserna. Särskildt är återställandet af den gamla biktinstitutionen, såsom det kraftigaste medel för utöfningen af kyrklig själavård i äkta luthersk anda, ett önskningsmål för denna riktning, hvilken räknar många för lärdom, nit och fromhet utmärkte representanter. En verklig stjerna på kyrkans himmel var den med denna riktning beslägtade Wilh. Löhe († 1872).

Å andra sidan söker man ställa själavården på en väsentligen rationalistisk basis, i det man med godtagande af kritikens påstådda resultat, i anslutning till modernt demokratiska idéer och med hyllande af grundsatsen om det individuela samvetets autonomi, söker vinna de från kristendomen fremmande vordna bildade klasserna. Den själavård, som bestämmes af sådana motiv, är i grunden endast ett uttryck för en tidsande, som vill tillvälla sig absolut domsrätt i kristendomens sak, och innefattar en plägning af och vård om denna tidsanda, men icke af de i Kristus återlösta själarne. Den församlingsvård här kan komma i fråga är icke herde-

vård i ny-testamentlig mening, utan endast exequerande af de kyrkliga majoritetsbesluten. Den individuela själavarden åter kan, i samma mån den öfvas enligt de nämda grundsatserna, icke komma att innefatta något mera än försök att inverka på själarne för att föra dem till en allmänt religiös stämning, och till en sedlighet, som är harmonisk med en alltigenom verldslig, d. ä. hednisk, churu i glänsande former framträdande kultur. (»Kultus des Genius», estetisk moral).

Emellan dessa begge ytterligheter ligga flere riktningar. Så den gammal-lutherska, som i sträng afslutenhet gentemot »unionen» och i fruktan för statens öfvergrepp här och hvar förts till separation från landskyrkorna. Bland nitiska själasörjare inom denna riktning framstar isynnerhet Ludv. Harms i Herrmannsburg († 1865), en man af lika ovanlig begåfning, som allt uppoffrande trohet i Herrens tjenst. Vidare den bibel-teologiska, som, väsentligen pessimistisk med afseende på det n. v. kristendomslifvet och framför allt i afseende på kyrkoväsendet, vill begränsa själasörjarens uppgift till att, under uppgifvande af alla försök att reformerande inverka på det till undergång dömda kyrkoskicket, i all stillhet bilda enskilda kristliga karaktärer och på sin höjd smärre kretsar af lärjungar i Herrens skola, dervid framför allt angelägen om biblisk andetukt, helig inåtvändhet och sträng pligttrohet i vandeln, men rädd för yttre till ytlighet och andlig mångslöjd förande verksamhet vid sidan af den egentliga kallelsen. Ytterligare en rörlig, med den inre missionens verksamhet förbunden själavård, hvilken med mer eller mindre likgiltighet för det positivt kyrkliga och konfessionela, afser att i första hand uppsöka de andligen och lekamligen förkomna för att föra dem till Kristus. Slutligen framträda ock tecken, hvilka hänvisa på tillvaron af ett själavårdande arbete, som i anslutning till de befintliga

kyrkliga formerna och i vördnadsfull pietet emot konfession och kyrklig häfd, arbetar på att bevara och utveckla det goda som finnes qvar, utan att blunda för nödvändigheten af att tidens nya vin i flere hänseenden behöfver nya flaskor, samt under bemödande att för sanningen vinna och i sanningen uppfostra den enskilde sträfvar att så godt sig göra låter åstadkomma sammanslutning af de uppväckta kring kyrkans ordningar, att genom dem pedagogiskt inverka på de andligen likgiltiga, att i allmänhet med väckande af personligt frälsningsbehof också väcka sinne för hela församlingens behof, samt att i öfrigt intaga en medlande ställning emellan de olika kyrkliga riktningarne, för så vidt de stå på den guddomliga uppenbarelsens grund.

Kasta vi till slut en blick på behandlingen af själavårdsläran under den period, med hvilken vi sysselsätta oss, så finna vi att med Schleiermacher[1]) börjar den praktiska teologien och då äfven själavårdsläran på ett mera strängt vetenskapligt sätt behandlas. Cl. Harms *Pastoralteologi* motsvarar dock icke vetenskapliga fordringar, ehuru den är originel och snillrik. De många arbeten af nyare dato, hvilka behandla hela den praktiska teologiens system, ega naturligtvis ock en afdelning för själavårdsläran. De vigtigaste af dem äro: *Praktische Teologie* af Nitzsch, hvilken i sin vidlyftiga behandling af själavårdsläran äfven sysselsätter sig med den inre missionen, hvars arbete han synes anse höra till kyrkans pastorala verksamhet. Vidare Moll, *Das System der prakt. Teol.* (Halle 1853); Otto, *Evang. Prakt. Teologie* (Gotha 1869); v. Zezschwitz, *System der Pr. Teolog.* (Leipzig 1878); samt Harnach,

1) Die praktische Teologie nach den Grundsätzen der evang. Kirche im Zusammenhange dargestellt aus dessen handschr. Nachlasse und nachgeschriebenen Vorlesungen herausgegeben von I. Frerichs. Berlin 1832.

Prakt. Teologie (Erlangen 1878). Från reformert sida må anteckn as Ebrard, *Prakt. Teologie;* Vinet, *Théologie Pastorale* (Paris 1850) samt Oosterzee, *Praktische Teologie* (Heilbronn 1879)[1]. Af arbeten som monografiskt behandla själavården torde följande isynnerhet böra bemärkas: Palmer, *Pastoralteologie* (Stuttgart 1860). Kübel, *Umriss der Pastoralteologie* (1874), äfven på svenska; Löhe, *Der evangelische Geistliche;* biografierna öfver *A. H. Francke* af Guerike och öfver *Bengel* af I. C. F. Burk, samt pastoralbilderna af *Büchsel* (Erinnerungen aus dem Leben eines Landgeistlichen) och *Guth* (Pastoralspiegel), begge också på svenska. Äfven Burks *Evang. Pastoralteologie in Beispielen* må ej glömmas för sin originalitets skull, isynnerhet som den är öfversatt på svenska. Slutligen må uppmärksamheten fästas på de tvenne förträffliga skrifterna af T. Beck: »*Gedanken aus und nach der Schrift*» och »*Pastorallehren des N. Testaments*». En stor mängd arbeten från både äldre och nyare tider kunde jemte de anförda uppräknas. I allmänhet synes det teologiska arbetet med förkärlek vända sig åt den praktiska teologien. Icke blott tidens realistiska anda utan äfven den omständigheten, att den praktiska teologien senare än någon af de andra teologiska disciplinerna blifvit föremål för vetenskaplig behandling, torde härtill vara orsak.

Tillägg.

1. Vända vi till sist vår betraktelse på själavården inom **svenska kyrkan**, så erbjuder *medeltiden* dervidlag mycket litet af intresse. Kyrkan i Sverige hade, äfven hon, utom sitt sekulära presterskap, sina munkordnar, hvilkas verksamhet i det hela var likartad med den de

---

1. *F. L. Schauman*, Praktiska Teologien, Helsingfors 1874—75 N:o 1—5 är icke afslutad. I de utkomna häftena förekommer icke läran om själavården.

öfvade i den öfriga kristna verlden. Äfven här var det kyrkliga lifvet väsentligen detsamma som på andra ställen, låt vara att hvarken förderfvet eller de goda krafterna i tiden framträdde så skarpt, som i det sydligare Europa. Bikten var då ock i svenska kyrkan det hufvudsakliga af själavården, hvilken för öfrigt nog haft mer än en nitisk vårdare, ehuru derom ingenting kommit eller kunnat komma till efterverldens kännedom. En personlighet framstår dock äfven här vid lag framför alla andra, den bel. Birgitta († 1373). Hennes frimodiga vittnesbörd inför konung Magnus likasom hennes botpredikan inför kyrkans öfverhufvud har historien upptecknat, men utan tvifvel begränsade sig hennes själavårdande förmaningar icke härtill. Hon var ett brinnande och skinande ljus först och främst för sin omgifning och för alla dem, med hvilka hon kom i beröring, och torde hennes inflytande hafva varit så mycket helsosammare, som hon i flere hänseenden och särskildt i evangelisk upplysning stod ej obetydligt öfver sin tid.

2. Med *reformationen* inbryter också i Sverige ett nytt ljus och tändes ett nytt lif. Den gamla tiden fortfor visserligen att ännu länge kasta sina slagskuggor inom det nya skedet, men en grund var dock lagd ej blott till ett renare kyrkoskick utan ock till ett sannare kristendomslif. Det var naturligt att om en bättre själavård skulle kunna beredas församlingarne, så behöfde allraförst bättre själasörjare än de gamla mess- och biktpresterna anskaffas. Dermed gick dock icke fort. Visserligen framstodo snart bland det högre presterskapet män ej blott af grundlig bildning utan ock af brinnande nitälskan för den nyvunna sanningen, men det lägre preskapet var i allmänhet i hög grad okunnigt och för sitt höga kall alldeles otillräckligt utrustadt. Medvetandet derom dref ock Olaus Petri genast efter Westerås-riks-

dagen 1527 att göra hvad han kunde för att framkalla ett bättre sakernas skick, och så utkom den första svenska pastoralteologiska skrift efter reformationens införande, nämligen O. Petri »*Förmaning till clereciet*, som i nestkommande prestamööt församplas i Upsala, Strängnäs och Westerås». Skriften, som handlar om presters och lekmäns inbördes pligter, trycktes i Stockholm 1528 [1]). Till pastoralteologisk undervisning må ock räknas den föreskrift för presters förfarande vid sjukbesök, som från 1529 infördes i handboken, i hvilken dock ända till slutet af 17:de årh. saknas anvisning, huru handlas skall med dem som äro ängslige öfver sin svaga tro och synas falla i förtviflan om Guds nåd och syndernas förlåtelse [2]).

Vården om det kyrkliga katekumenatet låg helt och hållet i prestens hand. Någon folkskola fans naturligtvis icke, men regelmessig kateketisk undervisning meddelades dock i församlingarne genom de predikningar öfver katekesen, som höllos eller voro påbjudna att hållas fredagarne och söndagarne. Med dessa predikningar förenades förhör, till hvilka söndagen förut kallades särskilda byalag eller rotar inom församlingen. Frukt af denna undervisning ansåg man sig hafva rätt och pligt att fordra. Derföre fick ingen aflösas vid skriftermål eller begå H. H. Nattvard, ingå äktenskap eller blifva dopvittne med mindre han hade nödig kristendomskunskap. De antydningar härom, som finnas i 1571 års kyrkoordning, blefvo uppslaget till de stadgar, som från början af 17:de årh. i detta hänseende framställa bestämda fordringar.

---

1) Wieselgren. Sv. Kyrkans sköna litteratur sid. 171. Anför på samma ställe åtskilliga andra skrifter af pastoralteologiskt innehåll.

2) Anjou. »Sv. Kyrkans historia från 1593 till slutet af 17:de årh.», sid. 350.

Arbetet på kommunionförsamlingens förkofran och till framkallande af renare kristlig anda och sed i kyrkan bedrefs genom predikningarne och visitationer i förening med kyrkotukt. Denna hade emellertid knappast någon gemenskap med evangelii anda. Spöslitning vid kyrkorna, böter, fängelse och t. o. m. dödsstraff ansåg man sig kunna bruka såsom tuktomedel. Hvad predikningarne angår, fans väl icke hos den tidens prester synnerlig förmåga att hålla goda sådana. Olaus Petri sökte komma dessa till hjelp med sin postilla af år 1530, i hvilken såsom bihang fans en »liten katekismus», hvilken presten borde lära sina församlingsbor, på det de måtte ha tillräcklig kunskap för att kunna värdigt begå H. H. Nattvard.

Den enskilda själavården begränsades hufvudsakligen till den undervisning och förmaning, som vid skriftermålet kunde förekomma. Tidigare än i andra lutherska lands-kyrkor synes privatbikten i svenska kyrkan hafva lemnat rum för en allmän syndabekännelse med ovilkorlig aflösning före Nattvardens begående, och detta såsom af sig sjelft utan att någon nämnvärd strid derom uppstått. Redan straxt efter antagandet af 1571 års kyrkoordning begynte denna förändring inträda och vid början af det följande århundradet synes den vara genomförd. Enskilde klagade deröfver, men dervid stannade det, tills erkebiskop Paulinus (erkeb. 1637–47) gjorde ett försök till återinförandet af privatbikten, men mötte redan i domkapitlet ett så starkt motstånd, att han måste uppgifva saken[1]).

3. Det *sjuttonde* seklet, *symbolicismens* tidehvarf, kännetecknas af en stel kyrklig objektivitet, som medförde de vanliga svåra följderna, men äfven för det ännu råa

1) Norlin, Sv. Kyrkans historia und. Gust. II Adolf och Kristina; sidd. 126, 127.

svenska folket en sedlig tukt, hvilken gaf en styrka åt samhällslifvet och folk-karaktären, som satte den fattiga, fåtaliga nationen i stånd till att för en tid intaga en stormakts ställning i Europa. Själavården blef hufvudsakligen församlingsvård: man såg väl skogen, men icke träden. Den enskilda själavård, som förekom, torde ha uppgått i den, som egnades de sjuka, när presten »i sockenbud» kom till dem för att meddela dem H. H. Nattvard.

Ungdomens uppfostran till kristligt lif, för så vidt detta kunde ske genom inplantande af kristlig kunskap, var äfven under denna period lagd i presterskapets händer. Då emellertid dess krafter i samma mån visade sig otillräckliga, som man började ställa högre anspråk på kristendomskunskapen, sökte man ett biträde för presten i klockaren, till hvars förnämsta uppdrag hörde att undervisa de unga i katekesens lära. Luthers lilla katekes var det kunskapsmått, hvarmed man nöjde sig. Den inprägladés i minnet och dervid fick vanligen allt bero. Förmågan att läsa i bok både fordrades allt bestämdare och blef allt allmännare, så att vid århundradets slut denna vigtiga färdighet torde ha varit ganska allmän. Vid samma tid fick ock kyrkan en hjelpreda vid kristendomsundervisningen i Svebilii katekes.

En för folkets kristliga och sedliga uppfostran synnerligt vigtig och för svenska kyrkan helt och hållet egendomlig institution uppstod i de s. k. husförhören. Redan Erkebiskop Paulinus har måhända gifvit uppslaget till densamma[1]), och den i 1686 års kyrkolag (24 kap. § 22) gifna föreskriften om husbesök för utöfvande af själavård och för meddelande af undervisning åt de gamla, bildar sannolikt grundvalen för 1743 års stad-

1) Anjou l. c. sid. 314.

gande om dessa förhörs regelmessiga hållande. De tjenade, dessa förhör, der de rätt sköttes, icke blott till kristendoms-kunskapens pröfvande, de blefvo af verkligt själavårdande natur genom de på de husliga, kyrkliga och sociala förhållandena riktade förmaningar och råd som dervid, såsom ännu i dag, förekommo. Men äfven direkt tillämpning af Guds ords bestraffningar eller tröst på den enskilde saknades icke, då anledning dertill gafs genom det, som genom förhöret kunde komma i dagen eller eljes kunde vara läraren bekant.

Det patriarkaliska förhållande, som under denna tid utbildades emellan prest och församling, hade för öfrigt å prestens sida, der verkligt herdesinne fans, karaktär af själavård. Och i denna omständighet har man utan tvifvel att söka en af de vigtigaste orsakerna till den kyrkliga anda, den trohjertade och djupa pietet, som med alla brister för öfrigt utmärkte detta tidehvarf och gaf samhället denna fasthet, som en senare tids upplösande sträfvande ännu icke mäktat öfvervinna.

Det svalg både i anseende till bildning och begåfning, som under reformationstiden skilde det högre och lägre presterskapet, minskades väl under 17:de seklet, men förblef dock fortfarande större än helsosamt var. Under det att svenska kyrkan särskildt ibland sina biskopar räknade män, som både genom lärdom, styrelsegåfvor, karaktärens upphöjdhet och fromhet samt genom outtröttligt nit för Guds rikes uppbyggande väl må anses för prydnader för Kristi kyrka i hennes helhet (man tänke på Rudbeckierna, Spegel, Laurelius, Svedberg m. fl.), så har man ingen kunskap om några för nit och gåfvor utmärkte män bland det lägre presterskapet, alldeles i motsats till förhållandet under slutet af 18:de och början af 19:de seklet, då bland biskopar och andra i yttre hänseende distinguerade kyrkomän för-

spörjes litet af det som är *prestens* prydning, under det att ur de djupa lederna framträda män, som blifva kyrkans *rätta* biskopar och lärare[1]).

Innan det 17:de årh. gått till ända började de pietistiska rörelserna, och med deras fordran på subjektiv, innerlig kristendom följde ock både behof af och fordran på enskild själavård på ett sätt och i en grad, som icke förut förefunnits. Det enskilda själavårdande samtalet vann först genom pietismen den betydelse, det ovedersägligen i själavården eger eller bör ega. Understundom utmynnade detsamma i den ovillkorliga absolutionen, hvilken ock tvifvelsutan först här kan blifva sanning i enlighet med Joh. 20: 22, 23.

Skrifter att hänföra till själavårdsläran saknas icke under den i fråga varande perioden. De framkallades isynnerhet af de utmärktare biskoparnes nit om prestbildningen och det presterliga embetets förvaltande. Bland andra hafva *A. Laurelius*, biskop i Westerås, äfvensom *J. Gezelius* men framför allt *J. Svedberg*, utgifvit värdefulla arbeten i det vigtiga ämnet[2]). Att någon vetenskaplig behandling af detsamma dock icke kunde komma i fråga, var naturligt. Det utvecklas än i det ena än i det andra stycket dels i predikningar, dels i herdabref och traktater m. m.

4. Slutet af det 17:de och den första hälften af *det 18:de seklet* torde omfatta svenska kyrkans egentliga blomstringstid. Den stränga objektiviteten i det kyrkliga lifvet qvarstod i det väsentliga men modifiera-

---

1) Det berättas, att Tegnér efter ett samtal med Sellergren sagt till några honom nära stående personer: »Han, (S.) är dock Wexiö stifts rätte Biskop».

2) Wieselgren, Sv. Kyrkans Skona litteratur sid. 269. Biografiskt Lexicon öfver namnk. Sv. män, Svedbergs, Laurelii, Spegels och andras biografier.

des småningom af pietismen, med dess större innerlighet. Omsorgen om katekumenatet blef noggrannare, i det att större fordringar på kristlig kunskap ställdes på hvar och en, som admitterades till H. Nattvard, hvarjemte ock med pröfningen af denna kunskap vid ingående af giftermål m. m. gjordes allt större allvar. Särskild konfirmations-undervisning och derpå följande konfirmation blef allmännare införd in emot nästa århundrade. Detta skedde framför allt genom Biskop Serenii i Strängnäs kraftiga initiativ. I 1811 års handbok blef konfirmationen lagfästad.

Något folkskolesystem kom lika litet nu som förut till stånd, men den sedan Carl d. XI:s tid framträdande bestämda fordran på innanläsningsfärdighet hos hvarje medlem af svenska kyrkan blef allt fullständigare uppfyld. Husförhören, hvilka, såsom sagdt, under perioden blefvo genom lag anbefalda, och således kommo att bilda en institution i svenska kyrkan, tjente till att hålla innanläsningsfärdigheten vid makt på samma gång, som de fortforo att utgöra en vigtig del af prestens allmänna själavårdsarbete.

Knappast under någon period har den kyrkliga seden varit starkare än under större delen af 18:de årh. Den var frukten af den andliga surdeg, som genom reformationen nedlagts i nationen, och den religiöst sedliga kraft, hvilken i henne uppenbarade sig, på samma gång hon af henne fostrades, var måhända genomträngd af mera »anda» än man i våra feberaktigt rörliga tider vill erkänna. Men äfven på andlig rörelse i ordets moderna betydelse var icke brist. Pietismen växte visserligen icke till en sådan makt, som den med honom beslägtade andliga rörelsen i den n. v. tiden, men en makt blef den i alla fall, och fastän visst icke alltid af sund natur, var den dock i det hela taget en välsignelse. Af honom på-

verkade eller rent af genom honom väckta till andligt lif framstodo flere af kyrkans lärare såsom nitiske och kraftfulle själasörjare, hvilkas andliga råd och ledning söktes af många. Främst bland dem står *E. Tollstadius* († 1759), som visserligen en tid syntes hysa sympatier för Dippels mystiskt rationalistiska läror, likasom han ock anklagades för pietism, men som, äfven under den tid han var som mest misstänkt, icke blott var en kraftig och lefvande predikant, utan äfven en själasörjare, hvars trohet söker sin like. Höga och låga rådfrågade och fingo af honom ledning i sina andliga angelägenheter, så vidt han medhann sökte han genom besök hos de fattiga och sjuka tillföra dem de andliga gåfvor de ej sjelfva kunde komma att af honom begära, och då tillfälle gafs, undandrog han sig icke att med frimodiga, mycket »närgående» vittnesbörd, i det enskilda lifvet och umgänget bekämpa otron, obotfärdigheten och smädelsen.

Samtida med Tollstadius voro *Båld*, fader och son, den förre kyrkoherde i Katarina, den senare i Maria kyrka i Stockholm. Begge voro framstående predikanter och nitiske själasörjare *utan* att vara betecknade såsom pietister. Detsamma gäller äfven om *Sven Bælter*, domprost i Wexiö († 1731) och framför allt om *A. Nohrborg* († 1767). Flere andra såsom *Petterson* i Riddarholmen, *Grubb*, kyrkoherde i Umeå, *Murbeck* i Fridlefstad, *v. Bergen* o. a. förtjena ock att nämnas.

Genom pietismen fick den pastorala själavården till någon del sin fyllnad medelst den inbördes andliga handräckning, som icke saknades inom de pietistiska kretsarne. Att emellertid denna broderliga själavård blef en konventikelsak, var och är en oregelbundenhet och osundhet, som icke fans i den ursprungliga kyrkan. Men just derföre att kyrkan från ett brödrasamfund öfvergått till folk- eller statskyrka, var och är frestelsen stor att, då

det icke är att tänka på förverkligandet af en sann kristlig broders-tukt och broders-vård inom kyrkan såsom ett helt, söka bilda kretsar, föreningar eller hvad man kallar dem, för att inom dem realisera ett verkligt broderligt församlingslif. Men nära ligger härvid faran för ett andligt kotteriväsen, som med sin gudaktiga fafänga och sin trångbröstenhet icke är en duglig grundval för den heliga broderskärlekens andliga handräckningsarbete, hvilket under kyrkans n. v. ställning synes icke kunna i den heliga Skrifts anda öfvas annat än i det rent enskilda umgänget.

Äfven herrnhutismen vann i 18:de seklet insteg i svenska kyrkan, och såsom han i sin stamort hade organiserat sig med särskildt afseende på själavården, så kunde han ej annat än väcka nit för densamma framför allt hos de lärare inom kyrkan, som af honom påverkades. Den herrnhutiska ensidigheten kunde dock svårligen undgå att också i den enskilda själavården gifva sig tillkänna. Det heliga saltet, den uppfostrande tukten torde deri alltför mycket hafva saknats. Den »af Kristi blod beredda sömndrycken» torde alltför ofta hafva iskänkts.

Efter midten af perioden mattades den kyrkliga och kristliga andan alltmer. Under Adolf Fredrik och ännu mer under Gustaf III inbröt neologien, hvars utvattnande inflytande inom alla församlingslifvets områden förspordes icke minst med afseende på själavården. Innan seklet gick till ända vaknade dock på nytt den kristliga andan, och den gamla bättrings- och tros-predikan ljöd åter med en kraft, som med lika stort bifall och tacksamhet emottogs af församlingarne, som den med förvåning och missnöje betraktades af den större delen af det genom neologiens upplysning andligen förkrympta presterskapet. *Elfving* († 1772) öppnade raden af de lärare, hvilkas röster ljödo såsom stormklockor ibland det sofvande slägtet.

Till denna rad höra *Tolleson* († 1820), *Lars Linderot* o. fl. a. Desse män öfvade en vidsträcktare enskild själavård. De söktes af andligen uppväckta menniskor icke blott från deras egna församlingar, utan af nästan ännu flere, som bodde »på mörkare orter».

5. *Med det 19:de seklet* börjar gryningen af en ny tid: den kyrkliga renässansens. Man kan spörja de första tecknen till reaktion emot det neologiska väsendet straxt i början af tidehvarfvet, och i *J. O. Wallin* († 1837) vinner den nya anden ett lika snillrikt som kraftigt språkrör. Psalmboken af 1819 är väsentligen hans verk, och den som vet hvad den andliga sången har för betydelse för det kristliga lifvet, kan icke neka Wallin sitt erkännande för hvad han genom denna psalmbok verkat för den svenska församlingen. Wallin stod dock blott på tröskeln till den nya tiden: han trädde aldrig inom dess gränser, och förblef i grunden främmande för dess ande. Den kom, denna tid, med en andlig väckelse, som, utgående från olika punkter i landet och från jemförelsevis små begynnelser, efter hand vidgat sig i allt större kretsar tills dess den i våra dagar utbredt sig öfver hela riket samt framkallat nya krafter och en rörlighet — beklagligen också en oreda — på församlingslifvets område, hvartill ingen förfluten tid har att uppvisa något motstycke. Att den kyrkliga själavården, likasom den häraf erhållit vigtiga inflytelser, till en betydlig del bidragit att väcka detta nya lif, det är lika visst, som, att der denna själavård varit det hon bordt vara och så fått utöfva sitt inflytande på rörelsen, der har denna blifvit af i det hela taget sund och välsignelserik natur. Emellertid har hvarken denna själavård alltid varit hvad hon bordt vara eller väckelsen alltid velat emottaga presterlig ledning, och så synes hon på flere ställen alltmer urarta, framför allt sedan inom henne sjelf lärostrider uppstått, hvilkas slut icke är lätt att förutse.

Det var hufvudsakligen i hufvudstaden och de nordliga provinserna den andliga rörelsen framkallades af och framkallade en lekmannaverksamhet, som med sina både goda och dåliga sidor blifvit en makt i kyrkan, som väsentligen inverkar på hennes inre och yttre ställning. I landets södra och vestra delar åter utgick väckelsen från nitiska och begåfvade presters trogna verksamhet. Kunde och kan den än icke i rörlighet mäta sig med den ofta mer högröstade än kraftiga laiska rörelsen, så utmärker den sig fördelaktigt framför denna genom innerlighet, djup och nykterhet, i förening med trogen anslutning till kyrkan. Framför alla andra, som med predikan och själavård utöfvat det betydelsefullaste inflytande på det kyrkliga lifvet, om hvilket här är fråga, står prosten Henrik Schartau i Lund (†1825). Hans storhet både som predikant och kateket uppgick i hans betydelse som själasörjare i egentlig mening. Hans predikningar kunna näppeligen i formelt hänseende anses mönstergilla, men det som gaf och gifver dem denna förunderligt hjertegripande kraft, det är deras själavårdande karaktär. Denna fina analys af det kristliga själslifvet, dessa af så kraftig biblisk anda och af så djup erfarenhet burna råd och förmaningar, dessa noggrant utförda kännetecken på de olika andliga tillstånden, hvilka äro egendomliga för Schartaus predikningar, göra dem snarare till själavårdande framställningar eller biktfaderliga anvisningar än till kyrkliga tal i egentlig mening. Pendant till dem bilda hans kateketiska arbeten, men framför allt hans »Bref i andliga ämnen», en verklig guldgrufva af pastoral visdom med afseende på enskilda själars handledning.

De prester i vår kyrka, hvilka utan att, såsom så ofta skett, offra sin individualitet för att på ett apmessigt sätt träda i den store lärarens fotspår, hafva djupast till-

egnat sig Schartaus anda och utfört sin embetsgerning enligt hans förebild, hafva öfvat en själavård, som här och hvar bildat ett församlings-skick, som torde kunna *under kyrkans nuvarande förhållanden* sägas vara nära nog mönstergildt. Här är kyrklighet och pietet i förening med innerlighet, trohet och samvetsgranhet inom kallelsegebitet, grundlig dogmatisk kunskap genomandad af lefvande erfarenhet, samt ett verkligt församlingslif, hvälfvande sig omkring det kyrkliga embetet, af sund och kraftig natur. Bland de till den antydda kategorien hörande presterna torde J. B. Kallenberg i Tygelsjö († 1849) intaga ett af de främsta rummen[1]).

Nära nog samtidigt med Schartau verkade P. L. Sellergren i Helleberga († 1843) med mycken välsignelse icke blott i sin egentliga verkningskrets utan vida derutöfver. I djup och klarhet icke jemförlig med Schartau, var han honom öfverlägsen såsom andlig folktalare, och om Schartau verkade mera genom sina posthuma skrifter än genom sin egen personliga verksamhet, så betydelsefull också denna var, så är förhållandet med Sellergren deremot omvändt. Äfven af honom finnes »Bref i andliga ämnen». Dessa kunna icke i djup och andligt skarpsinne jemföras med Schartaus.

Genom 1842 års folkskolestadga ordnades folkundervisningen. Den syftar till att meddela hela svenska folket, hvarje dess individ, det mått af kunskap, som anses nödvändig för utöfvandet af de allmänt medborgerliga pligterna. Men derjemte vill den genom meddelande af kristendomskunskap, bilda grundvalen för det kyrkliga katekumenatet; och då den tillerkänner kristendomen plats såsom skolans hufvudämne, samt öfverlemnar den

1) Om Kallenbergs lifsgerning som själasörjare se »Jakob Berndt Kallenberg. Lefnadsteckning af E. Bager, Lund 1880».

närmaste tillsynen öfver henne åt presterskapet, så har den påtryckt skolan en kyrklig på samma gång som medborgerlig karaktär. I allmänhet har folkskolans utveckling hittills varit glädjande. Huruvida detta lyckliga förhållande skall fortfara, huruvida kristendomen skall förblifva den djupa grundvalen för svenska folkets sedliga och sociala lif, är en fråga, som här icke bör undersökas. Säkert är, att sakens utgång kommer att i väsentlig mån bero af det sätt, hvarpå kyrkans presterskap fattar och löser sin uppgift i afseende på folkskolan.

Genom inbrytande af sektväsen och separatism i kyrkan ha nya och vigtiga fordringar på själavården uppstått. Erfarenhet i afseende på dessa granlaga ämnen har den svenske presten icke förrän under de tre sista decennierna i någon vidsträcktare mån kunnat förskaffa sig, och medgifvas måste, att han i många stycken icke varit vuxen den nya uppgift, som den allt svårhandterligare andliga rörelsen gifvit honom att lösa. Det är just bristande själavård, som på många ställen, måhända de flesta, från början förorsakat den andliga rörelsens utspårande och inbrytandet af förvillelser, så grofva, att de svårligen kunnat förblinda någon, hvilken undfått en någorlunda grundlig kristendomskunskap.

Den inre missionen, som har vunnit mycken utbredning, har i olikhet med förhållandet i den tyska lutherska kyrkan till en stor del visat sig dels likgiltig dels misstänksam och afvog gentemot den presterliga verksamheten samt gerna intagit en i förhållande till denna isolerad ståndpunkt. Att hon ej kunnat annat än deraf lida skada, är lika tydligt, som att kyrkan i dess helhet icke vunnit någon ting derpå.

Under en tid, så vänd till det praktiska inom alla riktningar och så skakad af andliga rörelser, hvilka medföra praktiskt kyrkliga frågor af den mest ömtåliga na-

tur, kan den praktiska teologien icke ligga nere. Också hafva flere goda original-arbeten inom detta område skänkts den svenska kyrkan, ehuru hon äfven i detta fall till stor del lefver på den utländska litteraturen. Hvad särskildt de inhemska arbeten, som behandla själavårdsläran angår, torde följande icke böra förgätas: G. D. Björck, *De potestate clavium ecclesiastica*, Upsaliæ 1852; C. O. Olbers, *Konfirmand-Själavården*, Lund 1862; S. L. Bring, *Kyrkotukten, betraktad från biblisk synpunkt*, Lund 1859; Collinder, *Det evang. lutherska skriftermålet*, i Upsala Universitets Årsskrift 1865; C. W. Skarstedt, *Kyrklig själavårdslära*, Lund 1878; C. A. Torén, *Några ord om den kyrkliga själavården*, Stockholm 1880; G. Billing, *Luthersk Kyrkotukt*, Lund 1880; Rosenius, *Die Bedeutung der Seelsorge*, Stockholm 1880.

FÖRSTA DELEN.

SJÄLASÖRJAREN.

Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος; Luc. 12: 42.

§ 11.

Den som skall kunna med rätt herdetrohet vårda sig om andras själar, måste allraförst vårda sig om sin egen. Den som skall kunna visa andra vägen till frälsning, måste sjelf vara bekant med denna väg. Derföre måste den evangeliske själasörjaren vara en i Gud lefvande menniska, som i kärleken till Herren (Joh. 21: 15—17) eger den städse verksamma kraft, som å ena sidan genomtränger hans personlighet, så att han kan vara hjorden en föresyn, och å andra sidan bildar källan till det rätta herdesinnet.

1. »*När du är omvänd, så styrk dina bröder*» (Luc. 22: 32) är ett ord af Herren, som, ehuru yttradt med hänsyn till ett specielt fall, väl må anses innehålla en allmän regel med afseende på de personliga förutsättningarna och betingelserna för själavården. Men icke blott omvändelse, utan derjemte en relativ andlig stadga och mogenhet uppställer Guds ord såsom vilkor för ett tillbörligt inträde i församlingens embete (1 Tim. 3: 6). Själavården är nämligen någonting så vigtigt och granlaga, att för dess rätta handhafvande fordras icke blott nit och välmening utan äfven en visdom och ett förstånd, som endast kan finnas hos dem, hvilka hafva lemnat den andliga barnaåldern bakom sig och fått öfvade sinnen till att åtskilja godt och ondt (Ebr 5: 14).

Emellertid får fordran på personligt lif i Gud och andlig mognad hos själasörjaren icke utan vidare urgeras. I Mat. 10 & paral. (jfr. ock Luc. 10: 1 ff.) se vi Herren utsända sina ännu ganska omogna lärjungar på en missionsresa i Judalandet och utrusta dem för densamma med kraft att i hans namn uträtta sådana verk, hvilka innefattade bekräftelse på deras gudomliga sändning. Tvifvelsutan hade Herren härmed ej blott afsigten att låta budskapet om sig och om riket komma till alla vrår af Palestina, utan äfven att, så att säga, låta apostlarne såsom under hans egna ögon få en öfning för sitt blifvande kall. Visst är ock att såsom detta apostlarnes förberedande korta evangelistarbete åsyftade att väcka tro på det budskap de framburo, så voro de ock trots all sin omogenhet dugliga för det dem betrodda värfvet. Detta var dock begränsadt. Det innefattade endast förkunnelsen af rikets omedelbara närhet, samt förmaning till bättring. Det var således endast det rent elementära af evangelii innehåll, som betroddes dem, och utöfver detta hade de sjelfva icke kommit. Men äfven detta elementära hade sin stora betydelse, det borde, äfven det, förkunnas, och den verksamhet, hvarigenom detta skulle ske, var maktpåliggande och värd sitt pris.

Tillämpningen häraf med afseende på de fordringar man har att ställa på själasörjaren gifver sig sjelf. Visserligen måste på det bestämdaste afvisas föreställningen om en nådegåfva, som, oberoende af innehafvarens beskaffenhet, skulle medfölja läroembetet och förläna åt embetsverksamheten såsom ex opere operato en själavinnande kraft, hvadan alldeles oandliga och verdsligt sinnade personer a priori äro att anse såsom oduglige att vara skaffare öfver Guds hemligheter, men det gifves ju icke blott pånyttfödda och obotfärdiga, utan äfven af nåden fattade menniskor, hvilka icke äro långt från Guds rike och

redligt kämpa för att komma derin. Och sådana menniskor kunna både af Herren kallas och sändas att arbeta på hans åker och der göra verklig nytta. Det själavårdande arbetet är så omfattande och olika, att det lemnar utrymme åt alla, äfven de mindre försigkomna lärjungarne, förutsatt att de ha de för läroembetets handhafvande alldeles nödvändiga karismerna (§ 12). Den som har fattat de första elementen af kristendomen och är trogen mot det ljus, till hvilket han kommit, han kan ock föra andra med sig dit, och fastän detta ännu ej är mer än blotta förgården till Guds helgedom, så måste ju också denna passeras. Hufvudsaken är härvid, att den ännu omogne läraren känner sin ställning[1]) och det derefter rättade gudomliga uppdrag han fått, samt förstår att i enlighet dermed rätt begränsa sig. Det är den stora frestelsen att glömma detta eller att förhålla sig lättsinnigt i detta afseende, som framkallat varningen i 1 Tim. 3: 6. För denna frestelse voro Jesu första lärjungar förvarade, derigenom att de fingo arbeta under Jesu nådefulla och skyddande tillsyn. I analogi härmed, ehuru under behjertande af det omätliga afståndet, kan det sägas vara, att unge, oerfarne prester allraförst skickas

1) Näml., att han ännu är omogen; icke att han skulle behöfva veta på hvilken punkt af den andliga utvecklingsbanan han är. Om i allmanhet frestelsen att taga gåfva för nåd ligger nära, så ligger den isynnerhet nära begåfvade lärare, framför allt de unge. Det är af högsta vigt, att man särskildt i detta hänseende öfvar vaksamhet och sjelfkritik. Sker icke detta, råkar man snart i sjelfbedrägeri, och såsom man sålunda förderfvar sig sjelf, så blir man äfven oduglig till själavård. Ty den som genom egen otrohet och falskhet blifvit förblindad, han kan så mycket mindre undgå att leda andra med sig i gropen, som han vanligen är full af andliga inbillningar i afseende på sig sjelf och af en sjelftillit, som gör honom otillgänglig för de maningar till varsamhet, som sjelfva beskaffenheten af hans embetsgerning innefattar.

till medhjelpare åt äldre, bepröfvade och erfarne män, under hvilkas ledning de få öfva sina gåfvor, innan de sättas att arbeta på egen hand.

Hvad för öfrigt angår omöjligheten för en lärare att föra någon längre, än dit han sjelf kommit, så må anmärkas, att grundlig skriftkunskap och pastorala studier kunna lemna äfven en i personligt afseende tämligen omogen lärare ett material för öfvande af själavård, som han i sin verksamhet kan åtminstone i någon mån göra sig till verklig nytta. Är han blott varsam och håller sig till det mera allmänna särskildt vid meddelande af andliga råd till enskilda personer, så kan han i viss mån visa utöfver sig sjelf och hos andra befordra en andlig tillväxt, till hvilken han sjelf icke kommit[1]).

2. Kärleken till Herren bildar den personliga grundvalen för det herdesinne, utan hvilken ingen själavård enligt Kristi förebild är möjlig. Lika visst nämligen, som Kristus är den goda herden, hjordens rätte egare och fullkomlige vårdare (Joh. 10: 11—15), och just derföre förebilden för hvarje själasörjare, är det äkta herdesinnet ingenting annat än afspeglingen af Kristi kärlek

---

1) Så skedde med en ung prest, hvilken sjelf knappast mer än kommen till verklig omtanke för sin egen frälsning, ej blott predikade så att flere kommo till samma andliga omtanke, som fans hos honom sjelf, utan äfven blefvo ledde till den tro på och frid i Kristus han sjelf saknade. Vid samtal med salighetssökande menniskor, som begärde hans råd, brukade han med ledning af hvad han läst i bibeln och af anderika lärares pastorala anvisningar, råda de frågande så godt, han kunde. Det hände då många gånger, att under det han sjelf var fullt medveten om att han ännu icke fattat Kristus och derjemte kände sig alldeles tröstlös, han kunde så framställa för sina skriftebarn evangelii sanning, att de gingo från honom hugsvalade och andligen frigjorde. Men han — han kände sig hvarje gång detta skedde, dubbelt mera nedslagen och »bunden» än förut.

till sina får. Derföre kan det finnas endast hos den, som i kärlekens gemenskap med honom har hans anda. I samma mån denna kärlek är principen i prestens lif, klappar också hos honom det äkta själasörjarehjertat med dess innerliga månhet om församlingen och om hvarje hennes medlem. I kraft af densamma lefver presten sig in i församlingens och hennes enskilda medlemmars ställning, och blir ej blott en kyrklig embetsman och en rådgifvare, som med juridisk köld om ock med juridisk noggranhet formulerar sina råd och anvisningar eller handterar själsangelägenheter såsom en vanlig process, utan en verklig herde, som kämpar med de kämpande, i lefvande personligt deltagande tar de svaga under armarne och bär och stöder dem, samt i allmänhet är med hela sin själ med i det själavårdande arbetet.

Förhåller det sig på detta sätt, och kan således ingen sann själavårdande verksamhet öfvas utan på grundvalen af Kristi kärlek, så måste ock *inträdet* i denna verksamhet betingas af samma kärlek. Klart är visserligen, att Herren icke vill hafva och derföre icke kallar alla som älska honom till herdetjensten, men visst är ock, att såsom han på det mest inträngande sätt till Petrus framställde frågan om hans kärlek, innan han gaf honom uppdraget att föda och vårda hans får (Joh. 21: 15—17), så vill han icke hafva andra herdar för sin hjord än de som älska honom, hjordens egare, och i honom älska hans får. Derföre hör denna kärlek nödvändigt till den vocatio interna, utan hvilken ingen är af Herren kallad och sänd. Att likväl detta måste förstås i viss mening cum grano salis, följer af hvad under mom. 1 är framstäldt. Den redliga afsigten att i embetet efter gåfva och förmåga tjena Herren och icke sig sjelf, följaktligen så mycken kärlek till Herren och hans

sak, som följer med det blott *började* lärjungaförhållandet till honom, kan, såsom både Skrift och erfarenhet vittnar, bilda tillräcklig personlig grund, både för Herrens kallelse och för det rätta herdesinne, som utbildas i samma mån lärjungaförhållandet till Herren blir allt innerligare och ovilkorligare.

3. Kärleken är det nya lifvets väsen. Den är en helig eld af Guds kärlek genom tron tänd i hjertat, som smälter det sjelfviska jaget, böjer viljan till öfverensstämmelse med Guds vilja och gör hvarje menniska till en nästa, hvars angelägenheter blifva föremål för ett deltagande, som icke stannar vid känslor och ord utan kläder sig i tjenande verk och gerningar. Den är i följd häraf själens ljus eller helgelseprincip, hennes väsentliga renhet. Detta ljus afspeglar sig i den kristliga vandelu, görande sålunda den troende till verldens ljus (Mat. 5: 14). Framför allt hos själasörjaren skall detta ljus brinna och lysa, på det att hans hela umgängelse må genom den besegling af sanning, som derigenom gifves åt hans muntliga vittnesbörd, bekräfta hans själasörjarearbete såsom ett verk i Gud och göra honom uppenbar för hvarje menniskas samvete (2 Kor. 4: 2). Det är i den heliga kärlekens bevisning själasörjaren framstår såsom en, hvilken låtit och låter sig vårda om sin egen själ, och såsom en *lefvande* vägvisare, hvilken sjelf vandrar den väg han för andra utstakar.

Kärleken tilltager i djup och kraft i samma mån den andliga bekantskapen med Gud blir innerlig och allsidig. Men denna bekantskap kan odlas endast genom ett fortsatt troget umgänge med Gud. Medlet härför är i första hand Guds ord. Att fördjupa sig deri, icke så mycket på det teologiskt lärda sätt, som, så nödvändigt det än är, i sjelfva verket icke når längre än till ordets utansida, som fastmera i enlighet med ordets egenskap af att

vara *Guds* ord, således ett föremål icke så mycket för forskning, som för tro och hängifven lydaktighet, det är ett conditio sine qua non för kännedomen om Gud. Den spegelbild af honom (2 Kor. 3: 18; 1 Kor. 13: 12), som ordet för själen framhåller, är icke en död bild, utan en bild i anda, en lefvande andebild, hvars åskådande i tro framkallar sin motbild i själen och således helgar henne alltmer. Det är också endast detta trogna och ihärdiga umgänge med och inträngande i den h. Skrift, som medför den äkta, sjelfständigt-kristliga karaktärsbildning, hvarpå är lika mycken brist, som det är öfverflöd på dessa konstlade, eftergjorda och karrikerade kristendomsgestalter, hvilka blifvit hvad de äro, derföre att de format sig efter menskliga förebilder. Slutligen kan endast det pneumatiska skriftstudiet skapa denna vidgade blick och frihet från partisinne, som är så oundgänglig för den evangeliske själasörjaren, han som ju har att med sådan angelägenhet vakta sig för denna schablonmessiga andlighet, hvilken har sitt stamhåll i påfvedömets kyrka och frodas i det sektväsen, som endast i formen skiljer sig från denna kyrka.

I sjelfva verket hör det fortfarande umgänget med Gud i hans ord till den grad nödvändigt till den själavård själasörjaren har att egna sig sjelf, att han utan detsamma aldrig vinner hvarken andlig tillväxt för egen del eller ljus och skicklighet att vara andras hjelpare till saligheten. Abstrakt teologisk lärdom må han gerna sakna — de mest framstående kammarteologerne äro ofta såsom församlingsherdar och själasörjare alldeles oduglige — men skriftkunskap i detta ords fullaste mening kan han lika litet undvara, som en husmoder, hvilken har att mätta ett stort hushåll, får sakna mat i sitt hus (jfr. Luc. 12: 42, Mat. 13: 52). Men till detta umgänge med Gud i den h. Skrift hörer såsom med en

inre nödvändighet *bön*. Endast i samma mån skriftläsningen drages in i bönelifvet medför den full välsignelse, likasom ock bönen utan ett stadigt inträngande i Skriften antingen förlorar hela sin innerlighet och öfvergår till en död form eller mister all hållning och slår öfver till svärmeri.

Gemenskapen med Gud i tro och kärlek och umgänget med honom i ordet och bönen korrespondera. Den förra utan det senare är en omöjlighet, likasom det senare utan den förra endast är sken. Men om gemenskapen med Gud plägas, näres och befästes genom umgänget med honom, så måste detta omsorgsfullt vårdas, och det sker bäst genom iakttagande af en bestämd andlig lefnadsordning. Vissa stunder eller timmar böra dagligen afsättas till andlig ensamhet och stillhet med och inför Gud. Om nu än dervid ett sjelftvång, som föder skrymteri bör undvikas, särskildt hvad andaktsstundernas längd angår, så må man dock icke af räddhåga härför undandraga sig den helsosamma tukt, som regelbundenhet också i förevarande fall har med sig. Själasörjaren, som i så hög grad behöfver vara en andlig pedagog, måste vara det i första hand med afseende på sig sjelf. Hvarje medikament han räcker andra bör han, så vidt på honom beror, sjelf hafva pröfvat.

Tillägg. Att den praktiske presten skulle med likgiltighet böra betrakta eller försumma de egentliga teologiska studierna, följer naturligtvis för ingen del af det ofvan sagda. Fastmera äro fortsatta studier nödvändiga för honom, om han icke skall stelna i ensidighet och blifva alltmer förytligad. Så vidt möjligt derföre äfven i detta fall: nulla dies sine linea. Men presten bör studera som prest och icke som teolog ex professo. Han bör anlägga sin läsning med afseende på det för honom väsentliga och icke sväfva ut på bredden eller fördjupa sig i detaljforskning.

Äfven med litteraturen för dagen bör han i den mån göra sig bekant, som det är nödigt för att förstå och följa med rörelserna i tiden, särskildt för så vidt de stå i sammanhang med Guds rikes angelägenheter. Framför allt för att lära känna och förstå arten af de mot kristendomen kämpande krafterna bör han icke sky att tåga reda på den moderna otrons vigtigaste alster. Men äfven positiv nytta för sitt kall kan han hemta af vissa litterära produkter af rent humanistisk karaktär. Skalder sådane som Shakspeare och Ibsen, historieskrifvare som Macaulay kunna i flere hänseenden lemna äfven själasörjaren nyckeln till menniskohjertats hemligheter och sålunda hjelpa honom i hans embetsgerning.

§ 12.

Då själavården dels är församlingsvård dels vård om enskilda själar (§ 1), så fordras för hennes handhafvande särskilda gåfvor med afseende på både den ena och den andra af dessa uppgifter. I förra hänseendet fordras hos själasörjaren, tillika med ett i djupaste mening kyrkligt sinnelag, blick för församlingens verkliga behof och förstånd på medlen och vägarne för deras tillgodoseende. I senare hänseendet fordras hos honom menniskokännedom och psykologiskt skarpsinne i förening med den andliga visdomsgåfvan eller förmågan att kunna på förekommande fall rätt tillämpa Guds ord.

1. Församlingsvård kan icke med inre sanning och med hopp om någon verklig välsignelse öfvas af någon annan än den som eger kyrkligt sinne d. ä. i kärleken lefver med och för församlingen såsom det samfund på

hvars trefnad och normalitet han känner sin egen, och naturligtvis då äfven andra enskildas, andliga helsa vara väsentligen beroende. Den individualistiska uppfattningen af kristendomen, som alldeles saknar sinne för det hela, för samfundet, kan lika litet bilda grundvalen för en sund själavård, som den enskilde kan allsidigt utveckla sig utan i sammanhang med församlingen. Den äkta kristliga karaktären innefattar med lika nödvändighet ett kyrkligt sinnelag, som den sant utbildade naturliga karaktären innefattar fosterlandssinne. Och lika visst som församlingen bildar den fostrande andliga jordmånen för den enskilde kristne och således omsorgen om församlingen såsom sådan aldrig kan saknas hos den själasörjare, som med nitälskan för de enskildes frälsning förenar insigt på hvad för densamma göres behof, lika visst kan kyrkligt sinnelag eller hänförelse för församlingen omöjligen tänkas borta från den äkta själasörjaren och det så mycket mindre, som han såsom innehafvare af församlingens läroembete utgör i viss mening församlingslifvets medelpunkt.

Den kärlekens omtanke om församlingen som bör lefva i själasörjarens hjerta är icke tillräcklig för en god församlingsvård, ehuru den är hennes djupa personliga grund. Blick för församlingens behof fordras äfven oundgängligt. Denna åter förutsätter den fördomsfria, af den h. Skrifts lära om Guds rike i dess utvecklingsprocess på jorden och af sant historiskt förstånd reglerade, allsidiga uppfattningen af kyrkans ställning och specielt lokalförsamlingens, i hvilken man är herde, läge under den n. v. tiden. Kyrkans ställning såsom folkkyrka måste rätt bedömas, så att man å ena sidan har öppet öga för hennes så betydelsefulla pedagogiska uppgift, och för det bibliska och kristliga berättigandet af denna uppgift (jfr Mat. 13: 24—33, 47—49) samt med

tacksamhet och glädje emottager sin andel i densamma, och å andra sidan, under ett allt innerligare fördjupande i idealet, känner huru långt ifrån detta det n. v. kyrkoskicket är. Så kommer man att med hänseende till frågan om kyrkan att, för egen del lefvande i den botfärdighet och förödmjukelse, som är uttrycket för att man särskildt såsom kyrkomedlem lefver i *sanningen*, både blifva bevarad från den dufna belåtenheten med det verkliga och förmenta goda, kyrkan i sin n. v. tidsställning eger, och från seperatismens veropande förbittring öfver det kyrkliga skökoväsendet. Donatismens missbelåtna, oroliga, öfvermodiga och svärmiska anda bör vara lika långt ifrån den evangeliske själasörjaren, som den falska kyrklighetens förnäma väsen, kalla hjerta och sjelfgoda formalism.

Här kan icke komma i fråga att mera än som skett tala om själasörjarens förhållande till kyrkan i allmänhet. Deremot må några ord tilläggas om hvad som kan anses höra till hans uppfattning af hans egen församling, hans eget egentliga arbetsfält. Skall han kunna rätt gagna henne, bör han grundligt känna henne. Folklynnet är en vigtig faktor, som noga bör studeras, äfvensom församlingens föregående kyrkliga historia och hennes n. v. anda samt de egendomligheter, som i följd af allt detta utmärka henne, och till hvilka man i sin verksamhet måste taga hänsyn, om man skall undvika att begå fel på fel. Men en yttre historisk kunskap förslår här vid lag icke; man kan hafva en ganska grundlig sådan och dock icke komma till rätta med sin uppgift, likasom visst icke den med nödvändighet är en skicklig härförare, hvilken innehar stor krigsvetenskaplig bildning. Blicken för församlingens behof, insigten på medlen för deras fyllande och förmågan att rätt bruka dessa medel beror på en särskild *gafva*, en karism. Med ett ord, själa-

sörjaren bör hafva denna praktiskt kyrkliga blick, som bevarar honom från ideologens välmenta men skadliga reformlusta, men som derjemte lärer honom hvad han rimligtvis kan vinna och på hvad sätt han måste gå till väga för att nå sitt mål.

2. För ett rätt öfvande såväl af församlingsvården som den enskilda själavården behöfs grundlig menniskokännedom. Denna inskränker sig ej till insigt på hvad menniskan i allmänhet är och på hvad hon på grund deraf i allmänhet behöfver, utan innefattar ock en förmåga att rätt bedöma lynnen och karaktärer, samt klart uppfatta de andliga lägen, i hvilka en menniskosjäl kan vara stadd. En sådan menniskokännedom vinnes icke genom blott och bart umgänge med menniskor, ehuru visserligen beröringen med dem i deras olika ställningar i lifvet och förrättningar ganska mycket bidrager att öppna en ögonen för hvad de verkligen äro. Vägen till verklig menniskokännedom går fastmera genom sjelfkännedom, och ju mera man tränger på djupet af sin egen varelse, desto bättre förstår man sig på att bedöma andra. Dock måste här en icke ovigtig erinran göras. Det finnes en viss ganska djup och sann så att säga *teoretisk* menniskokännedom, beroende på gåfvan af en skarp och allsidig psykologisk reflexion, men som för ingen del får förblandas med hvad som skulle kunna kallas den praktiska menniskokännedomen eller förmågan att genomskåda personer, med hvilka man kommer i beröring. Det har funnits och finnes män, äfven predikanter och själasörjare, som med stor psykologisk skärpa och sanning hafva anatomiserat själslifvet och lagt fram allt hvad som rörer sig, ja under vissa förutsättningar kommer att röra sig i hjertats doldaste gömslen och det på ett sätt, som tyckes berättiga till den förmodan, att de kunde, dessa män, med största lätthet

genomskåda hvilken menniska som helst, och dock hafva de mången gång i det praktiska lifvet varit såsom barn, godtrogna och så lätta att vilseleda, att man skulle vara färdig att anse dem för mer än vanligt inskränkta. En sådan man var den store franske (reformerte) predikanten Saurin († 1730); lika stor menniskokännare på predikstolen, som han var motsatsen så snart han nedstigit derifrån. Å andra sidan gifves det män, och det ofta med ringa teoretisk bildning, hvilka hafva en synnerligt stor gåfva att i det praktiska lifvet både rätt uppfatta och rätt behandla menniskor. Att vara psykolog och en verklig menniskokännare är således icke alldeles samma sak. Själasörjaren behöfver vara både det ena och det andra: det förstnämda hufvudsakligen i sin egenskap af predikant, det senare såsom själasörjare i inskränkt bemärkelse. Hvarken det ena eller det andra kan han vara, utan att det är honom gifvet ofvanefter, men äfven dessa gåfvor behöfva öfning, om de skola medföra det fulla gagnet. Utom den öfning som en växande och alltmer fördjupad sjelfkännedom innefattar, är den erfarenhet, som själasörjareverksamheten efter hand meddelar, den bästa läromästaren här vid lag.

I sammanhang härmed står gåfvan, att kunna på olika själstillstånd applicera just den skriftsanning, de löften eller hotelser, den dom eller tröst m. m., som hvarje särskildt läge kräfver. Den hör denna gåfva till det andligt praktiska förståndet eller den andliga visdomsgåfvan (1 Kor. 12: 8; Col. 1: 9), utan hvilken i allmänhet ingen ortotomi (2 Tim. 2: 15) kan ega rum. Menniskokännedom och skriftkunskap i och för sig förslå icke för denna ortotomi i den enskilda själavården. Menniskohjertat är så djupt och en menniskas andliga ställning är understundom någonting så invecklad, att äfven efter den noggrannaste diagnos själasörjaren myc-

ket väl kan vara i fara för att räcka själen stenar i stället för bröd eller att döma till lifs dem som skola dö och motsatsen. Nästan hvarje menniska kräfver till en viss grad sin egendomliga behandling, och tvenne menniskor, som befinna sig i samma andliga belägenhet, kunna dock behöfva på ganska olika sätt få sig det ord meddeladt, som de begge hafva af nöden, eller kunna de behöfva ett helt olika ord. Den psykologiska takt, som härvid ensam kan låta själasörjaren träffa det rätta, är lika mycket en särskild gåfva, som den förvärfvas genom mycken öfning. Den är ett slags inspiration, som, der den står en lärare till buds, visar att han har den rätta utrustningen för själavårdens vigtiga kall.

En egenskap som själasörjaren härvid icke får sakna är ett visst slag af moraliskt mod, nämligen det, som sätter honom i stånd att utan tvekan stöta sig med eller synas orimlig eller hård inför menniskor, som söka hans råd och ledning. De veta ganska sällan hvad de egentligen behöfva, och just det de *icke* vilja hafva eller höra är ofta det, de framför allt hafva af nöden. Det sätt, på hvilket de framställa sin sak, indicierar ej sällan alltför tydligt, att de vänta af själasörjaren det eller det svaret eller rådet. För undfallande naturer innebär sådant en uppfordran, för hvilken de kanske hafva rätt svårt att värna sig. Men detta är dock nödvändigt, ty denna undfallenhet, som i det personliga umgänget synes så älskvärd, och som inom det religiösa området ofta får namnet af kristlig kärlek, under det den dock ingenting annat är än menniskobehagsamhet, är hos en själasörjare icke en jemförelsevis oskadlig brist, utan ett förderfbringande fel. I fruktan och bäfvan för Gud skall själavården öfvas, men icke i fruktan att såra den eller den känsliga, redan förut sargade själen. Att under allt detta hjertlig barmhertighet, godhet och uppmuntrande

vänlighet icke får saknas, det faller af sig sjelft, men denna godhet får aldrig öfvergå till smek. Hellre en viss sträfhet på kärlekens grund, än ett vekt och känslosamt väsen.

Slutligen kräfves af själasörjaren den andliga öfverlägsenhet, utan hvilken han icke eger den myndighet, som är så väsentlig för allt hvad uppfostringsarbete heter. Men denna öfverlägsenhet bör ej vara af blott intellektuel art, utan framför allt en karaktärens. Endast denna öfverlägsenhet uppväcker den sanna vördnaden, och gifver själasörjarens myndighet den äkta, kristliga prägeln, den af sanning och ödmjukhet, hvaremot stora intellektuela gåfvor i förening med en kraftig vilja väl i och för sig kunna förskaffa egaren af dessa företräden en herskareställning i verlden, men icke vördnadsfull kärlek på sanningens grund.

Föreningen af kyrklig̃t sinnelag och menniskokännedom gör själasörjaren till en i kristlig mening folklig man[1]). Detta är icke detsamma som popularitet i vanlig mening. Tvertom kan den i sann mening folkliga personligheten långa tider vara impopulär, under det att den som bäres högt på popularitetens armar kan vara i saknad af hvarje drag af folklighet. Gustaf Wasa var nästan under hela sin regering impopulär, men en folkligare konung har icke Sverige haft. Carl II i England var i viss mening högligen populär, men en mindre folklig monark har icke funnits. Så är ock »Regnérs Begrepp» en mycket populär skrift, men med en folkbok har den mycket litet gemensamt, under det att Luthers lilla Katekes visserligen är en folkbok af första ordningen, men dock icke kan sägas vara i vanlig bemärkelse populär. Den populäre är en »affabel», för alla tillgäng-

1) Jfr Kübel, Pastoralteologi, § 11.

lig och derföre af alla omtyckt man. Den folklige mannen är deremot mannen för folket, den som motsvarar folkets verkliga behof, och som derföre, om ock under strid och motstånd, tar folket med sig och lyfter det till en högre grad af socialt och sedligt lif. Själasörjaren kan svårligen, om han eljes är Jesu Kristi tjenare och vittne, blifva populär, snarare må han bereda sig på misskännande och motstånd, ofta af det bittraste slag, men en kristligt folklig man bör han vara, en man, som både förstår och behjertar det kristliga folkets behof, som har gåfva och kraft att afhjelpa dem, och som derföre kan vara redskap för folkets religiösa och sedliga lyftning. En sådan man skall, äfven om han blir hatad, ingifva respekt; äfven om han blir smädad (Mat. 5: 11), uppväcker han förtroende, och under det man skarpt kritiserar hans predikan, blir skaran både allt större och allt tystare, som samlas kring hans predikstol.

Den sanna folkligheten bör sätta sin prägel på prestens sätt att umgås med folket. Det blir då rena motsatsen till inställsamhet, likasom det blir fjerran skildt från öfversitteri och från den förnäma nedlåtenhet, som blott är en särskild form för öfversitteriet. Det blir naturligt och enkelt, fritt från all beräkning, utan krus men prägladt af aktning för äfven den ringastes menniskovärde, icke andligen uppstyltadt, men icke heller lättsinnigt och vårdslöst. Den inre adeln utstrålar i umgänget såsom en viss måttfull värdighet, som på en gång verkar tilldragande på personer af verklig heder, kufvande på de lättsinnige och afvisande på dåligt folk.

§ 13.

Det område, inom hvilket själasörjarens personlighet närmast har att uppenbara och bevisa sig i sin kristliga bestämdhet, och hans för hans kall, särskildt för såvidt deri ingår uppgiften att rätt behandla menniskor, erforderliga gåfvor allraförst böra framträda och öfvas, är själasörjarens **familj**. Hans familjelif, i allmänhet helgadt af Guds ord och bönen, bör bära prägeln af en tukt och kärlek i förening, som å ena sidan bannlyser hårdt och sjelfsvåld, och å andra sidan gifver detsamma en anda af trefnad och välvilja, som gör att man finner sig väl der (jfr 1 Tim. 3: 4, 5, 11; Tit. 1: 6).

1. Den evangeliske presten är i regeln gift, och det som härvid *är* regel *bör* ock vara det. Icke så, att icke celibatet under vissa förhållanden skulle kunna med hänseende till embetsförvaltningen vara både en fördel och en pligt. Snarare vore det att önska att prester, som såsom ogifta få en egen verksamhetskrets sig anvisad, ville öfverväga, huruvida ej just *den* församlingen vore bäst betjent med en ogift herde, och sålunda mera än som plägar ske äfven vid ingående af eller afstående ifrån giftermål taga hänsyn till sitt kall och sin verksamhetskrets, i stället för att de nu ofta vid mottagandet eller sökandet af någon befattning taga hänsyn till möjligheten eller omöjligheten att lefva i äktenskap. Ty om Kristus har bjudit sina lärjungar, att för hans skull försaka äfven de närmastes kärlek och familjeglädjen

(Mat. 10: 37 & par.) så ligger i detta bud äfven budet om ett äktenskapslöst lif, der äkta ståndet skulle blifva ett hinder för Herrens efterföljd och särskildt för ett troget uträttande af själasörjaregerningen[1]). Men undantag måste alltid prestcelibatet inom den evangeliska kyrkan blifva, ty utom det att den h. Skrift stämplar äktenskapsförbud såsom djeflalärdom (1 Tim. 4: 1—3), så tillhör den evangeliske presten ingen från lekmännen genom en magisk, outplånlig andlig karaktär skild kast, som icke får nedlåta sig till någonting så simpelt som äktenskap och familjelif, utan han står *i* församlingen, och tillhörande församlingen såsom hvarje annan kristen menniska, är han icke underkastad en annan sedelag än det kristna folket i allmänhet. Också är den evangeliske prestens ställning såsom make och familjefader i flera hänseenden både tryggare och gynsammare med afseende på hans embetsgerning än det ogifta ståndet. Han kan med mycket större säkerhet röra sig med en mängd förhållanden, hvilka han hvarken kan eller får skjuta ifrån sig, men hvars ömtåliga natur kräfva mycken varsamhet. Särskildt behöfver ofta både han sjelf och en stor del af hans qvinliga församlingsbor den sköld emot frestelser af allahanda slag, som äktenskapet gifver. Vidare, för så vidt hans verksamhet är riktad ej blott på individens utan också på det sociala lifvet och särskildt på familjelifvet för att genomtränga det med kristendomens anda, är det tillbörligt och välgörande, att han framställer i sitt eget hus detta kristliga familjelif, hvilket genom sin blotta tillvaro är en predikan, och från hvilket i öfrigt nödvändigt så mycken kärlek utströmmar öfver församlingen.

---

1) L. Harms brukade säga, att han icke hade *tid* att gifta sig.

2. Det kristliga huset och då i första hand det kristliga pastorshuset bär detta motto: »Jag och mitt hus vilja tjena Herren (Josua B. 24: 15),» — visserligen icke med bokstäfver tecknadt öfver dörren, men så att det såsom ett lefvande intryck af andan och ordningen i huset tränger sig på hvar och en, som sätter sin fot öfver dess tröskel. De yttre uppenbarelser af troslifvet, hvilka äro en bekännelse af Herrens namn, kunna derföre icke saknas i ett själasörjarehem. Dertill hör först och främst husets helgande af husfadern genom Guds ord och bönen. Husandakten är dock en sak, som i längden icke är lätt att uppehålla i dess andefullhet och friskhet. Den löper ej ringa fara att så småningom nedsjunka till en tom form, framför allt då det vid densamma endast läses och bedes efter formulär. Men är det någon, som bör kunna uppehålla den husliga andaktens lif, så är det väl en husfader, som är pastor. Hans församlingsbor böra ock af honom få lära, huru den kristliga familjegudstjensten skall kunna föras i anda och sanning. Måttfullhet och andefullhet vare derföre hennes karaktär. Särskildt med afseende på barnen bör den vara pedagogisk, och såväl för dessa som tjenstefolket är det kateketiska *bibelsamtalets* form den lämpligaste. Af husliga andaktsböcker torde den af M. F. Roos ännu vara oöfverträffad.

3. Med all den kristliga prägel, själasörjarens hus bör hafva, vare från detsamma fjerran hållet all onaturlighet, allt uppstyltadt frombetsväsen och all anläggning på sken eller på att framstå såsom mönster. Ett ljus skall endast vara tändt; några anstalter för att få det att lysa behöfs ej, blott att å andra sidan inga bemödanden göras för att dölja det (Mat. 5: 15, 16). Så ock den kristne. Andlig naturlighet och ett okonstladt väsen är någonting utmärkande för en sund, af den h. Skrifts anda genomträngd kristendom, och framför allt hos själasörjaren bör den kunna väntas.

I samma mån denna anda herskar i prestens hus, hålles den rätta medelvägen emellan ett mörkt, dystert allvar, som icke passar för det nya testamentets glada, barnsliga anda, och en frihet, som står på gränsen till sjelfsvåld och lättsinne. Det sanna allvaret är fullt af glädje, och den sanna glädjen är en allvarsam sak. Den förra får icke förblandas med sin karrikatur, trumpenheten, och den senare må icke bortbytas mot det surrogat för densamma, hvarmed verlden får nöja sig, det s. k. nöjet. Likasom pastorshuset icke kan vara ett stamhåll för de förlustelser, hvari nöjet gemenligen sökes, bullrande gästabud och ett flärdfullt sällskapslif, så kan icke heller den flärd, som framträder i denna förvekligande lyx, som förvandlar så många hem till stela möbel- och konstmagasiner, lidas i det hus, der icke ett verldsligt utan ett himmelskt väsen bör vara hemmastadt. Å andra sidan: sol och ljus och värme i den husliga krets, hvars innersta föreningsband bildas af kärleken till Herren, rättfärdighetens sol! I den inbördes glada vänlighet, som bör bilda karaktären af samlifvet i själasörjarens familj, i den trefnad, som bör ligga utbredd öfver det hela, den enkla, men om sund smak vittnande anordningen af husets inre, icke dervid att förglömma den välvilja, som bör andas besökande, framför allt de lidande och hjelpsökande, till mötes, bör pastorsfamiljen visa att kristendomen är hemmets och familjens sol likaväl som den enskilda själens.

Att härvid det rätta träffas, beror icke ensamt på presten. Hans maka har kanske ännu mer än han i detta hänseende det bestämmande inflytandet. Derför är ock valet af maka i dubbel mening vigtigt för en själasörjare. Icke blott i allmänhet *εν κυρίω* måste detta ske, utan ock med särskildt afseende på de egenskaper, som en prosthustru för att inom sitt område kunna vara mannens hjelpa-

rinna har af nöden. Att allraminst hon får sakna detta praktiska förstånd och den husmoderliga duglighet, utan hvilka en hustru icke alls motsvarar sin kallelse är tydligt, men hos prestens maka vill man derjemte ej heller sakna den jemnhet i lynnet, detta okonstlade väsen, denna makt öfver tungan, detta vidgade hjerta och denna öppna hand, allt på grundvalen af kristlig tro och kärlek, utan hvilket hon ej kan göra pastorshemmet till ett verkligt herdetjell, der man finner det godt att vara, dit framför allt den nödställde magnetiskt drages, och hvarifrån ett stilla och jemnt utflöde af kärlek sprider välsignelse öfver församlingen.

4. Inom sin familj har för öfrigt själasörjaren att i första hand öfva de gåfvor, han icke kan sakna för ett fruktbärande förvaltande af sitt kall. Likasom i detta såsom en hufvudsak ingår uppgiften att rätt d. ä. icke blott med kristlig kärlek, utan ock med pedagogisk takt och förstånd behandla menniskor, så må presten också i det hänseendet fara efter att väl förestå sitt hus, att han icke blott i allmänhet är en god husbonde, utan äfven vet att umgås med husfolket på ett andligt och sedligt uppfostrande sätt. Kan han icke draga dem med sig till Herren, så bör han åtminstone kunna inverka på dem så tuktande och kufvande, att de känna sig afhållna från allt oskickligt väsen. Bör en församlingsherde enligt Pauli föreskrift (1 Tim. 3: 4) hafva *lydiga barn*, så bör han ock hafva *lydiga tjenare*, på det att *hela* hans hus måtte i intet stycke vara till förargelse, om det också icke i alla stycken kan vara till uppbyggelse. Detta bör så mycket lättare kunna ske, som presthuset ju bör vara sådant, att det ingen dragningskraft har för däliga tjenare, om hvilka väl böra gälla orden i Ps. 101: 6, 7. Ty slapphet i hvilket afseende som helst och framför allt i sedlig måtto får icke göra sig gällande i det presthus,

som vill vara helgadt Herren, och råder der verkligt kristligt allvar och tukt, då fly derifrån de tjenare, som icke vilja lemna orättfärdigheten, såsom ock till nämde tukt hör, att de skiljas ifrån huset, äfven om de af en och annan orsak skulle finna sin uträkning vid att stanna.

§ 14.

Om själasörjaren någon gång kan sakna familjelif i egentlig mening, kan han dock icke undgå att föra ett socialt lif. Icke blott i följd af slägtskaps och vänskapsförbindelser utan äfven i följd af sin ställning i församlingen och det borgerliga samhället kan och får han särskildt icke undandraga sig den form af socialt lif, som vanligen kallas sällskapslif. Han har dervid endast dels att i likhet med hvarje annan kristen behålla sig obesmittad af verlden dels att ställa också denna gerning i tjensten af sin kallelse, hvilken äfven har att fälla utslaget i fråga om behöflig rekreation.

1. »Homo sum; nihil humanum a me alienum puto» är en utsaga, som den evangeliske presten må låta gälla i afseende på sig, under det att han å andra sidan behjertar det apostoliska ordet: »jag hafver makt till allt, men det är icke allt nyttigt; jag hafver makt till allt, men ingenting skall taga mig fången». (1 Kor. 6: 12). I sin öfverherde har han sin höga förebild äfven i afseende på det vanliga menskliga lifvet och dess umgängesformer. Herrens menniskovänlighet och godhet förde honom in i menniskornas hem, han deltog i deras glädjefester (Joh. 2: 1 ff.), han spisade med hvem det än var,

som bjöd honom till gäst (Mat. 9: 10; Luc. 7: 36; 11: 37; 19. 5—7), han älskade att tillbringa åtskilliga stunder i familjekretsar, der han omfattades med kärlek (Luc. 10: 38 ff.; Joh. 12: 1—3), han trädde in i sorgens boningar, medförande innerligt deltagande, tröst och hjelp (Joh. 11: 20 ff.). Han ogillade dock under allt detta icke Johannes Döparens asketiska uppträdande (jfr. Mat. 11: 18), men för honom sjelf och med hänseende till beskaffenheten af det rike han var kommen att upprätta passade icke denna gestalt. Men öfver allt, vare sig i templet eller under vandringarne, vid beröringen med menniskornas sorger och lidanden eller vid familjefesterna och gästabuden framstod Herren såsom den frälsare, hvilken var kommen att kalla syndare till bättring, och allt hvad han äfven i de skenbart minsta och obetydligaste omständigheter talade och gjorde ställde han i sin himmelska kallelses tjenst.

I enlighet med denna förebild, i det mått den måste innebära något förpligtande för en evangelisk själasörjare, passar icke för honom den mennisko- och verldsskygghet, hvari den falska askesen ser det rätta beviset på afdöendet från denna verldens väsen. Hans herres huldhet och menniskovänlighet bör afspegla sig äfven i hans kärleksfulla deltagande med menniskorna i deras sorg och glädje och då äfven i de yttre uppenbarelserna af beggedera. Vid familjens egentliga fester, dop-, bröllops- och begrafningsfester, må presten icke saknas, såvida hans närvaro åstundas. Men äfven vid fester, som icke hafva sin grund i eller hänga tillsammans med någon kyrklig handling må han understundom på inbjudning infinna sig, för så vidt detta kan ske utan intrång på hans embetsverksamhet, och dessa tillfällen äro af den beskaffenhet, att han kan med bevarande af sin kristliga och presterliga värdighet vid dem närvara. Ty

hvar han än är och uppträder, måste han vara den kristne och kungöraren af sin Herres dygd, och i sådana samqväm, hvilkas fåfänglighet, flärd och lättsinne stämplar dem såsom stamhåll för det *gudlösa världslifvet*, har presten ingenting att göra, *om icke såsom botpredikant* (jfr. Luc. 11: 37—54). I allmänhet gäller såsom regel härvidlag detta *ἐν κυρίου* eller *ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ* (Kol. 3: 17), som är proberstenen på det tillåtliga och otillåtliga, det välsignelsebringande eller det skadliga i fråga om alla slags verk och gerningar. Att själasörjaren, då han vid familjefester är tillstädes, väl icke alltid behöfver eller ens bör uppträda med uppbyggliga förmaningar, men likväl alltid har att åtminstone indirekt göra en själasörjares verk och således uppbygga, faller efter det sagda af sig sjelft. »Allt predikar hos en prest».

2. Presten kan lika litet, som någon annan undvara nödig hvila och vederqvickelse. Han är likväl i sjelfva verket den ende, som icke har någon hvilodag, ty i samma mån han är nitisk i sitt embete äro sön- och helgdagarne hans mest ansträngande arbetsdagar. Den vederqvickelse, som hans familjelif, likasom hans deltagande då och då i umgängeslifvet erbjuder, kan knappast anses tillräcklig eller vara af det slag, att det för honom såsom själasörjare medför den lifvande och stärkande inverkan, som han behöfver för att kunna icke blott med trohet utan ock med friskhet sköta sitt kall. Framför allt är landtpresten, och det i samma mån han förer ett isoleradt lif i en aflägsen församling, der intet tillfälle lemnas till umgänge med troende af samma bildningsgrad som han sjelf, i fara att förlora sin andekraft, att efter handen blifva trög och att blifva slagen i den kyrkliga slentrianens bojor. Att studierna, embetsgöromålen och omsorgerna, som följa med hans kall, omvexla

med kroppsligt arbete (trädgårdsskötsel, handarbete m. m.), är godt och i vissa fall nödvändigt, men ännu något mera och annat bör här vid lag komma i betraktande. Själasörjaren behöfver en vederqvickelse, som särskildt är egnad att stärka honom för hans öfver måttan betydelsefulla lifsgerning. Bäst härtill egnad synes den rekreation vara, som vinnes dels genom umgänge med troende och begåfvade embetsbröder[1]) dels genom resor, företagna och planlagda med specielt afseende på att skåda och lära något från församlingslifvet på andra håll eller rent af från andra kyrkor. Härvid gäller regeln: ju längre bort, desto bättre! dock så att egentlig ansträngning undvikes. I våra dagar, då kommunikationerna äro så lätta och billiga bör det för flertalet af presterna icke vara förenadt med synnerliga svårigheter, att åtminstone någon gång t. ex. hvart tredje eller fjerde år företaga sådana utflygter. De derpå använda penningarne lemna riklig ränta, så vida eljes resan företages med förstånd, och den räntan kommer icke minst församlingen till godo[2]).

1) Att landtprester sluta sig tillsamman i kretsar eller konferenser, som samlas någon eller några gånger om året hos än den ene, än den andre, och hvarvid dels ett broderligt umgänge i allmänhet dels öfverläggning om kyrkliga angelägenheter och teologiska frågor förekommer, är någonting att rekommendera, förutsatt att den rätte anden dervid får göra sig gällande.

2) Detta hafva församlingarne i de skotska kyrkorna lärt sig inse, hvadan de äro angelägne om, att deras pastorer hvarje sommar skola hafva några veckors semester, som de tillbringa på resor, ofta på kontinenten.

ANDRA DELEN.

SJÄLAVÅRDEN.

I.

FÖRSAMLINGSVÅRDEN.

— *ἵνα εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ θεοῦ ἀναστρέφεσθαι*; 1 Tim. 3: 15.

§ 15.

Bibliska grundlinier.

Ehuru Herren sjelf icke öfvade eller kunde öfva någon församlingsvård i egentlig mening, så innesluter dock hans själavårdande förhållande till sina lärjungar de typiska elementen till all evangelisk församlingsvård. Det är ock dessa element, hvilka bilda det lifskraftiga fröet och det innehållsrika utkastet till den församlingsvård, som öfvades af apostlarne, och hvilka icke få saknas i någon tids församlingsvård, om hon eljes skall kunna kallas kristlig. Uppbyggelse, skydd och ledning utgöra faktorerna i densamma (jfr § 3).

1. Herren sjelf stiftade under sin jordiska lefnad ingen församling. Han endast lade grunden till samt beredde material eller element för en sådan. Dessa element voro i första hand de tolf apostlarne men derjemte ocksa det icke obetydliga antal troende, som under samma namn af lärjungar, hvarmed de förstnämda vanligen i n. testamentet betecknas, bildade kring honom en vidare krets. Ehuru derföre i fråga om församlingsvård icke från Herrens exempel några bestämda eller omedelbara anvisningar kunna hemtas, så innebär likväl hans förhållande till lärjungarne typiska antydningar af grundläggande betydelse både för församlingsvården och den

individuela själavården, likasom han ock i det evangelium, han förkunnade, meddelat principerna för en rätt församlingsvård.

Allraförst framgår af så väl det ena som det andra, att han sjelf, hans person, är den församlingsbildande och den församlingen sammanhållande makten. Det var vid sig sjelf han fästade sina lärjungar, framställande sig, likaväl som Fadern, såsom föremål för deras tro (Joh. 14: 1), och hans stadiga bemödande gick ut på att på ett i djupaste och allsidigaste mening genetiskt sätt föra dem till en sådan kännedom om sig, som var ett innerligt tillegnande af honom sjelf, hans anda och lif. Derföre, lika visst som Jesu första lärjungaskara bildade fröet och materialet till hans församling, lika visst måste Kristi och församlingens inbördes förhållande under alla tider vara väsentligen likartadt med det, som egde rum emellan Herren och denna lärjungakrets, och således måste Kristus sjelf, på samma gång han är församlingens grundval, också vara hennes lefvande enhetspunkt. Men den kännedom om honom, hvarigenom man inträder i gemenskap med honom, är kännedomen om honom såsom lefvande Guds son, och endast för så vidt hans sanna guddom är uppenbarad för och i menniskorna genom Anden, är han eller kan han vara den klippa, på hvilken församlingen är bygd, eller med andra ord, tron på Jesus Kristus såsom Guds enfödde son, det orubbliga lefvande fasthållandet af läran om hans guddom har ensamt gjort en kristlig församling möjlig, och hon står och faller med denna tro (Mat. 16: 16—18). Lika klart är ock, att det likväl icke är den abstrakta dogmen om Herrens gudamenskliga väsen, hvarom här är fråga, utan, såsom sagdt, om kännedomen om hans guddomskraft i detta ords hela bibliska fullhet: det är den i *tron anammade Kristus*, som är församlingens grund och lif, icke någon som helst

läroformel, icke heller något blott yttre mekaniskt anslutande till hans namn.

Häraf följer vigtiga konseqvenser med afseende på själavården såsom församlingsvård betraktad. Först och främst måste denna vara verklig *själa*vård d. ä. rikta sig icke i första hand och hufvudsakligen på upprättande och vidmakthållande af yttre kyrkoskick, utan på personligheterna, på själarne, till att göra Kristus känd för och i dem, och i denna mening är själavården äfven såsom församlingsvård speciel d. ä. har afseende på den enskilde för att framkalla, vidmakthålla och stärka den personliga kännedomen om Kristus. Vidare och i sammanhang härmed är det uppenbart, att församlingsvården måste utföras hufvudsakligen med *ordet*, genom bibringande af läran i dess bibliska renhet och kraft. Den h. Skrift är derföre församlingsvårdens, likasom själavårdens i allmänhet källa och norm, och det skriftenliga vittnesbördet om Herren är det medel, hvarigenom ett sanskyldigt församlingslif skall bringas till stånd. Och endast i samma mån detta vittnesbörd blir fruktbärande i hjertana till åstadkommande af den tro på Guds son, som innefattar delaktigheten af hans sinne, blir den samfundsanda, utan hvilken kyrkan endast är en genom yttre band sammanhållen institution, verkligen kristlig d. ä. icke en köttslig entusiasm för det yttre samfundet såsom sådant,[1]) utan en den enande, heliga kärlekens hänförelse för samfundet för så vidt det är i Kristus d. ä. för så vidt det skjuter sina rötter i den äkta bibliska läran och sanningen och, lefvande på denna, lefver i Kristus.

Hvad nu angår den andliga vård Herren egnade sina lärjungar, så faller allraförst i ögonen, att han aldrig ut-

1) Sådan är väsentligen den starka kyrkliga anda, som är utmärkande för den rom.-katolska kyrkan.

öfvade det slag af själavård som vanligen benämnes bikt, under det att dock hans förhållande till lärjungarne var alltigenom personligt; vi finna honom ingen enda gång handla specielt med en enda lärjunge i samtal emellan fyra ögon. Han kallade visserligen hvar och en enskild till lärjungaskap hos sig, men han trängde sig icke på någon af dem med »samvetsfrågor» angående hans andliga ställning, han kallade dem icke till »enskild bikt», och icke heller sökte de tillfälle till någon sådan. Hvarje hans ord till dem gällde visserligen hvar och en af dem personligen, och han riktade understundom till enskilde af dem bestraffande och varnande tilltal (Mat. 16: 23 m. fl.) men äfven detta i allas närvaro eller inför hela lärjungakretsen. Och endast undantagsvis vände han sig till någon särskild. Vanligen talade han till alla lärjungarne på en gång, ehuru visserligen alltid på ett så konkret och tillämpande sätt, att de endast genom verklig falskhet i andan kunde undgå att taga åt sig det, som dem tillkom. Den vård han egnade dem var derföre i viss mening just församlingsvård. Han behandlade dem såsom ett helt, men så att hvar och en af dem kände, att Herren talade till honom personligen och att han, lärjungen, också i allt hade personligt att göra med Herren.

Betrakta vi åter de olika sidorna af Herrens själavårdande gerning med afseende på lärjungarne, så finna vi, att han allraförst syftade att uppenbara sig sjelf för dem och att positivt *uppbygga* dem i tron på sig. Han sökte aldrig genom eldiga, uppskakande tilltal åstadkomma hos dem dessa berusande känslorörelser, hvilka synas lofva så mycket, under det att de hålla så litet, men han räckte dem den guddomliga sanningen i den mån de kunde bära den (jfr. Marc. 4: 33, 34; Joh. 16: 12) och förde dem så till och framåt i andlig kunskap och förstånd. Om det härvid går an att tala om en viss

metod i Herrens undervisningssätt, så, oafsedt det att han lät lärjungarne vara vittnen till sin verksamhet ibland folket, meddelade han dem ordet vanligen genom direkta tal, delvis utförda »predikningar», delvis i korta kärniga sentenser och gnomer. (Jfr. Mat. 5, 6, 7; 10: 1 ff.; 13: 10—23, 36—43; 16: 21, 22; 19: 28; 20: 1—16; 24: 2 ff.; 25: 1 ff. & paral. Joh. 13—16 m. fl. a. st.). Mindre ofta tog han dem likasom i förhör, framkallande genom frågor af dem bekännelser, som bildade anknytningspunkter för vidare undervisning (Mat. 16: 13 ff.; Marc. 9: 33 ff.; Joh. 6: 67 o. a.). Gerna emottog han också deras frågor, ja, sökte framlocka sådane, på det han genom deras besvarande måtte få gifva dem ordet i direkt sammanhang med ett af dem sjelfva uttryckt behof af ljus (Luc. 12: 41; Mat. 18: 21 ff.; Luc. 21: 7; Joh. 16: 5).

I oskiljaktigt sammanhang med denna Herrens direkt uppbyggande själavård stod hans bevarande och *värnande* omsorg om lärjungarne. Héla hans umgänge med dem hade under all den oändliga kärlek, barmhertighet och tålamod, som utmärkte detsamma, också karaktären af heligt, tuktande allvar. Han hjelpte dem mot farorna af deras egna fel genom ingående förmaningar och bestraffningar (Mat. 16: 23; Luc. 9: 55, 56). Han upptäckte för dem de faror, som från andras förvändhet och yttre lefnadsomständigheter i öfrigt hotade deras andliga lif, och varnade dem för desamma (jfr. Mat. 16: 6 & paral. Joh. 15: 20; Luc. 21: 8 ff. m. fl.); hans förbön bar dem i deras svaghet och var likasom en sköld för dem (Luc. 22: 31, 32; Joh. 17), han kastade sig emellan dem och ulfven och räddade dem genom att låta sitt lif för dem (Joh. 10: 11—13; 18: 8, 9). Deremot utrensade han icke genom ett yttre utkastande det ogräs från afgrunden, som i Judas Ischariots person växte upp inom deras krets. Han lät visserligen icke detta förlorade barn sakna varningar af

på en gång det allvarligaste och innerligaste slag (Joh. 6: 70, 71; Mat. 26: 21—25 & par. Joh. 13: 21—30), men han lät honom likväl fylla sina synders mått, då han icke ville låta sig frälsas, samt fördrog honom, ända till dess han fullständigt och evigt afsöndrade sig sjelf ifrån gemenskapen ej mindre med honom, Herren, än med hans trogna. Tvifvelsutan är det icke en obehörig slutsats, att i detta hans förhållande till Judas se å ena sidan en på en gång lärorik och tröstande vink derom, att icke ens den trognaste och visligaste själavård skall alltid krönas med framgång, och å andra sidan en antydning derom, att intet äfven det giftigaste ogräs på kyrkans åker hindrar honom att vara Jesu Kristi rätta församling, så länge han sjelf, Herren, är der med sitt ord och sin anda och föder själar på nytt och bevarar de pånyttfödde till evinnerligt lif. Ty der Kristus är och ter sig i sin frälsande nåds kraft, der är ock hans församling, och är hon än aldrig så mycket öfverhöljd af ogräsets smälek, så blir dock det själavårdande arbetet inom henne icke utan frukt.

Under allt sitt uppbyggande och värnande arbete med afseende på sina lärjungar *ledde* dem Herren på den väg, på hvilken han infört dem, och regerade dem, på samma gång han i djupaste mening tjenade dem. Hans ledning var dervid personlig i ordets innerligaste bemärkelse, i det att han såsom den gode herden gick före sin hjord (Joh. 10: 3, 4), gifvande henne den förebild och efterdömelse (Joh. 13: 12—17) i fullkomlig helig umgängelse och tjenande kärlek, som på ett helt annat och fullare sätt än en skrifven lag styrer de troendes steg på vägen till lifvet. Med allt detta var han dock Herren (Joh. 13: 13), som *eger* fåren, och som i sin ledning af dem visste att häfda sin herrerätt, sin auktoritet och sitt majestät (Mat. 16: 23—27), samt böja dem till lydnad för

sitt rikes ordningar och rätter (jfr. Luc. 9: 55, 56; Mat. 11: 29, 30), dock endast genom kraften af sin ande och icke med något slags stöd af yttre makt.

Målet, till hvilket Herren med sitt själavårdande arbete på sina första lärjungar ville komma, och som han äfven, hvad de elfva angår, fullt uppnådde, var, såsom ofvan antyddes, att föra hvar och en af dem till tro på sig såsom den af Fadern sände, hvilken efter fullbordadt verk hade att återgå till Fadern, d. ä. såsom den enfödde sonen (Joh. 14: 9—11; 16: 30, 31; 17: 8), men äfven och såsom en frukt af denna tro till den inbördes kärlek, hvarigenom de skulle vara förenade i anden, således ett sannskyldigt brödrasamfund i Kristus eller en hans församling i anda och sanning (Joh. 13: 14, 34; 15: 12; 17: 20—23). När detta var utfördt, då var hans värf för så vidt det afsåg samlandet och uppfostrandet af förstlingen till den kyrka, som är bestämd att i sig upptaga alla jordens folk (Mat. 28: 19), fullbordadt. Det återstod honom blott ett, det största och svåraste: att gifva sitt lif för sina får och dermed bevisa sig såsom den äkta herden och själabiskopen (1 Petr. 2: 25). — Så finna vi redan i Herrens vård om sina lärjungar de allmänna typiska grunddragen af en kristlig församlingsvård. I den i apostlagerningarne och de apostoliska brefven framträdande bilden af denna vård igenkänna vi lätt dessa drag.

2. För apostlarne var Guds församling (kyrkan) samfundet af de genom Jesus Kristus heliga, som åkalla Kristi namn (1 Kor. 1: 2; Efes. 1: 1; Kol. 1: 2) och genom tron äro helgamanna-medborgare och Guds husfolk, genom Andan uppbygde på Kristus såsom grundvalen och hörnstenen (1 Kor. 3: 11; Efes. 2: 19—24; 1 Petr. 2: 4, 5), men också Kristi lefvande lekamen, under honom såsom hufvudet på ett organiskt sätt sammanfattad (Efes. 4: 15,

16). Herren Jesus Kristus, fattad och tillegnad i tron, är således äfven för apostlarne både den församlingsbildande och den församlingen enande och sammanhållande kraften. På det personliga förhållandet till honom beror derföre ledamotskapet i hans församling, och ehuru apostlarne väl visste, att midt under deras ögon insmög sig en hel mängd skrymtare och förderfvade menniskor, så läto de icke detta vilseleda sig i afseende på församlingens sanna väsen. Hon är för dem detta oaktadt de troendes samfund, och lika litet hon upphör att vara detta, derigenom att en hop otrogna hängt sig vid henne, lika litet helsas dessa otrogna såsom lemmar i Kristi kropp och delaktige af den himmelska gåfvan, derföre att de trängt sig in i de troendes krets (Ap.G. 8: 21; 2 Tim. 2: 19, 20). Och i enlighet härmed gestaltar sig den apostoliska församlingsvården. Epistlarne äro i sjelfva verket själavårdande skrifvelser, och i hvart enda af dem återfinnas ej mindre det uppbyggande än det värnande och ledande elementet i denna vård. Det förstnämda möter i den framställning af läran, som vanligen intager den första och vigtigaste platsen i brefvet, det andra i det försvar af sanningen och i de angrepp på lögnen, som under förmaningar och varningar för falsk lära, partiväsen och förargligt lefverne gå hand i hand med den positiva läroutvecklingen (Rom. 16: 17—18; Gal. 1: 6—24; 3: 1—5; 1 Kor. 5 v. s. v.), och det tredje i de förebilder, apostlarne i sig sjelfva framställa (2 Thess. 3: 4; 1 Thess. 1: 6; 1 Kor. 4: 6; 11: 1; Filipp. 3: 17 o. a.) och i de anordningar för åvägabringande och utbildande af ett sundt församlingsskick, som de antingen sjelfve eller genom sina medhjelpare verkställa (pastoralbrefven).

Men dessutom gifva såväl apostlagerningarne som brefven bestämda anvisningar för sann församlingsvård, och det hufvudsakligaste häraf må påpekas.

Allraförst förtjenar härvid Ap.G. 20. 17—35 att uppmärksammas. Stället innehåller dels aposteln Pauli sublima redogörelse för det sätt, på hvilket han hade handhaft själavården i Efesus, dels dermed förknippade förmaningar till presbytererna i denna stad att enligt Pauli föredöme vårda församlingen. Den bild af den apostoliska själavården, som här framstår, är i sjelfva verket fullständig. Ordet om Guds nåd (v. 32), i dess renhet fasthållet och förkunnadt, är medlet för denna vård. Aposteln frambar det dels såsom förkunnelse (*αναγγελία*), dels såsom lära och undervisning (*διδασκαλία*) dels ock såsom förmanande och tillämpande vittnesbörd (*διαμαρτυρία*). Dessa tre sidor af det kristliga sanningsinplantandet voro lika väsentliga för den *uppbyggande* församlingsvården. I den allmänna förkunnelsen af evangelium (*αναγγελία*) framställdes vanligen på ett enkelt historiskt sätt de guddomliga frälsningsgerningarne, på hvilka hela kristendomen hvilar. Dessa gerningars väsen, betydelse och kraft utvecklades sedan i den *διδασκαλία*, som dels i sina elementära grunddrag plantades i neofyterna dels i hela sitt djup och omfattning meddelades åt de mera förkofrade (jfr. Ebr. 5: 11—14). Den åtföljdes alltid af detta *διαμαρτυρεῖσθαι*, som innefattade de kraftigaste maningar att i bättring och tro tillgodogöra sig den i läran afslöjade frälsande nåden (v. 21). Och *hela* sanningen, *allt* Guds råd förkunnades (v. 27), såsom ju ock ingen verklig uppbyggelse åstadkommes genom stympad lärdom. Vid denna med största trohet utförda uppbyggande verksamhet (v. 20) var det ej nog för aposteln att undervisa och förmana vid församlingens allmänna sammankomster (*δημοσία*) utan äfven i familjerna och i husen sammankommande mindre kretsar af troende (*κατ' οἴκους* v. 20), ja att vända sig till hvar och en enskild (*ἕνα ἕκαστον* v. 31), sålunda uppbyggande församlingen derigenom, att han uppbyggde Guds rike i de enskildes hjertan.

Det är nu först och främst till just detta uppbyggelsearbete äfven Petrus förmanar presbytererna då han manar dem att med herdetrohet föda Guds hjord (*ποιμαίνειν* 1 Petr. 5: 1), och i enlighet med hvad han sjelf gjort förmanar Paulus Timoteus att med fasthållande af den lärotyp han hos Paulus skådat (2 Tim. 1: 13) vid alla tillfällen predika ordet med dess samvetet dömande, öfvertygande och hugsvalande kraft (2 Tim. 4: 2) under en sådan ortotomi, (2 Tim. 2: 15) som gifver hvar och en sitt. Ordets renhet (*λόγος ὑγιής*) borde dervid på det noggrannaste bevaras, likasom det var nödigt att framställa det i ett rent sinne (*σεμνότης*), och så att det icke gaf anledning till anstöt för något samvete (*ακατάγνωστον* Tit. 2: 8). Det är detta ord och endast detta, så förkunnadt, som är mäktigt att uppbygga församlingen på hennes allraheligaste tro (Ap.G. 20: 32; Jud. v. 20).

Såsom redan är nämdt, stod med den direkt uppbyggande församlingsvården den *värnande* och *bevarande* omsorgen om Guds hjord i nära och organisk förbindelse. De apostoliska bref ven äro i sjelfva verket merändels framkallade af behofvet att skydda den späda himmelska planteringen för det hotande förderfvet af uppspirande falsk lära och orent lefverne. Derföre äro de ock så rika på varningar och förmaningar af alla slag (jfr. Rom. 16: 17—20; 1 Kor. 1: 10—13; 2: 3—7; 4: 14—21; 5; 6; 8: 9; 10; 11; 15: 11—19; 2 Kor. 2; 6: 14—18; 10—13; Gal. 1: 6—9; 3: 1—5; 4: 8—21; 6: 1—8, 12, 13; Efes. 4: 17 ff.; 5: 1 ff.; Filipp. 3: 2 ff.; Koloss. 2: 16 ff.; 3; 1 Thess. 2: 9 ff.; 4; 5; 2 Thess. 2; Ebr. 2: 1 ff.; 3: 12 ff.; 6: 1—12; 10: 19 ff.; 12: 12 ff.; 13: 1—19; 1 Petr. 2: 1 ff.; 3: 1—17; 4: 1 ff.; 5: 5—9; 2 Petr. 2; 3; 1 Joh. 2: 18, 19; 3: 7 ff.; 4: 1—6; 5: 21; 2 Joh. 7—11; 3 Joh. 11; Jak. 1: 19 ff.; 2—4; Jud. Ep.; UppB. 2; 3; 16: 15; 18: 4; 21: 7, 8; 22: 7, 11, 14; också pastoralbrefven). Och härvid bör läggas märke till,

att apostlarne med det största eftertryck angrepo det onda såväl inom lärans som lifvets område genast vid dess första framträdande. De väntade således icke till dess det nått en viss höjd, väl vetande att skulle det kunna med framgång bekämpas, så måste det angripas innan det hann rotfästa sig Det var just genom denna sant visa och vaksamma pastoralvård, som den första församlingen kunde bevaras så jemförelsevis ren som den var. En senare tids förvaltare i Guds hus följde icke denna regel, och så kunde ogräset så hastigt och så fruktansvärdt utbreda sig, att det icke ens gick an att *försöka* upprycka det (Mat. 13: 25—29). Det är emellertid till just denna skarpt vaksamma vård om församlingen, Paulus så bevekande förmanar presbytererna i Efesus. Det är ock den som Petrus ålägger föreståndarne i de församlingar, till hvilka han skref sitt första bref (1 Petr. 5: 2). Den *επισκοπή*, som på detta ställe sammanknytes med *ποιμαίνειν* och i sjelfva verket ingår i detsamma, gör herdeembetet till ett väktarekall i Guds stad (jfr. Hezek. 3: 17—19), fullt af en möda, som frestar till trötthet och motvillighet (motsatsen till *προθύμως*) och som icke kan öfvervinnas annat än genom seendet på den himmelska lönen, af långt högre värde än den slemma jordiska vinning (*αἰσχροκερδῶς*), mot hvilken den utbytes af skaffare, hvilka icke vänta sin herre (Luc. 12: 45).

Äfven för den *värnande* församlingsvården var ordet det hufvudsakliga medlet. Brukadt såsom andans svärd (Efes. 6: 17; Ebr. 4: 12, 13), fördes det af apostlarne både till försvar för sanningen (apologetik jfr 1 Kor. 15; 2 Kor. 10—12; Gal. 1: 11 ff. 2; 3; 4; 5: 1—12 o. a.) och till angrepp på lögnens och ondskans fästen (polemik 2 Kor. 10: 4, 5). Det var ock det egentliga tuktomedlet med afseende på de vårdslöse och osedlige och det användes, då så behöfdes, med stor skärpa (Tit. 1: 13).

Dock förenades dermed andra lindrigare eller strängare tuktåtgärder, särskildt undandragande af det broderliga umgänget (2 Thess. 3: 6, 14), men äfven, ehuru endast i tvingande nödfall vid envist fasthållande af falsk lära och framhärdande i förargelseväckande synd, uteslutande ur församlingen (1 Tim. 1: 20; 1 Kor. 5: 1—5[1]).

Slutligen framträder i den apostoliska tiden den själavårdande verksamheten, för så vidt den är församlingsvård, såsom *ledning* af Guds hjord. I första hand egde detta rum, i enlighet med Joh. 10: 4, genom apostlarnes vandring före hjorden på sanningens väg, och de i deras bref befintliga förmaningarna till församlingsföreståndarne framhäfva den afgörande betydelsen och kraften af denna det heliga föredömets ledning. Apostlarne beherskades af den lefvande förnimmelsen deraf, att de icke blott för sin egen räkning, så att säga, utan äfven i sin egenskap af att vara Herrens vittnen inför menniskorna egde att vara hans efterföljare. De kände sig oafvisligen kallade att vara förebilder för församlingarna (*τύποι* 1 Petr. 5: 3), och såsom de utan inskränkning eller förbehåll offrade sig i Herrens tjenst, så hade de ock sitt samvetes vittnesbörd derom, att de i sina personer framställde Kristi bild. Derföre tvekade de icke heller att mana de troende att efterfölja sina fotspår (1 Kor. 11: 1; Gal. 4: 12; Filipp. 3: 17; 1 Thess. 1: 6; 2: 10—13; 2 Tim. 3: 10, 11; Ebr. 13: 7). De aktade visserligen sitt embete osägligt högt och visste äfven

1) Hvad kyrkotukten i egentlig mening, särskildt i dess strängaste form, angår, så var den visserligen så till vida af själavårdande natur, som den afsåg den felandes förbättring, men den var ock uttrycket af församlingens helighet och afsåg dess värnande. Den innefattade derföre en verklig dom öfver den tuktade och ställde honom utom det område, der nåden, och inom det område der vreden herskar (jfr Mat. 18: 17; jfr Rom. 1: 17, 18).

att då så behöfdes på det bestämdaste häfda dess anseende och den myndighet de af Herren undfått (Rom. 11: 13; 1 Kor. 4: 1; 9: 1; 2 Kor. 10: 8; 13: 2), men såsom de vid föreställningen om sitt embetes höghet och härlighet ej så mycket tänkte på de rättigheter, som på de pligter det medförde (Rom. 1: 14), så voro de långt ifrån att på grund af detsamma vilja tillskansa sig jordiska fördelar och fåfänglig ära. Ty de kunde icke och ville icke kunna något emot sanningen utan endast *med* henne, och ville gerna för sina personer stå tillbaka och lida allahanda orätt, om Herrens sak gick fram (2 Kor. 13: 7, 8; Filipp. 1: 15—18). Embetet tjenade icke dem, utan de tjenade embetet, och om någon, voro *de* fremmande för tanken att framhålla sitt embete och den regelrätta förkunnelsen af läran utan förbindelse med Herrens efterföljd såsom grund för pockande på vördnad och lydnad. Detta öfverlemnade de åt sådana, som ville ställa sig på samma skrymtarelinea med dem, hvilka Herren i Mat. 23: 3, 4 — *icke* framställer såsom efterföljansvärda mönster för dem, som önska vara hans tjenare.

Men om således apostlarne först och främst såsom föregångare på trons och kärlekens heliga och himmelska väg, voro ledare af församlingarne, så begränsade sig deras församlingsledande verksamhet dock icke dertill. Församlingen måste ju framträda såsom ett ordnadt samfund, och om hon ock i de första stora dagarna, då *anden* verkligen betydde något i kyrkan, var vida skild från ett juridiskt formväsen, så måste dock försorg dragas derom, att allt inom henne måtte ordentligt och skickligt tillgå (1 Kor. 14: 40). Derföre ingick i den apostoliska församlingsledningen också ett styrande och regerande (jfr 1 Kor. 12: 28 κυβερνήσεις), och vi finna huru apostlarne dels råda till, dels rent af föreskrifva sådant, som tjente till befordrande af en god försam-

lingsordning och i sammanhang dermed stående sundt församlingslif (jfr Korintierbrefven, 1 Tim. 2: 8 ff.; 3: 1 ff.; 5: 1 ff.; Tit. 2: 1—6). I allt gingo de således såsom äkta herdar i spetsen för hjorden, men bevarade sig derunder noga från den hersklystnad (*κατακυριεύειν τῶν κλήρων* 1 Petr. 5: 3), som kännetecknar det hierarkiska väsendet och ovilkorligen uppkommer, der man glömmer sin lifegenskap hos Herren och sitt medtjenareskap med hans öfriga husfolk, samt låter sig intaga af köttslig säkerhet (jfr Luc. 12: 42—46). Derföre handlade apostlarna aldrig sjelfrådigt, utan i samråd med församlingen, i hvilken de ärade Herrens egendom, och hvars medlemmar voro för dem bröder i tron, delaktiga af samma kallelse och hopp med dem sjelfva. Ja, äfven då, när Paulus i följd af omständigheternas tvång och för att, hvad på honom berodde, rädda församlingen i Korint från sedlig upplösning ingriper med hela kraften af sin apostoliska myndighet, ställer han sig såsom midt i församlingen, handlande såsom hennes organ (1 Kor. 5: 3, 4). Han likasom de öfriga apostlarne ville icke veta af någon annan myndighet än sanningens, sådan den gör sig gällande inför och i menniskornas samveten (2 Kor. 4: 2), derunder på det högsta angelägen att bevara förhållandet till de troende rent, att det icke å ena sidan måtte blifva ett samvetenas tillfångatagande och beherskande på ett sätt, som gör Kristi frigjorda lärjungar till menniskoträlar i det Gud pårörer (2 Kor. 1: 24) och icke heller å andra sidan en köttslig menniskovidhängsenhet och ett slafviskt uppgifvande af all andlig sjelfständighet, som är så angenämt för dem, hvilka i sin räddhåga för all verklig kamp för sanningens tillegnande ej begära bättre än att få emottaga oket af en auktoritet, som befriar dem från mödan att tänka och arbeta för egen del (jfr 1 Kor. 1: 11—13; 3:

4—7). Och hvad apostlarne sjelfva sålunda iakttogo, det voro de angelägna att inskärpa hos församlingarnes äldste och tillsyningsmän såsom en för alla tider gällande regel (1 Petr. 5: 1—4; 1 Tim. 4: 12—16; 5: 1, 2, 21; Tit. 1: 7 — *μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον* —).

Hvilken kamp emellertid lösandet af denna uppgift kräfver, hvilken sjelfförsakelse åt alla håll den fordrar, hvilken ansträngning är af nöden för att sålunda hålla sig rätt på den smala vägen, utan att vika af hvarken åt höger i finare eller gröfre auktoritetsöfvermod eller till venster i svag eftergifvenhet för köttsligt demokratiska anspråk och i begär efter folkgunst; hvilket lif såsom inför Herrens öga det behöfs för att kunna handla med bjudande myndighet och dock i en ödmjukhet, som gör att man icke frågar efter sig sjelf utan blott efter Herrens ära — det bör icke vara svårt att inse, då man betänker de mångartade frestelserna och svårigheterna på en Guds tjenares väg.

Såsom förebildande för alla tider med hänseende till själavården, här särskildt såsom församlingsvård, maste den apostoliska praxis betraktas, men i det yttre och tillfälliga regelbindande kan den så mycket mindre anses vara, som den apostoliska kyrkans yttre läge var ett helt annat än det, i hvilket våra dagars kyrka befinner sig, hvarjemte regler i juridisk mening väl var något, som apostlarne allraminst ville gifva. En verklig förebild är alltid lefvande, och efterbildas icke genom maskinmessigt efterapande utan genom en verksamhet, som är genomträngd af förebildens anda, hvarvid således formen, i hvilken verksamheten har att röra sig, gerna kan vara skiftande, blott den är sådan, att den icke omöjliggör andens verk och lif. Regeln deremot bestämmer just det yttre, och frågar icke, åtminstone ej i första hand, efter anden. Vid framställningen af den evange-

liska församlingsvården, sådan den kan och bör handhafvas i våra dagars kyrka och särskildt i den afdelning af densamma, som utgöres af den svenskt lutherska kyrkan, kan det således icke blifva fråga om att uppställa en ordning för nämda vård, som skulle för den *yttre* blicken påtagligt godtgöra, huru den bibliskt-apostoliska församlingen fortlefver ibland oss, utan här gäller endast att visa, huru under det förhandenvarande kyrkliga läget en församlingsvård enligt evangeliska principer och i bibliskt-kyrklig anda eger att gestalta sig.

A.

Den uppbyggande församlingsvården.

§ 16.

Själavården såsom uppbyggande församlingsvård innefattar omsorgen dels om det kyrkliga katekumenatet dels om kommunionförsamlingen. I vården om det förstnämda har själasörjaren att under det **grundläggande** uppbyggelsearbetet medelst inplantande af den kristliga sanningens element bilda katekumenerna för kommunionförsamlingen. I vården om denna åter har han att under det **fortbyggande** uppbyggelsearbetet medelst inplantande af en allt djupare och allsidigare kännedom (*γινώσκειν* Joh. 10: 15; 17: 3) af den kristliga sanningen föra församlingen till ett allt rikare kristligt lif och dermed till allt renare och kraftigare kristlig ande och sed.

1. All församlingsvård, således äfven den värnande och ledande, afser visserligen både katekumenat och kommunionförsamling, men då själasörjaren vid den sida af denna vård, som företrädesvis är uppbyggande, har att göra med det förstnämda äfven i dess åtskillnad från den egentliga församlingen, hvaremot så icke är förhållandet i fråga om de begge andra momenten i församlingsvår-

den, så torde framhäfvandet af den speciela omsorgen om katekumenatet endast böra ifrågakomma då tal är om själasörjarens rent uppbyggande verksamhet.

2. Församlingen uppväxer ur katekumenatet, huru å andra sidan församlingen är katekumenatets förutsättning. Isynnerhet sedan genom barndopet katekumenatet blifvit flyttadt inom församlingen och denna har att moderligt uppfostra detsamma till andlig och kyrklig myndighet, kunde det synas mera öfverensstämmande med sakens natur att i själavårdsläran allraförst framställa läran om vården af kommunionförsamlingen, men då denna oupphörligt uppväxer ur katekumenatet och förnyar sig derur, torde den här följda ordningen böra anses fullt berättigad.

Katekumenatet på dopets grund med konfirmationen såsom mål har icke alldeles samma ställning som det helt och hållet utom församlingen fallande katekumenatet med dopet till mål. Genom dopet har barnet icke blott blifvit, om uttrycket får tillåtas, predestineradt för kristendomen utan äfven predisponeradt för densamma, under det att de katekumener, som genom evangelii förkunnelse vinnas ur icke-kristna folk sakna denna predisposition. Det är döpelsenåden, för såvidt den är en makt i de döpta barnen, hvarom här är fråga. Huru man än må tänka sig denna nåd eller rättare, huru man än må tänka sig de kristna barnens genom dopet vunna andliga bestämdhet, alltid måste man antaga tillvaron af ett realt band emellan Herren och dem, i kraft hvaraf, så länge de icke i positiv otro och uppsåtlig synd från Gud afvikit, hans Ande har en tillgång till och ett fäste i deras hjertan, som icke kan finnas hos icke döpta barn. De äro äfven, objektivt taget, tecknade med Herrens insegel och hafva undfått Guds vittnesbörd om hans goda vilja med afseende på dem eller derom, att de äro objektivt utkorade i

Kristus till barnaskapet hos Gud, en utkorelse, som det tillhör dem sjelfva att i personlig, sjelfmedveten tro emottaga och göra sig till godo. Detta kan emellertid icke ske utan genom förmedlingen af den uppfostran till Guds kännedom, som Herren ålagt i första hand de kristliga föräldrarne (Efes. 6: 4 o. a.) men äfven församlingen såsom den andliga moder, hvilken det åligger att se till, det alla som genom dopet inträdt i hennes gemenskap få lära att hålla allt det Jesus har befallt (jfr Mat. 28: 19, 20). Här är det då, som den pastorala vården om katekumenatet har sin uppgift, på en gång lättare och svårare än omsorgen om de icke döpte, d. ä. inom hedendomen helt och hållet fallande, katekumenerne. Dessa ha icke blott sina religiösa och sedliga lifsrötter inom det område, der ogudaktigheten och orättfärdigheten utan motvigten af nåden och sanningen i Kristus föra ett obestridt herravälde (jfr Rom. 1: 18), hvadan deras uppfostran för kristendomen har att kämpa med de svåra hindren af inrotade hedniska föreställningar och ovanor, utan de sakna ock det vigtiga stöd i sträfvandet efter att fatta den kristliga sanningen, som en från alla sidor omgifvande, låt vara i många fall svag och mindre ren, kristlig ande och sed medföra. Derföre är ock enligt missionshistoriens vittnesbörd arbetet med hednabarn och framför allt äldre hedningar, som emottaga kristlig undervisning, i regeln långt mödosammare, än det som egnas inom kyrkan befintliga katekumener. Också får man på missionsfälten snart afvänja sig från alla illusioner med afseende på nybildade hedningkristliga församlingars sedliga tillstånd, såsom ock redan en noggrannare och nyktrare betraktelse af de af sjelfva apostlarne grundade församlingarne gifver vid handen, huru efterhängsna och svåra att öfvervinna de gamla hedniska odygderna voro, och huru mycket och huru

länge de orenade det kristliga församlingslifvet. Å andra sidan erbjuder omsorgen om det döpta katekumenatet egendomliga svårigheter, grundade i katekumenernes införande i kyrkan i deras späda ålder, och hvilka kräfva stor granlagenhet. Ty om arbetet med de döpta barnens undervisning och uppfostran till kristlig kunskap och lif eger den stora fördelen af en fast objektiv grund i dopet, hvars verkan, i samma mån barnen genom vis och ömsint föräldravård hafva blifvit undervisade om dess välsignelse, tydligt uppenbarar sig för den djupare skådande blicken, och om i sammanhang härmed barnen genom sin gemenskap med församlingen hafva inandats och fortfarande inandas en kristlig lifsluft, som för deras inre menniska har en betydelse snarlik den, som en ren och helsosam atmosfer har på den kroppsliga organismen, så ligger i allt detta ock åtskilliga faror, och i första hand den, att barnen sjelfva anse sig utan vidare stå på den personliga sanningens evighetsgrund, att de äro icke blott objektivt utan äfven subjektivt delaktiggjorda af Kristi nådesrikedomar, och att således någon verklig tillegnelse af nåden ej behöfver med afseende på dem komma i fråga. Dopet blir då allt och tron intet. Å andra sidan åter kan man frestas att förbise eller undanskjuta dopets nåd på ett sätt, som i sjelfva verket låter detta sakrament nedsjunka till en vacker men betydelselös ceremoni. Detta sker icke blott derigenom att ensidigt pietistiska och ännu mer baptistiska tendenser taga välde i den kyrkliga åskådningen, utan äfven och lika mycket genom det öfverskattande af konfirmationen, som ej sällan eger rum. Man anser den icke blott såsom ett supplement till dopet, utan äfven såsom i och för sig den vigtigaste af alla kyrkliga handlingar, vigtigare t. o. m. än den h. nattvarden. Att öfvervinna de begge nämda ensidigheterna är förenadt med svårigheter i

samma mån som antingen vanekristendom, med sitt döda förlitande på nådemedlen, eller en subjektivistisk anda sätter sin prägel på församlingslifvet.

3. Vården om katekumenatet går ut på att uppfostra katekumenerna för kommunionförsamlingen genom inplantande i dem af den kristliga sanningens element. Ett sådant inplantande sker icke genom meddelande af blott minnes- och begreppskunskap, utan genom ett verkligt besående af hjertat med Guds ord, i det att det äfven utan all direkt tillämpning meddelas på ett alltigenom tillämpande sätt d. ä. på ett sätt som fattar menniskan i samvetet. Just derföre att här är fråga om de outvecklade och omyndige måste emellertid en vis begränsning i afseende på måttet af det meddelade iakttagas. Endast det elementära af det kristliga kunskapsinnehållet, och det i dess organiska sammanhang, kan här vid lag bilda undervisningsmaterielet. Således, vid de grundläggande etiska och religiösa begreppen på grundvalen af och i sammanhang med den heliga historien bör man i regeln stanna. Men detta kunskapsmått bör meddelas på ett sätt, som verkligen förtjenar namnet grundläggande, så att ingenting förbigås, som är nödigt för att fatta både syndens och nådens väsen, och att detta läges såsom *grund* d. ä. med den noggranhet, att det hos den i någon mån eftertänksamme *måste* blifva en skatt för lifvet och utgöra en förberedelse till ett djupare och allsidigare inträngande i sanningen.

4. Gränsen emellan katekumenatet och kommunionförsamlingen framför allt i en folkkyrka är icke lätt att uppdraga. Visserligen bildar i *yttre* mening konfirmationen denna gräns, men under det att man endast sällan finner inom katekumenatet enskilde, som vunnit en relativ andlig mognad, så finner man deremot inom kommunionförsamlingen en stor mängd, ofta den största de-

len, hvilken, mätt med andlig måttstock, knappast kan sägas stå på en verkligt förberedande ståndpunkt med afseende på kristligt lif. Och så länge icke i sammanhang med införande och öfvande af en noggrannare kyrkotukt konfirmationen blir ej blott på papperet utan ock i verkligheten en helt och hållet fri sak och kommunionförsamlingen blir begränsad till lokalförsamlingens kärna, kommer detta förhållande att fortfara. Under det att kommunionförsamlingen i dess sanning utgöres endast af dem, hvilka med ett sedligt lif förena åtminstone den trosangelägenhet, som uppenbarar sig i ordets och bönens allvarliga bruk, så består deremot den empiriska kommunionförsamlingen af en brokig skara, af hvilken måhända den största delen visar angelägenhet om allt annat, blott icke om sin själs frälsning. Under sådana förhållanden måste omsorgen om kommunionförsamlingen i allt väsentligt i sig upptaga det, som hör till vården om katekumenatet, med den skilnad som beror på ålder och yttre förhållanden i allmänhet (skolgång, konfirmationsundervisning, äfven mera utvecklade själskrafter m. m.). Emellertid får dock själasörjaren här vid lag icke stanna vid det elementära. Tvifvelsutan finnes väl åtminstone någon eller några, som behöfva »stadigare mat», och på dem måste han äfven fästa afseende. Och i samma mån, som Guds kunskap förökes i församlingen blir denna skara större, och således behofvet af det på ett djupare och allsidigare sätt uppbyggande också större.

5. Vården om kommunionförsamlingen, äfven sådan hon empiriskt gestaltar sig i vår folkkyrka, får således icke sakna karaktären af ett verkligt *fort*byggande uppbyggelsearbete. Dertill hör, att det på ett organiskt och genetiskt sätt anknyter sig till det arbete, som nedlägges på katekumenatet, och att det oupphörligen replicrar

till den derigenom lagda och alltfort förnyade grunden. Det djupare och mera omfattande införande i den kristliga sanningen, som här är i fråga, är naturligtvis på samma gång ett innerligare upplåtande af Guds rikes och det kristliga lifvets hemligheter (Mat. 13: 11), på ett sätt, som också här är alltigenom tillämpande. Icke att blott *veta* något om, utan att *känna* (γινώσκειν) Gud och den han sändt hafver (Joh. 17: 3), är det ju som hvar man behöfver, och allt sant lärande i Guds församling är derföre ett andligt afslöjande af den guddomliga frälsningen i Kristus. Och detta visande af denna frälsning — i sanning någonting helt annat än både ett känslosamt rörande tilltal och ett torrt dogmatiserande! — är, hvad formen angår, den lefvande enheten af det lugnt och grundligt undervisande och det lifliga och åskådligt skildrande framställningssättet. Innesluter detta verkligen den guddomliga sanningen, så erbjuder det denna sanning på det enda sätt, som svarar emot hennes natur.

6. På grundvalen af den troskunskap, som sålunda meddelas eller rättare nedlägges i församlingen, uppväxer det kristliga församlingslifvet. Detta lif är väsentligen ett tros- och kärleksliv i Gud genom Kristus och således ett personligt, individuelt andligt lif. Men det kan icke lefvas i andlig isolering, ty det är på samma gång ett lif i Guds rike, som i församlingen under det n. v. tidsloppet har sin bärare, och derföre är det med nödvändighet ett församlingslif, ett lif i trossamfundet, fattadt icke blott i dess rent inre, ideala bemärkelse, utan äfven för så vidt det utpräglar sig till och i det yttre samfundslif, som samlar sig kring Guds ord och sakrament.

Det kristliga församlingslifvet är derföre ingenting annat än det andliga lifvet sjelft, framträdande å ena sidan i den komplex af gudstjenstliga handlingar af dels sakramental, dels sakrificiel natur, hvari församlingen

såsom ett ordnadt helt ter sig såsom en Herrens menighet, en hans hjord, som sluter sig tätt kring sin öfverherde, sådan han i sitt ord och sina stiftelser är midt i henne, och å andra sidan i den inbördes gemenskap i kärleken, hvilken binder den enskilde med lefvande deltagande vid det hela, medför de olika gåfvornas användande till dettas gagn och drifver till den andliga och lekamliga hjelpbevisning, hvari den ene drager den andres börda och just så fullbordar Kristi lag (Gal. 6: 2).

Detta församlingslif kan endast uppväxa på den kristna sanningens grund, fattad i en andlig kunskap, som med all den mångfald, som olika grad af insigt och utveckling medför, måste vara i det väsentliga likgestaltad hos församlingens medlemmar. Denna kunskapsgestalt möter i den kyrkliga bekännelsen. Utan en sådan kan intet verkligt församlingslif finnas, ty endast den utgör enhetsbandet emellan kyrkomedlemmarne. Det är gemensamhet i åsigter, d. ä. i fattandet af sanningen, som betingar gemensamheten i anden, och talet om en brödrakärlek med bortseende från olikheten eller likheten i den andliga åskådningen är helt enkelt ett nonsens. Ty denna kärlek är väsentligen inre samstämmighet (sympati, själsharmoni), och den kan följaktligen icke uppkomma eller trifvas der disharmoni råder i afseende på hvad sanning är, och det så mycket säkrare, som det icke är det reflekterande förståndet ensamt, ja icke ens i första hand, som afgör en menniskas ställning till och uppfattning af andliga sanningar, utan fastmera hennes vilja och böjelser. Endast der likgiltighet för sanningen d. ä. religiös indifferentism råder, kunna menniskor i viss mening draga väl tillsammans utan att fråga efter hvarandras religiösa öfvertygelse, men att bygga ett religiöst samfund på religionslöshet, det lärer svårligen låta sig göra.

7. Det kristliga församlingslifvets art framträder i den hela församlingsväsendet beherskande och genomträngande andan, samt utpräglar sig i det yttre till kristlig sed. Den stora betydelsen och värdet af denna sed, likasom ock den fara den kan innefatta, är i det föregående antydd (sidd: 7, 8). Här må blott tilläggas att såväl det förra som den senare i en folkkyrka framträder i stegradt mått. Hon har, denna kyrka, med afseende på folket en pedagogisk uppgift i etiskt-religiöst hänseende af den största vigt, och hon kommer i sjelfva verket ingen väg med lösningen af den uppgiften, med mindre hon kan skapa en stark kyrklig sed. Såsom i en familj husets sed väsentligen bidrager att bilda barnens lynne och karaktär, så ock här. Derföre tillhör det en vis församlingsvård att med största omsorg taga vara på det goda som den rådande seden innebär, och att om möjligt skapa en sådan, der den, och med den hela församlingslifvet, råkat i lägervall. Men det svåra dervid är att på samma gång förekomma sedens missbruk till stöd för ett schablonmessigt kristendomsväsen och för allt det skrymteri som med detsamma följer. De fasta kyrkliga formerna gifva lätt en dominerande karaktär af stel och andelös legalitet åt det kyrkliga lifvet, och de fromma bruken blifva lika lätt andelösa vanor. Endast genom att å ena sidan med all kraft drifva på nödvändigheten af ett personligt kristligt lif, under betygande af alla formers och bruks andliga värdelöshet, der de icke äro uttryck af detta lif, och å andra sidan genom att lika afgjordt betona, huru lifvet nödvändigt skapar sig former och sed, så att, der dessa saknas eller äro svaga och torftiga, der är det ock klent ställdt med lifvet, samt genom att visa, huru seden också är ett värn kring lifvet, gifvande detsamma ett väl behöfligt skyddande skal, kan själasörjaren härvidlag tillnärmningsvis nå målet.

Efter dessa allmänna anmärkningar öfvergå vi till en mera detaljerad framställning af ämnet.

§ 17.

Omsorgen om det kyrkliga katekumenatet framträder redan, ehuru endast *indirekt*, i själasörjarens inverkan på hemmen, att der genom föräldrarnes vård de första frön till kristlig kunskap och sedlighet må nedläggas i de döpta barnens hjertan, och ännu mer genom hans omsorg om församlingsskolan (folkskolan), att i och genom henne under nära anslutning till hemmen barnen må föras till det mått af kristlig kunskap, som är en nödvändig betingelse för ett välsignelserikt deltagande i den egentliga katekumenundervisningen såsom beredelse för inträde i kommunionförsamlingen.

1. Hemmen kunna och böra blifva plantskolor för kristligt lif. I viss mening kan redan der vara fråga om ett församlingslif. Det är barndopet, som skapat det kristliga hemmet, så till vida som först genom detsamma familjen såsom ett helt indrogs inom det kristliga lifsområdet och sålunda ställdes under kristendomens direkta inflytande. Att kristna makar hafva rätt att få sina barn döpta är både en välgerning för barnen och för dem sjelfva men medför ock en förpligtelse att vårda dopets nåd i barnens hjertan och att i en kristlig uppfostran återgifva dem åt Herren. *Kunde* icke en sådan uppfostran med framgång ega rum, och *kunde* således icke familjen blifva en plantskola för det kristliga lifvet, då vore tvifvelsutan barndopet icke berättigadt. Då

emellertid den omtalade möjligheten afgjordt är för handen, så *bör* den ock blifva en verklighet, och endast i samma mån detta sker, får det döpta katekumenatet en af de väsentligaste delarne af den vård, som det har rätt att få, och på hvars förhandenvaro dess rätt att existera väsentligen beror. Såsom en synnerligt vigtig sida af församlingsvården må då den själavårdande omsorgen om hemmen, i syfte att så vidt möjligt bringa dem till motsvarighet emot sin bestämmelse, tvifvelsutan anses.

2. Här må då allraförst uppkastas frågan om, hvad man kan vänta af ett kristligt hem. I korthet sagdt kan man med all rätt af ett sådant vänta, att den kristliga sanningen der är en makt, och att i följd deraf kristlig tukt och sed sätter sin heliga och helgande prägel på familjelifvet. Detta innefattar allraförst, att husfadern och husmodern åtminstone så till vida hafva i sina hjertan upptagit ordets säd, att de derigenom fått sin lifsriktning bestämd, och att de innehafva så mycken andlig kunskap, att de kunna meddela sina barn de allra första begynnelsebokstäfverna af Guds ord. Ty är icke familjens hufvud, husfadern, och hennes hjerta, husmodern, fattade af Kristi anda, då kan denna anda svårligen göra sig gällande i den öfriga familjekroppen. Regeras emellertid makarne af Guds ord och anda, så förrätta de isynnerhet inom sitt hus sitt andligt presterliga kall, bedjande och förebedjande vid hvarandras sida, samt kungörande Herrens dygd genom ett förhållande, som är en stadigvarande bekännelse af hans namn (1 Petr. 2: 9). Dertill hör att i första hand husfadern förser huset med Guds ord i förrättande af huslig gudstjenst, hvarvid det är af vigt, att den h. Skrift isynnerhet sjelf får tala och således slipper en utläggning, som ofta mera skymmer än klargör dess innehåll. Den ordnade skriftläsningen i förening med bön och sång, icke för mycket

åt gången, men handhafd med allvar och smörjelse får lika litet saknas i det kristliga hemmet, som det enskilda betraktandet och begrundandet af ordet. Hvad derjemte barnens uppfostran angår, så kunna och få kristliga föräldrar icke kasta deras kristliga undervisning från sig på skolan, utan de hafva att isynnerhet i barnens spädare år gifva dem den andliga mjölken, framför allt genom att på ett sätt, som passar för barnens ålder och utveckling, göra dem bekanta med den heliga historien och först och sist med den stora barnavännens i historien om honom framträdande lefvande bild. Men lika bestämdt som detta bör ske, bör dervid undvikas allt trugande och för barnasinnet tröttande och derföre i längden förslöande förmaningar, samt isynnerhet dessa förvända bemödanden att med allehanda konstlade, stimulerande andliga öfningar hos barnen frambringa ett andligt väsen, som faller inom det onaturligas område. Den späda plantan skadas mera genom idkeligt vattnande och rensande än genom att lemnas åt sig sjelf. Låt henne blott få åtnjuta himmelens varma solsken och det regn, som derifrån i rättan tid skänkes henne, håll ogräset från hennes rötter och plocka med varsam men fast hand från den växande stjelken alla vattenskott, så trifves hon väl. Hufvudsaken är således, att barnet får i hemmet inandas den sant kristliga lifsluften, och att föräldrarne i sina egna personer framställa för dem bilder af Kristi sinne. Äfven med ringa gåfvor att direkt undervisa gifva dem föräldrarne då en ledning på lifvets väg, som mer än allt annat manar och drager till Herren.

3. Det ingår nu i själasörjarens stora uppgift att åstadkomma ett sådant lif och förhållande i familjerna. I första hand är härvid hans verksamhet och inverkan af indirekt art. Hela hans pastorala arbete har till syfte att

framkalla det rätta kristliga väsendet i hemmen. I samma mån Guds ord uträttar sitt frälsande verk i församlingen skapar det också makar och husbondefolk efter Herrens sinne, och den trohet dessa hafva att bevisa emot Gud drifver dem nödvändigtvis att också förestå sina hus på ett kristligt sätt. Dock vore det ett bedröfligt misstag, om själasörjaren menade, att detta följde så alldeles af sig sjelft, att några direkta åtgärder här vid lag vore obehöfliga. Om i allmänhet de särskilda kristliga pligterna lika väl nu behöfva inskärpas som i den apostoliska församlingen (jfr. de parenetiska delarne af epistlarne), så gäller detta isynnerhet om de husliga pligterna, hvilka, just derföre att de äro närmast liggande, sakna den lockelse, som åtskilliga andliga företag (föreningsväsen m. m.) ega för det fåfängliga menniskohjertat och kräfva djupare allvar än många äfven »andligt sinnade» vilja bruka. Att detta bör ske vid predikningar, bibelförklaringar m. m., ja ätt det är af största vigt, att dessa, såsom Luther älskar att kalla dem, »de äkta kristliga gerningarne» vid framställningen af trons frukter rätt kraftigt betonas, det är så mycket påtagligare, som tidens anda på ett sorgligt sätt bjuder till att undanskjuta dem. Men derjemte torde andra ännu mera direkta åtgärder böra så vidt möjligt tillgripas.

Det som härvid närmast för tanken erbjuder sig är husbesöken. De hafva sin bibliska sanktion i det lärande *κατ' οἴκους*, hvarom Paulus i Ap.G. 20: 20 talar, och de erbjuda tvifvelsutan själasörjaren det bästa tillfället att direkt inverka på hemmen. — Emellertid kan det med skäl sättas i fråga, huruvida de ej på många orter i vårt land äro rent af omöjliga. Att icke tala om, huru i stora och folkrika församlingar prestens tid är till en stor del upptagen af en mängd skrifvarebestyr och andra för hans embete mer eller mindre främmande omsorger, så ut-

göra de stora afstånden mången gång det icke blott svårt utan t. o. m. till ett verkligt slöseri med den dyrbara tiden att äflas med att verkställa ordnade husbesök i hela församlingen. Det gifves ju flere pastorat, i hvilka en eller flere dagsresor behöfvas för att medhinna ett besök i mera aflägset liggande boningar. Under sådana förhållanden kunna och böra icke, utan undantagsvis och i följd af särskilda anledningar, husbesök komma i fråga. Lyckligtvis saknar dock den svenske presten icke särskilda, högst dyrbara tillfällen, att lägga sina församlingsbor på hjertat deras husliga pligter. Utom det att genom de eljes i flera hänseenden distraherande verldsliga bestyr, som åligga den svenske presten, en tät beröring eger rum emellan den sistnämda och medlemmarne af församlingen, hvarvid den trogne och snälle skaffaren nog finner utväg att meddela också någon andlig gåfva, har svenska kyrkan en för henne egendomlig institution, hvilken synnerligen väl lämpar sig för en direkt inverkan på hemmen, nämligen husförhören. Om dessa på grund af talande skäl i mindre församlingar bäst hållas i skolsalarne, så är det dock i de församlingar, inom hvilka de stora afstånden omöjliggöra husbesök i vanlig mening, just i följd af dessa afstånd alldeles nödvändigt, att de hållas i husen. Derigenom blifva de husbesök af en djupt betydelsefull karaktär, och såsom åtminstone *då* Guds ord med undervisning, förmaning och bön får helga de hem, hvari de turvis hållas, så gifver det nästan sig sjelft, att de husliga pligterna och i första hand pligten för husbondefolk att kristligen föreslå sina hus med allt eftertryck inskärpas. Att dervid råd och anvisningar härför lemnas är lika nära liggande, som att läraren på ett grannlaga sätt undersöker om huslig andakt och kristlig tukt öfvas eller icke i de till hvarje läsförhörsrote hörande hemmen.

I pastorat af ringa vidd och mindre folkmängd och isynnerhet der folket bor i större byalag kunna deremot ordnade husbesök utan svårighet verkställas. Huruvida de under alla förhållanden äro lämpliga, är en annan fråga. Mycket beror härvid på själasörjarens personlighet och särskilda begåfning. Det fordras mycken takt och förmåga att å ena sidan rätt umgås med folket och att å andra sidan bruka förmaningens ord i det enskilda på ett sätt, som icke profanerar utan ärar det heliga, om husbesöken skola medföra det afsedda gagnet. I alla händelser får dock läraren hvarken af menniskofruktan eller maklighet undandraga sig dessa besök. Men som en under alla omständigheter afgjord pligt kunna och böra de icke betraktas.

Der de företagas är det nödvändigt, att de blifva medel för öfvande af själavård. Dock kan denna icke, utom undantagsvis, blifva individuel, d. ä. ingå på de enskilda familjemedlemmarnes andliga ställning. De enskilda själavårdande samtalen, som alltid mer eller mindre måste få karaktären af ett förtroligt skriftermål, ha, då biktinstitutionen ej längre finnes i kyrkan, sin rätta plats i själasörjarens studerkammare, som bör vara ett väl bekant och älskadt rum för alla salighetssökande själar, hvilka för egen del behöfva lärarens själavårdande ledning. Deremot är just allt, som angår familjens kristliga karktär det som bör vid husbesöken komma på tal. Om den h. Skrift finnes i huset, om och huru den brukas, om der ock finnas andaktsböcker och hvilka, om husandakten, om barnens uppfostran[1]) och skolgång, om det sedliga lifvet inom familjen och särskildt tjenstefolkets kristliga vård, detta och hvad dermed står i sammanhang bör lemna stoff nog för vänlig efterfrågan och

1) I enlighet med hvad förut sid. 126 är derom antydt.

samtal[1]). Att härvid allt som kunde gifva besöket karaktären af inquisition sorgfälligt bör undvikas, är lika naturligt, som att läraren, der så behöfves, uppträder med den myndighet, hvartill han bör ega källan i sin egen helgade personlighet[2]). Med undvikande af allt kallprat, må dock läraren ej tveka att inlåta sig på andra ämnen än de nämda, men allt bör likväl så handteras, att det direkt eller indirekt kommer att tjena och ingå i själasörjaregerningen. Om möjligt bör derjemte läraren välja en sådan tid för sitt besök, då hela familjen eller åtminstone dess flesta medlemmar äro samlade, på det att han, om icke särskilda omständigheter förbjuda det, må kunna låta sin sammanvaro med familjen afslutas med en af honom ledd husandakt. Åtminstone någon gång skall det visa sig, att en sådan andaktsstund blir uppslaget till ett gemensamt samlande kring Guds ord i hus, der det för det ändamålet icke förut varit framtaget.

Tilläggas bör, att vid husbesöken i regeln icke fattigunderstöd eller annan lekamlig hjelp bör lemnas. Iakttages icke detta, förlora de lätt sin själavårdande karaktär, och folket kommer att betrakta dem såsom tillfällen, då de för att vinna den eller den jordiska fördelen få finna sig vid att höra några förmaningar eller deltaga i en bibelstund. En annan sak är, om läraren, då han i bestämd afsigt att lemna lekamligt understöd besöker ett hus, med denna gåfva räcker gåfvan af ett förmaningens eller tröstens ord, eller då han vid ett sådant tillfälle rådfrågas i andliga ting eller uppmanas att läsa något till uppbyggelse[3]).

1) Att icke allt detta på en gång och vid hvarje husbesök bör ifrågakomma, torde väl knapt behöfva påpekas.

2) Jfr. sid. 85.

3) Att husbesöken ej endast för katekumenatet hafva betydelse är uppenbart. Men då här varit fråga om den pastorala vården om

Slutligen kunna vid de s. k. sockenbuden genom åhörande af skriftermålet husets medlemmar vinna en uppbyggelse, som ännu på flere orter högt värderas. Äfven detta kan åt familjen bereda en välsignelse, som i sin mån är egnad att befordra dess kristlighet.

4. Om själasörjaren genom sin inverkan på hemmen kan och bör egna det kyrkliga katekumenatet en låt vara hufvudsakligen indirekt vård, så eger han att i ännu bestämdare mån göra detta genom sin vård om den kristliga församlings- eller folkskolan.

Denna skola tillhör ej mindre hemmet än kyrkan och staten, och från hvilken af dessa tre synpunkter man betraktar den, måste på densamma ställas den fordran, att hon hvilar på religiöst sedlig grund. Hennes betydelse är nämligen väsentligen pedagogisk. I och med detsamma man betraktar henne såsom en anstalt för bibringande af vissa mer eller mindre bildande färdigheter och ingenting vidare, missförstår man i grund det behof, som framkallat henne och drifvit nationerna till stora uppoffringar för hennes vidmakthållande och utveckling. Att hemmets betydelse för individen är alltigenom af etisk och derigenom ock af religiös art, att det, om det i någon mån skall vara hvad det bör vara, måste sätta för sig till uppgift att verkligen uppfostra, d. ä. på ett med sakens natur öfverensstämmande sätt bilda barnen till det de böra vara eller till den humanitet, som, lika visst som menniskan är skapad till Guds beläte, endast då är sann, när den innefattar en karaktär, i hvilken den höga förebilden afspeglar sig, det faller nu af sig sjelft. Ännu tydligare är i detta hänseende kyrkans uppgift. Men äfven staten är en sedlig institution och fyller endast då

---

hemmen såsom den enda form, hvari vården om församlingens allra yngsta medlemmar kan klädа sig, så har framställningen af husbesöken och deras betydelse icke kunnat och bort saknas.

sin bestämmelse, när den rätt, som är hennes grundval, blir och är en lefvande makt i hennes organism och i hvarje hennes medlem: det sedliga rättsmedvetandet är statens lifskälla. Men detta medvetande åter hvilar på religiös grund. Derföre har icke heller något ordnadt folksamfund existerat utan religion. Att då vilja beröfva folkskolan dess religiösa karaktär, det är att omintetgöra dess djupa betydelse såsom en nationel uppfostringsanstalt, ett experiment så mycket farligare, som folkskolan aldrig kan meddela annat än det mest elementära af det som hörer till vanlig intellektuel bildning och således icke kan lemna det skydd emot råhet och förvildning, som djupare kunskap delvis erbjuder.

Men förhåller det sig så, då är kyrkan folkskolans sjelfskrifna vårdarinna, likasom hon ock är dess moder, och så länge kyrkan är folkkyrka och såsom sådan af staten erkännes och understödjes, har hon oeftergiflig rätt till vården om folkskolan: hon har ju inom henne sina späda katekumener, och skolan hör derföre henne till lika mycket, om ej mer än hon hör till staten. Men kyrkan har då ock en mot denna rätt svarande pligt, som hon aldrig kan nog samvetsgrant taga vara på, och vården om folkskolan, framför allt i hennes egenskap af *församlings*-skola, är en mycket vigtig del af själasörjarens gerning.

De personliga betingelserna för denna vård äro, utom ett lefvande nit för skolan och ungdomens kristliga bildning, så mycken insigt i skolans pedagogik och metod i förening med undervisningsförmåga, att presten kan i skolan uppträda såsom sakkunnig eller såsom en person, hvilken både förstår att bedöma skolans verksamhet och kan gifva välgrundade råd och anvisningar till hennes skötande. Framför allt bör själasörjaren förstå, huru kristendomsundervisningen i skolan skall meddelas för att

blifva fruktbärande. Behöfs det, så skall han kunna genom att sjelf hålla lektioner visa skolläraren, huru den saken bör tagas.

Af vigt är prestens förhållande till skolläraren och skolrådet, hvars ordförande han är. Hvad den förstnämde angår, bör presten vakta sig både för den hållning och ton af öfverlägsenhet eller nedlåtande, som är ett klent surrogat för den verkliga öfverlägsenheten, och för den kamratlika förtrolighet, som, på samma gång den visar brist på sann värdighet å prestens sida, förvirrar hela förhållandet emellan honom och skolläraren, hvilken behöfver och bör i skolans lokal-inspektör skåda och känna den aktningsbjudande förmannen. Under det att presten i allt visar, huru högt han ärar skollärarens vigtiga gerning och gör allt hvad han enligt billighetens och välviljans föreskrift kan, för att bereda honom en tillvaro af trefnad och är hans sjelfskrifne bundsförvandt gentemot oförståndiga föräldrars och en obillig menighets otacksamma anspråk eller obehöriga inblandning i hans verksamhet, har han att med största allvar vaka öfver att skolläraren gör sin pligt, samt uppbjuda allt sitt inflytande för att få en oduglig eller oförbätterlig lärare aflägsnad. Han betrakte för öfrigt skolläraren såsom sin medarbetare inom vingården, och vare synnerligt angelägen om, att ett verkligt samarbete emellan denne och honom sjelf måtte ega rum.

Såsom skolrådets ordförande må presten se till, att han är och blir skolrådets själ. Från honom må alla behöfliga initiativ till åtgärder för skolväsendets förbättring m. m. utgå, och under det han har att väcka och underhålla ett lefvande intresse för skolan både i skolråd och församling, bör hans eget nit för saken vara sådant, att alla öfriga må kraftigt sporras att följa honom utan att dock någonsin upphinna honom. Att härvid all sjelfrå-

dighet må hållas fjerran, och att således själasörjaren handlar såsom herde och icke såsom herre, är sjelfklart.

En fråga, som icke saknar sin stora betydelse, är den, om och i hvad mån presten bör deltaga i kristendomsundervisningen i folkskolan. Härpå måste allraförst svaras, att så angelägen presten än bör vara att få denna undervisning att motsvara sitt ändamål, så ifrigt han än med råd och dåd bör hjelpa skolläraren i detta hänseende, och, om han icke kan erhålla en verkligt dugande lärare, göra allt möjligt för att sjelf bilda den lärare, med hvilken han måste nöja sig, så bör han dock icke på annat sätt eller i vidsträcktare mån sjelf taga undervisningen om hand, än hvad som är nödigt för att visa läraren, huru den bör skötas. Att fråntaga skolläraren undervisningen i kristendomen är nämligen att beröfva honom den skönaste delen af hans verksamhet, såsom ock läraren derigenom skulle i hög grad nedsättas i menighetens ögon. Ty *ännu* är ställningen i allmänhet taget sådan i de svenska församlingarne, att kristendomen betraktas såsom skolans allra vigtigaste läroämne, ja, ända derhän, att skolan hufvudsakligen för den skull anses vara till, en åskådning, som, i förbigående sagdt, är i sig sjelf lika sann, som värd att taga vara på. Dessutom kunde ett presternas allmännare öfvertagande af kristendomsundervisningen inom skolan lätt blifva ett uppslag till denna undervisnings skiljande från densamma, en sak, hvartill ingen prest direkt eller indirekt bör medverka.

Hvad för öfrigt angår själasörjarens deltagande eller ingripande i folkskolans arbete, så gäller denna regel: öga för allt, intresse för allt, ingripande, då skolans väl sådant kräfver, men icke en fjeskande beställsamhet och inblandningslusta. Icke blott aktningen för skolans lärare kräfver detta, utan ock afseendet på utsigten att någonting kunna uträtta. Ty äfven med hänseende till ifraga-

varande sak gäller den sanningen, att »för mycket och för litet skämmer allt». Det oaflåtliga fingrandet med de ting, som ingå i skolans verld, bringar den i oordning och förvirring, och vanmakt blir frukten af en ifver, som är utan förstånd.

Det mål, som folkskolan såsom en förberedande katekumenskola bör söka att uppnå, och hvilket således själasörjaren i sin vård om henne bör hafva i sigte, är barnens förande till det mått af kristlig kunskap, utan hvilket de i regeln icke med välsignelse kunna deltaga i konfirmationsundervisningen. I det minsta måste detta mått innefatta en kännedom om den bibliska historien, som sträcker sig icke blott till berättelsernas utansida, utan ock till deras religiösa och etiska innehåll, sådant det utan vidlyftig utläggning ter sig för barnets åskådning, blott berättelserna med behörig omsorg bibringas detsamma och med dem förknippas sådana lärospråk ur den h. Skrift och psalmversar ur den kyrkliga psalmboken, i hvilka nämda innehåll på ett konkret sätt framträder. På grundvalen af den bibliska historien i förening med ett urval af skriftspråk och kyrkopsalmer bygges sedan den dogmatiska undervisningen i enlighet med Luthers lilla katekes, i det att uppfattningen af hennes innehåll förmedlas för lärjungarne genom korta katekisationer efter den antagna katekesutvecklingen. Den lilla katekesen jemte ett urval af bibelspråk, som ansluta sig till densamma, bör ovilkorligen noggrant fästas i minnet och af katekesutvecklingen åtminstone så mycket, som behöfs för att supplera Luther. Folkskolan bör nämligen hafva gjort barnen bekanta med det hufvudsakligaste af det kunskapsmaterial, som den mera djupgående konfirmationsundervisningen har att bearbeta. Att kristendomsundervisningen äfven på det lägre stadium, hvarom nu är fråga, bör hafva en alltigenom uppbygglig karaktär,

förstås af sig sjelf, likasom att här inga regler förslå, utan endast lärare, som i Herrens egen skola lärt hvad uppbyggelse vill säga.

Ordning och kärleksfull myndighet å lärarens samt ordning och lydnad å barnens sida äro skolans grundpelare. Att både det ena och det andra må gifva skolans lif sin prägel, det må själasörjaren i hvad på honom beror tillse. Att i konfirmationsskolan emottaga tuktlösa barn är en olycka, likasom ock det, att der hafva en ungdom, som genom en blott mekanisk skollärdom hafva rent af hindrats från besväret att tänka. Den kristliga folkskolan närmar sig lösandet af sin uppgift i samma mån hon jemte kunskap bibringar barnen medvetandet om pligten och nödvändigheten att med andaktsfull eftertanke umgås med Guds ord och att i tro lyda det, samt den kärlek till ordning och tukt, som bildar den allmänna grundvalen för ett sedligt lif.

Tillägg. Omsorgen om folkskolan innebär, utom det sagda, omsorgen om församlingens intellektuela odling, lika visst som icke blott kristendomen är det bästa bildningsmedel, utan i skolan äfven meddelas undervisning i andra läroämnen. Om prestens vårdande blick hufvudsakligen bör vara riktad på skolan i hennes egenskap af att vara det kyrkliga katekumenatets uppfostrarinna, så får han dock icke glömma hennes betydelse också för det borgerliga samhället. Såsom evangelisk prest och specielt såsom lärare i lutherska kyrkan, hvilken framför andra kyrkosamfund just utmärker sig derigenom, att hon förstår till dess fulla värde och betydelse uppskatta det rent mänskliga, kan han ej annat än med varmt intresse omfatta allt, som kan tjena till folkets lyftning och förädling. Kunskaper äro ett af de vigtigaste medlen härför, och derföre kan presten ej undgå att nitälska för äfven folkskolans uppgift att bibringa sådana. I sammanhang härmed står åtgöranden för bildande af sockenbibliotek, i afseende på hvilka presten så mycket mindre får

visa sig likgiltig, som det är af yttersta vigt att folket får sund läsning. I sjelfva verket är motverkandet af »den usla litteraturen» och dess inflytande en mycket väsentlig angelägenhet för själasörjaren, och det kan icke ske genom annat än befordrandet af verkligt goda böckers spridning bland folket. Religiös och sedlig upplösning skall blifva den usla litteraturens och den falska bildningens hemska frukter, om de få utbreda och befästa sitt redan nu alltför stora välde.

§ 18.

Omsorgen om det kyrkliga katekumenatet framträder *direkt* i beredandet af katekumenerne (konfirmationsungdomen) för inträde i kommunionförsamlingen genom själasörjarens arbete att på grundvalen af hemmets och skolans uppfostrande gerning medelst själavårdande undervisning (*διδασκαλία*), förmaning (*διαμαρτυρία* Ap.G. 20: 21) och ledning (*ἀγωγή*) föra katekumenerne till en sådan kännedom om den kristliga sanningen, som medför och omfattar ett åtminstone begyndt lärjungaförhållande till Herren och dermed en verklig (icke blott yttre) gemenskap med kommunionförsamlingen.

1. Konfirmationen är katekumenens kyrkliga myndighetsförklaring; deltagandet i H. H. Nattvard, hvartill konfirmationen gifver rättighet, hans inträde i kommunionförsamlingen. Omsorgen om katekumenatet koncentrerar sig derföre i beredelsen af detsamma för konfirmationen.

Katekumenernes ålder bör i och för sig icke vara det afgörande för intagning i »nattvardsskolan». Bar-

nens relativa mognad i kunskap och stadga är den rationela bestämningsgrunden der vid lag, och bör lika litet ett yngre barn bortvisas blott för ålderns skull [1]), som ett äldre af samma orsak bör emottagas. Dock går i regeln förståndsutvecklingen hand i hand med tillväxten i ålder, och derföre kan man, der icke bestämda tecken antingen till en ovanligt tidig utveckling eller till en försenad sådan föranleda undantag, låta barnet deltaga i konfirmationsberedelsen, när det uppnått den ålder, då reflexionen brukar vakna och barndomens naiva ståndpunkt är utbytt eller håller på att utbytas mot den egentliga ungdomen, lifvets mest kritiska period. Tiden emellan det femtonde och adertonde året torde således böra anses såsom den normala i detta afseende. Önskligt är, att tiden emellan skolperioden och konfirmationsundervisningen icke är för lång. Medan det i skolan inhemtade ännu är i friskt minne och de andliga intryck, som det medfört, ännu icke hunnit utplånas, har själasörjaren mycken lättnad i sitt arbete och barnen fatta ock villigare och klarare den dem meddelade sanningen. Derjemte kommer på detta sätt konfirmationsundervisningen att mera omedelbart anknyta sig till skolan och den så betydelsefulla inre och yttre kontinuiteten i barnens kyrkliga uppfostran kan bättre bevaras. Att om denna kontinuitet skall hafva något verkligt värde, det måste vara harmoni emellan skolan och konfirmationsberedelsen, och att den förras gerning således bör bilda en verklig grundval för den senare, det torde knappast behöfva nämnas.

2. Är det i någon embetsgerning presten bör känna sig såsom själasörjare, så är det vid konfirmandunder-

1) H. Schartau skall icke ha tvekat att till konfirmationsundervisning emottaga en tolf års flicka, som visade ovanlig andlig mognad.

visningen. Vid intet annat tillfälle träder han i ett sådant auktoritetskraftigt personligt förhållande till dem, med hvilka han i sin verksamhet får att göra, som här. Ty ehuru han vid sjuksängarne och i allmänhet vid öfvandet af individuel själavård i det afseendet synes hafva att ännu mera än vid handledningen af konfirmationsungdomen träda i omedelbar personlig beröring med menniskor, att han har för hvarje gång att göra med den enskilde, så kan han dock dervid icke intaga den *faderliga* ståndpunkt, som här, och i sammanhang dermed icke heller röra sig med en sådan innerlighetens frihet, som gentemot dessa barn, hvilkas hela andliga läge likasom instinktlikt påkallar en andlig ledning, som kan böja och tillfångataga deras hjertan under ordets lydnad. I enlighet med detta i sakens egen natur grundade förhållande har själasörjaren att ihågkomma, att om i allmänhet »allt predikar hos en prest», så eger detta rum framför allt inför denna bildbara ungdom, hvilken mer än andra är tillgänglig för det personliga inflytandets makt. Han må icke heller af en öfverdrifven fruktan att med sin person för barnen undanskymma Herren tveka att låta detta inflytande uträtta allt hvad det kan, blott han dervid icke i något hänseende *lägger an på* att göra det gällande. Står han sjelf verkligen i sin Herres tjenst, och afspeglar sig Herrens bild i hans personlighet, då må han lika litet, som Paulus, sky att väcka och vidmakthålla det förtroende för sin person, som låter barnen taga hans ord såsom verkligen Guds ord, och som i förening med respekten för honom gör dem rädda för allt, som icke öfverensstämmer med det de hafva af honom lärt och undfått (jfr 1 Kor. 11: 1; Rom. 16: 17; Gal. 4: 14—17; Koloss. 2: 7; 1 Thess. 2: 13). Derföre bör lärarens förhållande till konfirmanderna hafva karaktären af den lugna, af trons och kärlekens inner-

lighet genomvärmda värdighet, som, på samma gång den har något kufvande med sig, väcker förtroende och tillgifvenhet. Men denna värdighet är icke eller får icke vara ett något som helst uppstyltadt väsen, någon med beräkning antagen hållning, utan ett naturligt och okonstladt uttryck af den andliga öfverlägsenhet, som alltid i någon mån finnes hos den, som lefver i Gud och vunnit någon beprófvelse och mognad i det rättsinniga väsendet i Kristus. Derföre utesluter icke heller denna värdighet den vänlighet, som inbjuder till ett barnsligt frimodigt inlåtande med läraren å lärjungens sida, ja till ett upplåtande af hjertat för honom, för så vidt något behof i detta afseende uppstår.

I samma mån presten vid katekumenundervisningen är genomträngd af tanken derpå, att hans gerning är af själavårdande natur, är han angelägen om att *lära känna hvarje* barn både till dess naturliga karaktärsdaning och lynne och till dess ståndpunkt i sedligt religiöst hänseende. Hans umgänge med konfirmanderne vid undervisningstimmarne innefattar derföre ett studium af deras personligheter, på det han måtte kunna behandla hvar och en af dem på det rätta sättet. Der deras antal är litet, bör han lätt nog kunna vinna sitt syftemål, men äfven der, såsom i folkrika församlingar med otillräckliga lärarekrafter, han nödgas samtidigt undervisa ett stort, ibland alldeles för stort, antal, bör han göra hvad han möjligen kan för att intet barn måtte undgå hans pröfvande uppmärksamhet. Men endast ofullständigt lyckas han, äfven om barnens antal ej lägger derför hinder i vägen, om hans öga icke kan i någon mån följa dem utom lärotimmarne. Såsom han icke får lida någon uppenbar osedlighet eller oskicklighet i konfirmandernes lefnad och uppförande, de vare under hans ögon eller icke, så är det af vigt, att han

ej är okunnig om, hurudant detta deras uppförande i allmänhet är. Något spioneri på dem får under inga omständigheter komma i fråga, men han behöfver derföre icke sakna alla utvägar att öfvervaka dem i deras hvardagliga lif. Nära till hands ligger att begagna sig af förekommande tillfällen att om dem samtala med föräldrar och målsmän, och i enstaka fall, då anledning förefinnes att misstänka något barns sedlighet, må antingen upplysningar om dem direkte, ehuru i förtroende, affordras af dem det vederbör, eller barnet sjelft i enskildt samtal på ett granlaga sätt tillfrågas.

I sammanhang härmed står frågan om tukten under undervisningstimmarne. Är läraren i besittning af den rätta andliga myndigheten, så behöfves i allmänhet taget inga tuktåtgärder hvarken med ord eller handling. Lärarens vördnadsbjudande personlighet i förening med hela situationens allvar och heliga karaktär bör vara nog för att kunna vidmakthålla den stillhet och andaktsfulla uppmärksamhet, som alldeles nödvändigt måste utmärka dessa evighetsvigtiga stunder. Emellertid kan sjelfsvåld äfven här söka att inträngа sig, framför allt då en skara af större vanvårdade barn utgöra föremålet för lärarens omsorger. Der hans bestraffande blick då icke förmår tillbakahålla yttringar af okynne, torde vanligen några med vänlig bestämdhet uttalade ord (*icke* långa straffta)l vara tillräckliga för ändamålet, men skulle så ej ske, och sedan tillsägelsen en eller annan gång fruktlöst upprepats, bör den vanartiga lärjungen för den gangen aflägsnas från lärorummet, hvarefter läraren bör i enskildt samtal söka inverka på honom. Högst sällan skall, om eljes läraren förstår att behandla samveten, någonting derutöfver behöfves, men skulle rättelse det oaktadt icke inträffa, då måste lärjungen utestängas från det årets undervisning. Samma åtgärder böra vidtagas,

om ett barn utom lärotimmarne beträdes med sjelfsvåld eller osedlighet. I senare fallet må det genast skiljas från undervisningen, så vida det ej ådagalägger så bestämda tecken till en sann ånger, att all anledning finnes att hoppas, det en verklig upprättelse skall ega rum, och så vida det kunde vara att befara, att större stränghet komme att medföra skada i stället för gagn.

2. Omsorgen om katekumenatet har sin hjertpunkt i den själavårdande undervisningen [1]). Denna bör vara hvad den heter: undervisning (*διδασκαλία*), men en undervisning till salighet, således i djupaste mening praktisk. Det är den frälsande sanningen, som genom förmedling af ren och helsosam lära skall afslöjas för barnens själar, så att de kunna vinna af densamma en verklig åskådning. Den rena läran åter är den skriftenliga läran. Den första fordran på undervisningen är således att hon är skriftenlig, och det hvad både innehållet såsom sådant angår och den konkreta lifsfullhet i sjelfva gestaltningen af densamma, som är egendomlig för den h. skrifts framställning. En borgen för att själasörjaren verkligen meddelar denna lära har katekumenen visserligen i lärarens kristliga karaktär, men detta endast för så vidt fråga är om lärarens uppriktiga afsigt att meddela skriftsanning och ingenting annat. Att han ock verkligen gör detta, att han icke, under det han menar och säger att han förkunnar bibelns sanningar, i sjelfva verket frambär en godtycklig och af misstag uppfylld uppfattning af dessa sanningar, derpå ligger dock en oerhörd vigt, och den enda borgen som härför finnes är, att han binder sig vid den skriftenliga kyrkliga bekännelsen. Denna åter är till sitt väsentliga innehåll för

1) De närmare bestämningarne och reglerna för meddelande af kyrklig undervisning tillhör katekctiken. Här nedan lemnas, endast från själavårdens synpunkt några allmänna anvisningar.

församlingens och särskildt för hennes omyndiga medlemmars behof framställd i katekesen. Denna bör derföre reglera konfirmationsundervisningen, visserligen icke så, att läraren slafviskt och derföre vanligen ock mekaniskt binder sig vid alla detaljer i henne, icke heller så, att han fordrar en minutiöst noggrann utanläsning af henne, men så att han bestämmer undervisningens innehåll.

Men den kristliga sanningen är en komplex af sanningar. Af dessa äro en del af grundläggande och central betydelse, andra äro mera periferiska. Af förstnämda slaget äro t. ex. läran om synden, lagens väsentliga innehåll, om nåden i Kristus och delaktiggörelsen deraf genom den H. Ande. Till det sistnämda kan räknas läran om kyrkan och läroembetet, om nycklarne, om adiafora, åtskilliga etiska läror (t. ex. arbetsamhetens välsignelse) m. m. Andra läror äro visserligen af central betydelse, men för transcendentala för att kunna i deras djupare innehåll utvecklas för menigheterna (t. ex. läran om väsenstriniteten och nådevalet). Det tillhör lärarevisheten att ordna lärostoffet enligt dess organiska sammanhang och låta det hufvudsakliga och centrala få en emot dess betydelse svarande behandling, under det att sammalunda det periferiska får *sin* plats. Uraktlåtenheten häraf, det opedagogiska och ensidiga framhållandet af vissa älsklingsläror, framför allt då de höra till det mindre väsentliga, på öfriga sanningars bekostnad, har i samma mån betänkliga följder för katekumenernes kristliga lif, som läraren är en »stark» personlighet och sätter prägeln af sin individualitet på lärjungarne. Mycken ensidig och derföre osund kristendom har på denna väg uppkommit.

Den kristliga *διδασκαλία* är icke ett tillspetsadt logiskt system, men ännu mindre karaktäriserad genom

tankeoreda. Den innefattar tvärtom ett djupt tankesammanhang, och dess olika delar utgöra tillsammans ett helt, i hvilket allt beherskas och genomtränges af en princip, hvilken man väl kan betrakta från olika sidor och derföre ock gifva olika namn — Guds rikes idé, försoningsidén o. a. — men som dock väsentligen är blott en enda. I enlighet härmed skall läran framställas. All undervisning kräfver klarhet och reda, och kristendomsundervisningen icke minst. Bestämda begrepp och definitioner, sammanhang och fasthet i framställningen är nödig, om lärdomen skall bära dugande frukt. Logiken får visserligen aldrig dervid lag blifva mer än tjenarinnan, som städar och håller husets bohagsting på deras rätta plats, d. ä. på den plats der husherren ställt dem, men finnas skall hon och göra god och flitig tjenst också, eljes upplöser sig alltsammans i grummel. Ljuset har ej blott värme utan ock klarhet, och om det än finnes ett härledt eller konstladt sken, som blott har den senare egenskapen, så att man midt i detsamma kan frysa i hjäl, så är det i hög grad förvändt, att för den sakens skull misstänka klarheten såsom ledande bort från värmen eller att vara likgiltig för henne såsom något för det äkta värmande ljuset oväsentligt.

Men om läran sålunda skall framställas för och uppfattas af tanken samt derföre i första hand vända sig till förståndet (jfr Mat. 13: 19 »— och *förstår* det icke»), så får det icke stanna der. Den skall genom förståndet taga vägen till hjerta och samvete och der bevisa sig såsom en Guds kraft: till hela sin natur uppbygglig skall hon ock uppbyggligt framställas. Dertill hörer visserligen, att den får karaktären af ett lefvande vittnesbörd å lärarens sida — »jag tror, derföre talar jag» — men isynnerhet att den framställes så, att barnen stadigt känna sig af densamma innerligt uppfordrade

eller att de förnimma att här är fråga om icke blott att få *veta* atskilligt om det eller det, som står i den h. skrift, och att derföre kunna redogöra, utan att det fastmera gäller att vid förlust af själens salighet gifva sig åt och böja hjerta och vilja under ordet, det må såsom ett lagens ord döma för synd eller såsom evangelii nådesord framhålla Guds frälsningsgerningar till emottagande i nådehungrande tro. Då den guddomliga sanningen, som sagdt, är alltigenom praktisk och uppbygglig, så behöfs härför inga särskilda åtgärder på det vanliga metodistiska stormlöpande sättet, utan endast det, att sanningen med vittnesbördets kraft i dess verkliga gestalt afslöjas. Den anknyter sig då sjelf till samvetet och frälsningsbehofvet, som den, ifall den icke förhålles i orättfärdighet (Rom. 1: 18), väcker till aktualitet.

Dock är härmed icke sagdt, att direkta tillämpningar på barnens hjertan icke äro tillständiga. Fastmera hör till det fulltoniga frambärandet af ordet detta »betygande» (*μαρτυρειν* Ap. G. 10: 21), som innefattar hjertliga och med andligt salt mättade maningar att anamma ordet och göra sig till godo dess innehåll. Visserligen är den kristliga läran så beskaffad, att den likasom oupphörligt säger till den enskilde: »du är den mannen» (2 Sam. B. 12: 7), men menniskohjertat är lombördt gentemot den rösten, och derföre behöfs det, att den likasom förstärkes med lärarens Nathans-stämma. Men alla andliga anläggningar på barnen, alla dessa menskliga metoder för framkallande af väckelser och känslostormar äro absolut förkastliga och få lika litet här som vid uppfostran i hemmen (sid. 126) ifrågakomma. Herren Gud skall göra det och ej menniskokraft, och det är i sjelfva verket lika mycket otro som köttslig ifver att få se huru trädet växer, som äro orsaken till det ifragavarande djupt oandliga tillvägagående. I afse-

ende på mängden och längden af dessa förmaningar och tillämpningar af ordet, må det påminnas om, att Herrens tillämpingar ofta endast bestodo i detta: »den der hafver öron att höra, han höre».

Der läran i förening med »betygandet» på ett efter katekumenernes andliga ståndpunkt och förut inhemtade kunskap afpassadt sätt utvecklas, uteblir icke den uppfostrande ledningen (*ἀγογή*). Denna innefattar allraförst en barnet meddelad hjelp att på sig tillämpa det ord eller den särskilda sanning, det närmast behöfver. Denna hjelp kan visserligen vid undervisningen endast gifvas på ett indirekt sätt, genom att, der så naturligt och okonstladt kan ske, enkla och klara *kännetecken* angifvas på det andliga tillstånd, hvilket i främsta rummet den eller den sanningen angår, men mera torde ej heller behöfvas för en eftertänksam katekumen. Den direkta hjelpen i detta fall tillhör det enskildta, själavårdande samtalet. Detsamma gäller om det, som ytterligare kan anses ingå i den ledning, hvarom är fråga, eller anvisning, huru lärjungen har att rätt *använda* den sanning, som han förstår just vara den Herren vill att han nu särskildt bör göra sig till godo. Hans andliga läge jemte den ifrågavarande sanningens egen natur erbjuder här den uppriktige ledning nog, om ock mången gång i följd af bristande erfarenhet misstag begås. Dessa blifva dock färre i samma mån läraren låter sin undervisning i alla de fall, han enligt den själasörjarevisbet han bör förutsättas ega vet att misstag ligger nära till hands, utlöpa i själavårdande råd.

Hvad angår metoden för katekumenundervisningen gäller i allmänhet, att läraren följe den metod, som passar för *honom*. Vid undervisningen i skolan är sträng regelbundenhet i detta hänseende nödvändig, och det erotematiska sättet är dervid det enda passande. Men

större frihet kan och bör ega rum vid konfirmationsundervisningen. I samma mån barnen äro intellektuelt bildade och besitta fond af kristlig kunskap, kan akroamatisk framställning med fördel användas. Dock aldrig uteslutande. I det minsta bör så mycket frågande ega rum, som är nödvändigt för uppmärksamhetens vidmakthållande och för att sätta läraren i stånd att pröfva i hvad mån det föredragna är uppfattadt. Dock torde i vanliga fall öfvervägande frågmetod böra användas. Den sporrar lärjungen till lifligare och djupare eftertanke och tvingar honom att försöka fullständigt bemäktiga sig ämnet. Är han nämligen icke i verklig besittning af detsamma, kan han icke svara. Att svaren afgifvas klart, bestämdt och i fulltoniga satser är ock af vigt, ty det eger ett vexelförhållande rum emellan kunskapen och redogörandet för detsamma. Skall man kunna redogöra för något, måste man naturligtvis hafva inhemtat det, men i samma mån man derjemte vänjes att klart och fullständigt redogöra för hvad man vet, blir ock vetandet redigare, klarare och fastare. Dessutom tjenar frågandet, förutsatt att läraren har nödig skicklighet, att öfva lärjungen att sjelfständigt i sitt inre bearbeta och utveckla det inhemtade. Hvarje sanning innehåller ju eller bildar grundval för andra sanningar, som ur densamma härledas. Frågandet, som icke blott skall gå ut på att framkalla en redogörelse för endast och allenast det, som förut meddelats — i sådant fall kommer det ofta att stanna vid ett tämligen ofruktbart uppläsande af en lexa — utan äfven att förmå lärjungen att göra riktiga slutsatser och tillämpningar af det inhemtade, kommer då att icke blott medföra en tankeöfning, utan måste också bli af ej ringa praktisk betydelse: det innefattar en eggelse för lärjungen att tillämpa kunskapen också på lifvet och verkligheten. — Dock, som sagdt, läraren följe i före-

varande fall sin gåfva. Det har funnits och finnes lärare med djupgående förmåga, hvilka icke kunna riktigt komma till rätta med frågmetoden. De hafva då i stället gåfvan att enkelt och med till samvetet trängande kraft utveckla de kristliga sanningarne, samt dervid taga barnen med sig på ett sätt, som visar, att det dock icke ytterst och egentligen är metoden, på hvilken framgången af undervisningen beror, utan på ordet sjelft och derpå, att det frambäres i andens och kraftens bevisning. Å andra sidan må den lärare, som har en framstående gåfva att fråga, vakta sig för formalism och för frestelsen att göra undervisningstimmarne till briljanta prestationer i intellektualism och fyndighet vare sig å hans egen eller å barnens sida. Allvar och sanning, smörjelse och uppbygglighet framför allt!

Timmarne för konfirmationsundervisningen äro eller böra väsentligen vara andaktsstunder. Vid dem kan då icke saknas bön. De måste således hafva sin lilla liturgi. Någon viss allmängiltig form kan naturligtvis här vid lag icke föreskrifvas, men att de böra börja och sluta med bön och om möjligt äfven psalmsång, det är väl sjelfklart. Frågan om fri eller vid formulär bunden bön inställer sig äfven här, men löses väl enklast genom denna regel: begagna formulär eller icke, blott att du *beder!* — kort, enkelt, i biblisk anda. Således — inga uttänjda predikningar i böneform, ingen andlig uppskrufning, intet gemytligt bönesnack, men icke heller torr och saftlös uppläsning af några stereotyperade böneformler. — Helsosamt och upplifvande är det, att undervisningen för en kort stund afbrytes, särskildt efter genomgången af något vigtigare stycke, och läraren och barnen förena sig i en bön, hvars innehåll bestämmes af det genomgångna styckets innehåll, eller i afsjungandet af en lämplig psalmvers. Dessutom torde, isynnerhet emot

slutet af undervisningstiden, det vara synnerligen lämpligt, att barnen i sammanhang med den lärostunden afslutande bönen få i korus uppläsa den apostoliska trosbekännelsen. På det dess art af *bekännelse* dervid skall så mycket kraftigare förnimmas af barnen, bör den afläggas såsom svar på lärarens fråga eller frågor. (»Tron I på Gud Fader?» »Ja, vi tro på Gud Fader, himmelens» o. s. v. »Tron I på Guds Son?» »Ja, vi tro på Jesus Kristus Guds ende Son vår herre, hvilken» o. s. v. »Tron I på den H. Ande?» »Ja, vi tro på den H. Ande, en, helig allmännelig kyrka» o. s. v.). Af vigt är dervid, att barnen läsa *väl* samfäldt. Kan läraren icke utan svårighet få dem härtill, bör saken hellre underlåtas.

Hvilket *mål* bör själasörjaren sätta för konfirmationsundervisningen? Ett som är hvarken för högt eller för lagt. För högt syftar han, om han vill föra barnen till och af dem fordrar ett medvetet, af djupgående och allsidig andlig erfarenhet buret och genomträngdt troslif. Till ett sadant hade ej Jesu första lärjungar hunnit, så länge deras mästare ännu var med dem, och dock var den goda början, som i dem var skedd, honom osägligt dyrbar. I allmänhet finnes knappast någonting så förvändt och i sina följder i längden så olycksbringande som detta andliga par-force-väsen, hvilket aldrig kan hastigt nog drifva de andliga plantorna till svällande mognad, och hvilket vanligen är förenadt med ett synnerligt stort förakt för det stilla och fördolda men djupa andeverket i en menniskas hjerta. Den ytlighet och flärd, den sedliga svaghet, den religiösa tomhet under yttre braskande, denna brist på verklig försakelse och lydnadskraft, med ett ord denna saknad af den äkta, i andens stränga skola vunna kristliga karaktärsbildningen, som hvarje upplyst öga finner så ofta och så betänkligt utmärka den n. v. kristendomen, är frukten af

ett hela tiden genomgående andligt förfalskningsarbete, som icke minst gör sig gällande i den nämda, i sjelfva verket köttsliga, ifvern att så att säga drifva kristendomen med högtryck. Framför allt gäller detta, när fråga är om de unga, hvilkas liflighet och mottaglighet för intryck lika ofta gör dem till tacksamma föremål för en ovislig andlig bearbetning som deras lätta sinne, att icke säga anborna lättsinne, förer dem i frestelsen att taga Guds ord ytligt.

Men om målet ej får sättas för högt, så får det ej heller sättas för lågt. Detta sker, om man ej begär mera af konfirmanderna, än att de med ett någorlunda oklanderligt uppförande och yttre stillhet, isynnerhet under tiden för konfirmationsberedelsen, förena en nödtorftig katekeskunskap. Visserligen nödgas äfven en rättskaffens själasörjare att ofta nog nöja sig härmed, i det att, om också numera icke längre lagstiftningen, så dock en mycket stark sed fordrar konfirmation och nattvardsgång, som qualifikation för äfven borgerlig fullmyndighet och upptagande i »hederligt folks sällskap», men en sak är, hvad man måste på grund af omständigheter, som man ej förmår ändra, lida[1]), och en annan, hvad man bör eftersträfva. Detta, eller det som med rätta bör fordras af hvar och en, som upptages i kommunionförsamlingen, är ett verkligt, om ock endast begyndt lärjungaskap hos Herren. Den allmänna beskrifningen på detta lärjungaskap är gifven i Mat. 28: 19, 20 och Joh. 8: 31,

1) Dock icke blott detta, utan äfven och ännu mera den fullt berättigade farhågan för att upphäfva sig till hjerteransakare och andlig domare, måste föranleda själasörjaren att ej spänna bågen för högt. Genom för stor stränghet kan han ock från kyrkan och kristendomen alldeles afhägsna hjertan, hvilka med tålamod, så vida de fortfara i gemenskap med nådemedlen, måhända kunde förvärfvas för Guds rike.

af hvilka ställen framgår att namnet lärjunge med full rätt tillkommer den, som, med angelägenhet att hålla (*τηρεῖν*) allt det Herren befallt, blifver vid (i) hans ord. Således, kärlek till och bruk af Guds ord såsom uttryck af åstundan att höra Herren till, hvarmed sjelfklart följer räddhåga för synd och sträfvan efter att göra Guds vilja, se der, hvad man kan och bör fordra af en ungdom, som utan osanning inför Gud skall kunna aflägga konfirmationslöftena, med välsignelse blifva gäster vid Herrens bord och helsas såsom verkliga och sanna medlemmar af kommunionförsamlingen.

4. Omsorgen om det kyrkliga katekumenatet bör icke uppgå i sjelfva undervisningen. Aposteln Paulus icke blott predikade *δημόσια* och *κατ' οἴκους* utan »förmanade äfven hvar och en med tårar» (Ap. G. 20: 31), och såsom i allmänhet, enligt den förebild han lemnat, själavården icke får begränsa sig till allmän församlingsvård utan måste så vidt möjligt specielt vända sig till och omfatta den enskilde, så bör ock katekumenundervisningen utlöpa i individuel själavård. Det själavårdande samtalet[1]) emellan fyra ögon bör bilda konfirmationsberedelsens krona.

Det bör vara själasörjaren angeläget att sådana samtal måtte komma till stånd. Också gifves det fall, då han måste kalla en lärjunge till sig för att »tala med honom om hans själ». Detta icke blott, såsom förut är nämdt, då fel och odygd blifvit begångna, eller då läraren dels bestämdt vet dels har fullt grundade skäl att misstänka, det lärjungen ligger i någon hemlig last, för hvars styggelse och fara han icke fått ögonen upp, utan

1) Det närmare utförandet af hvad som är att vid sådana samtal iakttaga, äfvensom behandlingen af olika själstillstånd hörer till framställningen af den individuela själavården och skall gifvas på sitt ställe.

äfven då han hos något barn upptäcker ett behof att få för sin lärare öppna sitt hjerta, men i följd af blygbet och försagdhet afhålles från att sjelf härtill taga initiativet. En vänlig inbjudning att komma bör då befria barnet från de tillbakahållande betänkligheterna. Derjemte är det nödigt, att läraren för barnen visar den individuela själavårdens stora betydelse och uppmuntrar dem att begagna sig af sin själasörjares gåfvor till hjelp för sig vid farandet efter att tillegna sig ordet och den nåd, det bjuder. Något påtrugande å lärarens sida bör deremot så mycket omsorgsfullare undvikas, som det eljes lätt uppstår sken af begär hos honom, att vilja herska öfver samvetena, i hvilket fall uppmaningarne verka motsatsen af hvad med dem åsyftas. Barnens samvetsfrihet skall ock respekteras. Liten blir den välsignelse, som vinnes genom samtal med lärjungar, som endast under motvilja, och kanske en stark sådan, låta sig af läraren likasom dragas vid öronen in i hans embetsrum. Icke alltid är denna motvilja ett tecken till ett obrutet sinne. Det gifves lynnen, som nödvändigt kräfva att hvad som har blifvit sådt i hjertat får tills vidare vara fullkomligt ostördt, och dessa naturer äro i sanning icke de, som gifva minst hopp om sig. För öfrigt bör ej förgätas, att endast en sund och fin andlig takt hos själasörjaren kan låta honom träffa den rätta midten emellan ett för mycket erbjudande af sig sjelf åt barnen och ett för litet. Yttre regler räcka här vid lag icke till[1]).

1) Att såsom t. ex. Harnack (Praktische Theologie, Erlangen 1878, Zweiter Band, s. 490) vill, ingen skulle konfirmeras utan att förut med honom ett biktförhör egt rum och ovilkorlig aflösning blifvit honom meddelad, det måste anses såsom ett synnerligen olyckligt medel för återupprättande af den nedlagda biktinstitutionen. Denna har fallit, icke, såsom det blifvit påstådt, genom en

§. 19.

Omsorgen om kommunionförsamlingen framträder i det *fort*byggande uppbyggelsearbete, som

---

tillfällig okyrklig tidsanda eller en tillfällig oluthersk majoritets inflytande, utan i följd af historisk nödvändighet. Den var i dess ursprungliga form allt för mycket i strid med kyrkans evang. protestantiska karaktär för att den i längden skulle kunna bibehålla sig. Derföre föll den ock i den svenska kyrkan, såsom förut sid. 56 nämdes, långt förrän pietism och neologi börjat grumla det kyrkliga lifvet. Derföre skola äfven alla försök att rekonstruera henne stranda. — Och beskaffenheten af de förslag till hennes återupprättande, som gjorts och göras, visa bäst, huru ohjelpligt fallen hon är. Man vill hafva henne till en verklig institution i kyrkan och dock till en helt och hållet fri sak. Menar man dermed endast, att bekymrade själar skola hafva rätt och uppmuntras till att lätta sina samveten genom syndabekännelse inför själasörjaren för att af honom få tröst, råd och ledning samt efter hans bepröfvande äfven ovilkorlig aflösning, då finnes bikten ju qvar, och skall aldrig kunna borttagas. Ty att förbjuda enskild själavård lärer väl aldrig komma i fråga. Menar man åter, såsom val tydligen är fallet, att bikten skall administreras såsom en kyrklig förrättning i likhet med dop och nattvard, då kan den lika litet bli en fri sak för en verklig kyrkomedlem som dop och nattvard äro fria. Eller vill man kanske att församlingsmedlemmarne skola, utan att lida minsta intrång i sina kyrkliga rättigheter och utan att få anses såsom okyrklige eller andligen ljumma hafva rätt att efter behag bikta eller underlåta bikt, men att presten skall vara pligtig att, (efter formulär?) i kyrkan och iklädd sin embetsdrägt meddela ovilkorlig aflösning åt den som begär det? Om man nu ej kan åsyfta en dylik absurditet, utan måste ej blott lemna presten rättighet utan äfven ålagga honom såsom pligt att hålla »biktförhör» och vägra aflösning, der han dertill finner skal, hvad har man då vunnit, genom »institutionen», utofver hvad man redan har? Svårligen annat eller mera, än en kyrklig apparat vid biktens hållande, en apparat, som troligen mycket sällan komme att behöfvas. Presten kan för resten redan nu i kyrkan meddela enskild aflösning, om han för godt finner att der hålla själavårdande samtal.

utföres genom de själavårdande kyrkliga talen (predikningar och bibelförklaringar) och samtalen (»förhören»), hvilka åsyfta att genom ett djupare och allsidigare införande i den kristliga sanningen frambringa ett allt renare och kraftigare församlingslif, framträdande i den kristliga anda och sed, hvilken både är af den största pedagogiska betydelse för den enskilde och ett korrektiv emot religiösa och sedliga förvillelser, utan hvilket själavården i dess egenskap af **värnande** församlingsvård saknar nödigt fotfäste i församlingsmedvetandet och derföre blir i det väsentliga fruktlös (jfr 2 Kor. 10: 6).

1. Den själavårdande omsorgen om kommunionförsamlingen är ett fortbyggande uppbyggelsearbete, för så vidt icke blott objektivt i dopet utan ock subjektivt genom det troslif, som såsom en frukt af det grundläggande uppbyggelsearbetet börjat uppspira, en grundval är lagd för ett rikare och kraftigare troslif, och en deraf härflytande bestämdare kristlig anda och sed i församlingen. Att emellertid, såsom förut sid. 120 är antydt, detta fortbyggande själasörjande arbete äfven måste innefatta förkunnelsen och implantandet af den kristliga sanningens första element, det följer icke blott deraf att den empiriska kommunionförsamlingen icke är ren eller bestående af medlemmar, hvilka åtminstone i den mening, ofvan (sidd. 150, 51) är framställd, äro Jesu lärjungar, utan äfven af det andlige uppbyggelsearbetets natur. Detta måste nämligen altid ånyo återgå till grunden, alltid framställa med »nytt» också »gammalt» (Mat. 13: 58), eller dessa enkla grundläggande evangeliska sanningar,

hvilka, bekanta redan för barnet, behålla sin friskhet och sin uppbyggande kraft äfven för den i nåden mognade mannen. Det eger nämligen samma förhållande rum med den andliga mjölken, som med den naturliga: den är helsosam och tacknämlig för alla åldrar. Men lika visst som den kristliga sanningen icke är uttömd genom detta elementära och Gud vill att *allt* hans ord skall i hela dess rikedom och djup predikas och emottagas i goda hjertan, och lika visst som ej blott mjölk utan ock stadig mat (Ebr. 5: 14) är af nöden för de mera förkofrade, lika visst är det själasörjarearbete endast halft och derföre hvarken profhaltigt inför Gud eller helsosamt fruktbärande i församlingen, hvilket ej med det »gamla» förmår att frambära »det nya» och icke blott föra in i skriftens innersta helgedom, lemna de djupare lagda andliga naturerna det djupa i Guds viljas kunskap, att de må tillväxa i andlig visdom och förstånd (Koloss. 1: 9), utan ock meddela ledning äfven i svårare och mera invecklade andliga förhållanden. Sådana förhållanden möta ju oftare desto längre det lider, framför allt genom den vidunderliga, allt underfundigare och derföre så mycket farligare blandning af sanning och lögn, som utmärker de sista tiderna, och som i allt mera utpräglad form bildar denna kraftiga villfarelse, för hvilken hvarje obefästad och ovarsam faller (jfr 2 Thess. 2: 8—11; Mat. 24: 24). Det som specielt ingår i den *värnande* församlingsvården, hvarom längre fram, skall mot denna villfarelse litet förmå, om ej det positiva, kraftigt och djupt fortbyggande uppbyggelsearbetet har fått och får meddela församlingen en andlig sundhet, särskildt en smak för endast helsosam lärdom, som är det enda kraftiga preservativet emot de andligt dödande smittoämnena och åstadkommer en fast-

het i sanningen, som endast vinnes genom ett djupare inträngande i och innerligare tillegnelse af henne.

2. Det fortbyggande uppbyggelseverket med afseende på församlingen i hennes helhet utföres i första hand genom de själavårdande kyrkliga talen, predikan och bibelförklaringen. Med den väsentliga likhet både till grundval, innehåll och föremål, som eger rum hos dessa begge slag af kyrklig förkunnelse, sammanfalla de dock icke. Den kristliga sanningen, sådan den är gifven i den h. skrift och lefver i församlingens trosmedvetande är både grundvalen och innehållet i beggedera och uppbyggelse i sanningen är ock beggederas ändamål. Beggedera måste ock vara alltigenom personliga vittnesbörd om sanningen. Men under det att i predikan, den må nu innefatta en strängt genomförd synthes eller mera ha karaktären af homilia, det rent exegetiska bör framträda endast såsom ett allmänt underlag eller folium för förkunnelsen, hvilken har att framställa och på det andliga lifvets hela område tillämpa den i texten innehållna grundtanken eller grundtankarne, så har deremot bibelförklaringen att vara just exeges, visserligen icke i lärd, abstrakt mening, men dock verklig, genomgående utläggning. I förhållande till bibelordet har den evangeliske predikanten att på en gång vara i djupaste mening bunden och fri. I predikan framträder mera friheten, i det predikanten frambär den bibliska sanningen på ett pneumatiskt sätt reproducerad och förmedlad genom hans egen andligt-personliga bestämdhet, i bibelförklaringen framstår åter företrädesvis bundenheten, i det att talaren endast har att enkelt och åskådligt framlägga de gudomliga riks- och frälsningstankarne, sådana de från någon viss sida möta i texten och visa, att det och det *här* är sagdt, att det står i det och det sammanhanget med och har den och den betydelsen i skrift-

läran komplex och specielt i innehållet af den bibelbok, hvarur texten är hemtad m. m., allt naturligtvis dock i förening med ingående tillämpningar. Predikan går ut från den h. Skrift för att med dess sanningsinnehåll på induktionens väg i pedagogiskt-psykologisk ordning och enligt de pneumatiska lagarne fatta, gripa och upplysa själarne till Guds Sons kunskap i tron; bibelförklaringen går till och in i Skriften att genom uppvisande af hvad denna i dess totalitet och enskilda delar är, innehåller och erbjuder, förmedla en grundlig bekantskap med densamma, såsom normen för den kristna läran och källan till det kristliga lifvet, på det att församlingen måtte läras och handledas att sjelf omedelbart ösa ur denna källa på ett sätt, som ensamt öfverensstämmer med hennes väsen och är nödvändigt, om hon icke skall af det subjektiva godtycket vrängas och blifva hvad den så ofta varit och är: »en kättarebok»[1]).

---

1) Det är att beklaga, att lika stor ifvern att höra *så kallade* bibelförklaringar är, lika liten lust har man för *verkliga* sådana. Den oroliga, nervösa andligheten i våra dagar älskar blott det stimulerande och har ingen smak för det helsosamt närande. Derföre vill man både i predikningar och bibelförklaringar endast ha söt och fett mat och mycket starkt vin, men *brödet* betackar man sig för: det är för torrt. Hvad särskildt mängden af bibelförklaringarne angår, så äro de vanligen allt annat än *förklaringar*. En eller flere bibelversar upplåsas såsom ett slags mått eller en skylt för akten, och sedan framlägger talaren ur egen fatabur, hvad han der finner, ofta utan mera sammanhang med texten, än två bredvid hvarandra liggande stenar inbördes ega. Derjemte har man till hands en hel mängd andliga slagord, bestående af ur sammanhanget lösryckta skriftspråk, men med *bibeln* är man dock på ett sorgligt sätt obekant. Derföre är det icke heller någon ända på söndringarne och tvisterna. Att kyrkans lärare i skulden till detta hafva en stor, ja väl största delen, måste erkännas. De ha bland annat allt för mycket försummat att arbeta på bibringandet af en verklig skriftkunskap i församlingarne. Också är uppgiften att hålla en god

Framställningen af det kyrkliga talets teori tillhör homiletiken. Här hafva vi blott att antyda de egenskaper det bör ega för att hafva en sant själavårdande karaktär. Dessa egenskaper äro i allmänhet inga andra än den h. Skrifts egna, och hvilka dessa äro framgår af 2 Tim. 3: 16, der det heter, att skriften är nyttig till *undervisning* (διδασκαλία) till *öfverbevisning* (ἔλεγχος), till *återupprättelse* (ἐπανόρθωσις) och till *uppfostran i rättfärdighet* (παιδεία ἐν δικαιοσύνῃ).

Således allraförst διδασκαλία. Det kyrkliga talet måste vara i *sann* mening dogmatiskt d. ä. innehålla och framställa det kristliga läroinnehållet i dess hela bestämdhet, icke i skolastisk formalism, men i dess bibliska fullhet, icke heller såsom ett aggregat, utan i dess organiska sammanhang. Det uppbyggliga talet är alltid ett till salighet *undervisande* tal, och uppgår icke i dessa visserligen lifliga, men gemenligen ytliga skildringar, på hvilka den gamle Harms' yttrande om det analytiska predikosättet: »det fyller, men mättar icke», med all rätt kan tillämpas. Det är *sanningen*, som gör från synden fri (Joh. 8: 32), det är endast ljuset, som skingrar mörkret, och det är den rena läran, som är bäraren af detta ljus, det är hon, som är sanningen i ordets gestalt, den enda, i hvilken hon kan nalkas oss och för oss uppenbara sig. Men sanningen är alltigenom praktisk. Den söker samvetet och hjertat och vill blifva personlig verklighet: sanning i abstrakt läroform är endast en sanningens blodlösa bild, men icke henne sjelf, hennes eget lifsfulla väsen. Derföre får förkunnelsen af den bibliska διδασκαλία'n aldrig blifva eller vara en i skolastiska for-

---

bibelförklaring icke lätt. Att gifva densamma den karaktär, som ofvan antydts, utan att den blifver torr och saftlös, fastmera full af lif och smörjelse, det är ju svårt nog. Men den både *bör* och *kan* blifva sådan.

mer insnörd och qväfd lära, utan den måste alltid få karaktär af *προφητεία* (1 Kor. 14: 24, 25) d. ä. få en personlig udd och blifva ett tveeggadt svärd, som, i det det inträngер i personlighetens innersta och der förorsakar en genomgående siktning, upptäcker och dömmer hjertats tankar och uppsåt och sålunda åstadkommer den andliga krisis, som kan och bör blifva uppslaget till själens helbregdagörelse (Ebr. 4: 12). Sålunda kommer läran att på ett naturligt och organiskt sätt öfvergå till eller medföra denna *ἔλεγχος*, som innefattar samvetets öfverbevisning om synd, och nödgar menniskan att gifva Gud rätt i hans dom öfver henne, derföre att han *har* rätt, och hon är brottslig inför honom (Rom. 3: 4, 19, 20).

Men samma bibliska *διδασκαλία*, som framställer den i den guddomliga lagen afspeglade, menniskan och hennes synd dömande sanningen, framställer den ock i hennes frälsande kraft såsom den öfversvinneliga *nåd*, hvilken icke blott i allmänhet huldrikt antager sig den eländige och nödställde, utan äfven i Kristus och hans försoning blifvit och är både en osviklig salighets*grund* och en lika osviklig salighets*väg*, eller såsom denna *δικαιοσύνη θεοῦ*, hvilken i evangelium afslöjas såsom erbjudande sig åt menniskans tro d. ä. botfärdiga och förtröstansfulla tillegnelse, att hon i kraft af den måtte få sin synd förlåten, upptagas i Guds kärleksgemenskap och just så pånyttfödas och lefvandegöras till ett sanskyldigt rättfärdighets- och helighetslif. Sålunda är denna *διδασκαλία* också källan till och bäraren af den guddomliga *παράκλησις*, som upprättar de nederslagna och vanmäktiga genom att mätta den vaknade, djupgående och oafvisliga hjertehungern efter rättfärdighet för Gud (Mat. 5: 6). Att i rätt ordning frambära evangelii trösteord och sålunda vara redskapet för honom, som heter och är den sanne *παράκλητος* (jfr Joh. 14—16), det är att

förkunna sanningen *πρὸς ἐπανόρθωσιν*. Härtill hörer dessa af rätt evangelisk ömhet burna, men utan allt känslopjunk, likasom utan allt uppskrufvadt »tagande-med-storm» gifna uppmuntringar till tro och frimodighet med afseende på tillgången till Gud (Ebr. 10: 19), genom hvilka, enligt Herrens (Mat. 11: 28—30) och apostlarnes förebilder (Ebr. 4: 16 m. fl.), nåden lägges nära hjertana och, hvad på själasörjaren beror, också inledes i dem. Att för öfrigt också ett strängt, den egenvilliga, sjelfspeglande sorgen dömande ord icke sällan är det bästa och kraftigaste trösteordet, vet hvar och en själasörjare med någon erfarenhet.

Redan från begynnelsen och alltigenom måste den själavårdande predikan vara en *παιδεία εἰς δικαιοσύνην*, i det att den enligt lagarne för det guddomliga nådeverket i menniskohjertat meddelar ledning till delaktigheten af *δικαιοσύνη θεοῦ* och äfven en ledning *ἐν δικαιοσύνῃ*, för såvidt redan de första stegen på omvändelsens väg äro steg på rättfärdighetens väg. Men i egentlig mening kommer denna *παιδεία ἐν δικαιοσύνῃ* i fråga, först sedan menniskan blifvit upptagen i Guds rättfärdighet eller blifvit en benådad och pånyttfödd syndare. Hon är vorden barn hos Gud och det icke blott till rättigheterna utan äfven till förpligtelserna och i samma mån hon ännu är blott barn, icke yngling eller man eller fader i nåden (1 Joh. 2: 13, 14), så behöfver hon uppfostran till barnets första och sista pligt, lydnadens, samt till den andliga visdom och förstånd, som kännetecknar mognaden i tron. Men äfven de förkofrade behöfva fortfarande en uppfostrande ledning till och i ett heligt och rättfärdigt lif, lika visst som äfven de i förhållande till evighetens fulländning äro barn och omyndiga (1 Kor. 13: 11, 12). Det som Guds ord gifver vid handen såsom tjenande till denna uppfostran i rättfär-

dighet, bör då ock ingå i den själavårdande predikan. Så blir denna en helgelsepredikan i inskränktare bemärkelse. Framställandet af Herren i hans förebildande lif och utvisandet af hans fotspår, gifna till efterföljelse för hans trogna, i förening med ett fortfarande och allt djupare dömande af det vidlådande gamla väsendet, tröst och uppmuntran gentemot anfäktningens och frestelsernas nöd och den nedslagenhet, i hvilken de ej sällan vilja neddraga själen, samt evangelisk förmaning, denna sporre, som äfven den villige anden behöfver, böra i organisk förening och dock hvar på sin plats framträda i den kristliga helgelsepredikan.

Men icke blott den bortgångne och i sin församling endast andligen närvarande frälsaren behöfver målas för själarne, utan äfven den *kommande*. Den apostoliska predikan var väsentligen eskatologisk, och just derföre var de förste kristnes lif buret af så mycken himmelsk kraft, att de oupphörligen lefde, såsom de der väntade sin herre (Luc. 12: 36; 1 Thess. 1: 9, 10, o. a.). Den i själen alltid närvarande lefvande åtanken på evigheten och på Herren såsom *snart* kommande (Upp.B. 22: 12), har på en gång en djupt tuktande och luttrande och en innerligt tröstande makt; den gör själen nykter och vakande och drifver henne att heligt pryda sig för brudgummens möte. I den förkunnelse, som skall kunna medföra *παιδεία εν δικαιοσύνη* kan och får derför icke hänvisandet på Herrens tillkommelse saknas. Undvikas bör dervid visserligen alla apokalyptiska uträkningar och fantasier, men uppåt emot honom som kommer i himmelens sky och hans lön med honom, måste dock församlingens hjerta riktas, om hon skall komma att vandra såsom en, hvilken i himmelen och icke på jorden har sin borgarerätt och sitt hem.

Intet af de moment, som nu äro påpekade, får saknas eller undanskjutas i den förkunnelse af Guds ord, som skall förtjena epitetet själavårdande och uppbygglig, och själasörjaren har att uti sin predikoverksamhet icke glömma ett särskildt kraf på sjelfförsakelse, denna fordran ställer på honom. Han måste, och det i samma mån han ensam en längre tid får arbeta i samma församling, lära sig att intaga en *försakande ställning till sin egendomliga gåfva som predikant.* Icke så, som han bör eller har rätt att förqväfva denna gåfva eller som han får vid blicken på andra lärare, som med en delvis annan begåfning synas arbeta med mera välsignelse, söka efterapa dem, nej, han skall vara sig sjelf och endast sig sjelf, sådan som Gud har gifvit honom sina gåfvor. Men han har att noga vaka öfver, att han icke låter sin andliga individualitet få ett utrymme, som länder församlingen till skada. Han måste i första och sista hand se på och noga pröfva hvad församlingen närmast och bäst behöfver, och det skall han såsom en trogen och snäll skaffare söka räcka henne, skulle än hans egen personliga böjelse att företrädesvis dröja vid den eller den sidan af evangelii sanning alldeles få stå tillbaka. Detta kan mången gång medföra ett arbete i inre kamp äfven med afseende på den yttre beredelsen till predikan, som icke hör till de lättaste. Men han bör icke sky den, och såsom det skall vara honom öfvermåttan angeläget att vara sann inför Gud, inför sitt samvete och inför församlingen och derföre först och främst predika för sig sjelf genom att låta sig döma, upprätta och tukta af det ord han frambär, så skall han ock i det hänsende, hvarom fråga är, gerna utgifva sig för den honom anförtrodda hjordens bästa. Har han icke eller vill han icke ha öga för också denna del af sin pastorala uppgift, så löper han fara och det i samma mån han är en kraftigt ut-

präglad individualitet — att råka i ensidighet och således lägga grunden för villfarelsen.

Den helt och fullständigt framburna sanningen skall ock rätt delas (*ορθοτομειν* 2 Tim. 2: 15)[1]. Vi fatta detta ord såsom å ena sidan ett rätt, d. ä. i ordets egen natur grundadt, likasom afdelande eller sönderstyckande af detsamma och å andra sidan ett rätt, d. ä. efter församlingens och dess enskilda medlemmars olika behof afpassadt, *ut*delande af ordet, så att hvar och en får sitt (Luc. 12: 42). I detta hänseende äro kännetecken på olika själstillstånd i förening med tillämpande på dem af det ord, som tillhör dem, icke utan sin vigt. Det sker genom dessa kännetecken likasom ett uppropande af hvar och en af hustolket, att han eller hon må komma att taga *sin* andel af den andliga huskosten (jfr Luc. 12: 42), och deremot vakta sig för att tillgripa en annans del (portion), eller med andra ord att tillegna sig något af ordets innehåll, som icke tillhör henne, derföre att hon icke är stadd i en mot densamma svarande inre ställning. Genom framställande af andliga kännetecken och dermed förenade tillämpningar flyttar själasörjaren i viss mening den individuela själavården in i den allmänna, och med urskiljning brukad bidrager denna metod mycket till att gifva det kyrkliga talet en i samvetena inträngande kraft. Men urskiljning, måtta och grannlagenhet är härvid nödig. Man kan så hopa kännetecken på kännetecken, att man i grund förvirrar i st. f. att upplysa, och att man, i st. f. att leda själen till nådastolen, skymmer undan sanningen och nåden och afhåller den törstige att dricka ur den lefvande källan genom ständiga påminnelser om, att han måste se till, om han har rena läppar (jfr Ps.

1) Jfr Grunddragen till Pastoralteologien af R. Kübel. Öfvers. sid. 84.

32: 2), eller iakttager den rätta ställningen vid drickandet. Derjemte händer ofta nog, att man i ifvern att visa sitt psykologiska skarpsinne med oförsynt hand framdrager de ömtåligaste andliga förhållanden, rått och klumpigt afslöjar det »fördolda lifvets» hemligheter och sålunda tillintetgör all andlig finkänslighet och blygsamhet.

Tillägg. Till hvad ofvanföre antyddes om prestens pligt att i predikan fästa afseende på församlingens behof, må anmärkas att dessa behof kunna i mer än ett hänseende vara olika i olika församlingar. Under det att rådande andlig liknöjdhet och försoffning på en ort ställer särskilda kraf på själasörjaren och hans predikan, kan på ett annat ställe andlig yrvakenhet och dermed ofta följande kyrkligt förslagsmakeri och annan andlig osundhet fordra ett delande af ordet, som i viss mening måste vara annorlunda än det förstnämda. Här och hvar kan man ännu träffa en kyrklig pietet och en viss fromhet, men utan verklig anda och lif, under det att i en annan församling icke blott de religiösa utan ock de sedliga banden äro i det närmaste upplösta. Der trogen själavård en längre tid blifvit öfvad, kan man finna en jemförelsevis grundlig och lefvande kristendomskunskap i förening med andlig mogenhet och stadga, men ännu oftare torde man, äfven der andliga väckelser icke saknats, träffa en förunderlig brist på verklig Guds-kunskap, på klar och sammanhängande kristlig insigt.

Nu behöfver visserligen hvarje menniska och hvarje församling Guds evangelium och ingenting annat, men å andra sidan är det visst, att en behöfver företrädesvis det ena stycket och en annan det andra af den helsosamma läran, likasom ock formen och sättet för sanningens förkunnande kan antingen mer eller mindre hindra eller befordra ordets verkan. Men om deraf följer, att själasörjaren i sin predikan, såsom i sin verksamhet i allmänhet, har att tillse, det han behandlar för-

samlingen just såsom *hon* behöfver, så är fråga om, *huru* detta skall ske, dermed icke löst. I allmänhet måste den saken öfverlemnas åt själasörjarens egen vishet. Regler kunna här icke gifvas, emedan förhållandena i en församling aldrig äro, så att säga, rena, utan förete en blandning af olika element, hvilken endast genom erfarenheten kan till sin beskaffenhet inses, hvadan erfarenheten ock får bli läromästaren med afseende på sättet att motsvara de andliga behofven i hvarje särskild menighet. Dock torde måhända följande allmänna satser icke sakna berättigande:

a. Äfven i djupt sjunkna församlingar plägar gemenligen *någon* god sida i folklifvet framträda, brukar det finnas åtminstone *något* stycke, i hvilket samvete och religion framträda såsom *makt*. Till detta anknyte sig själasörjaren. Han söke fatta folket särskildt i denna för sanningen åtkomliga punkt och låte sin predikan i första hand der söka, så att säga, sitt subjektiva fäste (jfr Ap.G. 17: 22, 23).

b. I församlingar, hvars religiösa lif utvattnats genom neologisk predikan, behöfver kristendomens kärlekssida (s. k. evangelisk predikan) med en viss öfvervigt framhållas, ehuru visserligen *icke* på metodistiskt vis. Påpekandet och bestraffandet af de grofva syndautbrotten och lasterna må till en tid träda nästan alldeles tillbaka. Lagens andliga kraf må deremot på det mest ingående sätt, fastän *att börja med* endast i andra rummet, inskärpas till väckande af den innerlighet, hvarom just neologien ingenting vet.

c. I en församling, der andlig rörelse af antinomistisk art satt sin prägel på det kristliga lifvet, behöfver kristendomen med särskild betoning af dess karaktär att vara den innerligaste *laybundenhet* ställas för åhörarnes hjertan, men detta så, att den kristliga friheten dervid tages till utgångspunkt, i det att det visas, huru denna frihet är friheten i Gud, i det goda (kärleken, Gal. 5: 13), och således innefattar radikal afsägelse af allt ondt; ju större frihet, desto djupare ödmjukhet, desto noggrannare helgelse m. m.

d. Der allmän kyrklig pietet gifver församlingslifvet en understundom intagande prägel af stilla fromhet, men utan verkligt kristligt lif, behöfs, under det mest omsorgsfulla plägande af denna pietet, en på det inre djupt anlagd predikan, egnad att nedslå alla skendygder och blotta den invärtes nakenheten under det att det yttre är väl klädt.

e. Der församlingslifvet genom en föregående, längre tid fortsatt trogen själavård är relativt godt, behöfs en predikan, som ställer sig i en sådan organisk förbindelse med den föregående lärarens, att den blir en verklig fortsättning af densamma, på samma gång den skall kunna erbjuda församlingen något nytt eller just det, som den föregående läraren, i följd af sin egendomliga begåfning, icke kunnat få fulltonigt och grundligt meddela.

f. I en församling söndersliten af tvister om läran och af partiväsen, predike själasörjaren den evangeliska sanningen enkelt och fullt, framhålle dervid hufvudsaken (1 Tim. 1: 3—7) och undvike all direkt polemik. Hans uppgift vare nämligen att vända sinnena ifrån »spörsmålen» till »hufvudsumman af budet.»

4. Den kyrkliga förkunnelsen i predikan och bibelförklaringen kan icke olämpligt betraktas såsom själasörjarens svar på församlingens frågor angående vägen till lifvet. Det finnes en annan form för meddelande af kristlig undervisning till uppbyggelse i tron, hvarvid läraren icke blott föreställes utan verkligen *är* frågande och församlingen i allmänhet svarande, ehuru det är långtifrån olämpligt, om ock dervid å församlingens sida frågor till läraren framställas. Detta eger rum i de kyrkliga *samtal* emellan lärare och hans församling, som bär namnet *förhör*. I svenska kyrkan ingå lyckligtvis ännu sådana förhör i det ordnade kyrkliga lifvet, och de utgöra en väsentlig och synnerligt vigtig faktor i detsamma. Också kan presten ej vara nog mån om dessa dyrbara

tillfällen att på ett sätt, som kan och bör få den sköna karaktären af ett inbördes meddelande af andliga gåfvor (Rom. 1: 11, 12)[1]), öfva en själavårdsgerning, hvilken nästan ännu i högre grad än det kyrkliga talet, är egnad att gripa bestämmande in i församlingslifvet och särskildt sätta läraren i tillfälle att sköta *hvar och en*, såsom han betarfvar det. Också bildas genom dessa förhör, der de skötas med omsorg och förmåga samt kunnat fortgå en längre tid, emellan själasörjaren och församlingen ett band af förtroende och andlig gemenskap, som, såsom knappast något annat, både åstadkommer kyrklig enhet, enighet och sammanhållning och böjer hjertana till villigt emottagande af det predikade ordet.

Enligt svensk kyrklig ordning bestå de själavårdande kyrkliga samtalen i predikoförhör, kommunionförhör och husförhör. Såsom förhör i och samtal om Guds ord äro de väsentligen likartade, men hafva dock hvart och ett sitt speciela ändamål, som förlänar dem en något olika karaktär.

Predikoförhören, i hvilka läraren samtalar med församlingen om den omedelbart förut åhörda predikans innehåll, pröfvar om församlingen fattat den och ytterligare upplyser och utvecklar det afhandlade ämnet, kunna sägas hafva sin bibliska förebild i Frälsarens sätt att understundom frågande och pröfvande samtala med sina lärjungar. I och genom dessa förhör ställer i sjelfva verket läraren samma fråga till församlingen, som Her-

1) Visserligen blir läraren den hufvudsakligen gifvande och församlingen hufvudsakligen emottagande; men mer än man skulle tro kan läraren dervid dock lära af sin församling. Icke blott så, att han under det han undervisar får nya tankar och blickar i ordets rikedom, utan äfven så, att han af afgifna svar eller framställda frågor kan hemta verklig upplysning och uppbyggelse för egen del.

ren i Mat. 13: 51 (jfr Ap.g. 8: 30) efter en sin »predikan» framställde till lärjungarne: »Förstoden I detta allt?» Och såsom han på detta sätt umgicks med dem för att göra sitt ord fruktbärande i deras hjertan och meddela dem en skatt eller ett riktigt förråd af andlig kunskap, så bidraga ock predikoförhören, der de rätt handhafvas, synnerligen kraftigt att göra predikan fruktbärande i församlingen. Dock lämpa sig icke alla predikningar rätt väl för sådana förhör. I samma mån de äro fattiga på kärna och bestämd hållning i läran samt sakna logisk reda äro de svåra att sammanhålla och äfven att »utfråga.» Der åter dessa egenskaper äro för handen eger ett motsatt förhållande rum. Den lärare, som vill försöka sig med dessa förhör, tvingas derföre i ej ringa mån att inrätta sina predikningar så, att ej blott församlingen utan särskildt han sjelf måtte gå i land med å ena sidan utfrågandet och utredandet och å andra sidan redogörelsen för deras innehåll. Sålunda blifva dessa förhör af helsosam betydelse icke blott för församlingen utan ock för predikanten sjelf. Den bästa kritik af en predikans formela beskaffenhet torde ofta nog vara predikantens eget förhör öfver densamma.

Predikoförhörens ändamål är icke egentligen att gifva läraren upplysning om, i hvad mån församlingen minnes och har fattat predikan, utan att förhjelpa församlingen till den rätta uppfattningen. De böra då aldrig få karaktären af examen. Lärarens frågor hafva derföre betydelsen att vara uppmaningar till åhörarne att sätta honom i tillfälle att hjelpa dem till en sådan insigt på predikans innehåll, som är nödig, om af densamma skall uppstå någon verklig andlig behållning. Åhörarnes svar skola lemna honom anvisning, huru och i hvad mån han behöfver och bör meddela den nämda hjelpen. I enlighet härmed har själasörjaren att vid förhören gå till

väga. Ju mera han kan leda dem så, att de blifva verkliga af helig anda burna *samtal*, desto bättre. Att de icke få sväfva ut på bredden utan böra vara korta och kärniga, följer af deras uppgift att endast lemna nyckeln till predikan.

Kommunionförhören hafva i kyrkan inträdt såsom en ersättning för de gamla biktförhören och böra i det väsentliga ega deras karaktär. De afse pröfning, undervisning och handledning till sjelfpröfning. Pröfningen afser dels kunskapen, om den är så omfattande, klar och grundlig, som den bör vara, eller om kommunikanterne förstå hvad H. H. Nattvard väsentligen är, erbjuder, meddelar och åsyftar, och huru den derföre skall brukas, dels kommunikanternas personliga förhållande till kunskapen och dermed till Herren sjelf, som särskildt i Nattvarden möter dem antingen till välsignelse eller till dom. Pröfningen måste öfvergå i undervisning, der så behöfves, och dermed till handledning till och i den sjelfpröfning som är nödig för ett värdigt begående af den heliga måltiden. I kommunionförhören intager presten en ställning icke blott af själasörjare, som har att meddela eller undanhålla Herrens gåfvor allteftersom afseendet på församlingens väl kräfver det ena eller det andra, utan ock af en förvaltare öfver Guds hus, hvilken det tillhör att värna det högheliga från profanation. Derföre måste kommunionförhören innehålla ett till samvetet gående: »Procul. procul este!» till dem det vederbör, såsom ock resultatet af kommunionförhöret i afseende på mången bör blifva ett bestämdt afrådande från Nattvardens begående (Kyrkol. kap. 8 § 3; K. cirk. d. 18 Dec. 1695). Att, på det att detta måtte, när så nödigt befinnes, kunna ske, kommunionförhören böra hållas *före* anteckning till Herrans nattvard, det är uppenbart, men tydligt torde det ock vara, att dessa förhör

aldrig komma att uppfylla sitt egentliga ofvan antydda ändamål förr än de förvandlas till enskilda samtal emellan själasörjaren och hvar och en kommunikant, d. ä. blifva hvad de ursprungliga biktförhören väl voro ämnade att vara men sällan, om någonsin, blefvo, nämligen verkliga själavårdssamtal utan något slags formulär men också utan någon som helst affordrad eller framtvungen bikt i egentlig mening och då naturligtvis också utan aflösning, der ej läraren i själavårdens intresse funne den nödig. Erfarenheten har just i våra dagar visat, att sakens genomförande i landtförsamlingar icke stöter på oöfverstigliga hinder[1]), och i samma mån gränsen emellan katekumenatet i kyrkan och kommunionförsamlingen icke blir uteslutande den, som uppdrages genom »konfirmations*examens*» för så mången rent yttre handling, utan blir af mera andlig och derföre af mera reel natur, skola dessa hinder alldeles bortfalla.

Emellertid äro kommunionförhören, äfven då de hållas med hela den för hvarje gång kommunicerande församlingen gemensamt, ganska betydelsefulla och kunna blifva till stor välsignelse. De behöfva visst icke alltid upptagas af samtal endast om den h. Nattvarden och sådant som med dess begående står i omedelbart sammanhang, utan de kunna ganska lämpligt röra sig kring äfven andra bibelställen eller rent af ställas på katekesens grundval. Det senare torde t. o. m. vara att anbefalla om, såsom i vissa städer, kommunionförhör hållas hvarje vecka, eller der, såsom måhända någonstädes eger rum och som borde ega rum i alla församlingar, i hvilka icke predikoförhör förekomma, söndagligen före gudstjensten kyrkoförhör

1) Vid en prestkonferens i Upsala våren 1881 berättade en kyrkoherde från Westerås stift, att han utan synnerlig möda lyckats genomföra den i frågavarande ordningen och att den redan i församlingen vunnit fastheten af kyrklig sed.

hållas. Såsom nämligen, då sålunda förhåller sig, förhören fortgå i ordnad följd minst en gång i veckan hela året om, så bör ock en sammanhängande läroframställning vid dem förekomma, på det att *hela* den kristliga läran måtte i rätt ordning genomgås. Katekesen är då synnerligen lämplig att på ett mera djupgående sätt läggas till grund för undervisningen. De gånger då särskildt kommunionförhör hålles — vid dessa böra ovilkorligen alla som ämna anmäla sig till den h. Nattvardens begående vara närvarande — bör läraren utan att afvika från den ordning, i hvilken undervisningen går, låta förhöret utlöpa i en tillämpning med afseende på Nattvarden och dess bruk. Knappast skall något kristligt lärostycke kunna uppletas, som omöjliggör en okonstlad öfvergång från detsamma till det som särskildt bör läggas nattvardsgästerna på hjertat. Och om predikoförhören innefatta en fråga till församlingen, om och huru hon har förstått Herrens ord till henne i predikan, så innefattar deremot kommunionförhöret denna till kommunikanternas samveten ställda fråga: »Hvad söken I?» (jfr Joh. 1: 38) nämligen i och genom edert besök hos Herren i Nattvarden, en fråga, som innefattar ett spörsmål om kommunikanterne verkligen och med angelägenhet *söka* något vid sitt nattvardsbegående, och i sådant fall, *hvem* de söka och *hvad*, samt på *hvad sätt* de vilja vinna det de söka.

Anm. I kyrkoförhör, som hållas utan sammanhang med predikan och som icke heller äro kommunionförhör, träder pröfningen helt och hållet i bakgrunden för bemödandet att inplanta Guds kunskap. Frågandet och svarandet måste helt och hållet tjena detta ändamål, och om läraren behjertar detta och i sjelfva sättet att sköta förhören handlar i enlighet dermed, så skall han säkert under vanliga förhållanden och under förutsättning, att han har ödmjukhet nog att nöja sig med litet

och tålamod att hålla ut, äfven om han icke så snart synes vinna framgång, lyckas att äfven i en vanvårdad församling uppväcka intresse för dessa förhör[1]).

Husförhören äro att betrakta dels såsom verkliga förhör till pröfning af församlingens kristendomskunskap och af den innanläsningsfärdighet, som nödvändigt måste fordras af en kyrka, hvilken hänvisar sina barn till bruk af den h. Skrift såsom ett nådemedel, dels såsom af läraren ledda familjegudstjenster med särskildt syfte att tillämpa Guds ord på familjen: genom husförhören vill kyrkan likasom bära ordet och särskildt hustaflan in i hvarje hem och inskärpa dess innehåll hos husets alla medlemmar.

Under den tid då hemmet var den enda skola som fans, inneburo husförhören hufvudsakligen en kyrklig kontroll öfver huru husfäderne och husmödrarna full-

1) I en landtförsamling öfvertog en nykommen adjunkt de då ännu sedvanliga s. k. »roteförhören» med församlingens ungdom, som höllos om sommaren och förut hade ledts af klockaren. Hans inbjudning till deltagande i dessa förhör af hvem som helst blef utan påföljd likasom ock, sedan »rotarne» voro genomgångna, hans tillkännagifvande att förhören komme att fortsätta och hans uppmaning till församlingen att i dem deltaga. Ingen infann sig, fastän den unge presten flere söndagar å rad syntes i koret på den bestämda tiden. Följande sommar förnyades försöket. Åter genomgingos »rotarne», åter samma uppmaningar. Då infunno sig till förhör tvenne qvinnor. Med dem började presten undervisningen lika allvarligt och med lika intresse, som om han hade haft för sig den talrikaste församling. Så fortgick saken några söndagar, då en och annan af de på kyrkvallen redan samlade bönderna började få lust att höra hvad som afhandlades i kyrkan. Så kom en, så flere in, höllo sig i början på afstånd, men stego efter hvarje söndag längre fram, till dess de slutligen hunno till altarringen. Så fortgick det, till dess efter ungefär ett halft års förlopp hela det rymliga koret var till trängsel uppfyldt af menniskor, ifriga att vara med vid »förhören.» Deras omdöme var enstämmigt det, att »de hade mera nytta af *ett* förhör än af *tre* predikningar.»

gjorde sin pligt att inplanta i barnen utom innanläsningsfärdighet också den kristliga barnaläran, samt huru de vakade öfver tjenstefolkets seder och läsning. Ehuru numera genom folkskolan den nämda uppgiften och pligten har till största delen blifvit lyftad från hemmet, så qvarsta dock husförhören med väsentligen samma betydelse som förut: pröfning af församlingens kristendomskunskap med särskildt afseende på, huru Guds ord brukas i hemmen och får helga desamma.

De äro således först och främst förhör för pröfning af den kunskap i sanningen, som kan förefinnas. Att de årligen återkomma förlänar dem ock betydelsen af att vara väktare öfver att kunskapen måtte bibehallas och så vidt möjligt tillväxa. I enlighet med denna deras karaktär bör ock själasörjaren sköta dem. Det bör vara honom angeläget att lära känna hvarje församlingsmedlems kunskapsmått och således pröfva hvar och en särskildt utan afseende på ålder eller kön med undantag af barn, som bevista skolan, ty deras kristliga bildning kan och bör han öfvervaka på det ställe der den hufvudsakligen meddelas dem. I samma mån likväl som en lärare längre tid har verkat inom samma församling och grundligt lärt känna hennes medlemmars ståndpunkt i förevarande afseende, kan han äfven här lägga an på att meddela kunskap, hvarvid det i synnerhet är lämpligt, att sådana läror grundligt behandlas, med anledning af hvilka tvist och splittring måhända uppstått i församlingen eller hvilka af annan orsak särskildt kräfva en närmare belysning. När så sker, är det af vigt, att läraren icke förrättar blott halfgjordt arbete utan bör han med och ur Guds ord så allsidigt och ingående framställa saken, att den icke lemnar rum för tviflande inkast hos någon, som icke är förhärdad i egna meningar utan redligt vill böja sig för den h. Skrifts auktoritet.

Äfven der hvarest i följd af lokala förhållanden, hemmens trånga utrymme m. m., husförhören hållas i skolsalarne böra deras karaktär af *hus*förhör i möjligaste mått bevaras. Der själasörjaren på grund af en eller annan orsak (jfr sid. 127 ff.) icke aflägger husbesök, som sträcker sig öfver församlingen i hennes helhet, är här rätta stället att taga reda på, huru det förhåller sig med husandakten och andra hemmet angående saker, som utan att granlagenheten trädes för nära kunna omtalas. Särskildt underlåte man icke att framhålla »hustaflan» i hela hennes värdighet, skönhet och oeftergifliga kraf på lydnad i hvarje kristligt hem. I sammanhang dermed är det ock lämpligt och nödigt, att det allmänna sedliga tillståndet, som står i så oupplösligt sammanhang med andan i hemmen, föres på tal. På lärarens ställning till församlingen och hans personliga begåfning ankomme det, huru långt han härvid kan och bör gå. En ung, obeprófvad, i församlingen nyligen ankommen prest måste dervidlag ålägga sig gränser, som den äldre i ett patriarkaliskt förhållande till församlingen stående lärare icke behöfver, ja icke ens får för sig uppdraga. Dock i alla händelser alltigenom ett *λόγος ὑγιὴς ἀκαταγνώστος*! Förhöret bör utlöpa i en hjertlig och samvetsväckande förmaning till rätt bruk af ordet och bönen, till bättring och tro, i förening med särskilda förmaningar med anledning af det förhöret gifvit vid handen, samt förmaningar till de olika husliga ståndeu, att tjena Herren hvart och ett på sin plats.

Allvaret af den vid läsförhören anställda pröfningen bör bland annat uppenbara sig deri, att själasörjaren kallar till sig för emottagande af enskild undervisning sådana, hvilka visat sig vara underhaltiga i kunskap. I sjelfva verket är pröfningen endast skenbar, om detta icke iakttages, och förhören mista då en stor del af sin

betydelse. Huru högt deremot fordringarne på kunskap skola ställas, kan endast i största allmänhet bestämmas. Att en menniska, som skall förtjena namnet kristen, bör känna sedelagens enklaste bud och veta, att bättring och tro på Jesus är vägen till rättfärdighet för Gud, samt att ett heligt lefverne fordras af den troende och följer af tron, det torde icke vara för mycket begärdt, ehuru man visserligen icke får af hvar och en fordra redogörelse härför enligt ett visst mönster. Många isynnerhet äldre personer af allmogen kunna i tillfälliga enskilda samtal visa sig ega en jemförelsevis ganska klar insigt i kristendomens väsen och dock i ett förhör stå handfallna inför de enklaste frågor. Brist på vana att på detta sätt göra reda för sig, samt en försagdhet, som icke är mindre, derföre att den gömmer sig under en stel och trög yta, torde vara orsaken härtill. Derföre har själasörjaren att vid pröfningen icke förhasta sig eller döma efter skenet. Han löper eljes fara, att taga en andlig pratmakare för ett stort ljus, och en verkligen upplyst men vid ett förhör ytterligt tafatt kristen för en i grund förmörkad menniska[1]).

Frukten af det trogna, ihärdiga uppbyggelsearbetet i församlingen framträder i allmänhet taget och med af-

---

1) I afseende på sättet att fråga vid de kyrkliga förhören torde den s. k. alternativa frågemetoden förtjena all uppmärksamhet. Som bekant, var det denna metod H. Schartau, denne mästare i kyrklig undervisningskonst, begagnade, och hvilken han äfven varmt anbefallde. De lärare inom vår kyrka, hvilka i detta stycke såsom i nästan allt annat följa Schartau, bevisa ännu i dag metodens lämplighet och äfven förträfflighet, der den handteras af skickliga händer. Särskildt när fråga är om undervisning af äldre personer torde det alternativa frågesättet vara att anbefalla. I fråga åter om yngre med mera öfvad tankeförmåga och ordentlig folkskolebildning, är måhända detsamma ej så lämpligt; i alla händelser icke så behöfligt.

seende på församlingen såsom ett helt i *församlingslifvets* höjande, renande och stärkande. Till det som i det föregående (§ 16 mom. 6) härom är sagdt må följande tilläggas. Då församlingslifvet har sin källa i Guds ord, och dess renhet och kraft följaktligen beror på församlingens förhållande till detta ord, så går församlingslifvets sunda och kraftiga utveckling hand i hand med kärleken till och bruket af Guds ord. Derföre, ju allmännare och flitigare bruket af ordet i församlingen är, desto kraftigare pulserar lifvet i församlingskroppen, desto mer verkar det i riktning af utbredning på samma gång som af innerlighet. Men detta bruk af ordet kan lika litet våra ett blott individuelt afsöndradt, som det kan uppgå i det gemensamma samlandet deromkring. Utan att det i stilla ensamhet af de enskilde församlingsmedlemmarne brukas, kommer det icke till något grundligt och djupgående andeverk i själarne, och underlåtes och misskännes gemensamheten kring ordet, så blir hela kristendomsväsendet ensidigt, träaktigt och besmittadt af misstänksamhet och kallsinnighet. Först då är det rätt ställdt med förhållandet till ordet, när dess enskilda bruk föder ett i kärleken vidgadt hjerta, som söker och behöfver den andliga gemenskapen särskildt också kring ordet, och när denna gemenskap väcker och underhåller behofvet af att allt innerligare fördjupa sig sjelf, under stilla betraktelse och bön, i ordets innehåll.

Den offentliga, kyrkliga gudstjensten icke blott erbjuder det normala tillfället till den ifrågavarande gemenskapen, utan hon *är* denna gemenskap. I ord och sakrament träder der Herren till och gifver sig åt sin församling, som derstädes söker och möter honom att både emottaga honom och hans gåfvor och gifva sig sjelf åt honom. Der förmedlas således gemenskapen emellan honom och församlingen, der uppspringer då ock källan

till församlingslifvet, på samma gång detta lif der eger sitt första och omedelbara uttryck. Ty lika visst som det är ett lif i Gud, härflyter det af gemenskapen med honom, och lika visst som det är ett *sam*lif i honom, beror det på och framträder det i det samfälda och dock dervid alltigenom personliga anammandet af hans ord och gåfvor och i det samfälda och likväl personliga andliga offrandet. Men samlifvet i Gud är kärlekslif inbördes, och då det förra genom den offentliga gudstjensten förmedlas, så förmedlas derigenom ock det senare. Det är ock detta kärlekslif, i hvilket de troende äro och känna sig vara ett, en andlig kropp, som ensamt ger gudstjensten såsom en *gemensam* handling af de troende, en *församlings*handling, dess subjektiva sanning, hvadan hon under förhandenvaro af bittra sönderslitande partistrider eller af kärlekslöshet i allmänhet vanligen faller i sönder, öfvergifvas och försummas, eller der hon ännu lefver sitt aftynande lif är ett skal utan kärna eller ett svårt skrymteri.

Derföre är det tillstånd, i hvilket församlingsgudstjensten befinner sig, ett tämligen säkert indicium på församlingslifvets tillstånd i allmänhet. Der kärleken till densamma är varm, och der hon har den lätt förnumna karaktären af innerlighet och lyftning, der är ock församlingslifvet jemförelsevis kraftigt och godt, och omvändt: i samma mån församlingslifvet utvecklar sig på ett normalt sätt, blir gudstjensten icke blott talrikt besökt, utan ock i innerlighet lifaktig och fruktbärande. Det är ju på en gång kärleken till Herren, hans ord och rätter, och lusten till gemenskap i Herren med de trogne bekännarne af hans namn, som tar form i kärleken till den gemensamma gudstjensten.

Det är den lefvande känslan af denna inbördes gemenskap, som bildar grundvalen för det äkta kyrkliga

sinnelaget, i hvilket den enskilde känner församlingens sak såsom sin egen, och som uppenbarar sig ej mindre i vördnadsfull pietet med afseende på de objektiva grundvalarna för församlingens lif, Herrens stiftelser, bekännelsen och de kyrkliga ordningarne, än i de offer för brödernas och församlingens väl, till hvilka det drifver. I det minsta frambäras dessa offer i form af ett oegennyttigt, verksamt och troget deltagande i det arbete och de förrättningar, som, dels bestämda af kyrkoordningen dels påkallade af framträdande behof, äro nödvändiga för församlingens trefnad och förkofran.

Den kristliga kärleken är en hjelpande och räddande kärlek, och i samma mån det af densamma besjälade församlingslifvet utvecklar sig, framträda ock inom detsamma dessa verk af barmhertighet, som förhandenvarande nöd påkallar. Omsorgen om fattiga och sjuka, enkor och föräldralösa äfvensom om fallna blir icke en börda, pålagd af statens lagar och buren med knot, utan får prägeln af en villig ande, som känner glädje öfver att kunna och få hjelpa. De former, i hvilka församlingens sjuk- och fattigvård enligt gällande ordning bör meddelas, behöfva och få dervid icke åsidosättas, men der de befinnas otillräckliga, vet den uppfinningsrika kärleken att finna råd [1]), att nu icke tala derom, att der kristendomen verkligen blir en makt, der gör hvar och en enskild sin pligt emot behöfvande anförvandter, så att församlingen icke onödigt betungas (jfr. 1 Tim. 5: 4, 16).

Men den kristliga kärleken är ock alltigenom helig. Det församlingslif, som af henne får sin prägel är derföre ett lif i sanning och helighet, och innefattar en emot all villfarelse och synd reagerande kraft. Denna

1) Jfr hvad längre fram under »C» är sagdt om församlingsdiakonissor.

yttrar sig i månhet om den rena och oförfalskade lärdomen och i räddhåga för främmande lärdom, men äfven i den tukt församlingens medlemmar emellan, som med broderlig förmaning, varning och bestraffning utgör det andliga salt, som är så väsentligt för församlingens helsa. I samma mån icke blott angelägenheten om den enskilde felandes andliga väl utan äfven om församlingens sanna ära ingår såsom drifkraft i denna tukt, är den en exponent af det kyrkliga sinnelagets renhet och styrka.

Den kristliga kärleken verkar icke likasom blott inåt eller inom församlingsgränserna, den sträcker sig också utåt och vill frälsa hela verlden genom Kristi evangelium. Det är genom hedna- (och jude-) missionen detta stora räddningsarbete utföres. Der församlingslifvet vinner styrka, kan missionssaken svårligen undgå att blifva församlingens gemensamma angelägenhet.[1]) Missionsgudstjensterna indragas då i församlingens ordnade gudstjenstlif, pastorn och kyrkorådet hafva ledningen af arbetet för den stora saken, och missionskassan, insamlande af bidrag eller beredande af tillgångar på annat sätt handhafves och skötes under församlingens kontroll.

Slutligen bör icke lemnas oanmärkt, att till ett sundt församlingslif med nödvändighet hör ett rätt förhållande emellan herden och hjorden. Respekt för öfverhet och lag äro icke mera nödvändiga i det jordiska samhället, än aktning för och kärlek till läroembetet och dess innehafvare äro det i en kristen församling. Om nu å ena sidan embetets guddomliga instiftelse bör förläna åt dess innehafvare en helgd i församlingens ögon, som små gåfvor, ja icke ens bristande trohet får utplåna, så beror embetets helgd å andra sidan i icke ringa grad af dess

1) Hvad en lokalförsamling i detta hänseende kan blifva och uträtta, visar Herrmansburgs exempel.

innehafvares personlighet, hans rättsinninghet och trohet. I en församling, som känner sin värdighet och i hvilken det lif, som ofvanför karaktäriserats, är en makt, framträder aktningen för embetet framför allt deri, att församlingen dels är angelägen om och gör allt hvad hon rättsenligt kan för att erhålla en embetet värdig och derföre för henne sjelf välsignelserik herde, dels ock är lika angelägen om och med lika ifver gör allt, hvad hon rättsenligt kan för att blifva befriad från en oduglig och ovärdig själasörjare, ifall hon varit olycklig nog att erhålla en sådan, och han ej vill låta föra sig till bättring. Der åter själasörjaren är en trogen skaffare, der kan under förhandenvaro af ett sundt församlingslif icke fela, att han ju är ett föremål för församlingens tillgifvenhet och vördnad, och att han blir församlingslifvets personliga medelpunkt, i den mening en menniska kan och får vara en sådan. I sjelfva verket kan aldrig en församling utveckla sig till någon motsvarighet emot den bibliska förebilden, med mindre själasörjaren och menigheten till hvarandra intaga den sanna ståndpunkten och hysa mot hvarandra det rätta sinnelaget. Andlig väckelse och rörlighet inom församlingen skall förr eller senare, vanligen snart nog, antingen fördunsta eller slå öfver till svärmeri, partisjuka och sektbildning, såvida icke den af läraren erhåller en vis, kärleksfull och kraftfull ledning, och en äfven högt begåfvad och nitisk lärares arbete blir ett sående i luften, der falsk andlighet och kyrklig demagogi och revolutionslusta har bemäktigat sig församlingen, så att hon hvarken kan eller vill i presten se något annat än en i bästa fall onyttig, ofta för allt andligt lif förderflig stats- och lefvebrödstjenare.

5. I samma mån församlingslifvet på sätt, som nu är antydt, utvecklar sig, gör sig den sant kristliga andan gällande i församlingen, och blir en objektiv makt,

som tar gestalt i den kyrkliga seden (jfr § 1 mom. 3; § 16 mom. 7), men ock bevisar sin kraft i den på kristlig grund uppväxande sedlighet, som såsom allmän (genomsnittsvis) etisk karaktär bevisar församlingslifvets äkthet och styrka. Den kristliga andans och sedens pedagogiska betydelse för den enskilde, som, enligt hvad förut påpekats, är välsignelserik i den mån, seden är uttryck af verklig anda, och således icke är ett skal utan kärna, en kropp utan själ, utan någonting lefvande och innehållsrikt, är icke större, än den hela församlingen skyddande och bevarande makt, den innefattar. I sjelfva verket är den kristligt bestämda allmänandan både ett preservativ emot de smittande inflytelserna af upplösande läror och ett korrektiv emot de förvillelser, som redan inkommit i församlingen och der söka vinna utrymme. Och mot den fasta kyrkliga seden bryta sig ofta de vågor af förnekelse och sedeslöshet, som utifrån vilja öfverhölja och omintetgöra kristendomslifvet, och som dels icke teoretiskt motstånd mäktat nedslå dels icke mötts af det hinder, som det lefvande vittnesbördet med framgång kan emot dem uppställa. Derföre är det ock i jordmånen af denna anda och sed, som själavården, försåvidt den såsom värnande församlingsvård skall kunna med framgång handhafvas, måste skjuta sina rötter, likasom det ock är visst att både litet finnes att värna och att litet med alla försök i den vägen uträttas, der icke själasörjaren har ryggstödet af åtminstone *någon* kyrklig fasthet hos församlingen. Ja, i viss mening finnes församlingen icke ens till, der denna kyrkliga hållning alldeles saknas, ty den hop af menniskor, som bo på samma ställe, men som hvarken besjälas af någon kyrklig allmänanda eller hvars lif icke i något hänseende bär prägeln af denna andas uppenbarelse, kan knappast kallas församling, utan må snarare betraktas såsom spillror af eller material till en sådan.

B.

Den värnande församlingsvården.

§ 20.

Själavården såsom **värnande** församlingsvård går ut på att medelst det lefvande vittnesbördet **för** sanningen och **mot** lögnen samt medelst själavårdande tukt skydda församlingslifvet för förorening eller upplösning genom falsk lära, partiväsen och gudlöst och osedligt lefverne.

1. All själavård måste ha en värnande och afvärjande karaktär gent emot allt sådant, som kan blifva själarna till skada. Enligt Jesu (sid. 103 f.) och apostlarnes (sid. 108 ff.) förebilder måste särskildt församlingsvården icke blott innefatta ett andligt uppbyggelsearbete utan ock en genomgående kamp emot det onda, som dels söker tränga sig in dels uppenbarar sig på församlingslifvets område. Själasörjaren har att hålla murslefven med den ena och svärdet med den andra handen, om han skall kunna uppbygga Guds stad (Nehem. 4: 17). Herden har icke blott att beta och leda hjorden utan äfven att försvara henne, dervid icke ryggande tillbaka för faran eller rättare nödvändigheten att utsätta sig för ulfvens tänder. Ty visst är, att med de tänderna får den modige och hängifne själasörjaren på ett eller annat sätt göra bekantskap: förargelser både på lärans och lifvets

område *måste* ju komma, kampen mellan Kristus och Belial, emellan godt och ondt, ande och kött sätter sin prägel också på församlingens utveckling och lif, hvadan arbetet på hennes uppbyggelse i sanningen icke ens ett ögonblick kan förrättas utan strid emot hennes aldrig hvilande fiender.

Dessa fiender äro isynnerhet trenne: *falsk lära*, *partiväsen* och *gudlöst* och derföre nödvändigtvis också *osedligt lefverne*. Alla tre äro med hvarandra innerligt förbundna, ty likavisst som den guddomliga sanningen enar och förenar alla som älska henne samt renar och helgar dem till ett rättsinnigt väsen i Kristus, lika visst är lögnen och den vilseförande läran enligt sin natur en källa till kyrklig söndring och upplösning samt till osedlighet och andlig förvändhet.

a. Lika lätt det är att formelt definiera begreppet *falsk lära*, lika svårt är det att i materielt hänseende på frågan derom lemna ett tillfredsställande svar. De aldrig tystnande lärostriderna gifva också vid handen, att man esomoftast afgjort denna sak enligt den bekanta satsen: »ortodoxi är hvad *jag* lärer; heterodoxi är hvad *en annan* lärer.» Emellertid är frågan om läran sådan, att den icke tillåter någon obestämdhet eller vacklande; den är ett lifsspörsmål för hvarje menniska, och framförallt kan och får församlingsläraren, han, hvars sjelfva namn framställer honom såsom lärans målsman och hvars hela lifsgerning uppgår i att lära, icke härvidlag vara i oklarhet. Några ord härom torde icke böra saknas i en framställning om själasörjarens apologetiska och polemiska verksamhet.

Formelt taget är ren lära = framställningen af sanningen. Denna innehålles och meddelas i den h. Skrift och derföre är den rena läran = den skriftenliga läran. Men då Skriften icke innehåller något med största möj-

liga logiska precision framställdt system utan är en religiös urkund, en lifsbok af alltigenom konkret karaktär, då den icke lemnar sanningen i abstrakta definitioner utan i lefvande konkretion, så att t. o. m. nya testamentets store dogmatiker, Paulus, framställer de kristliga begreppen i en ursprunglig fullhet och rikedom, som gör att det för en rätt uppfattning af desamma erfordras minst lika mycken förmåga af andlig intuition som af reflexion, ja så, att den förra måste blifva bestämmande för den senare, så är det lätt förklarligt, huru skriftläran kunnat och kan gifva anledning till så många olika uppfattningar. Ty denna andliga intuition är icke hvar mans. Förmågan af densamma beror på delaktigheten af Skriftens, af Kristi anda, hvadan skarpsinne och lärdom, så betydelsefulla de såsom hjelpmedel för skrifttolkningen än må vara, här vid lag icke förslå. Derföre måste ock begreppet: skriftenlig lära närmare bestämmas såsom framställningen af den h. Skrifts läroinnehåll sådant det upptagits i det *kristligt bestämda* trosmedvetandet och under Guds Andes ledning i detsamma tagit begreppets form. Men ingen enskild kristen har undfått eller kan undfå Andens ljus i dess fullhet. Det är endast den troende församlingen under hela hennes tillvaro och utveckling på jorden Andens alla gåfvor äro beskärda, endast i henne komma de i mån af behof till aktualitet. Det kristliga trosmedvetandet finnes derföre i sin fullhet endast såsom församlingsmedvetande, särskildt sådant det vunnit gestalt i deras inre, hvilka äro församlingslifvets anderikaste representanter, och sådant det under oupphörlig förnyelse ur Skriften utvecklar sig under tidernas lopp. Så länge en kristen församling funnits, har detta trosmedvetande funnits och äfven uttalat sig eller gifvit sig begreppsmessig form. Detta i *bekännelsen*. Denna är å ena sidan någonting färdigt och afslutadt, å andra

sidan är den underkastad historien och lagen för dess utveckling. Det förra, ty församlingens trosmedvetande, hvars uttryck och form den är, är en relativt fixerad, enhetlig åskådning af den guddomliga sanningen; det senare, ty denna åskådning renas och förfullständigas oupphörligen under församligens stadiga kamp för en djupare och allsidigare tillegnelse af sanningen och under hennes växande erfarenhet af densamma under denna tid för hennes uppfostran till Kristi fullbordade ålders mått. Lika visst som derföre församlingen eger sanningen, är hennes bekännelse just den rena läran, men lika visst som hon ej hunnit tillegna sig och göra sig till godo sanningens fullhet, är denna lära icke sanningens fulla uttryck. Ja, såsom församlingen i sin jordiska, empiriska gestalt är behäftad med synd och hennes utveckling aldrig är fullkomligt normal utan innefattar mycken skröplighet och brist, så kan hennes bekännelse icke heller vara fri från alla misstag. Bekännelsen är derföre den rena läran endast i mer eller mindre relativ bemärkelse. Men denna relativitet kan, lika visst som Guds Ande är kyrkans lifsprincip, icke gälla sjelfva grundåskådningarne utan endast deras detaljering och framför allt den dogmatiska formuleringen af desamma. I hvarje dogm är att skilja mellan kärnan och skalet, emellan dess väsentliga eviga sanningsinnehåll och dess menskligt bristfälliga uttyck. Så är, för att angifva ett exempel, läran om Kristi medlande och försonande ställföreträdareskap lika visst skriftenlig, som det kan sättas ifråga, huruvida den äldre abstrakt-juridiska uppfattningen och framställningen deraf har träffat den h. Skrifts mening. Så är ock läran om det menskliga syndaförderfvet ovedersägligen lika bestämd skriftlära som den bekräftas af den andliga erfarenheten, men konkordieformelns ord om menniskan såsom »en stock eller sten»

torde dermed icke vara försvarad. — Summa: den kyrkliga bekännelsen, och det såväl i sin helhet som *i sina särskilda lärosatser*, är i anseende till sitt *väsentliga innehåll* den rena läran. I anseende åter till den dogmatiska formuleringen, exegetisk bevisning och sådana detaljer, som endast äro rent formela konseqvenser ur någon dogm och icke hafva någon betydelse för dogmens innehåll, är bekännelsen icke = den rena läran d. ä. icke ovilkorligt och oföränderligt giltig.

Anm. Ehuru det ofvan framställda, strängt taget, knappast kan anses höra till ämnet, torde det, särskildt på grund af den n. v. ställningen inom sv. kyrkan, hvilken för den praktiske presten medför så många och svåra frågor med afseende på den kyrkliga bekännelsen, i en afhandling om församlingsvården icke böra anses obehöfligt. För fullständighetens skull må följande tilläggas. Den gifna definitionen på ren lära skall möta liflig gensägelse både från den radikala venstern och den exklusiva högern inom kyrkan. Från det förra hållet skall invändas, att något allmänt kristligt församlingsmedvetande icke finnes till. Kyrkan är splittrad i hvarandra förkättrande folkkyrkor och sekter, af hvilka hvar och en beropar sig på den h. Skrift och påstår sin bekännelse vara den enda skriftenliga. Man har derföre ingenting visst att i det fallet hålla sig till, och den enda utvägen, såsom och det enda rätta, är, att allt tal om bekännelsen såsom läronorm lemnas å sido, och hvar och en bildar sig en öfvertygelse på egen hand. — Härpå svaras, att saken icke är så invecklad som den synes vara. Hvad de stora katolska folkkyrkorna angår, kan i grunden icke blifva fråga om någon bekännelse, som redligt söker att vara endast och allenast en reproduktion af skriftläran. Ty för dessa kyrkor är icke Skriften ensam kunskapskällan, utan Skriften och traditionen, denna senare såsom en *Skriften kompletterande* ofelbar norm. För dessa är det icke Skriften, som

förlänar kyrkan och dess lära auktoritet, utan det är tvärtom kyrkan (= tradition, prester, biskopar, påfve), som förlänar Skriften hennes myndighet. Likasom bland enskilde kristne en eller flere kunna dels i köttsligt förnufts-högmod, dels i följd af svärmiskt förlitande på Anden lemna den h. Skrifts säkra mark och just derföre och jemt så mycket Skriften undanskjutes förlora Andens ledning, så kan det ock gå och så har det ock gått med den kristna kyrkan. Hon har i några sina afdelningar helt eller delvis öfvergifvit Skriftgrunden, en sak som dessa sjelfva knappast förneka. När då fråga är om den *skriftenliga* bekännelsen i detta ords fulla allvar och omfattning, då kunna dessa kyrkor saklöst lemnas utom räkningen. Att de likväl kunna och få kallas kristna kyrkor beror derpå, att de, trots betänkliga afvikelser från Skriften, ega de kristliga grundsanningar i behåll, som de ärft från en bättre tid, och som en senare förvänd utveckling icke förmått tillintetgöra.

Hvad åter angår de uteslutande på skriftgrunden byggda kyrkosamfunden, d. ä. de ev. protestantiska kyrkorna, så innefattade deras tillkomst icke uppkomsten af ett nytt trosmedvetande, utan ett genombrott eller återuppvaknande af det ursprungliga, äkta kristliga trosmedvetandet, som, såsom protest emot det alltmer sig kringgripande förderfvet, alltid, svagare eller starkare, renare eller mindre rent låtit sig under hela den förvända utvecklingstiden förnimma. Och det var just genom den obetingade återgången till Skriften, detta skedde. — Men de delvis hvarandra motsägande protestantiska bekännelserna? Om deras olika värde lemnar både deras beskaffenhet och historien upplysning. Den bekännelse, som tillkom under det starkaste inflytandet af den andeutgjutelse, som vid reformationen egde rum, måste anses såsom det renaste uttrycket för den sanning, hvilken under och genom denna andeutgjutelse återvann sin rätt; den bekännelse, som, i det hon i likhet med Skriften visserligen bär prägeln af de historiska förhållanden, under hvilka hon tillkommit, dock alltigenom har en ekumenisk karaktär, ja

ända derhän att icke blott ett icke obetydligt antal af den reformerta kyrkans ädlaste målsmän i henne erkänna det fullaste och renaste uttryck af evangelii anda och innehåll, som hittills sett dagen, [1]) utan äfven beundrande röster låtit höra sig från icke protestantiskt håll, [2]) den bekännelsen är och skall väl ock tillsvidare förblifva det adeqvataste uttrycket för det kyrkliga trosmedvetande, som är normeradt af den h. Skrift, och denna bekännelse är den Augsburgiska.

Medgifvas må, att dessa omständigheter ej torde utan vidare kunna om Augs. bekännelsens sanning öfvertyga en utom det lutherska kyrkosamfundet stående, af en annan kyrklig bekännelse bildad kristen, ty för att bevis af denna art skola något gälla fordras, att man skall hafva i någon mån lefvat sig in i den sak hvarom fråga är, men för en luthersk kristen måste det vara i visst hänseende afgörande. Ty han eger genom sin förbindelse med kyrkan, och det i samma mån han är en i verklighet och sanning myndig medlem af henne, den erfarenhet af hennes bekännelses andliga halt, som sätter honom i stånd att fatta och bedöma denna halt. Och lika visst som denna erfarenhet måste innefatta en bekräftelse på bekännelsens sanning — i annat fall kunde den lära den framställer icke hafva blifvit Andens verktyg till hans lefvandegörelse — lika visst måste han i de begge omnämda sakförhållandena (bekännelsens tillkomst och hennes ekumeniska karaktär) finna de *objektiva kriterier* på rättmätigheten af hennes anspråk på att vara det rena uttrycket af skriftläran, hvilka bekräfta hans erfarenhet, på samma gång de förklara den, och sålunda blifva

---

1) »Den Augsb. bekännelsen skall alltid förblifva ett bland den af Guds Anda upplysta menniskoandens förnämsta mästerverk.» Merle d'Aubigne, Ref. Hist. II Del. sid. 653.

2) »Allt det lutheranerne sagt är rena sanningen!» utbrast en katolsk biskop efter åhörandet af Augsb. bek. på riksdagen i Augsburg 1530 Corp. Ref. II, 154 (cit. efter Merle d'A.).

för honom ett rent af öfvertygande bevis derpå, att denna bekännelse borde vara hela kristenhetens fana.

Men äfven från det håll, som i stränga kyrkliga former finner kristendomens räddning, skola grava anmärkningar göras emot den ofvanföre försökta utredningen. Det skall heta: »att lära, det bekännelsens normerande betydelse inskränker sig endast till det väsentliga innehållet, det är att upphäfva hennes egenskap af läronorm eller uttrycket för den skriftenliga sanningen, samt att lemna fritt spel åt godtycket. Ty form och innehåll kunna icke skiljas åt, såvida eljes formen är en verklig form för just *det* innehållet, och vid rubbning af den adequata formen förändras ock innehållet. Den som ej tror sig förpligtad till mer än bekännelsens väsentliga innehåll, han skall snart finna kanske den allra största delen af detta innehåll oväsentligt. Hellre än att lemna hvarje förståsigpåare fritt att efter behag kalfatra det dyrbaraste näst Skrift och sakrament vår kyrka besitter, vore det rent af så godt, att ingen formulerad bekännelse ega: man sluppe åtminstone då den obehagliga synen af ett band, som ingenting binder, och man inbjöde icke till det i grunden omoraliska spel med en ytterligt vigtig och ädel sak, som det lössläppta andliga sjelfsvåldet skulle komma att drifva. Antagandet af misstag i bekännelsen åter är endast möjligt från en alldeles okyrklig ståndpunkt. Ty i hvarje kyrkligt medvetande ingår nödvändigt förutsättningen af bekännelsens fulla öfverensstämmelse med Skriften. Den för hvilken denna öfverensstämmelse icke är en afgjord sak, är redan innerligt affallen från kyrkan och bör äfven i yttre måtto öfvergifva henne. Ty en villfarande kyrka kan ingen redlig kristen vilja tillhöra.» — Häremot må anmärkas: 1:o att dessa satser innehålla påståendet om bekännelsens ofelbarhet i papistisk mening och strider emot den evangeliskt protestantiska principen och mot bekännelseskrifternas egna bestämda utsagor; 2:o att formen af en sak icke är dess väsen: den förra kan skifta utan att det senare förändras; 3:o att bekännelsens

normativa karaktär och inflytande icke upphäfves derigenom, att dess normerande betydelse hänföres endast till dess väsentliga innehåll, så snart det uttryckligen erkännes, att härmed afses det väsentliga innehållet i hvarje särskild i bekännelsen framställd dogm, ty såsom innehållet af dessa dogmer är tydligt för hvar och en, som i besittning af någon tankeförmåga kan och vill redligt läsa innantill, så är ock det vrängande godtyckets excesser dermed afvisade; 4:o att antagandet af oväsentliga misstag i bekännelsen lika litet strider emot eller upphäfver den innerliga och förtroendefulla pietet för henne, som just utgör själen i det kyrkliga sinnelaget, som förtroendet för en trogen, med Andens synnerliga gåfvor utrustad lärares omdöme och råd lider af medvetandet derom, att han är menniska och följaktligen hvarken felfri eller bevarad från all fara för misstag. *Den kyrkliga bekännelsen är just en sådan trogen, upplyst lärare och ledare till och i den bibliska sanningen*, med den enda skilnaden, att hennes auktoritet är mycket större och säkrare än någon enskild menniskas. Må man då gifva henne den vördnad hon har rätt att få, och som ingen utan försyndande kan neka henne, men i sanningens, d. ä. i den h. Skrifts, ställe sätte man henne icke, hvarken direkt eller indirekt, ty hon är sanningens ödmjuka tjenarinna och tolk, men icke hennes mästare.

Af det nu framställda är klart, hvad som måste anses för *falsk lära*. Hvarje lärosystem och hvarje enskild lärosats, som icke är förenlig med den h. Skrifts i den kyrkliga bekännelsens väsentliga innehåll reproducerade lära, är falsk — på denna ståndpunkt med afseende på läran måste ovilkorligen hvarje evangelisk själasörjare befinna sig, såvida han eljes tillhör en församling, som, såsom den lutherska, har en bestämd läronorm och såsom ett ordnadt kyrkligt samfund med denna står eller faller. Från denna ståndpunkt har han ock att betrakta och behandla alla sig yppande företeelser inom församlingslif-

vets område, i hvilka lärofrågor spela någon rol. Derigenom skall han blifva bevarad både för den likgiltighet eller det vacklande gentemot dessa företeelser, som gör honom vanmäktig i kampen för sanningen och till en bundsförvandt åt dem, som äro den andliga förvirringens målsmän, och för den trångbröstenhet, som förer till kyrklig schablon, drifver honom att från sig och församlingen stöta många, som dock i grunden äro kyrkans rätta barn, och föranleder honom att uppträda som domare öfver samveten.

Tillägg. Knappast har någon tid, sedan kristendomen kom till välde, varit så fruktbar på falska läror, som den närvarande. Icke blott från med rätt eller orätt s. k. vetenskapliga håll drifvas läror, som äro destruerande för allt hvad religion heter, utan äfven i församlingens midt brinna bittra lärostrider, under hvilka villfarelser uppdyka och drifvas, som angripa den kristliga sanningens hjerta. Hvarthän allt detta skall leda, är uppenbart endast för Honom, som skådar det tillkommande såsom ett närvarande, men nog gifvas talrika anledningar till mörka farhågor. Lärostridernas tid i den gamla orientaliska kyrkan efterföljdes af förstening i döda former; den närvarande tiden torde utmynna i en period dels af indifferentism och grof förnekelse dels af fullkomlig kyrklig sönderfallenhet och regellöst svärmeri. Ett enda botemedel fins: den sunda läran, omsättande sig i lif och kraft i alla delar af församlingsorganismen. Ty sanningen och endast sanningen frälsar och bevarar, och sanning är enhet af sund lära och heligt lif. Och hvad alltid varit och bevisat sig vara sanning i lärans form, är och förblir sanning till verldens ända. Derföre *kan* kampen emot de falska och osunda lärorna icke med framgång föras, utan att den stridande, stående på den personliga sanningens evighetsgrund, är rotfast i den lära, som visat sig mäktig att nedslå medeltidskyrkans starka lögnfästen. Den bibel- och bekännelsetrogne själasörjaren behöfver

icke med så många af tvifvel och hugskott kringkastade andar i våra dagar ångestfullt ropa: *δός μοί πού στῶ*! Han har funnit denna fasta punkt, och från den kan han lyfta en verld. Och han blir derjemte alls icke bestört eller handfallen, om han märker, att i eldprofvet af de brusande lärostriderna åtskilligt af det, som hörer till bekännelsens utanverk, icke befinnes profhaltigt, ty han trodde aldrig, att intet slagg var inblandadt i hennes guld, och han vet att hon endast kan vinna på att smältas och åter smältas i pröfningens degel.

b. I närmaste sammanhang med uppträdandet af de falska lärorna står *partiväsendet*, församlingslifvets andra fiende. För en partibildning ligger alltid en åsigt eller lära till grund, hvilken att börja med hade en relativ, ofta på grund af lagen för all personlig utveckling icke oberättigad, öfvervigt i den andliga åskådningen hos en eller flere kyrkomedlemmar, och gaf deras kyrkliga och andliga ståndpunkt karaktären af *riktning*. Riktningen stegrad till ensidighet blir parti. Riktningarna kunna fredligt vandra vid hvarandras sida och bevisa hvarandra aktning, men partierna äro despoter och medgifva icke rättighet till tillvaro åt någon annan än sig sjelfva. Deraf inbördes hat och förkättrande, ofta af den sorgligaste beskaffenhet och en vanära för det kristna namnet. Partierna stå *inom* kyrkan, om och så länge de fasthålla hennes lära, så att äfven den eller de särskilda läror, som af dem ensidigt betonas och ligga till grund för partibildningen, äro kyrkliga läror (t. ex. läran om bättringen, som, drifven till ensidighet, ger anledning till pietistisk partibildning; läran om rättfärdiggörelsen af tron allena för Jesu skull, som, ensidigt och med undanskjutande af andra läror fasthållen, förorsakar s. k. nyevangelisk partibildning o. s. v.). Egentligen borde vid tal om partiväsen endast sådana verkligen inom kyrkan fallande bildningar tagas i betraktande. Men våra da-

gar hafva derjemte framfödt partier, som uppstått genom antagande af positivt okyrklig lära (t. ex. baptism) och således egentligen äro sekter, men qvarstå det oaktadt i kyrkans yttre gemenskap och ega samt äfven delvis begagna sig af kyrkliga rättigheter. Denna abnormitet är af synnerligt ödesdigert inflytande på församlingslifvet, som under sådana förhållanden icke kan vinna någon fasthet och enhetlighet eller ens yttre ordning och skick. [1]) Partiväsendet såsom verklig *sekt*bildning *inom* kyrkan stödjes mäktigt af *utom* kyrkan befintliga sekter, och stödja å sin sida dessa, och mot detta dubbelt snodda rep, som såsom en snara qväfvande griper församlingen om halsen, förmår den själavårdande verksamheten ofta icke mycket.

Uppgiften gentemot partiväsendet i egentlig bemärkelse är att bryta den ensidighet, hvarpå det beror och som är dess lif. I och med detsamma detta lyckas, har partiet upphört att vara till. Denna uppgift är emellertid så mycket svårare att lösa, som själasörjaren har att vakta sig för att med tillintetgörande af ensidigheten och den fanatism, den föder, ock tillintetgöra det religiösa intresse, som lifvar partiet och som lätt kan utsläckas på samma gång som fanatismen, ty denna är ingenting annat än just detta intresse, uppdrifvet till besinningslöshet och orenadt af köttsliga lidelser. Erfarenheten visar allt för ofta, huru menniskor, som, visserligen i partiväsendets öfverdrift och andliga orenhet, varit varmt religiösa och fört ett sedligt lif, genom att på ett ovarsamt sätt föras ut från sin ensidighet också förts bort från all gudsfruktan, nedstörtats i otro och skepticism samt hängifvit sig åt laster och utsväfningar. De äro i sin ensidighet and-

1) Så har det gifvits exempel derpå, att vid kyrkostämmor, der fråga varit om utgifter för kyrkliga ändamål, baptister infunnit sig enkom i afsigt att hindra besluts fattande i denna riktning, och att de äfven lyckats i denna afsigt.

ligen färgblinda, de känna blott en enda färg och i den skåda de alla föremål, hvilka naturligtvis af dem då uppfattas falskt. De äro då i fara att i följd deraf göra misstag, lifsfarliga kanske både för dem sjelfva och andra, och de behöfva och böra opereras. Men oersättligt stor blir olyckan om operationen misslyckas, om den botar färgblindheten genom att tillintetgöra synförmågan och försänka hela menniskan i mörker och elände. Uppgiften gentemot det i partibildningens form inom kyrkan qvarstående sektväsendet är väsentligen densamma som den nu påpekade, men förstärkt med ett plus af svårigheter på grund af den okyrkliga lära, som här föreligger. Det gäller att se till, att man icke får en sekterist mindre genom att få en dålig lutheran mer. [1])

c. Slutligen kan församlingslifvet angripas af *osedlighetens* kräfta, detta ord fattadt i dess vidsträckta bemärkelse eller såsom kollektivnamnet för alla öfverträdelser af sedelagen. Ehuru den menskliga naturen är sig öfver allt lik och en drifvande jordmån för *all* slags synd och osedlighet, och det således svårligen i en församling kan saknas åtminstone enstaka fall af alla slags gröfre eller finare öfverträdelser af Guds lag, så gifves det dock vissa synder, som mer än andra vilja göra sig gällande inom olika församlingar. Folklynnet med sina goda och dåliga sidor, klimatet, yrken och lefnadsförhållanden, föregående utveckling och fäderneärfd inrotad sed äro för det sedliga tillståndet af större eller mindre, ofta af *mycket* stor betydelse. Derföre, såsom man med all rätt talar om nationella synder och företräden, så kan man ock tala om socken- eller församlingssynder och dygder, och de förförelser, som angripa församlingslifvet från den sida, der det på grund af en folkets egendomliga disposition är sårbarast, vinna ock mycket lät-

1) Det närmare utförandet af det i detta mom. framställda tillhörar om församlingsledningen jfr § 21. 2.

tare ingång och öfvertag, än andra sådana. Den själasörjare, som, sin pligt likmätigt, noggrant studerar sin församlings karaktär (jfr sid. 81), skall snart nog vinna den för ett vist och fruktbärande handhafvande af församlingsvården oundgängliga kännedomen om såväl denna karaktär som de förhållanden, hvilka samverka till dess bildande och till åstadkommande af ett visst sedligt tillstånd.

Framför allt betingas sedligheten i en församling af hennes religiösa ståndpunkt. Men härvid bör icke förbises, att i en församling der i förening med kyrklig pietet hos folket ordning och skick genom de verldsliga myndigheternas och pastorns nit råda, men för öfrigt andlig lifaktighet och uppenbarelser af ett bestämdare personligt troslif både hos prest och församling saknas, der företer det sedliga tillståndet ofta en mycket vackrare anblick, än i en församling der visserligen andlig rörelse eger rum, men kristendomens och kyrkans objektiva, tuktande myndighet öfver folket i dess helhet och öfver hvar och en enskild är undergräfd. Orsakerna till detta förhållande äro flere. Särskildt skall icke glömmas att förhållandet emellan god och kraftig kyrklig sed och sedligheten är innerligare än man ofta tror, och att andlig rörelse utan tukt och ordning innefattar ett osedligt element af betänkligt slag. Falsk och ensidig lära, äfven om den skulle till en tid framkalla lifliga andliga rörelser, kommer förr eller senare att, om hon också ej omedelbart blir en källa till osedlighet, dock visa sig sakna djupare etisk kraft och sålunda icke blifva till verklig fromma för sedligheten. Äfven från synpunkten af de etiska resultaten bör derföre den falska andligheten betraktas och bedömas, och på henne må väl med fog det ordet: »det träd, som icke bär god frukt skall afhuggas och kastas i elden» af själasörjaren i hans behandlingssätt af henne tillämpas.

Men den sedlighet, som, uppvuxen ur den blotta naturens jordmån, är en skapelse af i viss mening endast yttre sedligt uppfostrande makter, är med allt det värde den eger och med det pris den tillkommer, väsentligen blottad på allt högre lif, är icke *kristlig* sedlighet i egentlig mening. Just derföre kan den, i förening med yttre gudaktighetsväsen, blifva och blir den i sjelfva verket ofta grundvalen för den egenrättfärdighet, hvilken i samma mån den genomtränger det sedliga handlandet förvandlar detta till ett icke-sedligt handlande. Den i sedlighetens sköna drägt sålunda klädda osedligheten bildar på församlingslifvets område ett lika stort, ja ej sällan större hinder för Guds rikes upprättande än hennes grofva syster, likasom hennes försök att orena eller bemäktiga sig det religiösa lifvet, böra anses så mycket farligare, som de förföra med dygdens och helighetens sken. Olycklig den församling, på hvilken Herrens ord om de hvitmenade grifterna i mera afgjord bemärkelse ega tillämpning.

Af det nu sagda följer, att all osedlighet som i första hand genom sin påtaglighet och grofhet faller i ögonen och mot hvilken själasörjarens verksamhet måste utgöra ett enda aldrig hejdadt angrepp, är den, som innefattar uppenbara synder emot de tio budorden, framför allt dem, som hafva tagit eller hota att taga karaktär af församlingssynd eller gängse last. Men derjemte bör ringaktande och öfverträdelse af kyrklig ordning, likasom det af partisinne härflytande kifvet icke mindre än den fåfänglighet och vårdslöshet i vandeln, som väl icke kan rubriceras såsom öfverträdelse af något bestämdt sedebud, men som dock påtagligen är oförenligt med ett kristligt väsen, blifva föremål för den nitälskande kärlekens beifran. Och slutligen eger själasörjaren att tränga in på den fördolda, rent andliga osedlighet (om uttrycket

tillåtes jfr 2 Kor. 7: 1 »andans besmittelse»), som i andlig sjelfbehagsamhet, uppblåsthet och egenrättfärdighet i sjelfva verket orenar den inre menniskan på ett djupare och förderfligare sätt än det skökо- och publikanväsen, hvars skam är uppenbar för hvar man.

2. *Sanningens ord* är medlet för församlingens värnande mot förvillelserna inom lärans och lifvets områden, likasom det är medlet för hennes uppbyggelse. I sjelfva verket är hvarje positivt uppbyggande förkunnelse af Guds ord alltid också en mot all villfarelse och orenhet värnande förkunnelse, ty sanningen såsom sådan, blott hon framställes i all sin enkla skönhet och herlighet, är afvisande och exklusiv gentemot sin motsats. Derföre måste ock alltid, och det i samma mån som församlingslifvet hotas af de förut nämda fienderna, själasörjaren i första hand med den största möjliga grundlighet, allsidighet och klarhet för samvetena framhålla sanningen särskildt i de moment, hvilka närmast äro föremål för angrepp. Dermed tager han henne bäst i försvar, likasom han ock just så underkastar villfarelsen en djupgående, om ock endast indirekt kritik och vederlägger henne. I hvarje god predikan ingår sålunda ett både apologetiskt och polemiskt element, eller rättare, han är alltid i mer eller mindre grad det ena och det andra. I allmänhet måste allvarligt behjertas det af sakens egen natur härflytande och af erfarenheten alltjemt bekräftade sakförhållandet, att jemförelsevis ganska litet vinnes genom kontroverser, vid hvilka så mycket beror på den vigaste tungan och den största fyndigheten. Kristendomen har vunnit och vinner seger icke genom att i tid och otid polemisera emot det icke-kristliga, utan genom sin egen inneboende sanningskraft, hvilken i samma mån gör sig gällande, som han, kristendomen, i sin sanning *visas* för själarne i och genom en förkun-

nelse, som är ett lefvande vittnesbörd af ett i sanningen lefvande hjerta.

Emellertid är dermed icke all direkt apologetik och polemik förvisad från det kristliga förkunnandet. Fastmera, såsom i de apostoliska skrifterna (jfr sid. 108) hand i hand med den positiva läroframställningen gå apologetiska och polemiska exkurser af ganska ingående art, ja vissa bref, t. ex. det till Galaterne, äro nästan alltigenom af direkt apologetiskt-polemisk natur, så har i alla tider icke blott inom teologien apologetiken och polemiken haft en särskild plats, utan äfven predikan åtföljts af apologetiska och polemiska vittnesbörd, i samma mån lifliga, som villfarelsen varit påträngande. Det är nu endast om apologetiken och polemiken i denna sistnämda form och icke i vetenskaplig bemärkelse här är fråga. Vid tal om detta ämne bör först några ord nämnas om den själavårdande apologetikens och polemikens begrepp och väsen och sedan antydas, huru de böra i den själavårdande verksamheten i hennes egenskap af församlingsvård, användas.

a. Den *allmänna*, apologetiken, för såvidt hon ingår i den själavårdande församlingsvården, är det försvar för den kristna sanningen, som, tagande sin stödje- och utgångspunkt i denna sannings eget väsen med det personliga vittnesbördets kraft uppvisar hennes motsvarighet mot menniskohjertats sedliga och religiösa behof och hennes samstämmighet med sig sjelf på ett sätt, som är egnadt att träffa och öfvertyga samvetena. Här kan således icke blifva fråga om upptagande och besvarande af alla möjliga filosofiska, historiska och naturvetenskapliga spörsmål, som stå i sammanhang med frågan om religion och kristendom, utan endast det, som direkt berör samvetet och det dunklare eller klarare förnumna frälsningsbehofvet. Specielt åter, eller när fråga är om

en särskildt i den kristliga sanningen inhererande lärosats, afser apologetiken att uppvisa lärosatsens skriftenlighet, dess oskiljaktiga sammanhang med läran i dess helhet och öfverensstämmelse med det kristliga sanningsmedvetandet, sådant det lefvat och lefver i den troende församlingen.

Den själavårdande polemiken är ingenting annat än apologetikens afvigsida. I allmänhet eller med afseende på läror, som äro stridande emot den kristna sanningen i det hela, går polemiken ut på att, också på ett samvetet gripande och öfvertygande sätt, uppvisa dessa lärors inre lögn, i det de *icke* svara emot eller förmå tillfredsställa de etiska och religiösa behofven och icke heller ega någon samstämmighet utan upplösa sig sjelfva genom de motsägelser de innehålla. I särskilda fall åter, då det gäller att afvisa en heretisk lära, hvilken dock vill anses såsom kristligt-biblisk sanning och stödja sig på Skriften och det kristligt bestämda samvetet, afser polemiken att uppvisa denna läras skriftstridighet, hennes motsägelse emot och upplösande inflytelse på den kristna lärokomplexen och hennes disharmoni med det äkta troende medvetandet.

b. I predikan, såsom en del af den kristliga kulten, bör apologetik och polemik i allmänhet endast indirekt ingå. Församlingen kommer icke tillsammans för att höra villfarelsen för sig framställd, utan för att på och genom sanningen blifva uppbygd. Hon väntar att få höra förkunnelsen af den nåd och sanning, som är kommen genom Jesum Kristum och icke utfall emot olika tänkande. Men så till vida bör en predikan, då anledning gifves, hafva utpreglad apologetisk karaktär, att hon framställer sanningen i det moment, som är föremål för angrepp, med särskild hänsyn till dessa angrepp.

Detta kan och bör ske utan nämnande eller utpekande af den eller den villfarelsen, mot hvilken man afser att värna den rätta läran, och ännu mera utan att nämna eller anspela på någon viss person. I detta framställningssätt ligger då ock under vanliga förhållanden en så stark polemisk udd, som lämpligen bör förekomma.

Undantagsvis, och särskildt då ställningen i församlingen har kommit till en kris med afseende på läran, då ett ord på rätta sättet uttaladt måhända kan blifva mångas räddning ur villfarelsens nät och bevara hela församlingen för upplösning i sekter, bör själasörjaren icke tveka att vid den offentliga gudstjensten gifva predikan en direkt apologetiskt-polemisk karaktär. Men framför allt just vid sådana tillfällen är stor visdom af nöden. Det vill icke litet andligt förstånd och menniskokännedom till, jemte noggran kännedom om församlingens läge just *då*, att kunna rätt bedöma lämpligheten eller olämpligheten af ett sådant tillvägagående och det fordras lika mycket förstånd att under sådana förhållanden tala rätt.

Bättre är emellertid att skilja den direkta polemiken från den kultuela predikan, och i stället hålla särskilda föredrag om de ämnen, som kräfva en apologetiskt-polemisk utredning. Sådana föredrag kunna naturligtvis gerna hållas i kyrkan, sedan församlingen blifvit inbjuden till deras åhörande, hvarvid ämnet för och afsigten med föredraget bör tillkännagifvas. Förträffligt lämpar sig ock, såsom förut är antydt (sid. 172), husförhören till en ingående utredning af enskilda läror, om hvilka tvist eller tvifvelsmål i församlingen uppstått.

c. Att själasörjaren måste grundligt känna icke blott den lära, hvars målsman han är och som han på särskildt sätt vill häfda gent emot villfarelsen, utan äfven den eller de läror, mot hvilka han uppträder; att han

har förstått att riktigt sätta sig in i deras situation, som blifvit berörde af villfarelsen, att han skall förstå att framställa allt från de rätta synpunkterna och så föra bevisningen att den verkligen blir bindande, det torde ej ens behöfva nämnas. Men hvad som utan tvifvel behöfver inskärpas är, att presten vid handteringen af dessa granlaga ämnen verkligen är opartisk. Icke så, att han icke skulle intaga en alldeles deciderad ståndpunkt — är han i någon mån oviss om på hvilken sida sanningen ligger, då må han söka ljus och först sedan han fått detta tala — utan så, att han vet att göra motståndarne rättvisa. Hvarje lögn är en karrikerad sanning eller har sin styrka i någon sanning, som inblandad i den stora massan af förvändhet, ger åt denna ett sken af rimlighet, understundom af påtaglighet. Denna sanning måste påvisas och erkännas, äfven om detta erkännande skulle innefatta eller föra till ett bestämdt medgifvande af svaghet, fel eller brist i det ena eller andra hänseendet i den sak, som presten förfäktar. Utom det att rättfärdigheten kräfver ett sådant tillvägagående, är det endast på denna väg och detta sätt, som osanningen och villfarelsen kan grundligt och klart läggas i dagen, hvaremot alla försök att i det afseendet, hvarom fråga är, »blanda bort korten» aldrig kan räkna på bistånd af sanningens ande, hvadan ock åhörarne, och det just de redlige ibland dem, icke skola känna sig tillfredsställda, äfven om de icke kunna genomskåda sofisteriet. De skola erfara en förnimmelse af, att icke allt är som det borde vara, och deras hjertan skola fattas af misstankar mot den orättfärdigt förfäktade sanningen. I sammanhang härmed får apologeten aldrig föregifva sig hafva ådagalagt mer eller annat än han verkligen bevisat. Återstå, sedan han gjort hvad han kunnat, några dunkla punkter, skall detta ärligt utsägas, på samma gång det bör visas, *hvar-*

före denna dunkelhet återstår och *måste* återstå. Är den sak, presten försvarar, verkligen sanning, så skall detta ej förorsaka honom några svårigheter inför uppriktiga samveten, isynnerhet som det skall blifva honom en öfvermåttan lätt sak att uppvisa, huru villfarelsen, som han bekämpar, oaktadt sina tvärsäkra ord och prunkande löften, långt ifrån att kasta något verkligt ljus öfver detta dunkla och gåtfulla, i dubbelt mått förvirrar detsamma.

d. Vigtigt är under allt detta att polemiken hålles fri från hvad man kallar personligheter. Framför allt vakte man sig för att döma öfver de villfarandes motiv och hjerteställning till Gud. Men väl må hänvisas till villfarelsens frukter, för så vidt sådana äro uppenbara (Mat. 7: 15—20) eller alldeles tydligt kunna härledas ur den villfarande läran, i den mån hon verkligen får bestämma tänke- och handlingssättet. Sålunda är det väl klart, att antinomismen, der den blir själen i en menniskas religiösa åskådning och lif, *måste* föra till andlig lättfärdighet, likasom å andra sidan nomismen under samma förhållanden måste föda af sig ett ängsligt, trälbundet och egenrättfärdigt väsen. Men när sådana slutsatser dragas ur en lära, må man ej glömma att påminna om den bekanta satsen, att såsom många äro mycket sämre än de åsigter, de säga sig hysa, så saknas icke exempel på sådane, hvilka i sedligt afseende äro mycket bättre än sina teorier. Mycket förmätet dömande, mycken bitterhet och förbittring, ländande till förhärdelse och icke till bättring skulle hafva hållits borta från lärostriderna inom kyrkan, om dessa enkla, af ödmjukhet, sanning och billighet förestafvade regler följts i polemiken mot olika tänkande.

Dock — icke blott Herrens lärosätt (t. ex. Mat. 23) utan ock apostlarnes, särskildt Pauli, försvar för evan-

gelii sanning och polemik emot villoandarne genljuder understundom af dessa — åskor, som man i en så »objektiv» och »human» tid, som vår skulle, om man vågade och för så vidt man vågar något sådant, stämplas såsom hänsynslös »förkättring af olika tänkande», »öfvermodigt dömande» o. s. v. (jfr Gal. 1: 8, 9; 5: 12 m. fl.). Skall då en Kristi tjenare icke få följa äfven dessa förebilder, eller äro Herren och apostlarne icke i detta fall förebilder? Allra först är härvid att bemärka, det de villoläror och det förvända väsen Herren och apostlarne så ljungande dömde och bestraffade innefattade sådana faror för sanningen, att hennes tillvaro på jorden berodde på, att dessa läror i sin fruktansvärda fördömlighet så blottades och straffades, att hvarje samvete, som var i någon mån tillgängligt för andligt allvar, måste från dem afskräckas. De voro, dessa läror, icke grofva, hedniska, i ögonen fallande lögner, utan de kommo med ett förföriskt sken, och faran för kristendomen var genom dem öfverhängande. Här måste derföre de strängaste andliga medel tillgripas. I samma mån nu inom kyrkan likadana läror, om ock ej af alldeles samma slag, uppväxa, och faran är stor för *kristendomens förfalskande*, inträder den kristliga sanningens kämpar i samma ställning som t. ex. Paulus gent emot de judaicerande läglärarne, och mot sådane »kraftiga villfarelser» må ock kraftiga, ja ljungande gensägelser inläggas. Men nitet vare *rent* och enligt sann kunskap (jfr Rom. 10: 2), och helig besinning styre tungan, äfven då nitet sjuder i hjertat och gör orden till hväsande åskviggar öfver de själamördande förderfvarne af Guds evangelium. — Derjemte bör ihågkommas, att den som talar med en myndighet liknande apostlarnes, han bör ock ha något af apostolisk anda ock kraft. Det är rent af en ömklig syn, då en inskränkt och andefattig, om ock välmenl, prest utslun-

gar dessa kraftord emot sekter och partier, som, långt ifrån att förråda en Guds Elias, blott tjena till att framställa honom såsom en dverg i en jättes drägt och med en jättes för honom alltför tunga vapen.

För öfrigt gäller i afseende på förhållandet till falsk lära: principiis obsta! (jfr sid. 109). En själasörjare bör ega den andliga skarpsynthet, som sätter honom i stånd att upptäcka det falska i dess första späda frö och att skåda det i dess ödesdigra konseqvenser. Ett ogräs kan i början måhända lätt nog uppryckas och dess spridning förhindras, men får det tid på sig, så blifva gemenligen alla försök till dess utrotande fruktlösa. Så länge ännu blott en eller annan i församlingen gjort bekantskap med och visat böjelse för falsk och osund lärdom bör saken icke offentligen vidröras. Detta skulle i många fall endast uppblåsa gnistan till en kanske härjande eld och således just förorsaka den skada, man ville förekomma, hvarjemte de af villfarelsen berörda skulle, och det icke utan skäl, känna sig mer eller mindre utpekade och skymfade och derigenom retas till motstånd. Deremot äro af godhet och allvar besjälade enskilda samtal med dem och det utan all apparat af dominerande embetsvärdighet och uppseende väckande åtgärder egnade att medföra det önskade resultatet.

Tillägg. Vigten af att sund läsning befordras i församlingarne är redan påpekad (sidd. 136, 37). Särskildt i apologetiskt hänseende äro goda böcker och tidskrifter betydelsefulla. Dock gäller äfven här, att det bästa sättet att häfda sanningen och värna emot villfarelsen är, att folket vänjes vid sund och kraftig andlig spis genom böcker af positivt uppbyggligt innehåll. *Smaken* för den sunda näringen är och förblir dock, som sagdt, det bästa preservativet emot den lösa, ohelsosamma maten. Endast då falsk lära redan vunnit insteg och fara för partiväsen eller sektbildning synes vara för handen, böra stridskrifter

sättas i omlopp. Men här måste då stor noggranhet i afseende på dessa skrifters beskaffenhet iakttagas. En massa sådana brukar i tider af strid och söndring se dagen, men vanligen äro de flesta af dem underhaltiga. Dels formen dels ännu mer innehållet dels beggedera lida af sådana brister, att de mera äro till skada än gagn.. Vanligen har i förevarande fall villfarelsen i viss mening fördelen på sin sida, ty den är alltid ytlig och går lättare in i hjertat, i hvilket den har en bundsförvandt i dess naturliga vrånghet. Den äkta bibelläran deremot är visserligen enkel, men på samma gång af ett djup, som gör den i sin egentliga grund till ett *μυστήριον*, en uppenbarad hemlighet, så att man icke kan på det der »det-är-ju-alldeles-klart»-sättet framställa den. Derföre äro de verkligt dugande, särskildt för menigheten lämpade apologetiskt-polemiska skrifterna ganska få. En själasörjare kan ej göra sig nog möda med att uppsöka just dessa och sätta dem i sin församlings händer. Noga undvike han sådana, som med ytlighet förena verklig opålitlighet eller ett sofistiskt bevisningssätt. Sanning och åter sanning äfven i detta stycke! Denna fraus pia, som beklagligen ej sällan förekommer i stridssättet också för den evangeliska sanningen, är en skymf emot henne, ett försyndande emot Gud, och hvad dermed vinnes, segrar för evigheten vinnes dermed icke.

3. I det apologetiska och polemiska förfaringssättet ingår mer eller mindre ett dömande och tuktande element. Men äfven direkt tukt kan i afseende på dem, som sprida villfarande lärdom, förekomma. Att den tukt, som den enskilda förmaningen, varningen och bestraffningen innefattar, af själasörjaren icke må uraktlåtas, synes visserligen vara klart, men i en tid, som, såsom vår, icke eger sinne för värdet af sund lärdom, och hvari den objektiva kristliga sanningen håller på att upplösas i en mängd enskilda meningar, hvilka, isynnerhet om de hafva någon karaktär af religiös innerlighet, ensamma

anses hafva något värde, i en tid slutligen, som icke vill veta af någon inskränkning af yttrande- och lärofriheten, leda sådane tuktåtgärder vanligen till ringa resultat. Det förbud att uppträda med till kyrklig söndring ledande föredrag, som kyrkorådet har rätt att utfärda, förlorar sin kraft, om öfverträdandet af detsamma icke medför någon påföljd, och låter man den i lagen stadgade påföljd (böter)[1]) drabba, så har man trädt ur det kyrkliga och in på det verldsliga polisområdet[2]). Under sådana förhållanden har själasörjaren i regeln att begränsa tuktåtgärderna till den enskilda förmaningen och varningen, hvilken icke alltid torde vara fruktlös, och i alla händelser, förutsatt att allt är buret af den *sanna* nitälskans ande, innebär med hänseende till själasörjaren sjelf ett dixi & salvavi animam.

Om samma handlingssätt är att anbefalla gentemot det partiväsen, som står i så nära sammanhang med den orena eller falska läran, så gestaltar sig saken väsentligen annorlunda, när fråga är om sedliga förvillelser. Här är dels på grund af gällande kyrkolag, dels ock på grund deraf, att icke blott församlingsmedvetandet utan äfven rent af det naturliga samvetet finner åtminstone en i grof, anstötlig osedlighet lefvande menniska ovärdig det kristna namnet, möjligt att öfva någon tukt.

Allraförst bör förekomma tukt i den allmänna form, som framdragandet i predikan af synderna och lasterna

---

1) Kongl. Förordningen af d. 11 Dec. 1868.

2) Detta må församlingsläraren, hvad på honom beror, till förhindrande af falsk lära endast i ett fall beträda, näml. då *osedlig* lära drifves. En sådan måste mormonismen anses vara. Lika litet, som uppmaningar till uppror och lagöfverträdelse i allmänhet må under några vilkor fördragas, lika litet en lära, som är en skymf mot allt hvad kristendom heter och i sin månggiftespredikan stöter all sedlig känsla för hufvudet.

i Guds lags ljus, varningen för dem, och förkunnelsen af Guds dom öfver den, som sådana göra (Rom. 2: 2), innebär. Det är visserligen först och främst af vigt att vid talet om synd dennas innersta väsen såsom otro och sjelfviskhet framhålles och djupet af det förderf, som deri ligger, i hela dess allvar och förskräcklighet betonas, men det är en lucka i det elengkiska vittnesbördet, som kan slå öfver till ensidighet, om syndautbrotten i gerningen, de grofva öfverträdelserna af Guds bud icke påpekas och bestraffas. Framför allt böra gängse synder, folk- och församlingssynder, dömas, visserligen icke så att de göras till ett ständigt återkommande thema i predikan, ty för ofta upprepade förmaningar och bestraffningar förslöa i st. f. att uppväcka till bättring, men så, att de vid lämpliga tillfällen, då texten eller söndagens betydelse (t. ex. 1 Böndagen) dertill gifver osökt anledning, med den heliga kärlekens brinnande nitälskan frimodigt läggas i dagen och med Guds ord dömas. Att detta skall ske i lefvande sammanhang med det öfriga vittnesbördet om sanningen och således icke göras till en ensidig s. k. straffpredikan, det faller väl af sig sjelft.

Ett i särskild mening tuktande och samvetet bindande ord uttalas, då vid skriftetal icke blott aflösning förkunnas, utan äfven behållandet af synden uttryckligen eger rum. Visserligen ingår i den vilkorliga aflösningen också ett bindande, ty då det säges, att endast de som äro i en viss noga betecknad andlig ställning undfå syndernas förlåtelse, så är dermed ock utsagdt, att de som icke äro i denna ställning äro i sina synder bundna, men detta halkar mycket lätt uppmärksamheten förbi. Derföre, och då under kyrkans n. v. tillstånd det mången gång icke är möjligt att hindra skaror af namnkristne att tränga sig fram till Herrens bord, så är det till samvetenas väckande, men icke för att presten måtte

få sitt samvete friadt (ty det frias icke på detta sätt från den skuld presten möjligen har till ovärdiga nattvardsgångar, likasom å andra sidan presten ingen personlig skuld ådrager sig för det ovärdiga framträngande till nattvarden, som det icke stått i hans förmåga att afvärja) lämpligt att i sammanhang med framställningen af vådorna af ett ovärdigt nattvardsbegående, bindenyckeln med bestämda ord användas.

Detta allmänna tuktande och dömande af synden i dess finare och gröfre form, är ett tuktande utan annan tillämpning på den enskilde eller på någon viss enskild än denne sjelf gör, då han träffas af bestraffningen. Då deremot vid enskildt själavårdande samtal läraren med det elengkiska ordet angriper en menniskas samvete, då är detta en speciel tuktåtgärd af själavårdsnatur, som är en väsentlig del af herdens omsorg om sin hjord.

Tillägg. De själavårdssamtal, hvilka här äro i fråga, äro icke de, som begäras af bekymrade och salighetssökande menniskor, utan sådane som själasörjaren sjelf föranstaltar genom att antingen kalla till sig eller besöka personer, hvilkas sedliga förhållande påkallar hans ingripande. Här framställer sig allraförst frågan, hvilka synder eller syndare böra, så vidt möjligt, blifva föremål för den tuktåtgärd, som ligger i den enskilda pastorala bestraffningen och förmaningen. Svaret blir: all sedlig orenhet, om hvars tillvaro läraren eger bestämd kännedom, men i första hand den grofva allmänt uppenbara oandligheten och gudlösheten. I detta svar ligger, att äfven den dolda, men hela det andliga lifvet i grund förderfvande osedlighet[1]), om hvilken förut är taladt (sid. 196), kan och bör blifva föremål för enskild pastoral tukt. Men när så sker, bör

1) Erinras, att ordet osedlighet fortfarande är brukadt i dess djupaste och mest omfattande bemärkelse, att således icke blott laster och brott, utan äfven hjertats och viljans förvändhet och omotsvarighet emot sedelagens kraf inbegripas i detta begrepp.

icke samtalet för detta ändamål af läraren sökas på ett i ögonen fallande sätt, således icke genom en kallelse å embetets vägnar till inställelse hos pastor, också knappast genom husbesök just för det ändamålet, utan så att läraren begagnar något lämpligt tillfälle att fästa vederbörande persons uppmärksamhet på hans stora själavåda. Att läraren sjelf ombesörjer ett sådant tillfälle, blott det sker med nödig grannlagenhet, möter naturligtvis icke något hinder. Deremot, der uppenbar, förargelseväckande synd och skam bedrifves, der må ock själasörjaren, efter bepröfvande af sig förefintande omständigheter, antingen besöka eller kalla till sig den brottslige[1]).

Vid bestraffande af felande bör icke blott fästas afseende på syndens beskaffenhet, som föranleder bestraffningen, utan ock på den brottsliges karaktär, lynne och bildningsgrad. Här är fråga icke om att skipa objektiv rättvisa, utan om att rädda själar, och det behandlingssätt, som bäst synes vara egnadt att leda till detta stora mål, bör iakttagas. Det inbitna trotset hos en fräck syndare synes väl böra nedslås med ljungande stränghet, och dock verkar denna stränghet här oftast förhärdande, under det deremot en aktningsfull mildhet i förening med allvar och värdighet bäst är egnadt att smälta det styfva sinnet. Den lättsinnige veklingen åter, som skenbart är så mycket mjukare och lätthandterligare, torde dock mer än den andre behöfva en stränghet, som någon gång kan synas gränsa till hårdhet, ty han kommer knappast till rätta med mindre han får känna denna genomgripande fruktan, som, så länge icke genom öfning någon stadga vunnits i det goda, är hos honom den enda tillräckliga motvigten mot lättsinnet. Den råe och obildade kräfver ock ett annat behandlingssätt än den bildade, förfinade syndaren. Beggedera hafva sina egendomliga fördomar och känslor, hvilka, om man för hårdt stöter

1) Hörsammar han icke pastors kallelse, bör han genast citeras inför kyrkorådet.

emot dem, tillboma hjertat för sanningen. Sammalunda förhåller det sig med andra på olika grunder beroende skiljaktigheter menniskorna emellan. Det är af synnerlig vigt, att själasörjaren förstår att i detta hänseende vara hvar man allehanda (1 Kor. 9: 22), på det att han måtte vinna några. Uppgiften är så mycket svårare, som frestelsen att på ett förvändt sätt vara hvar man allehanda icke är aflägsen[1]).

I sammanhang med den tuktande bestraffningen och förmaningen kan enligt svensk kyrkoordning meddelas varning för begående af Nattvarden[2]), och det med straffpåföljd, ifall varningen föraktas. Utfaller det själavårdande samtalet så, att den tuktade ödmjukt och under förklarande af ånger bekänner sin synd, då bör denna varning icke meddelas. Men sker motsatsen, så att syndaren visar sig döf för alla förmaningar, då kan själasörjaren under uttryckligt förklarande, att han, den felande, icke har del eller lott i Herrens gåfva, efter hans hjerta icke är rätt för Gud (Ap.G. 8: 21), meddela den omtalade varningen. Hellre bör dock densamma meddelas inför kyrkorådet, ty i och med en varning för nattvardsgång, hvilken har hela kraften af ett förbud, har den rent pastorala tukten öfvergått till församlingstukt, och ehuru pastorn ensam i egenskap af församlingens herde och förste medlem nog kan såsom å församlingens vägnar utöfva den, så är det mera enligt den bibliska kyrkotuktsläran, om detta sker under församlingens medverkan.

Denna medverkan kan under n. v. kyrkliga förhållanden endast ega rum genom kyrkorådet, som jemte

---

1) Ofvanstående korta antydningar äro en, dock oundviklig, anticipation af det som bör förekomma vid framställningen af den individuela själavården. Just derföre emellertid, att der först är platsen för en närmare utveckling och ett förfullständigande af det sagda, kan här ingenting utöfver de lemnade vinkarne gifvas.

2) Jfr Kyrkolagen kap. 11 § 6. Jfr K. förordn. d. 4 maj 1855.

pastorn har sig vården om kyrkotukten anförtrodd[1]). I allmänhet böra sådana uppenbara synder äfvensom öfverträdelser af kyrklig ordning, mot hvilka enskild förmaning ej skaffat bot, dragas inför kyrkorådet, och endast då i en församling kyrkorådsinstitutionen ligger nere, må pastorn i sin hand samla hela kyrkotukten — för så vidt det eljes är värdt att tala om en sådan tukt i en församling, i hvilken ingen tukten bärande församlingsanda finnes. Men till den själavårdande omsorgen om församlingen hör då äfven, att pastorn gör allt hvad i hans förmåga står för att erhålla ett kyrkoråd, som åtminstone i någon mån gör skäl för sitt namn. Härvid duger det dock icke att gå bröstgänges tillväga. Vigtigare än alla former är andan, och innan en sådan blifvit i en församling skapad, kan den tukt som kan komma i fråga icke blifva annat än en polistukt för uppehållande af yttre kyrkligt skick och ordning. Visserligen har äfven denna tukt sitt värde och skall troligen aldrig kunna helt och hållet undvaras i statskyrkoförsamlingar, men vid den får en rättsinnig själasörjare så litet låta det bero, att han endast i nödfall med sådan tukt bör ingripa och då mera såsom en medlem i det jordiska samhället, hvars ställning gör det möjligt för honom att mer än de flesta utöfva en gagnande samhällelig verksamhet, än som evangelii tjenare. Hela hans arbete bör fastmera gå ut på att genom ordets predikan och privat själavård under Guds välsignelse åstadkomma en annan och bättre ställning i församlingen. I samma mån detta lyckas,

1) För någon utveckling af läran om kyrkotukten med särskild tillämpning på de kyrkliga förhållandena hos oss är i detta lilla arbete icke plats. Närmare antydningar om, huru jag för min del tänkt mig kyrkotuktens gestaltning och handhafvande inom vår kyrka äro gifna i Teol. Tidskr. för år 1880, Fjerde Häftet, i artikeln »Till frågan om kyrkotukten.»

har han att väcka församlingen till behjertande af sin pligt att genom en sannskyldig församlingstukt rena sig sjelf, och om än det torde gå smått med att få i gång den inbördes broderstukt, som enl. Mat. 18: 15—18 bör utmärka de troendes samfund, så torde det dock ej höra till omöjligheten att få församlingen att blifva angelägen om eller åtminstone icke motsätta sig bildandet af ett af de frommaste och bästa församlingsmedlemmarne bestående kyrkoråd, som med nit och kraft jemte pastorn kan handhafva tukten.

De åtgärder, hvilka en församlingslärare har att i sådant afseende vidtaga, böra hafva karaktären af ett kraftigt och med förstånd anlagdt initiativ. Sådana initiativ kunna och böra ifrågakomma också i afseende på andra omständigheter, som angå församlingslifvet. Det är bland annat derigenom, som själasörjaren utför sin kallelse att i egenskap af herde gå i spetsen för hjorden, eller utöfva sin *församlingsledande* verksamhet.

C.

Den ledande församlingsvården.

§ 21.

Såsom ledande församlingsvård innefattar själavården i första hand den pastorala verksamhet, som i förening med själasörjarens föredömliga vandel framträder i ett visligt, principfast och konseqvent bemödande att så inverka på och reglera inom församlingslifvet uppstående olika andliga riktningar eller yttringar af den fria religiösa verksamheten, att de hållas inom en sann kyrklighets gränser och sålunda komma att ingå såsom berättigade moment i församlingslifvet. Själasörjaren behjerte dervid, att han är kallad att vara **hela** församlingens herde, och tage sig derföre till vara för frestelsen att blifva ett partihufvud. Emot denna regel handlar han dock icke, då han specielt antager sig dem, hos hvilka ett andligt lif börjat uppspira, och hvilka äro lika mycket i behof af som villiga att emottaga särskild andlig ledning och vård. (Jfr Ap.G. 20: 28 — *παντὶ τῷ ποιμνίῳ* — 29, 30; Jud. Ep. 17—19; 2 Tim. 2: 19—21; Tit. 3: 10; Ap.G. 20: 31, 35; Mat. 13: 11—18, 36, 51 o. a.)

1. Enligt Herrens egen ej mindre än enligt den apostoliska förebilden, har herden att i allting gå i spetsen för hjorden och sålunda leda henne på den rätta vägen (§ 15: 1). Detta eger allraförst rum genom lärarens egen föredömliga vandel. Det som (sid. 110 f.) är nämdt om det sätt, på hvilket apostlarne uppfattade sin kallelse att vara kyrkans ledare gäller nämligen, mutatis mutandis, såsom regel för hvarje själasörjares uppfattning af sin ställning till Guds hjord. Personlig ledning af henne kan aldrig saknas i en själavård, som icke skall vara en gerning i skrymteri. Och personlig ledning är i första hand likbetydande med en i djupt kristlig mening föredömlig vandel och umgängelse. »*Vandren såsom I mig för en efterdömelse hafven* (Fil. 3: 17), så bör hvarje prest med Paulus kunna tillropa sin församling. Icke får medvetandet derom, att han har så mångas ögon riktade på sig, hos honom bilda motiv för ett rättsinnigt förhållande i lif och lefverne; skrymteriet vore dermed från en annan sida för handen. Men han bör taga det såsom en bestämd *kallelse* och *uppgift* att vara sin hjord till en föresyn i allt, som hörer till ett rättsinnigt väsen i Kristus Jesus. Det är företrädesvis i honom, herden, församlingen skall kunna skåda en bild af öfverherden och lära sig, huru Kristi efterföljelse kan och skall blifva en verklighet. Hvarje kristen är visserligen kallad att följa sin Herre, men läraren att följa honom likasom några steg närmare eller på det sätt, som endast är möjligt för den, hvilkens lifsgerning är herdetjenst d. ä. ett lif, hvars karaktär är, ideelt sedd, *sjelfuppoffring för andras eviga väl*. Efterföljden i denna mening bör bilda den röda tråd, kring hvilken prestens embetsverksamhet spinner sig, och precis i den mån så är fallet, är han i denna verksamhet Jesu Kristi sanne lärjunge och sändebud. Det var just emedan

Paulus var medveten om, att han i utöfningen af sitt apostoliska kall var i denna fulla och pregnanta betydelse Herrens efterföljare, som han dristade säga »*varen mine efterföljare, såsom jag Kristi* (1 Kor. 11: 1). Genomträngd af medvetandet derom, att med embetet samma oändligt höga uppgift är honom gifven, har själasörjaren att, under det han såsom en trogen väktare har akt på hjorden, bafva akt på sig sjelf (1 Tim. 4: 12, 16), att han icke blott icke måtte gifva anstöt åt någon, utan äfven vara åtminstone ett eller annat steg framom sin hjord i allt, som hörer till en sann kristendom. Ty endast så kan han vara en ledare, en föregångare på vägen till lifvet. Med mindre detta sker, kan församlingen aldrig *se upp* till honom, och gör hon icke detta, så är steget icke stort till att *se ned* på honom, och hvad han då än må blifva, *herde* blir han icke. Förmågan att leda andra beror ju på personlig öfverlägsenhet, och detta gäller enkannerligen när fråga är om andras, om en hel församlings ledning framåt och uppåt i de ting Gud tillhöra. [1])

2. Den individualisering af det kyrkliga lifvet i olika riktningar hvarom förut är taladt,[2]) må icke anses såsom någonting osundt eller betänkligt. Då det fast-

1) Detta synes innebära en motsägelse mot det, som sid. 72 f. är sagdt om den nytta en icke ännu pånyttfödd, fastän icke oandlig, lärare kan göra i Guds församling. Men här är fråga om läraren i relation till församlingen. En prest utan verkligt lif i Gud eller utan andlig mognad skulle i en församling af idel omvända och i nåden stadgade menniskor stå sig slätt, om han ock, som här förutsättes, hade allvarligt börjat söka sanningen. Men i en församling, der, såsom vanligen torde vara förhållandet, flertalet ej vet hvad sann kristendom är, och en stor del kanske lefver i mer eller mindre grofva synder, der kan han visserligen intaga den andligt öfverlägsna ställning, som kräfves af hans herdekall.

2) Jfr § 20 mom. 1; b.

mera hör till lifvets natur att på detta sätt utprägla sig i olika gestalter, hvilka dock alla sinsemellan, i det oväsentliga skiljaktiga, bära samma grunddrag, så bör en stel likformighet, detta upprepande i en mängd exemplar af samma urbild i stället för det organiska lifvets rikedom, snarare anses såsom bevis på tillvaron af en mekanisk formkristendom, än på verkligt andligt lif. Men hvarje riktning tenderar att fixera sig i sin egendomlighet och att utbilda sig till ensidighet. Denna ensidighet åter, eller det som stämplar riktningen med ensidighetens märke, vill man gerna göra till det väsentliga, till ett schibbolet, som skall vara den äkta kristendomens nödvändiga kännetecken. När så sker, då är partiväsendet med alla dess stora faror för handen. Den ledande församlingsvården afser att så vidt möjligt förekomma eller afvända dessa faror. Härvid behöfver dock själasörjaren i första hand vara uppmärksam på faran att sjelf blifva orsaken till partibildning. Härom först några ord.

Själasörjaren skall framför andra hafva sin kyrkas riktning. Utan en viss andlig karaktär kan nämligen han lika litet som någon annan kristen vara, och då han såsom lärare är kyrkans målsman, så måste hennes riktning vara hans. Men det är endast de mest bornerade sekter, som kunna utprägla en viss församlings karaktär så i det enskilda, att icke inom kyrklighetens enande gränser rum lemnas för en mångfald. Derföre kan det finnas och finnes det i sjelfva verket många olika riktningar inom den evangeliskt lutherska kyrkan. Så vidt de verkligen tillhöra henne, d. ä. röra sig och rymmas inom området af hennes bekännelse, bära de alla hennes drag, men sinsemellan äro de mer eller mindre olika. I samma mån själasörjaren lefver sig in i sin kyrkas ande, i samma mån återger han rent och fast hennes egendomliga karaktär, men dock alltid på indi-

viduelt sätt. Ju kraftfullare personlighet han är, desto skarpare och bestämdare utpräglar sig ock hans andliga skaplynne. Men dermed följer ock en fara för ensidighet, som är så mycket större, som en man med sådant lynne gemenligen är böjd för en viss andlig hersklystnad, hvilken gör att han fordrar en noggrann öfverensstämmelse med just hans eget sätt. I följd af hans öfverlägsenhet tager detta lätt nog karaktär af lag för andra, ja det *blir* i sjelfva verket lag eller förebild för dem, som sluta sig till honom med lärjungaförtroende. Låter han nu detta väsen ohejdadt utveckla sig, så blir han, måhända utan att vilja eller ens veta det, så småningom hufvudet för en till ensidighet stadgad riktning inom kyrkan d. ä. för ett parti. Derföre, under det han skall vara sig sjelf och ingenting annat, så bör han i sin ledning af andra vaka öfver, att de icke genom att på ett osjelfständigt, apmessigt sätt reproducera hans andliga individualitet upphöra att vara sig sjelfva. Han bör icke blott i allmänhet respektera, utan rent af vara rädd om andras individualitet, för så vidt den håller sig inom de tillbörliga gränserna, och under det han är ett stöd för osjelfständiga naturer, hvilka *måste* böja sig under och forma sig efter andra, om de eljes skola blifva *något* i andligt hänseende, så må han göra allt hvad på honom beror att uppfostra dem till andlig myndighet och sjelfständighet.

Endast om själasörjaren för egen del sålunda i verklig sjelfförsakelse och just derigenom på ett, kristligt taget, upphöjdt sätt förhåller sig till dem som honom höra, kan han ledande inverka på de olika andliga riktningar, som möjligen finnas eller uppkomma inom hans församling. Hafva de faror för split och partiväsen, som alltid i högre eller ringare grad åtfölja dem, redan inträdt, och ännu mer om bestämda partier redan bildat

sig, bör själasörjaren till dessa i den meningen intaga en förmedlande ståndpunkt, att han ställer sig öfver och utom dem, behåller i afseende på dem fria händer och med visdom, tålamod och kraftfull följdriktighet arbetar på att återföra dem inom de rätta gränserna. *Huru* han dervid har att gå till väga, hvilka medel han bör bruka m. m., är så mycket svårare att bestämma, som vanligen hvarje kasus kräfver sitt särskilda behandlingssätt. Först och främst måste dock betonas att presten, och det i samma mån afgjordt, som den andliga riktning, med hvilken han har att göra, är af osund natur, på det noggrannaste måste vakta sig för att genom ett tillmötesgående, medelst hvilket han tror sig kunna vinna ett helsosamt inflytande på rörelsen, lemna denna åtminstone ett indirekt erkännande. Inlåter han sig med en förvänd andlig riktning, så att han deltager i den verksamhet eller de anstalter, hvari den på en gång uppenbarar och söker stärka och utbreda sig, allt i akt och mening att just så kunna leda henne tillbaka på de rätta spåren, så vinner han genom ett sådant dagtingande med grundsatser endast det, att han sjelf af rörelsen öfverväldigas och bortföres. Han har nämligen just genom sitt osanna tillmötesgående der vid lag lemnat lögnen i den osunda rörelsen ett öfvertag öfver sig, från hvilket han icke på annat sätt kan göra sig lös än genom att helt och hållet draga sig ifrån dessa »bröder», som vandra så oskickligt. Men äfven om han gör detta, har han likväl genom sitt fel afsagt sig all prestige, och han får svårt, ja det torde blifva honom rent af omöjligt att sedan tillkämpa sig en sådan. I stället för all halfhet, all dagtingan med öfvertygelsen och denna menniskobehagsamhet, som ofta ger sig sjelf namn, heder och värdighet af kristlig kärlek, har själasörjaren att orubbligt fasthålla och behandla rörelsen från sanningens stånd-

punkt, heligt döma det orena väsendet och konseqvent bekämpa det. Vapnen härvid vare dock alldrig köttsliga. Fördubblad trohet, om möjligt, mycken förödmjukelse inför Gud, ifrigare och mera uthållig bön och förbön, grundligt och innerligt vittnesbörd i predikan, dock utan all direkt och framför allt utan all bitter polemik,[1]) samt ett värdigt, lugnt och kärleksfullt sätt att umgås med dem, som äro bänförda af den falska andlighetens söta och starka vin, är härvidlag det enda profhålliga.

För öfrigt bör själasörjaren, just derföre att han är lärare i en *kyrka*, d. ä. ett kristligt samfund, som bland annat äfven i det afseendet skiljer sig från sekten, att det är besjäladt af en mera frisinnad anda och har en bredare lärogrund än denna, ega det ekumeniska sinnelag, som sätter honom i stånd att icke blott med billighet bedöma de olika andliga och kyrkliga riktningarne, utan äfven erkänna det relåtivt berättigade i dem, för så vidt de i det hela stå på den bibliska sanningens grund och trots sin ensidighet dock ännu kunna betraktas såsom individualiseringar af den kyrkliga andan.

Det sagda angifver dock ett förhållningssätt af allt för mycket negativ natur, för att det skulle kunna sägas innefatta en verklig ledning af församlingslifvet i det hänseende, hvarom fråga är. Ofta nödgas emellertid själasörjaren låta allt bero vid dessa negativa åtgärder, hvilka på sin höjd kunna verka ledande på rörelsen i samma mening, som bromsen utöfvar en sådan verkan på vagnen i utförsbacken. Först om och sedan genom detta tillvägagående åstadkommits mera besinning hos dem, som fattats af den osunda rörelsen, är tiden inne för en ledning af mera positiv beskaffenhet. Vigtigt är dock härvid, att själasörjaren icke visar sig påträngande

1) Jfr § 20. 2.

och derföre åtminstone att börja med begränsar sig till att vid tillfällen, som sällan underlåta att erbjuda sig, gifva råd och anvisningar af privat natur d. ä. behandla saken från den individuela själavårdens synpunkt. Mången, som, innestängd i hopen af de förvillade och missledda menniskorna, är otillgänglig för alla skäl, är såsom en helt annan varelse i det enskildta samtalet och kan ofta nog visa sig mera tillgänglig för sanningen än man skulle anse sig hafva skäl att hoppas. Genom tåligt och visligt arbete på den enskilde, torde derföre efter hand vinnas det hufvudsakliga eller afskärandet af rörelsens egentliga nerv. Samtal med dess anhängare gruppvis eller alla tillsammans blifva först derefter fruktbärande, och i samma mån själasörjaren dervid förstår att gå till väga med andligt förstånd och med det tålamod, som icke begär frukt redan på utsädesdagen, torde de eller flere af dem, som förut förkättrat honom såsom en legoherde, med förtroende sluta sig till honom såsom en rättsinnig Guds tjenare och fader i Kristus.

3. En församlingslärare kan blifva ett partihufvud icke blott genom att göra sin person och sin andliga individualitet gällande på ett sätt, som omöjliggör all andlig sjelfständighet hos dem, som för honom fatta förtroende, utan äfven genom att betrakta sig såsom själasörjare i egentlig mening endast för en viss klass af andligen intresserade medlemmar af lokalförsamlingen. I motsats till ett sådant ensidigt och till allt betänkligare ensidighet ledande betraktelsesätt och deraf följande handlingssätt, är det af vigt att själasörjaren behjertar sin kallelse att vara *hela* församlingens herde. Han måste i sin kärlek innesluta icke blott dem, med hvilka han känner sig, subjektivt, i andligt slägtskap, utan ock med *alla* dem, hvilka Herren i dopet upptagit, låt vara, att de ännu icke trädt ur kretsen af de i allmännare mening

endast kallade menniskorna (jfr § 1. 4). Den ömhet Herren visade, om de *borttappade* fåren (Luc. 15) får icke saknas hos den, som vill vara en trogen herde under honom, och det förakt för »verldens barn» som understundom ohöljdt framträder hos sådana, hvilka egenkärt berömma sig af barnaskapet hos Gud, kan och får icke finnas hos den, hvilken har att vara hans efterföljare, som var publikaners och syndares vän. Allt hvad derföre stöter på partiskhet måste själasörjaren hålla fjerran från sig och sitt sätt att behandla de olika medlemmarne af den honom anförtrodda menigheten. Inga »favoriter», som framdragas på de öfrigas bekostnad, och hvilka dels frestas att genom smicker ännu ytterligare befästa sin höga ställning i lärarens gunst dels ock efter hand tillskansa sig ett välde öfver honom, som är så mycket starkare som det vanligen är alldeles doldt, inga sådana favoriter, säger jag, få tränga sig omkring den man, hvilken har att i alla stycken vinnlägga sig om sanning, och hvars menniskokännedom bör säga honom, att ett sådant andligt favoritskap i första hand är förderfligt för dem, hvilka med detsamma lyckliggöras. Hans åtgärder för befrämjande af Guds rike inom församlingen böra ock bestämmas af hänsyn till församlingen i hennes totalitet, ja, äfven då, när han hvarken kan eller får underlåta att i sin offentliga embetsverksamhet specielt fästa afseende på de andligen lifaktiga inom församlingen, så har han att betrakta dem och den sak, hvarom kan vara fråga, från synpunkten af det helas väl.

Men såsom under allt detta själasörjarens arbete måste först och sist syfta till att uppväcka personligt troslif hos om möjligt alla församlingsmedlemmarne, så måste det ock vara honom synnerligen angeläget att vårda det, der det blifvit tändt. Derjemte kräfver sanningen, att, såsom en gudlös, om ock döpt menniska är

hvarken mer eller mindre än ett ogräs på kyrkans åker, så får hon hvarken betecknas eller behandlas såsom en sann kristen. Om den objektivitet, som vid tal om kyrkan och dess lif låter tonvigten ensidigt falla på de guddomliga stiftelserna, för att sålunda, såsom det föregifves, ära den genom dem verkande Herren, i grund misskänner och derföre äfven lägger hinder i vägen för den äkta personliga kristendom, som endast under en ansträngd frihetskamp kan utbildas, om denna objektivitet måste sägas, att hon icke blott kastar ut barnet med badvattnet, utan äfven arbetar i osanningens tjenst. Guds hus har icke blott det inseglet: »*Herren känner sina*», utan äfven detta: »*hvar och en som åkallar Herrens namn gånge ifrån orättfärdigheten*» (2 Tim. 2: 19), och såsom dermed är antydt, att Herren såsom sina endast vidkännes dem, som på fullt allvar hafva brutit med synden och föra ett lif i rättfärdigheten, så är det af största vigt, att själasörjaren i sitt umgänge med och sitt sätt att behandla »den stora hopen» inom kyrkan icke lägger hyende under hennes vantrogna inbillningar om nåd och barnaskap hos Gud på grund af hennes delaktighet i nådemedlen. Sammalunda har han ock att inför hvar man gifva erkännande åt det Guds verk, som kan vara börjadt i enskilda själar, och låta det få gälla för hvad det är. Har han att med outtröttlig herdekärlek söka de förvillade och på syndens vägar bortlöpande samt arbeta på deras tillrättaförande, så tillhör det honom äfven att med den noggrannaste omsorg vårda och pläga det andliga lif, som kan i några vara tändt. Ja, just i afseende på dem är hans särskilda ledning framför allt af nöden, särdeles så länge de stå i den första väckelsens farliga krisis. Och för så vidt de emottaga, ja, ännu hellre, för så vidt de söka och begära hans enskilda själavårdande ledning, kan det icke undvikas, att

de komma att utgöra en inre, trängre krets inom församlingen, hvilken till honom, herden, står i ett närmare och förtroligare förhållande, än de öfriga, hvilka väl finnas inom den yttre hägnaden om betesmarken, men förakta betet och icke vilja höra herdens röst. Och att en sådan krets af lärjungar i mera egentlig mening sluter sig kring själasörjaren, det bör så långt ifrån anses för någonting betänkligt eller okyrkligt, att det tvärtom borde vara det normala särskildt i en stats- eller folkkyrka. Är presten af den kyrkliga karaktär, som förut framhållits (jfr § 12. 1), så skall den omkring honom slutna lärjungaskaran äfven i äkta kyrkligt sinne blifva ett mönster för den öfriga församlingen.

Anm. I hvad mån skall själasörjaren söka draga till sig och till enskilda själavårdande samtal uppmana sina åhörare och särskildt dem, som kommit till andlig omtanka? Tvenne ytterligheter äro härvid att undvika. Den ena att så framställa vigten af dessa samtal och af ett uppriktigt framläggande af själatillståndet inför läraren, att deraf göres ett vilkor eller nära nog ett vilkor för undfående af syndaförlåtelse och samvetsfrid; den andra att söka draga sig undan den svåra uppgiften att meddela råd och anvisningar åt de andligen nödställda, och derföre undvika allt, som kunde innebära en uppmaning att enskildt rådföra sig med själasörjaren. I motsats härtill har läraren att, under det han vaktar sig för att tränga sig på någon med sina råd, vid lämpliga tillfällen, i predikningar, då texten dertill gifver anledning, och äfven eljes undervisa om betydelsen och välsignelsen af att icke blott befråga läran af prestens mun (Mal. 2: 7) utan äfven bekänna synderna inför honom, (jfr Jak. 5: 14—16). Uppmaningar till åhörarne att begagna sig af rättigheten och förmånen af sin lärares enskilda själavårdande undervisning böra dervid gifvas endast i den mån de behöfvas för att aflägsna försagdheten och blygheten hos bekymrade menniskor, hvilka för öf-

rigt just af sitt bekymmer, af sitt andliga behof och af ingenting annat böra drifvas att för själasörjaren öppna sina hjertan (jfr § 18: 4).

För öfrigt må anmärkas, att det är vid den delen af den ledande församlingsvården, som särskildt afser de andligen intresserade församlingsmedlemmarne, bikten i egentlig mening, således ock ovilkorlig aflösning, kan komma i fråga. Huruvida sådan absolution skall meddelas, måste helt och hållet hänskjutas till själasörjarens bepröfvande. Så mycket må endast sägas, att meddelandet af ovilkorlig absolution icke bör ega rum blott och bart på den skriftandes begäran. Han vet ofta minst af alla hvad han behöfver. En annan sak vore det, i fall bikten ännu vore en *institution*, som skulle förvaltas i enlighet med i lag gifna bestämmelser. Då kunde visserligen förhandenvaron af vissa i denna lag fastställda kriterier utan vidare mähända berättiga en skriftande till absolution. (Jfr ock här § 18: 4 noten).

§ 22.

I den ledande församlingsvården ingår ock, i den mån omständigheterna det medgifva, omsorg om de delar af det kommunala lifvet, hvilka nära sammanhänga med församlingslifvet, framför allt fattig- och sjukvården.

Den evangeliske, särskildt den svenske presten har genom med hans egentliga kall förbundna göromål mångfaldig beröring med det verldsliga samfundslifvet i stat och kommun. Hvad de under kommunen fallande angelägenheterna angår, så är det isynnerhet tvenne, som i grunden äro af kyrklig natur och derföre aldrig af en församlingsherde få lemnas ur sigte, nämligen fattig- och sjukvården.

1. Fattigvården har alltid varit den förnämsta de-

len af den kärleksverksamhet som öfvats i och genom den kristna kyrkan. Den hades i den äldsta kyrkan om hand af presbytererne och längre fram af biskoparne, dervid understödda af de dem underordnade diakonerne, hvilka såväl i detta som i allmänhet och i alla andra hänseenden lemnade behöflig handräckning- eller hjelptjenst[1]). Och huru än kyrkans förhållande till staten må gestalta sig, eller huru mycket än staten, påverkad eller delvis genomträngd af den kristliga humanitetens anda, må bland sina funktioner upptaga sådant, som ursprungligen var en rent kyrklig angelägenhet, aldrig skall Guds församling kunna afsäga sig den hjelpande kärlekens pligt, som på samma gång är hennes dyrbara rättighet. Också skall aldrig det borgerliga samhället såsom sådant kunna på ett tillfredsställande sätt lösa fattigvårdsfrågan, hvarjemte äfven en alltigenom legal fattigvård blir väsentligen något annat än en barmhertighetens gerning. Nu kan man visserligen hysa berättigade tvifvelsmål om möjligheten att under kyrkans n. v. förhållanden återupprätta en rent kyrklig fattigvård, likasom ock det minst af allt vore välbetänkt att söka omintetgöra statens fattigvård på grund af hennes otillräcklighet och brist på sant kristlig karaktär, men deraf följer icke, att icke den kristliga kärleken kan och bör uppbjuda alla krafter för att dels vid sidan af den legala fattigvården räcka de nödlidande all möjlig hjelp[2]), dels söka göra denna vård så god som möjligt. Det är detta senare, som oafsedt all den personliga välgörenhet han kan öfva, bör ligga en själasörjare synnerligen varmt om hjertat såsom tillhörande hans kallelse och

1) Jfr *Die christliche Liebesthätigkeit in der alten Kirche* von G. Uhlhorn, Stuttgart 1882 sidd. 69—73.

2) Detta sker i våra dagar icke blott enskildt utan äfven i och genom den inre missionens verksamhet.

icke blott åliggande honom såsom kristen. Det är nämligen alldeles visst, att om den under kommunen sorterande fattigvården skall handteras blott och bart som en kommunalsak, så blir den behandlad såsom en vanlig affär, och detta verkar i hög grad demoraliserande på både fattigvårdsgifvarne och fattighjonen. Barmhertighetens ande å ena sidan och tacksamhetens å den andra mördas, och hela församlingslifvet angripes af en den svåraste sedliga kräfta. Derföre tillhör det pastorn att göra allt hvad i hans förmåga står för att i den befintliga formen för kommunalfattigvård ingjuta något af den kristliga kärlekens anda. Han bör skaffa sig så noggran kännedom som möjligt om de fattiges i hans församling belägenhet, på det han måtte kunna vid fråga om deras understödjande råda och handla med sakkännedom. Han vare, så vidt möjligt, alltid närvarande på kommunalstämmor, vid hvilka fattigvårdsfrågor förekomma. Han göre sig dervid alltid till barmhertighetens målsman, hvilket dock icke är detsamma som målsman för hvarje fattig, som begär kommunal fattighjelp, utan mera består deri, att han verkar på stämmans hållning och sätt att behandla dessa angelägenheter. Han försumme icke att begagna sig af den honom tillkommande rättigheten att närvara vid fattigvårdsstyrelsens sammankomster och söke att få dem besjälade af den rätta anden. I mindre församlingar, der pastorn har mera godt om tid, bör han icke undandraga sig att vara ordförande i denna styrelse, ifall han derom anmodas. Derigenom skall hans ledande ställning till den vigtiga angelägenheten gifva sig sjelf.

2. Hvad åter sjukvården angår, så förhåller sig med den icke alldeles på samma sätt. Hvarje familj har att sörja för vården af sina sjuka medlemmar, vare sig i hemmet eller i sjukhus, och själasörjarens uppgift sammanfaller här med den enskilde kristnes, som ju, hvar

tillfälle gifves, har att bevisa barmhertighet äfven med den i sjukdomsnöd stadde nästan. Dock torde särskildt på landet icke saknas möjlighet till åstadkommande af en sjukvård med karaktär af församlingsangelägenhet. Utom det att vid epidemier med den lagligen ordnade sjukvården bör genom prestens initiativ åtminstone på en och annan ort kunna förenas en hjelp-sjukvård på den kristliga kärlekens d. ä. på frivillighetens grund, är det väl icke i alla församlingar omöjligt att anordna en permanent församlings-sjukvård genom antagandet af en diakonissa, som af församlingen underhålles, och hvars uppgift skulle bestå i att besöka och dels sjelf vårda dels gifva råd och anvisningar för vård af isynnerhet fattiga sjuka. En sådan vård lemnas visserligen till en del, åtminstone på några ställen, af barnmorskorna, der de med någon duglighet förena ett välvilligt sinnelag, men vanligen äro de icke bildade för sjukvård i egentlig mening, liksom ock vid deras antagande afseende icke fästas vid de egenskaper, som kännetecknа den *kristliga* sjuksköterskan. I vidsträckta församlingar medhinner dessutom barnmorskan icke mer än det som hör till hennes egentliga kall. Naturligt är dock att en diakonissa för sjukvård icke kan anställas i för små församlingar, churu i sådana undantagsvis, när gåfvor för så väl det ena som det andra är för handen, diakonissan torde med arbetet i en småskola kunna förena omsorgen om de sjuka. Der emellertid själasörjaren lyckas upprätta den del af det kristliga diakonatet, hvarom fråga är, är det af vigt att det å ena sidan inorganiseras i församlingslifvet och å andra sidan icke göres till en förrättning enligt bestämd schablon, utan får karaktären af en verklig, kristlig kärleksgerning. Diakonissan bör derföre sortera under kyrkorådet, stå under pastorns uppsigt och handla i öfverensstämmelse med hans råd

och anvisningar, hvad verksamheten i det hela angår, men för öfrigt icke klafbindas utan ega att i frihet och såsom en den der tjenar af kärlek och i kärlek sköta sitt kall. I samma mån hon för detta kall är allsidigt qualificerad, skall hon icke blott bereda de sjuka god vård, icke heller blott kunna i all stillhet verka till åstadkommande af en bättre anda i hemmen, utan ock utöfva en uppbyggande verksamhet utan ord (1 Petr. 3: 1), ehuru äfven genom att säga ett ord i *rättan tid*. I henne kan och bör derföre pastorn hafva en handräckningshjelp i sin själasörjaregerning, som, om ock hufvudsakligen af indirekt natur, bör kunna blifva ganska betydelsefull.

Anm. Man skulle kunna sätta i fråga, huruvida icke af den skugga af det gamla diakonatet, som fortlefver i klockaresysslan, skulle kunna göras någonting i riktning af ett verkligt församlings-diakonat. Då emellertid den enskilde pastorn svårligen kan i detta hänseende någonting uträtta, är här icke stället att derom vidare orda. Saken kan ordnas endast genom en kyrklig lagstiftningsåtgärd.

§ 23.

Till den ledande församlingsvården hör slutligen och i allmänhet icke blott ett samvetsgrant tillämpande af kyrkoordningen, utan äfven vidtagande af initiativ till sådana anordningar, hvilka, betingade af och verkställda med hänsyn till församlingens religiösa, sociala och ekonomiska förhållanden, tjena till församlingslifvets renande, stärkande och allsidiga utbildning.

1. Församlingslifvet icke blott utpräglar sig i en mängd yttre ordningar, hvilka äro dess former, utan det stödes och sammanhålles äfven af dessa ordningar. In-

gen församling eller kyrka har derföre uraktlåtit att genom bestämda lagar reglera sin verksamhet. I den gällande kyrkoordningen är icke blott i allmänhet den gräns uppdragen, inom hvilken det kyrkliga lifvet har att röra sig, utan alla särskilda kyrkliga funktioner äro äfven af densamma bestämda. Ledningen af församlingens angelägenheter måste derföre ega rum i enlighet med denna ordning, och den kyrklige själasörjaren har att med trohet tillämpa henne i allt hvad på honom beror. Men visserligen beror denna tillämpning i många stycken långt ifrån på presten ensam. Kyrkoordningen har nämligen icke hållit jemna steg med församlingslifvets utveckling, och mycket innehålles i henne, som, om ock i det väsendtliga godt, icke låter sig genomföra. Framför allt gäller detta om bestämmelserna angående kyrkotukten, äfvensom om alla de bestämmelser, som förutsätta verkligt ledamotskap i kyrkan af alla dem, som icke i laga ordning från henne utträdt. De svårigheter, som derigenom ställa sig i vägen för en kraftig församlingsledning äro ofta nog oöfverstigliga, men såsom alla dessa olägenheter måste betraktas såsom tillfälliga, så få de icke blifva anledning till slapphet och försumlighet å prestens sida i de stycken, hvari det är honom möjligt att, om också icke utan bekymmer och obehag, genomföra de kyrkliga lagarne. Särskildt måste det vara honom angeläget att till hörsamhet för dessa lagar återföra personer, som, utan att vilja utträda ur kyrkan, mena, att hvarje andligt godtycke, för hvilket de anse sig finna några stöd i ett bibelspråk, berättigar dem att emancipera sig från hvilken ordning som helst. Men visserligen gäller det att också här vid lag behjerta, att själavårdens vapen icke äro köttsliga utan andliga, och att anlitandet af polis- eller domaremakten icke får ske utom vid fall, som till sitt väsen sortera under borgerlig lag.

Tillägg. Så länge kyrkan är stats- eller folkkyrka skall hon icke kunna undgå den sorgliga nödvändigheten att inom sitt yttre område nödgas lida menniskor, hvilka i sin råhet och sitt trots icke låta sig hållas i styr genom annat än tvånget af den yttre lagen med dess yttre tuktmedel. Gentemot sådane bör icke presten tveka att, såvidt det ligger inom hans befogenhet såsom kyrkopolitisk embetsman, tillgripa i lag medgifna eller anbefalda tvångsåtgärder. Hellre detta, än att all ordning skall sönderbrytas, och församlingen prisgifvas åt råhetens sjelfsvåld. Mat. 21: 12 & par. visa, att Herren sjelf icke tvekade att tillgripa »våldsåtgärder», när det gällde att rensa Guds helgedom från dem, hvilka förvandlade densamma till en röfvarekula.

2. Men hvarje särskild församling har sina egendomliga behof, hvilka hufvudsakligen af henne sjelf böra tillgodoses. Tid efter annan behöfva derföre inom henne åtgärder vidtagas, syftande att framkalla ordningar, som antingen aflösa de gamla eller sättas vid deras sida. I förra hänseendet bör aflösningen i regeln ske genom något, som innebär en utveckling och ett fullkomnande af det gamla. Ty så blottadt är dock icke det kyrkliga lifvet på goda element, att icke sådana återfinnas äfven i föråldrade former. Under det man derföre låter dessa falla, behålle man med omsorg kärnan i dem och låte den bilda grundvalen för det nya, som förändrade förhållanden kräfva.

Men icke blott detta och kanske icke detta ens i första hand. Lika ofta, om ej oftare, gäller det att bringa för handen varande goda institutioner, som råkat i lägervall eller som aldrig hafva kommit till verklig kraft, emedan de saknat underlag i församlingslifvet, till verksamhet. Härtill fordras då att väcka de krafter, som äro nödiga för denna verksamhet, att ingjuta lif i den döda formen. Äfven detta kan ej ske utan i samman-

hang med bestämda åtgärder, som sätta den stillastående apparaten i rörelse, på det att menigheten genom att efterhand vänjas vid att likasom handtera den eller åtminstone låta den arbeta i sin, menighetens, midt måtte lära sig förstå och värdera den och sålunda af den hemta all den nytta den kan åstadkomma. På detta sätt förhåller det sig t. ex. med kyrkorådsinstitutionen, hvilken, så förträfflig den i sig sjelf är och till så mycken välsignelse den kunde och borde vara, dock i de flesta församlingar är en till det mesta obegagnad apparat, och som, då den någon gång sättes i rörelse, verkar så godt som ingenting. I hvilka afseenden för öfrigt reformatoriska eller andra till åstadkommande af bättre kyrkoskick syftande åtgärder äro behöfliga, beror naturligtvis på de olika församlingarnes tillstånd. Skolväsendets utveckling, höjandet af den allmänna gudstjenstens lifaktighet och värdighet, församlingens deltagande i verksamheten för missionen bland icke kristna folk, de kyrkliga förhörens upplifvande, fattigvårdens renande och utveckling i evangelii anda och alla angelägenheter, som med allt detta stå i sammanhang, synas väl närmast böra blifva föremål för omsorger, hvilka afse kyrkoskickets förbättring. Deremot kunna vissa andra åtgärder, som tvifvelsutan äro yttringar af ett kraftigt församlingslif och lifvande och befruktande återverka på detsamma, knappast anses böra tagas i betraktande, då fråga är om de i det vanliga kyrkliga lifvet ingående faktorerna. Sådana anordningar äro de, som föra församlingen till deltagande i den »inre missionens» arbete, såsom grundande af diakonissanstalter, upprättande af asyler för frigifna brottslingar, bildande af barnhem och sjukhus m. m. Sådant *kan* en församlings läge vara, att hon bör känna sig på det kraftigaste uppmanad att slå in på denna den, så att säga, extra ordinära kristliga filantro-

piens väg, men såsom någonting tillfälligt bör väl då detta anses, och icke göras till regel i något afseende. I de församlingar, der sådana inrättningar under hela församlingens medverkan blifvit vidtagna (Herrmannsburg, Kaiserswerth, Neudettelsau), hafva de kommit till stånd genom nitälskan hos för sådane saker särskildt begåfvade pastorer. De hafva icke heller egentligen ingått i de till det kyrkliga lifvets yttre gestalt hörande ordningarne, utan snarare varit af privat natur, såsom ock de haft betydelse mera med afseende på utom sjelfva den enskilda församlingen befintliga förhållanden än för henne sjelf. — Sammalunda torde ock åtgärder, hvilka innefatta vård om församlingens ekonomiska väl, svårligen här vid lag komma i betraktande. Ty så vigtig den ekonomiska ställningen i flera hänseenden är också för en församlings sedliga tillstånd, och så nära ekonomiska frågor än må sammanhänga med fattigvårdsangelägenheterna, så ligga de i och för sig dock alldeles vid sidan af den själavårdande omsorgen om församlingen.

I samma mån de förstnämda angelägenheterna kunna ordnas på ett ändamålsenligt sätt, skall församlingslifvet deraf röna ett helsosamt inflytande. Det är derföre af en mycket stor vigt, att församlingens herde förstår att så som sig bör antaga sig dem.

Såsom man hos honom bör kunna påräkna den mest öppna blicken för församlingens behof, så kan man ock med all rätt vänta, att han framför alla andra nitälskar för deras tillgodoseende. Gör han detta och handlar han i enlighet dermed, då kommer han att också i sådana afseenden, såsom det herden egnar och anstår, gå i spetsen för hjorden: *initiativet* till hvarje för församlingen helsosam åtgärd utgår från honom. Och han har i sjelfva verket att alltigenom vara en initiativets man. Endast så kan han å andra sidan vara en den sanna konserva-

tismens man och med en fasthet, som inför hvarje rättttänkande aldrig kan få sken af fördomsfull dyrkan af det gamla och föråldrade, motsätta sig alla omogna eller förvända försök i s. k. reformatorisk riktning.

För hvarje berättigadt, framgång värdt och framgång medförande initiativ måste ett icke blott i subjektiv mening godt utan äfven i objektiv mening väl grundadt motiv förefinnas. Detta motiv kan naturligtvis icke vara annat än tillvaron af ett verkligt behof. Men detta behof måste betraktas i sammanhang med den ståndpunkt, på hvilken församlingen framför allt i religiöst och sedligt, men äfven i socialt och ekonomiskt hänseende står. Verkligt behof af biblisk kyrkotukt finnes utan tvifvel i alla församlingar, men att utan vidare göra försök med införandet af en sådan i en förvildad församling, det vore att vilja uppresa taket på huset innan grunden till detsamma blifvit lagd. För att få skolväsendet i godt skick kan det måhända behöfvas flera nya skolhus och förökade lärarekrafter, men att med de utgifter, som detta kräfver, betunga en ekonomiskt ruinerad församling vore knappast välbetänkt. Derföre är det nödigt att presten, innan han väcker förslag i någon riktning, har noga gjort sig bekant med alla de förhållanden i församlingen, hvilka äro betydelsefulla med afseende på den sak, som är i fråga, och först sedan detta skett och han finner icke blott ett verkligt behof af den eller den anordningen, utan äfven de nödiga betingelserna för dess genomförande, må han taga initiativet till densamma, och då icke låta sig afskräcka eller göras modlös genom mötande motstånd. I allmänhet må han hellre vara något betänksam än ifrig med afseende på väckande af förslag, och icke framkomma med något, som ej är grundligt från alla sidor öfvervägdt, men har han en gång framträdt med ett förslag, då bör han ock veta

att trots fördomens, egennyttans, håglöshetens och ondskans motstånd genomföra det. Att han här vid lag dock äfven hvad medlen beträffar ingenting kan eller får kunna mot sanningen, det är väl en sjelfklar sak. Intriger, äfven då de afse en god saks framgång, böra minst hos en sann Kristi tjenare komma i fråga.

Ehuru det i regeln äro de största och närmast liggande behofven, som i första hand böra tillgodoses, så får detta icke urgeras derhän, att det skulle anses otillständigt att sörja för, det en mindre väsentlig brist blefve afhjelpt, derföre att djupare skador, på hvilkas botande församlingens väl till stor del beror, icke *kunna* afhjelpas. Så är väl en kyrkoreparation eller öppnandet af en småskola någonting mindre maktpåliggande än att få ett förträffligt kyrkoråd, men icke skola väl de förstnämda angelägenheterna skjutas åt sidan, till dess den vigtigare kyrkorådsangelägenheten blifvit på ett tillfredsställande sätt ordnad.

Presten bör icke tveka att för genomförande af det som är godt och välsignelsebringande begära offer (= uppoffringar) af församlingen. Fastmera bör han icke lemna ur sigte den sanningen, att såsom det är en guddomlig lag, att all verklig välsignelse skall köpas med offer, och att gifvandet af sådana medför en moralisk vinst, som ej kan uppskattas i jordiskt mynt, så älskar och värderar man en sak endast i samma mån det kostat en något. Men så vidt möjligt bör han åstadkomma, att dessa offer frambäras villigt och af öfvertygelse om deras nödvändighet. Att bibringa denna öfvertygelse är derföre för presten en mycket angelägen sak, och han må hellre något vänta och med tålamod arbeta på folkets upplysande angående den angelägenhet, som är i fråga, än att af otålig åstundan efter hastig framgång söka att genom maktspråk, ifall sådana stå ho-

nom till buds, eller på annat sätt truga sitt förslag igenom. Derjemte kan han icke nog undfly sådant, som kunde gifva anledning till den beskyllningen, att han väl vill binda tunga och odrägliga bördor samman och lägga sina åhörare på skuldrorna, men sjelf icke röra dem med ett finger. Äfven här gäller, att han skall gå i spetsen för hjorden, och såsom den offervilligaste af alla i mått af krafter och tillgångar med henne dela uppoffringarnes börda, dock så, att han icke gör detta såsom eftergift på oförsynta anspråk af dem, som mena att presten är en svamp, hvars enda bestämmelse är att blifva kramad och låta sig kramas, till dess han såsom alldeles utkramad kastas bort, utan såsom af fri vilja, för att beröfva klaffarena tillfälle att tala illa (jfr 2 Kor. 12: 13—18) och att intet hinder göra Kristi evangelium. Ty dettas framgång är dock målet för hvarje trogen själasörjares lifsgerning, och allt hvad i någon mån till densamma bidrager, det kan han icke annat än med glädje gifva — han har ju gifvit och han gifver ständigt ånyo *sig sjelf* deråt.

DATE DUE

GAYLORD			PRINTED IN U.S.A.

17418

GTU Library
3 2400 00413 1722
LIBRARY

BX8039
.H6 g
Holmström, Olof
AUTHOR
Om Kyrkostyrelsen inom
TITLE
17418 Lutherska Kyrkan.

BX8039 Holmström, Olof
.H6g
Om Kyrkostyrelsen inom
Lutherska Kyrkan.

PACIFIC LUTHERAN
THEOLOGICAL SEMINARY
LIBRARY

17418